

ΝΟΜΑ ΔΕΛΤΟΥ - Δ. ΒΟΥΤΥΡΑ

Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟ
ΣΤ'
ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΝΩΝΤΑ ΔΕΛΛΑΤΟΥ — ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΟΥΤΥΡΑ

Ap. 810. 45120

Η ΖΩΗ ΜΑΣ

ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟ ΣΤ' ΑΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΕΚΔΟΣΗ 1η

ΑΘΗΝΑ 1929
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ
56—Όδός Σταδίου—56.

ΝΩΝΤΑΙΕΛΑΤΟΥ — ΔΗΜΟΣΘ. ΒΟΥΤΥΡΑ

Αρ. εισ. 45120

Η ΖΩΗ ΜΑΣ

ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟ ΣΤ' ΑΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΕΚΔΟΣΗ 1η

ΑΘΗΝΑ 1929
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ
56—Οδός Σταδίου—56.

‘Υπουργείον
Παιδείας και Θρησκευμάτων

Ἐν Ἀθήναις τῇ 10)9/29

Αριθ. Πρωτ. 44451
Διεκπ.....

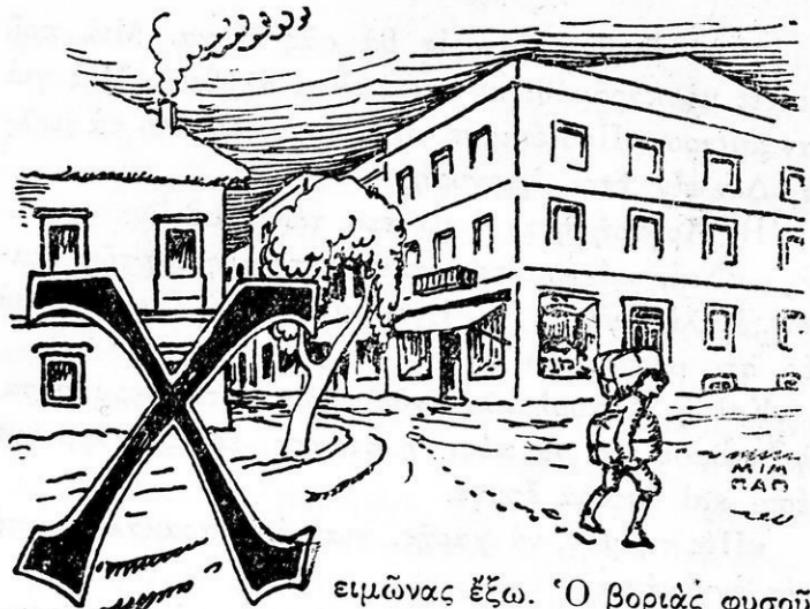
Πρός

τοὺς κ. κ. Νώνταν "Ελατον και Δ. Βουτυρᾶν

‘Ανακοινοῦμεν ύμῖν ὅτι δι’ ἡμετέρας ταυταρίθμου ἀποφάσεως ἐκδοθείσης τῇ 7ῃ Σ)βρίου 1929 και αὐθημερὸν καταχωρισθείσης ἐν τῷ ὑπ’ ἀριθ. 99 (τεῦχος Β’) φύλλῳ τῆς ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως ἐνεκρίθη τὸ ὑφ’ ὑμῶν συγγραφὲν βιβλίον «Η ΖΩΗ ΜΑΣ» ἀναγνωστικὸ ΣΤ.’ τάξις δημοτικοῦ σχολείου κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου 3438 διὰ μίαν τριετίαν ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1929—30 ὑπὸ τὸν δρον, ὅπως κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν ἐκτελεσθῶσιν αἱ ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ὑποδειχθεῖσαι τροποποιήσεις κι διατυπωθεῖσαι ἐν τῇ σχετικῇ αἵτιολογικῇ ἐκθέσει αὐτῆς τῇ δημοσιευθεῖσῃ ἐν τῷ ὑπ’ ἀριθ. 88 τῆς 31ης Ιουλίου 1929 (Τεῦχος Β’) φύλλῳ τῆς ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως.

‘Ο ‘Υπουργὸς
Κ ΓΟΝΤΙΚΑΣ

Tὰ γνήσια ἀντίτυπα ἔχουν ἐδῶ τὶς ὑπογραφὲς τῶν συγγραφέων.

· Από τις ιστορίες
της γιαγιάς

ειμῶνας ᔁξω. 'Ο βοριάς φυσοῦ-
σε, τὸ κρύο ἔτσουζε. 'Η γιαγιά
κάθεται κοντὰ στὴ θερμάστρα.
βραδιάζει.

— «Παραμύθι, γιαγιά» πα-
ρακαλεῖ ὁ Λεωνίδας.

— «'Οχι παραμύθι, μιὰ κλέφτικη ιστορία» εἶπε ὁ
Νῖκος..... ό! πῶς μ' ἀρέσουν!»

Πασά μου ᔁχω τὸ σπαθί,
Βεζύρη τὸ τουφέκι.
Κάλλιο νὰ ζῶ μὲ τὰ θεριὰ
παρὰ νὰ ζῶ μὲ Τούρκους.

— «Α καημένε κι ἐσύ, ὅλο μὲ τὰ σπαθιὰ καὶ τὰ
τουφέκια ᔁχεις νὰ κάμης. Πές μας, γιαγιά, τὸ παραμύθι
τῆς πεντάμορφης» πρότεινε ἡ μικρὴ Φρόσω.

· Έκείνη τὴ στιγμὴ ἐμπῆκε ἡ μητέρα κι ἄναψε τὸ
ἡλεκτρικό.

· Η γιαγιά κοιτάζοντας τὴ μητέρα, εἶπε:

«Μιάν ἀληθινή ιστορία θὰ σᾶς ἔλεγα. Μιά ποῦ μοιάζει μὲ παραμύθι κι ὅμως εἶναι ἀλήθεια. Μιά γιὰ ἔναν ἄμοιρον. Ποὺ ἔπιασε τὴ Μοίρα του ἀπὸ τὰ μαλλιά. Δὲν εἶν' ἔτσι, 'Αργυρή;»

‘Η ’Αργυρή ήταν ἡ μητέρα τῶν παιδιῶν.

—«Ναί, ναί, μητέρα» ἀπάντησε ἡ μητέρα τῶν παιδιῶν. Καλὴ εἶναι..... Ἐγὼ ὅμως πάω, ἔχω δουλειὰ μέσα στὸ μαγειρειό».

Καὶ ἡ ’Αργυρή πλησίασε πρῶτα στὴ θερμάστρα, τὴ σκάλισε γιὰ νὰ πέσῃ ἡ στάχτη, ἔρριξε κάρβουνα μέσα, καὶ ὕστερα ἔφυγε.

«Πές τη μας, νὰ χαρῆς, γιαγιά» παρακάλεσσαν τὰ τρία ἐγγονάκια.

Αὐτή, ποὺ εἶχε τὴν προσοχή της στὴ θερμάστρα, γύρισε καὶ τὰ εἶδε:

«Ναί, θὰ σᾶς τὴν εἰπῶ, τοὺς εἶπε. Ἀλλὰ νὰ καθίσετε ἥσυχα! Σᾶς θέλω, τσιμουδιά! Καὶ ὅποιος κάμει καμιὰ τρέλα, θὰ τὸν βγάλω ξέω, ξέω στὴν αὐλή! Γιά....

Καὶ ἡ Γιαγιά τοὺς ἔκαμε μιὰ κίνηση γιὰ ν' ἀκούσουν τὸν ἀνεμο, ποὺ σὰ θεριὸ τρομερὸ βογγοῦσε ξέω, μούγκριζε ἀγριεμένο.

—«Κανεὶς δὲ θὰ κάμη τρέλες, κανείς, γιαγιά μου».

Τὰ ἐγγονάκια της κάθισαν τὸ ἔνα δεξιά, τ' ἄλλο ἀριστερά, καὶ ἡ Φρόσω καθισμένη μπροστὰ σὲ σκαμνάκι γύρισε κατὰ τὴ γιαγιά, ἀκούμπησε στὰ γόνατά της τὰ χεράκια της καὶ κάρφωσε τὰ ματάκια της στὰ μάτια τῆς γιαγιᾶς.

‘Η γιαγιά διόρθωσε τὰ γυαλιά της καὶ ἀρχισε:

«Ποὺ λέτε, ἔτσι χειμῶνας ήταν καὶ τότε. Ἐγὼ ἤμουν πιὸ μικρὴ ἀπ' τὴ Φρόσω. Καὶ μιὰ μέρα μὲ πῆρε ὁ πατέρας μου στὸ βιβλιοπωλεῖο του, δηλαδὴ τοῦ εἶχα

κολλήσει ἐγὼ νὰ μὲ πάρη. Καὶ τί νὰ ἔχων; Μὲ πῆρε.

Ἐκεῖνες τὶς ἡμέρες εἶχε δημοσιέψει στὶς ἐφημερίδες ζητώντας ἔνα παιδί νὰ τοῦ πηγαίνη τὰ δέματα στὸ ταχυδρομεῖο. Τὸ ταχυδρομεῖο ἦταν ως ἔνα τέταρτο τῆς ὥρας μακριὰ ἀπὸ τὸ βιβλιοπωλεῖο.

Τὸ παιδί, ποὺ εἶχε γι' αὐτὴ τὴ δουλειά, τοῦ εἶχε φύγει, κι ἔνα σωρὸ δέματα βρέσκονταν σὲ μιὰ μεριὰ τοῦ καταστήματος.

Ἐκεῖ ποὺ διατέρας μου κοίταζε τὰ δέματα, μπῆκε ἔνα παιδάκι ώχρό, χίτρινο. Τὸ προσωπάκι του ἦταν σὰν πορτοκαλάκι μαραμένο, χεράκια καὶ ποδαράκια σὰν κοντύλια. Ἀπάνω κάτω ἔμοιαζε μὲ τὸ Λεωνίδα..»

«Μὰ ἐγὼ δὲν εἴμαι ἀδύνατος.....» διαμαρτυρήθηκε δὲ Λεωνίδας.

«Η γιαγιὰ τοῦ χάιδεψε τὰ μαλλιά. «Οχι, δόξα νάχη δὲ Θεός. Μὰ τὸ παιδάκι ποὺ σᾶς λέω ἦταν ἵδιο καὶ ἀπαράλλακτο σὰν ἐσένα. «Ομως ἄφησέ με νὰ λέω».

«Λοιπόν, ποὺ λέτε, τὸν ρωτᾶ διατέρας μου:

«Τί θέλεις, μικρούλη;»

— «Φαίνομαι, μὰ δὲν εἴμαι μικρούλης. Καὶ δυνατὸς δέσο παίρνει, κύριε. Πίστεψέ με!» ἦταν ἡ ἀπάντηση.

— «Καλά, καλά, μὰ τί θέλεις;»

— «Διάβασα, κύριε, πῶς ζητεῖτε ἔνα παιδί νὰ σᾶς πηγαίνει τὰ δέματα».

— «Ναι, εἶπε διατέρας μου. Μὰ νὰ εἶναι λίγο δυνατὸ καὶ νὰ μὴν εἶναι ὑποχρεωμένο νὰ πηγαίνη στὸ σχολεῖο. Νὰ ἔχῃ τελειώσει τὸ δημοτικό».

— «Δὲν πειράζει, κύριε, ἔξακολούθησε δικρός. Στὸ σχολεῖο θὰ πηγαίνω, καὶ τὶς ὥρες ποὺ μοῦ περισσεύουν θὰ σᾶς πηγαίνω τὰ δέματα στὸ ταχυδρομεῖο».

‘Ο πατέρας μου τὸ κοίταξε μὲ συμπόνια καὶ τοῦ εἶπε:

«Μά, παιδί μου, τόσο μικρός, ποῦ νὰ σηκώνης τόσα δέματα;»

— «'Εννοια σας, έννοια σας, κύριε. 'Επιτρέψατέ μου νὰ τὰ πάρω καὶ νὰ ίδητε πῶς θὰ τὰ σήκωσω. Καὶ διπλὰ νὰ ήταν θὰ τὰ σήκωνα. Τρέχω καὶ πηγαίνω δυὸς τρεῖς φορές, ἀν εἶναι ἀνάγκη. "Επειτα θὰ μὲ βοηθάῃ κι ὁ ἀδερφός μου. Αὐτὸς εἶναι μικρότερός μου, μὰ εἶναι χοντρός, νά, τόσος» ἔκανε τὸ παιδάκι φουσκώνοντας τὰ λίτρινα μάγουλό του. Κι ἔπειτα πρόσθεσε παρακαλεστικά. «'Ελατε, κύριε, δεχτῆτε με. Μὴ μου πῆτε ὅχι, σᾶς παρακαλῶ πολὺ πολύ, μὰ πάρα πολύ».

'Ο πατέρας μου δέχτηκε.

«Γιά πάρε αὐτὰ νὰ τὰ πᾶς, τοῦ εἶπε, καὶ νὰ ίδω πότε θὰ γυρίσης. Σὲ μιὰ ὥρα κλείνω».

Τὸ παιδάκι τ' ἀγκάλιασε μὲ λαχτάρα, τὰ σήκωσε καὶ βγῆκε. Μεγαλύτερος ήταν ὁ ὄγκος τῶν δεμάτων ἀπὸ τὸ σωματάκι του. "Ομως ἔβαλε ὅλη του τὴν προσπάθεια καὶ προχώρησε σὰν νὰ σήκωνε πούπουλα.

Πότε πῆγε καὶ πότε ἤρθε δὲ θυμοῦμαι. 'Ο πατέρας τὸ πλήρωσε γιὰ τὸν κόπο του.

Τὰ μάτια τοῦ παιδιοῦ ἔλαμψαν καὶ τὰ κίτρινα μάγουλά του βάφηκαν κόκκινα.

«Πῶς σὲ λένε, μικρέ;»

— «Λεωνίδα!»

— «'Ακουσ' ἐδῶ, Λεωνίδα. Τὴν ἀποθήκη μου τὴν ἔχω στὸ σπίτι μου, ὁδός..... ἀριθμός..... Τὶς ὥρες ποὺ δὲν ἔχεις σχολεῖο θὰ ἔρχεσαι νὰ κολλᾶς τὶς ταινίες καὶ νὰ γράφης τὶς ἐπιγραφές. "Επειτα θὰ πηγαίνῃς δέματα. "Ακουσες; Τώρα πήγαινε στὸ καλό».

— «Εὔχαριστῶ, κύριε, σᾶς εὐχαριστῶ πάρω πολύ. Καὶ δπως σᾶς εἶπα θὰ μὲ βοηθάῃ κι ὁ ἀδερφός μου ὁ χοντρός. Καλὴ νύχτα σας!» εἶπε κι ἔφυγε τρέχοντας.

'Ερχόταν ὁ Λεωνίδας ταχτικὰ στὸ σπίτι. Σὰ νὰ

μήν ἔφταναν τὰ δικά του βάσανα εἶχε καὶ μᾶς τὰ ζι-
ζάνια: 'Εμένα καὶ τὰ δύο ἄλλα ἀδέρφια μου. Τοῦ
ζητούσαμε νὰ μᾶς βοηθῇ γιὰ νὰ ἐτοιμάζωμε πότε τὸ ἔνα
παιγνίδι καὶ πότε τὸ ἄλλο. Καὶ ὁ Λεωνίδας ὁ καη-
μένος πρόθυμος. Κοντὰ σὲ μᾶς εἶχε καὶ τὴ μητέρα μου.
Πότε τὸν ἔστελνε νὰ τῆς ψωνίσῃ κάτι καί, σχεδὸν κάθε
μέρα, νὰ μοιράζῃ πιάτα φαγητὸ σὲ μερικὲς φτωχὲς
οἰκογένειες. Καὶ ὁ Λεωνίδας ποτὲ δὲν ἔδειξε τὴν παρα-
μικρὴ ἀπρόθυμία. "Ολο «ἀμέσως, κυρία!»

Μιὰ μέρα ὅμως τὰ χρειαστήκαμε. 'Ο Λεωνίδας
ὅλο ἀδυνάτιζε κι ἐμεῖς δὲν τὸ παρατηρούσαμε. "Οταν
γύρισε ἀπὸ κάποιο ψώνιο μ' ὅλη του τὴν προσπάθεια
ποὺ ἔβαλε, κλωνίστηκε κι ἐπεσε κάτω λιπόθυμος.

«Μπὰ σὲ καλό σου παιδί μου» εἶπε ἡ μητέρα καὶ
ἔτρεξε νὰ τὸν συνεφέρη.

Κάποια φορὰ ἀνοιξε τὰ μάτια του. Τὴν ὥρα κείνη
ἔμπτινε κι ὁ πατέρας

«Τί τρέχει;» ρώτησε

— «Μὴ μὲ διώξης, κύριε. Δὲν ἔχω τίποτε· θὰ γίνω
καλά. Μὴ μὲ διώξης, σὲ παρακαλῶ!»

— «Μὰ γιατί νὰ σὲ διώξω, παιδί μου. Μὴ φοβᾶσαι,
τί ἔπαθες;.....»

Ἡ μητέρα τοῦ ἔφερε ζουμὶ νὰ πιῇ καὶ σὲ λίγο
κάτι νὰ φάγη.

«Πήγαινε τώρα» εἶπε ὁ πατέρας μου. «Κι ἀν δὲ
γίνης καλά, θὰ φροντίσω νὰ στείλω ἐγὸ τὰ δέματα....»

— «Μὴ μὲ διώξης, κύριε.....»

— «Καλά, πήγαινε καὶ θὰ δοῦμε». .

Ο Λεωνίδας ἔφυγε. 'Ο πατέρας μου κάτι εἶπε
στὴ μητέρα μου κι αὐτὴ ντύθηκε καὶ βγῆκε ἔξω.

"Οταν ἐγύρισε, τὰ μότια της ἦταν κόκκινα. Κά-

θισε καὶ τὰ δάκρυά της ἔτρεχαν. Πέρασε πολλὴ ὥρα γιὰ νὰ μιλήσῃ. 'Ο πατέρας μου τὴν κοίταζε λυπημένος.

«Τί δυστυχία! τί δυστυχία» εἶπε ἡ μητέρα. Καὶ μὲ τὸ δικό της τρόπο διηγήθηκε πῶς βρῆκε τὸν πατέρα τοῦ Λεωνίδα ἀρρωστο στὸ κρεβάτι. Ἡταν θερμαστὴς σὲ κάποιο πλοῖο κι ἀν δὲ γινόταν καλὰ θὰ ἐπαιρναν ἄλλον. Καὶ ἡ μητέρα τοῦ Λεωνίδα μόλις στεκόταν στὰ πόδια της. Τὰ παιδιά της, ἐνα δύο ἀγόρια, ἥταν κουκουλωμένα νὰ μὴ κρυώνουν, γιατὶ δὲν εἶχαν φωτιά. 'Η μεγαλύτερη κόρη της ἔκανε ἐργόχειρα νὰ τὰ πουλήσῃ. Μὰ τί νὰ πάρη...

‘Ο Λεωνίδας, ἀκοῦτε, τὸ φαγητὸ ποὺ τοῦ ἔδινε ἡ μητέρα γιὰ νὰ τρώῃ ὁ ἴδιος τὸ πήγαινε στὸ σπίτι. Καί, τὸ πιὸ σπουδαῖο, τὰ πιάτα ποὺ ἔστελνε στοὺς φτωχοὺς ἡ μητέρα μου δὲν τ' ἄγγιζε. Οὔτε ποτὲ τῆς εἶπε τὴ δυστυχία ποὺ τραβοῦσαν στὸ σπίτι τους...’

Νὰ μὴ τὰ πολυλογῷ ὁ πατέρας ἐφρόντισε νὰ βρῆ ἐργασία στὸν πατέρα τοῦ Λεωνίδα. 'Η μητέρα βρῆκε ἐργασία γιὰ τὴ μεγαλύτερη ἀδερφή του. 'Εμεῖς πάψαμε νὰ τὸν βασανίζωμε. Κάποτε τὸν ἐβοηθούσαμε, μὰ αὐτὸς δὲν ἤθελε ἔτσι σιγὰ σιγὰ δυνάμωσε, μεγάλωσε κι ἔγινε μεγάλος καὶ τρανός.

— «Τί, τί ρώτησε ὁ Λεωνίδας μήπως βρῆκε;

— «Νὰ μὴν ἔγινε καβαλάρης, πολεμιστής;» ρώτησε ὁ Νίκος.

— «Ἐλα, γιαγιά, πές μας, τί ἔγινε, ρώτησε ἡ Φρόσω, ποὺ σηκώθηκε καὶ ἀγκάλιασε τὴ γιαγιά της.

Καὶ ἡ γιαγιά: «'Ο Λεωνίδας, ποὺ λέτε ἐγγονάκια μου, εἶναι ὁ πατέρας τῆς μητέρας σας καὶ παππούς δικός σας».

«Α! Ἄ!» ἔκαναν τὰ ἐγγονάκια καὶ φίλησαν τὴ γιαγιά

N. "Ελατος

·Η μάνα.

λόγιοσα ἐκείνη τὴν φροβερὴν νύχτα τοῦ Δεκέμβρη μέσα σ' ἔναν ἀνεμόμυλο τοῦ Τρουμπέ. Πλάγιασσα μὰ δὲν ἔκοιμηθηκα. 'Ο δρόλαπας ἐσάρωνε ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὸν Κάμπο κι ἔκανε τοὺς δρόμους ἀδιάβατους.

Χίλιες φωνὲς καὶ μύριοι χτύποι ἀλλαζαν στὸ λεφτό. Μόλις ξεθύμασινε τὸ ἀστραπόβροντο ἀργιζε ὁ στεναγμὸς τοῦ ἀνέμου κι ἔπειτα τῶν κεραμιδιῶν ὁ θρῆνος καὶ τῶν δέντρων ὁ δαρμός. Καὶ στὸ ἀναμεταξὺ πηδοῦσε ἔξαφνα ἡ φωνὴ τῆς κουκουβάγιας κι ἐκείνη ἀκολουθοῦσε ἀνάρια-ἀνάρια ἡ κλαγγὴ τῆς καμπάνας. Ἐλεγκτικές πώς ἡ φωνὴ διόλουζε. Κατὰ τὴν χαραυγὴν διμως ἥσυχασαν τὰ πάντα καὶ ὅταν σηκώθηκα βρῆκα τὸ μυλωνὰ ἔξω στὸ προστηλιακό, κοντὰ στὴν σταγχτερὴ γάτα του, νὰ μπαλώνη μὲ τρεμουλιαστὰ γέρια ἔνα χιλιοτρυπημένο σακί.

« Καλὴ νυχτιὰ κι ἀπόψε, ᾧ; » τοῦ εἶπα μόλις τὸν καλημέρισα.

--- « Θαρρεῖς πώς μιὰ γυναικα θάκανε λιγότερο, ἀν τῆς ἄρπαζαν τὸ παιδί; » μὲ ρώτησε κεῖνος, κοιτάζοντας περίεργα

Τὸν κοίταξα κι ἐγὼ περίεργα, χωρὶς νὰ καταλαβαίνω τί σχέση εἶχε μία νύχτ' ἀγριεμένη μὲ μιὰ γυναικα ποὺ τῆς ἀρπάζουν τὸ παιδί. 'Ο Γιαννάκης Ξηνταράς ὅμως, ὁ μυλωνάς, βρέθηκε πρόθυμος νὰ μοῦ ἀποδείξῃ πώς ἔχουν σχέση καὶ στενὴ μάλιστα σχέση καὶ μοῦ διηγήθηκε τὴν ἀκόλουθη ἴστορία :

« Κοίτα δεξιὰ τοὺς βράχους τοῦ Σανταμεριοῦ· κοίτα καὶ ζερβά τὸ κάστρο τὸ Χλιμούτσι. Καὶ τὰ δυὸ κάστρα τὰ ἔχουν χρόνους τώρα καὶ καιρούς δύο νεράιδες ἀδερφάδες. Μὰ κι οἱ δυὸ εἶχαν ἀπὸ μιὰ χαρὰ καὶ μιὰ λύπη. 'Εκείνη ποὺ πῆρε τὸ Χλιμούτσι χαρόταν γιατ' ἦταν ὅμορφη καὶ λυπόταν γιατὶ δὲν εἶχε παιδιά. 'Η ἄλλη, ποὺ πῆρε τὸ Σανταμέρι, λυπόταν γιατ' ἦταν ἀσχημη καὶ χαιρόταν για τεῖχε παιδιά. Τὰ παιδιὰ βλέπεις εἶναι ἡ μοναχὴ εὐτυχία στὸ σπίτι. "Οταν τὰ ἔβλεπε ἔχαπλωμένα στὴ σάλα, τὸ ἔνα ἐδῶ νὰ κυλιέται στὸ πάτωμα, τ' ἄλλο ἐκεῖ νὰ πηδᾶ καὶ νὰ γελάῃ, χωρὶς καμιὰν αἰτία, τὸ ἄλλο παρέκει νὰ θέλη μὲ τὸ καλάμι νὰ φτάση τὸν οὐρανό, λησμονοῦσε τὴν ἀσκήμια της καὶ ὅλα.

« Ἀν κοιταζόταν καμιὰ φορὰ στὸν καθρέφτη καὶ ἔβλεπε τὸ ζαρωμένο πρόσωπό της, τραβιόταν πίσω κι ἔλεγε χαμογελώντας :

« Τὰ νιάτα μου τάδωσα στὰ παιδιά μου».

« Κι ἀλήθεια εἶχε πέντε ἀρσενικὰ ὅμορφα σὰν ἀχτῖδες, εἶχε κι ἔνα κοριτσάκι ἵδια ἡ πεντάμορφη.

» Ή ἄλλη ὅμως νεράιδα, ποὺ εἶχε τὸ Χλιμούτσι, τί νὰ εἰπῆ καὶ πῶς νὰ παρηγορηθῇ ;

» Τί κι ἂν ἦταν γαλανομάτα κι ὅμορφη ; τί κι ἀν μολογοῦσαν τὰ κάλλη τῆς ὅλοι γύρω ; "Οταν θυμότα, — καὶ τὸ θυμόταν κάθε λίγο καὶ λιγάκι, ή δέλια ! — πῶς ἦταν μοναχή, καταμόναχη στὸ κάστρο της, πῶς οἱ αὐλὲς ὅλες κι οἱ πόρτες καὶ τὰ δώματα ἔμεναν ἔρημα, βουβά, ἀνατριχίλα τὴν ἐπιανε, κι ἐπεφτε προύμυτα καὶ ὅλο ἔκλαιγε ἔκλαιγε. Γιατί τάχα κι ἐκείνη νὰ μὴν ἔχη ἔνα παιδάκι, μικρό, παχουλό, ροδοκόκκινο παιδάκι, νὰ κλώθῃ τὰ σγουρά του μαλλιά μὲ τὰ δάχτυλά της, νὰ δένη στὸ λαιμό της τὰ μικρὰ χεράκια του, νὰ γελάη μὲ τὸ ἀθῶ του γέλιο, νὰ παίζῃ ή γλωσσίτσα του λέγοντας ἀδιάκοπα :

« Μάνα, μκνούλα μου γλυκειά!...»

» Μιὰ μέρα ποὺ ἐπῆγε στὴν ἀδερφή της, καὶ γνώρισε τὴν εύτυχία ποὺ χαρίζουν τὰ παιδιά, κόντεψε νὰ τρελαθῇ ἀπὸ τὴν θλίψη της.

« Νὰ σοῦ εἰπῶ, καημένη· δὲ μοῦ δίνεις κι ἐμένα ἔνα παιδάκι ;» τῆς εἶπε μὲ τὰ δάκρυα στὰ μάτια.

— « Τί τὸ θέλεις ;»

— « Νὰ τόχω συντροφιά· δὲν ξέρεις πόσο ὑποφέρω μοναχή μου· ἀρρωσταίνω »..

— « Οὔ, καημένη ! δὲ δοξάζης τὸ Θεὸ ποὺ σ' ἔφύλαξε ἀπ' αὐτά ! »

» Η ἀσκημη ἔκανε τάχα πῶς εἶναι βαργομισμένη, ἀπὸ τὰ παιδιά, μὰ ή καρδιά της ἥξαιρε, ποιὰ ἦταν ή ἀλήθεια.

— « Πάρε ὅποιο θέλεις », εἶπε τέλος στὴν ἀδερφή της. « Ετσι κι ἔγινε· ὅταν ἔφυγε τὸ βράδυ πῆρε μαζί

της καὶ τὸ καμάρι τοῦ Σανταμεριοῦ, τὴν ὅμορφη κόρη τῆς ἀσκημης νεράιδας.

»Πέρασαν μῆνες καὶ χαιροί, μὰ οὕτε τὴν ἀδερφή, οὔτε τὴν κόρη της εἶδε πιά.

»Χάνει μιὰ μέρα τὴν ὑπομονή, κινάει καὶ πηγαίνει στὸ Χλιμούτσι. Μὰ βρίσκει τὸ κάστρο ἔρημο καὶ βουβό, τὶς πόρτες μανταλωμένες, χορταριασμένα τὰ δώματα. Χτυπάει τὶς πόρτες, χτυπάει τοὺς τοίχους, φωνάζει, κλαίει, μὰ τίποτα. Ἡ νεράιδα ἡ ὅμορφη μὲ τὴν ὅμορφη κόρη, παίζει μέσα καὶ γελάει καὶ κάνει πῶς δὲν ἀκούει τὴ μάνα, τὴ Θλιβερή μάνα, ποὺ χτυπιέται ἔξω καὶ δέρνεται γιὰ τὴν κόρη της, γιὰ τὴν ἴδια της τὴν ὅμορφιά...

‘Ο γέρο Ξηνταράς ἔκοψ’ ἐδῶ τὸ λόγο του, ἔκλεισε ἄλλη μία τρύπα τοῦ σακιοῦ του καὶ μὲ κοίταξε κατάματα. Βέβαια ὁ μυλωνάς κάπου ἥθελε νὰ καταλήξῃ, ἀλλὰ περίμενε πρῶτα νὰ τὸν παρακινήσω ἐγώ, δπως τὰ βόδια ποὺ γνωρίζουν τὸ τέλος τοῦ δρόμου καὶ ὅμως στέκονται κάθε τόσο, προσμένοντας τὸ κεντρὶ τοῦ ζευγολάτη.

— «'Ετσι ;» τὸν ἐρώτησα.

— «Ναί» εἶπε, κι ἔξακολούθησε ἀμέσως: «'Απὸ τότε ἡ ἀσκημη δὲν ἔχασε τὴν ἐλπίδα νὰ πάρη πίσω τὴν κόρη της. Κάθε τόσο κινάει καὶ πηγαίνει στὸ κάστρο. Μὰ πρὶν κινήσῃ, στολίζεται μὲ τὰ καλύτερα ρούχα, βάνει τὰ λαμπρότερα διαμαντικὰ καὶ παίρνει μαζὶ ὅλες τὶς δοῦλες καὶ τὶς ὑποταχτικές της μὲ βιολιὰ καὶ λαγοῦτα. Καὶ σὰν κινήσῃ, ὅλα περίγυρα, ψυχωμένα καὶ ἀψυχα, ἀναγαλλιάζουν. Ὁ οὐρανὸς λάμπει ἀσυγνέφιαστος· ἡ θάλασσα μένει ἀκυμάτιστη· ὁ πλατυὸς κάμπος ἀνθίζει καὶ μοσχοβολεῖ, πυρώνουν τὰ δεντρικὰ

καὶ στὰ χωριὰ ζεγειλίζει ἡ χαρά, λὲς κι εἶναι Λαμπρή. Κι ἀπὸ τὸ ἔνα βουνὸν ὡς τὸ ἄλλο φυσᾶ στὸ διάβα της ἐν' ἀεράλι, γεμάτο ἀπὸ μύριες ἀηδονόστομες λαλίες.

»Οταν ὅμως φτάσῃ στὸ κάστρο καὶ τὸ ἵδη σιδερομανταλωμένο καὶ ἄφωνο, παίρνει ὀλόγυρα τοὺς πύργους καὶ ἀρχίζει, μὲ φωνὴ θλιψμένη καὶ παρακαλεστὴ νὰ ζητῇ τὴν κόρη ἀπὸ τὴν ἀδερφή της. Τὴ ζητεῖ καὶ τῆς τάξει τὸ Σανταμέρι μὲ τοὺς μαγεμένους κήπους καὶ τ' ἀεροκάμωτα παλάτια ποὺ λάμπουν σὰν τὸν ἥλιο, μὲ τὶς βρύσες τὶς διαμαντένιες καὶ τὶς μαργαριταρένιες σκάλες, καὶ τὶς ὀλόχρυσες αὐλές, καὶ τὶς ψηφιδωτὲς πόρτες, καὶ τοὺς τοίχους τοὺς σκαλιστούς. Καὶ τέλος τῆς τάξει νὰ εἴν' ἐκείνη κυρὰ κι ἀφέντρα ν' ἀφεντεύῃ, κι αὐτὴ νὰ γίνη δούλα της, νὰ τὴ δουλεύῃ καὶ πλύστρα της νὰ τὴν πλένῃ, νὰ τρώῃ τ' ἀποφάγια της, νὰ πίνῃ τ' ἀπονιψίδια της, φτάνει νὰ ἔχῃ μαζὶ τὴν κόρη της τὴ χαϊδεμένη.

»Αὐτὰ καὶ ἄλλα τῆς τάξει, μὰ ἐκείνη κάνει πῶς δὲν ἀκούει τῆς ἀδερφῆς τὰ λόγια. Καὶ τότε ἀπελπισμένη ἀπὸ τὴν ἀδερφή γυρίζει γλυκομίλητη στὴν κόρη της καὶ τῆς τάξει. Τῆς τάξει ἄντρα τῆς Κάτω γῆς τὸ γιό, ποὺ εἶναι τρανὸς καὶ δυνατὸς σὰν δράκος, κι εἴν' ἡ γενιά του μεγάλη καὶ πλατιά, κι ἡ μάνα του ἀπέραντη καὶ βαθύπλουτη καὶ φοβερή.

»Ομως ἀπὸ μέσα δὲν ἀπαντοῦν, παρὰ τραγούδια καὶ ὅργανα, γέλια καὶ χαρὲς ποὺ μεγαλώνουν τὴν ὅργη της. Καὶ τότε ἀρχίζει νὰ καταριέται τὴ σκύλα καὶ παράνομη ἀδερφή. Τσαλαπατεῖ τὰ ροῦχα καὶ τὰ διαμαντικά, σγίζει μὲ τὰ νύχια τὰ μάγουλα, ξεπλέκει τὰ μαλλιά, σκούζει καὶ ρυάζεται σὰν ἀσβος. Στηθογυτυπᾶ τοὺς τοίχους, γροθοκοπεῖ τὶς πόρτες, ἀδράζει

μὲ τὰ δόντια της τ' ἀγκωνάρια, δέρνει καὶ κλωτσᾶ τ' ἄψυχο χτίριο ώς ποὺ πέφτει ξερνώντας αἷμα καὶ ἀφρούς. Οἱ δοῦλες τότε τὴ σηκώνουν καὶ τὴ φέρνουν στὸ Σανταμέρι.

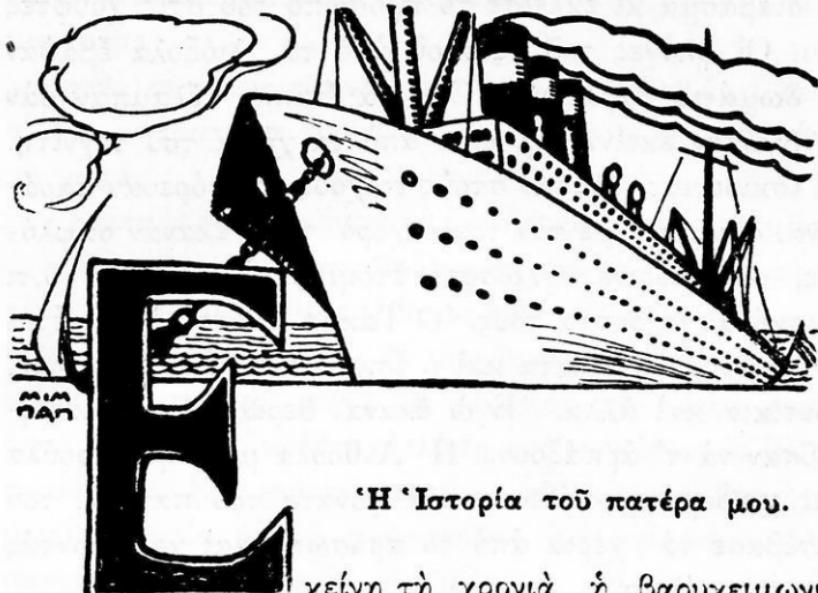
»Στὸ γυρισμό της ὅμως δὲν εἶναι ἡ χαρούμενη μάνα, ποὺ πάει νὰ πάρη τὸ παιδί της· εἶναι ὁργισμένη νεράιδα, δρόλαπας ἀρματωμένος μὲ νερὸ καὶ γαλάζι καὶ σίφωνες. Ἡ θάλασσα δέρνεται καὶ βογγᾶ σὰν νὰ νιώθῃ τῆς μάνας τὸν καημό, ὁ οὐρανὸς σκοτεινιάζει, θολώνουν τὰ τρεχούμενα νερά, τὰ δεντρικὰ στρώνονται κοψομεσασμένα στὸ χῶμα, οἱ φοράδες ἀπορίγνουν καὶ κακὸ θανατικὸ πέφτει στὰ χωριά. Κι ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τοῦ κάμπου φυσᾶ ὁ δρόλαπας ἀγριεμένος, γιλιόχρονες βαλανιδιές ξεριζώνει, χτίρια γκρεμίζει, ξυλοκεράμιδα συνεπαίρνει, βύτσαλα καὶ λιθάρια ταρώνει κι ἀκούεται στὸν ἄλλον κόσμο τὸ κλάμα της.

»"Ω ! δὲν εἶδα νὰ μὴν ἔφαγε καὶ τὶς φτερωτὲς τοῦ μύλου!....»

Καὶ ὁ Γιαννάκης Ξηνταράς, ὁ μυλωνάς, πήδησε ἀπὸ τὸ κάθισμά του καὶ πῆγε νὰ ἴδῃ μὴν ἔφαγε ὁ δρόλαπας τὶς φτερωτὲς τοῦ μύλου του.

A. Καρκαβίτσας

‘Η Ιστορία τοῦ πατέρα μου.

κείνη τὴ γρονιὰ ἡ βαρυχειμωνιὰ
ήταν ἔξαιρετικὴ γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Τὸ χιόνι εἶχε σκε-
πάσει καὶ τὶς ζεστὲς κυιλάδες τῆς κι εἶχε φτάσει ὡς
κάτω στοὺς γιαλούς της. Τὰ καταστήματα στὴν πόλη
μας ἀνοιγαν τὸ πρωὶ στὶς δέκα κι ἔκλειναν τ’ ἀπομε-
σῆμερο στὶς τρεῖς, ἢ τὸ πολὺ στὶς τέσσερες. “Ολοι οἱ
κάτοικοι φρόντιζαν νὰ μαζευτοῦν ἐνωρὶς στὰ σπίτια
τους.

“Ηταν ἔνα κρύο δυνατό. Στὸ τζάκι ἔκαιγαν ξύλα
ἐλιᾶς καὶ μᾶς χάριζαν εὐχάριστη ζεστασιά. ’Εμεῖς τὰ
παιδιὰ παίζαμε ἀθόρυβα καὶ ὁ πατέρας ξαπλωμένος
στὴν πολυθρόνα του διάβαζε ἐφημερίδες. ’Η μητέρα
πῆγε στὸ μαγειρεὶὸν νὰ ἑτοιμάσῃ τὸ δεῖπνο.

Στὸ χαλκοπράσινο ούρανὸν οἱ τελευταῖες ἀνταύ-
γειες τοῦ ἥλιου, καθὼς ἔμπαιναν ἀπὸ τὸ παράθυρο πρὸς
τὴ δύση, ἔδειξαν στὸν τοῦχο τοὺς ἵσκιους μας μεγα-
λωμένους. ”Ἐβαψαν τὰ πρόσωπά μας χρυσορόδινα.
Σιγά, σιγά, ἔπειψαν τὸ σούρουπο. ”Ο πατέρας παράτησε

‘Η Ζωὴ μας

2

τὸ διάβασμα κι ἔκλεισε τὸ πρόσωπό του στὶς χοῦφτες του. Οἱ φλόγες τοῦ τζακιοῦ ἀπὸ τὰ λιόξυλα ἔβαψαν τὸ δωμάτιο παράξενα. "Ολα τὰ ἐπιπλα ἔλαμπαν σὰν νὰ βγῆκαν ἐκείνη τὴν ὥρα ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ τεχνίτη. Οἱ ἵσκιοι μας ἐπεσαν στοὺς τοίχους καὶ χόρευαν παράξενα, σύμφωνα μὲ τὸν τρελὸ γορὸ ποὺ ἔλαναν οἱ φλόγες, σὰν πύρινες γλῶσσες ἔτοιμες νὰ γλείψουν ὅ,τι βρισκόταν μπροστά τους. 'Ο Τάκης ἔκανε μὲ τὰ χέρια του διάφορα σχήματα καὶ ὁ ἵσκιος τους ἔκανε λαγούς, ποντίκια καὶ ἄλλα. 'Εγὼ ἔκανα θεριά ποὺ τὰ κυνηγοῦσαν νὰ τ' ἀρπάξουν. 'Η 'Ανθούλα μας, ἡ μικρούλα μας χαιδεμένη, κάθισε στὰ γόνατα τοῦ πατέρα, τοῦ κατέβασε τὰ χέρια ἀπὸ τὸ πρόσωπο καὶ γαιδεύοντάς τον παρεκάλεσε:

«Πέξ μας, πατέρα, μιὰ ἴστορία. "Ελα, σὲ παρακαλῶ».

— «Ναί, ναί, μιὰ ἴστορία» συμφωνήσαμε κι ἐμεῖς καὶ ἀφήνοντας τὰ παιγνίδια μας μὲ τοὺς ἵσκιους πλησιάσαμε καὶ καθήσαμε κοντά του.

«Θέλετε φῶς; Νὰ φέρω τὴ λάμπα;» ἀκούστηκε νὰ λέη ή φωνὴ τῆς μητέρας.

— «Όχι! Όχι!» ἀπαντήσαμε ὅλοι μαζί. Καὶ ὁ πατέρας τὸ παραδέχτηκε καὶ ἀργισε νὰ μᾶς διηγιέται:

«'Απάνω στὸ βουνό, κοντὰ στὴν κορυφὴ εἶναι τὸ χωριό μου. Πολὺ μικρὸ χωριό. Τόσο μικρὸ ποὺ δὲν εἶχε οὔτε παπά, οὔτε δάσκαλο. "Οταν ἦρθε ὁ καιρὸς νὰ πάω σχολεῖο, πήγαινα στὸ κοντινὸ γωριὸ ποὺ ἦταν ὡς μιὰ μιάμιση ὥρα μακριά.

»Στὸ σπίτι μας ζούσανε τότε ὁ παππούς μου καὶ ἡ γιαγιά μου. "Άλλο παιδί ἀπὸ τὸν πατέρα μου δὲν εἶχαν. Καλλιεργοῦσαν τὰ λίγα γωράφια, τὸν κῆπο μας κι ἔνα ἀμπελάκι, καὶ ζούσανε φτωγιά!

»"Οταν ἔβγαλα τὸ δημοτικό, ὁ πατέρας μου εἶπε μιὰ μέρα:

«Θὰ σὲ πάω στὸν Πειραιά. Σοῦ βρῆκα ἐκεῖ θέση σ' ἓνα κατάστημα ἐμπορικὸ ἐνὸς πατριώτη μας, ἀπὸ τὴν χώρα.

Κοίταξε νὰ προκόψῃς, νὰ ζήσης καλύτερα ἀπὸ μᾶς».

»Τῆς μανούλας μου βούρκωσαν τὰ μάτια. Νὰ φύγω τόσο μικρὸς δὲν ἦθελε. "Ουμως γιὰ τὸ καλό μου κρατήθηκε· δὲν ἔδειξε πώς δὲ δεχόταν τὴν γνώμη τοῦ πατέρα. Ἡ γιαγιὰ πῆγε νὰ χτυπήσῃ τὴν γάτα, χωρὶς ἀφορμή, γιὰ νὰ κρύψῃ τὴν λύπη της ποὺ ἵσως δὲ θὰ μὲ ξανάβλεπε. Καὶ γιὰ τὸν παπποὺ καὶ τὸν πατέρα ἦταν μεγάλη θυσία νὰ μὲ χωριστοῦν. Χαμογέλασαν, βλέποντας τὰ καμώματα τῆς μητέρας καὶ τῆς γιαγιᾶς πικρὸ χαμόγελο. "Ε! δὲν εἶναι παῖξε γέλασε ὁ ζωντανὸς ξεχωρισμός.

»Σὲ λίγες μέρες ἦταν ὅλα ἔτοιμα. 'Ο παππούς εἶχε ζέψει τὸ ἀλογάκι μας στὴ σούστα μας. 'Ανέβηκε πρῶτος αὐτός, ἔπειτα καὶ ὁ πατέρας. Μητέρα καὶ γιαγιὰ μὲ εἶχαν κλείσει στὶς ἀγκαλιές τους.

«Αφῆστε τὸ παιδί» φώναξε ὁ παππούς.

Πήδησα κι ἐγὼ ἀπάνω.

«Στὸ καλὸ καὶ κοίταξε νὰ μὴ μᾶς ντροπιάσης!» εἶπε ἡ μητέρα Θαρρετά!

«Στὴν εὐχὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας!» πρόσθεσε ἡ γιαγιά.

»'Η σούστα ξεκίνησε.' Αγκαλιασμένες, γιαγιὰ καὶ μητέρα, κινοῦσαν τὶς ποδιές τους: «Στὸ καλό!»

»"Ηταν φθινόπωρο καὶ καθὼς περάσαμε ἀπὸ τὴν λεύκα ποὺ ἦταν κοντὰ στὸ σπίτι μας ἔπεισε στὴ σούστα

ένα φύλλο της καταχίτρινο. Τὸ πῆρα καὶ τὸ ἔβαλα στὸν κόρφο μου.

»Σὲ λίγο στρέψαμε καὶ γιαγιὰ καὶ μητέρα δὲν ξαναφάνηκαν.»

Πρὶν ἀπὸ τὸ μεσημέρι φτάσαμε στὴν πόλη.

»Ο πατέρας μου σταυράτησε σ' ἔνα χάνι. Ξέζεψε τὸ ἀλογάκι μας, τὸ ἔβαλε μέσα, καὶ σὲ λίγο βγῆκε καὶ μὲ πῆρε ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τραβήξαμε γιὰ τὸ λιμάνι. Ο παπποὺς μαζί. Ἐγὼ εἶχα λησμονήσει τὴν λύπη μου καὶ κοίταζα. Κοίταζα τὴν θάλασσα, τὶς βάρκες, ἔνα βαπόρι ποὺ ἀπὸ τὴν καπνοδόχο του ἔβγαζε μαῦρο καπνό.

»Μπήκαμε ἔπειτα σὲ μιὰ βάρκα καὶ ἀνεβήκαμε στὸ βαπόρι, ἐκεῖνο ποὺ ἔβγαζε τὸ μαῦρο καπνό.

»Ο παπποὺς μᾶς ἀφησε σὲ λίγο, κι ἔφυγε, ἀφοῦ μὲ ἀποχαιρέτησε. Βγῆκε ἔξω μὲ τὴν ἵδια βάρκα.

»Ξεκίνησε καὶ τὸ βαπόρι. Ο παπποὺς ποὺ ἦταν στὴν παραλία ὅλο μίκραινε, μίκραινε.

»Φτάσαμε στὸν Πειραιὰ τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωί. Τὰ σάστισα, τὰ ἔχασα ἀπὸ τὴν κίνηση καὶ τὸ θόρυβο. Καὶ ὅλοι οἱ ἀνθρώποι ἔτρεχαν βιαστικοὶ σὰν κάτι νὰ εἶχαν πάθει.

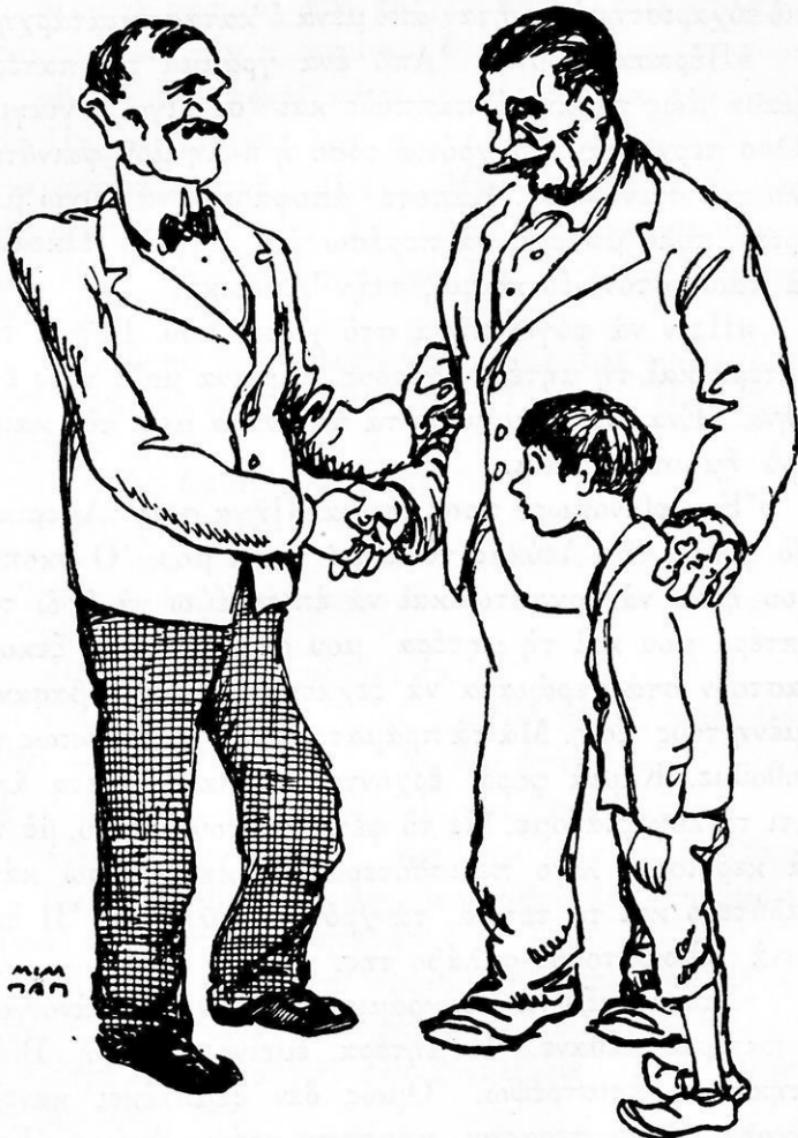
»Μπροστὰ ὁ πατέρας καὶ πίσω ἐγώ, φτάσαμε σ' ἔνα μεγάλο κατάστημα. Ο πατέρας μοῦ εἶπε:

«Ἐδῶ εἶναι».

»Καὶ μπήκαμε μέσα. Καὶ νὰ μὴ σᾶς τὰ πολυλογῶ, μίλησε ὁ πατέρας μὲ τὸν καταστηματάρχη λίγο, ἔπειτα παρουσίασε καὶ μένα. Ο καταστηματάρχης μοῦ ἔδωσε νὰ φορέσω μιὰ μπλούζα καὶ μοῦ ὕρισε τὴν ἐργασία ποὺ εἶχα νὰ κάμω.

»Τὸ ἀπομεσήμερο ἥρθε ὁ πατέρας καὶ μὲ ἀποχαιρέτησε. Λίγο ἔλειψε νὰ βάλω τὰ κλάματα καὶ νὰ τρέξω

κοντά του· μόλις προχώρησε δύμως ή φωνή του χαταστη-
ματάρχη μου ἔκοψε τὴν ὄρμη καὶ μοῦ θύμισε τὴν θέση
μου καὶ τὰ νέα καθήκοντά μου.

»Τὸ βράδυ δὲ σᾶς κρύβω πώς ἔχλαψα κι ἔβγαλα καὶ
τὸ φύλλο τῆς λεύκας καὶ τὸ φιλοῦσα. Νόμιζα πώς φι-

λοῦσα τοὺς δικούς μου. "Επειτα τὸ ἔβαλα στὸ πορτοφόλι μου καὶ τὸ ἔχρυψα πάλι στὸν κόρφο μου. Κάθε βράδυ αὐτὸ γινόταν ὅμως στὴ δουλιὰ πρόκοβα." Ολοκαὶ πιὸ εὔχαριστημένος ἦταν ἀπὸ μένα ὁ καταστηματάρχης.

»Πέρασαν χρόνια. 'Απὸ ἓνα γράμμα τοῦ πατέρα ἔμαθα πώς πέθανε ὁ παπποὺς καὶ σὲ λίγο ἡ γιαγιά. "Οσο περνοῦσαν τὰ χρόνια τόσο ἡ πόλη μοῦ φαινόταν ὅλη καὶ στενόχωρη. Κάποτε ἀποφάσισα νὰ φύγω μακριά, πολὺ μακριά, νὰ περάσω τὸ μεγάλο Ὁκεανό, νὰ πάω στὸν νέο κόσμο, στὴν Ἀμερική.

»Πρὶν νὰ φύγω πῆγα στὸ χωριό μου. Βρῆκα τὸν πατέρα καὶ τὴ μητέρα γέρους. "Εμεινα μαζί τους ἓνα μῆνα. "Ενα ἓνα θυμόμου, τὰ παιγνίδια μου, τὸν καιρὸ ποὺ ἤμουν παιδάκι.

»"Ενα φθινόπωρο πρωὶ ἔφυγα. Πῆγα στὴν Ἀμερική. Τὸ φύλλο τῆς Λεύκας τὸ πῆρα μαζί μου. 'Ο σκοπός μου ἦταν νὰ ἐργαστῶ καὶ νὰ ἐπιστρέψω νὰ βρῶ τὸν πατέρα μου καὶ τὴ μητέρα μου στὴ ζωή. Νὰ ξεκουραστοῦν στὰ γεράματα νὰ ξεχάσουν τὴν πολυβασανισμένη τους ζωή. Μὰ τὰ πράματα δὲν ἔχονται ὅπως τὰ ποθοῦμε. Καμιὰ φορὰ ἔρχονται τέλεια ἀντίθετα ἀπὸ ὅ, τι τὰ λογαριάζομε. Μὲ τὸ φέτο καὶ τοῦ χρόνου, μὲ τὸ νὰ κερδίσω λίγο περισσότερα, νὰ κατορθώσω κάτι καλύτερο καὶ τὰ τέτοια, τὰ χρόνια κυλοῦσα. 'Η ξενιτιὰ μὲ κρατοῦσε σκλάβο της.

»Στὸ μεταξὺ νά ἔνα γράμμα μὲ πένθος. Τὸ ἀνοίγω. ὁ πατέρας πέθανε. 'Η μητέρα ἔμεινε μοναχή. Βιάστηκα νὰ ἐπιστρέψω. "Ομως δὲν ξεμπλέκει κανεὶς εὔκολα. "Ετσι πέρασαν κάμποσα χρόνια ἀκόμη. 'Επι τέλους τὰ κατάφερα νὰ μπῶ στὸ σιδηρόδρομο, κι ἔπειτα στὸ ὑπερωκεάνειο ἀτμόπλοιο.

«Ας βρῶ ζωντανή τὴ μητέρα μου, εἶπα, κι ὅλα συγχωριοῦνται».

»Φτάνω στὴν πόλη καὶ βρίσκω ὅλο γράμμα.

»Ἡταν γράμμα ἀπὸ τὸ χέρι κόρης. «Ἡ τὴν προφτάνεις ἡ δὲν τὴν προφτάνεις, ἔγραψε, τὴ μητέρα σου».

»Καλὰ ποὺ τώρα πήγαιναν αὐτοκίνητα στὸ χωριό μου. Παίρνω ἔνα καὶ λέω στὸν ὄδηγὸν νὰ βάλῃ ὅλη τὴ δύναμη τῆς μηχανῆς. Φτάνω. Ποῦ εἶναι τὸ σπίτι μας; Στὴ θέση του βρίσκω ἔσα σωρὸ ἀπομεινάρια πυρκαγιᾶς. Εἶχε καῆ τὸ σπίτι μας. Καὶ ἡ λεύκα ἡ γέρικη εἶχε γίνει κάζβουνο.

»Ρωτῶ σὲ ποιὸ σπίτι ἥταν ἡ μητέρα μου. «Στῆς δεῖνα ὁρφανῆς κόρης», μοῦ λένε. Τρέχω. Ἡ κόρη μὲ δέχτηκε.

»Καλῶς ὥρισες» μοῦ λέει.

»Μητέρα!» φωνάζω.

— «Πιλὸς εἶναι;» ἀκούεται μιὰ δυνατὴ φωνή, σὰς νὰ ἐρχόταν ἀπὸ πολὺ μακριά.

»Μπαίνω μέσα.

»Ρίγνομαι στὸ κρεβάτι της.

»Μὲ γαϊδεύει, μὲ φιλεῖ.... «Ἐσὺ εἶσαι, παιδί μου. Εγε τὴν εὐχή μου..... "Αν δὲν ἥταν ἡ..... δὲ θὰ μ' ἔβρισκες», σιγοψιθύρισε καὶ ξεψύχησε».

»Ποιὰ ἥταν ἡ κόρη, πατέρα» ρώτησε ὁ Τάκης.

Καὶ ἡ Ἀνθούλα: «Δὲν κατάλαβες, δὲν τὸ ξαίρεις; Ποιὰ ὅλη ἀπὸ τὴ μητέρα;»

»Καλέ, ἀκόμη στὸ σκοτάδι κάθεστε;» ἀκούστηκε ἡ φωνὴ τῆς μητέρας καὶ μπῆκε μὲ τὴ λάμπα ἀναμένη.

Στρέψαμε ὅλοι καὶ τὴν κοιτάξαμε. Πόσο ἔλαμπε τὸ πρόσωπό της.

Ο πατέρας ὅγοιξε τὸ πορτοφόλι του καὶ μᾶς ἔδειξε ἀνάμεσα σὲ δύο φύλα χρυσὰ τὸ φύλλο τῆς λεύκας ποὺ πῆρε ὅταν πρωτόφευγε ἀπὸ τὸ χωριό του. N. Ήλατος

Μιὰ σπίθα ἀπὸ ἀπὸ τὴν στάχτη πυρκαγιᾶς.

”Ημουν παιδὶ ὡς δέκα χρονῶν καὶ γέρασα καὶ ὅμως ποτέ μου δὲ θὰ λησμονήσω τὴν καταστροφὴν ποὺ ἔπαθε ὁ Νῖκος ὁ Φοίνικας. Φοίνικα δὲν τὸν ξέλεγαν μὰ τοῦ κόλλησε ὑστερὸν ἀπὸ τὴν καταστροφὴν ποὺ θὰ σᾶς διηγηθῶ. Πόσο τοῦ ταίριαζε τὸ ὄνομα θὰ τὸ δῆτε στὸ τέλος τῆς ιστορίας.

Πότε εἶχε ἔρθει στὸ χωριό μας κανεὶς δὲν ἤξαιρε, ἢ καλύτερα οἱ περισσότεροι δὲν ἤθελαν νὰ τὸ θυμηθοῦν. Ξαίρουν μονάχα πώς ἤρθε παλικαράκι ποιὸς ξαίρει ἀπὸ ποὺ διωγμένος καὶ ἀπὸ ποιὰ μοίρα κατατρεγμένος. Μιὰ καλυβούλα ἔφτιασε ψηλὰ στὴν ράχη, στὴν ἀρχὴν τοῦ δάσους καὶ ἀρχισε νὰ κόβη ξερόξυλα γιὰ τὴν φωτιά. Τὰ πουλοῦσε στοὺς νοικοκυραίους τοῦ χωριοῦ. Μὲ τὸν καιρὸν ἀγόρασε κι ἔνα γαϊδουράκι καὶ τὰ κουβαλοῦσε καὶ στὴν πόλη. Ἀπὸ τὴν ἀνοιξη ὡς τὸν Αὐγούστο ἔκοβε καὶ σώρευε ξύλα. ”Επειτα τὸ φθινόπωρο καὶ τὸ χειμῶνα τὰ κουβαλοῦσε σὲ κείνους ποὺ εἶχαν ἀνάγκη.

Μὲ τὸν καιρὸν ἡ καλυβούλα ἔγινε σπιτάκι κομψό· κατακόκκινο τὸ ἔβαφε καὶ τὰ παράθυρά του πράσινα. Τότε ἀρχισε καὶ τὸ σκουλήκι ποὺ λέγεται φθόνος νὰ τραγανίζῃ τὶς καρδιὲς πολλῶν χωρικῶν.

”Ακοῦς ἐκεῖ, ἔνας ξυλοχόπος νὰ φτιάσῃ σπίτι!»

Γύρω ἀπὸ τὸ σπίτι ἀργότερα πρόβαλε ἔνα κηπαράκι καὶ τὸ κηπαράκι ἔγινε περιβόλι καὶ κοντὰ σ' αὐτὸν ἔνα ἀμπελάκι καὶ γύρω ἀπὸ αὐτὸν χωραφάκια καὶ περά. Κοντὰ στὸ γαϊδουράκι ἀπόχτησε κι ἔνα μουλαράκι. Στὸ σπίτι πρόσθεσε στάβλο. Εἶχε τὶς κότες

του, τὰ περιστέρια του, δυὸς τρία προβατάκια καὶ μιὰ κατσίκα. Ο Νῖκος ὁ Φοίνικας ἔγινε νοικοχύρωρης.

Οταν ἀρραβωνιάστηκε μὲ μιὰ νοικοχυροπούλα

ἀπὸ τὸ κοντινὸ χωριό, ὁ φθόνος τῶν κακῶν χωρικῶν ἄναψε καὶ κόρωσε. Τὸ ἔλεγχαν χρυφὰ καὶ φανερά. Ομως ἐκεῖνος κοίταζε τὴ δουλιά του καὶ τὸ νοικοχυριό του.

Μιὰ βραδιὰ κοιμηθήκαμε μὲ ξάστερον ούρανὸν καὶ ξυπνήσαμε ξαφνικὰ ἀπὸ μεγάλη καταιγίδα. Οἱ ἀστραπὲς ἀπάνω φώτιζαν παράξενα τὸ δωμάτιό μου καὶ οἱ βροντές, σὰ νὰ περνοῦσαν στὴ σειρὰ χιλιάδες κάρα, τάραζαν τὸ σπίτι μας, σὰ μουγκρητὸ μυθικοῦ θηρίου ποὺ τρέχει πεινασμένο ζητώντας τροφή.

Γιὰ μιὰ στιγμὴ ἔγινε κάποια ἡσυχία. 'Αλλὰ νά ἔνας κεραυνὸς πάλι ξέσπασε τρομερός. "Εσεισε συθέμελα ὅλα τὰ σπίτια, κι ἔπειτα ἡ μπόρα τράβηξε μακριά. Σὲ λίγο ὅμως οἱ καμπάνες τοῦ χωριοῦ ἀρχισαν νὰ χτυποῦν καὶ ταύτοχρονα ἀκούστηκαν φωνές: Πυρκαγιά! πυρκαγιά! Τρέξετε. Βοήθεια! Πυρκαγιά!.....

Πόρτες καὶ παράθυρα ἀκούστηκαν ν' ἀνοίγουν.

«Ποῦ εἶναι ἡ πυρκαγιά, τίνος τὸ σπίτι καίεται;» ρώτησε ὁ πατέρας μου δύο γείτονες ἀπ' τὸ παράθυρο.

— «Τοῦ προκομένου!..... 'Εκεῖ ἔπεισε τὸ ἀστροπελέκι τοῦ ἀπάντησε ὁ ἔνας.

— «Ποιανοῦ προκομένου;»

— «Τοῦ ξένου! Ποιανοῦ ἄλλου!..... 'Αστροπελέκι τοῦ ἔπεισε πάνω του.....»

'Ο πατέρας μου ἤξαιρε τὴ μοχθηρία τους καὶ χωρὶς νὰ τοὺς πῆ τίποτε ἄλλο, ἔκλεισε τὸ παράθυρο, πῆρε ἔναν κουβὰ καὶ βγῆκε τρέχοντας. Κοντά του ἐτρεξα καὶ γώ.

Οἱ γείτονες οἱ δυό, ποὺ βγήκανε, ἦταν ἀκόμη στὸ δρόμο καὶ μιλοῦσαν μεταξύ τους. "Αμα μᾶς εἶδαν, εἶπαν:

— «Μὰ τί τρέχεις; δὲ βαριέσαι! Θὰ τὸν ἔχῃ κάψει κι αὐτόν.....»

— «Ἐγὼ τρέχω νὰ κάμω ὅ,τι πρέπει» τοῦ ἀπάν-

τησε ὁ πατέρας μου γυρίζοντας λίγο τὸ κεφάλι σ' αὐτούς.

Μόλις προχωρήσαμε εἴδαμε κι ἄλλους χωρικούς νὰ τρέχουν καὶ πολλοὶ ἀκούσαμε νὰ λένε:

«Τὸν καημένο τὸ Νίκο!»

«Οταν φτάσαμε εἴδαμε ἔναν ἀνθρωπο μονάχο φωτισμένο ἀπ' τὶς φλόγες νὰ πολεμᾶ νὰ σβύσῃ τὴ φωτιά.

“Ηταν ὁ Νίκος.

«Εὔτυχῶς σώθηκε αὐτός» εἶπε ὁ πατέρας μου.

Καὶ ὅλοι μαζὶ οἱ χωρικοί, ἐκτὸς ἀπὸ λίγους, πολεμοῦσαν νὰ σβύσουν τὴ φωτιὰ καὶ κάτι νὰ σώσουν.

Οἱ φλόγες ὅμως εἶχαν δύναμη μεγάλη, εἶχαν ἀπλωθῆ γρήγορα, κι ἔτρωγαν τὸ σπιτάκι. Καὶ δὲν πέρασε καὶ πολὺ καὶ μ' ἔνα κρότο μεγάλο σωριάστηκε καὶ ἡ σκεπή.

Καὶ πέρα μακριὰ ἀκούονταν οἱ βροντές, καὶ οἱ κεραυνοὶ σὰ φίδια λαμπερὰ ἐπεφταν στὴ γῆ.

“Οταν τὸ σπίτι σωριάστηκε, ὁ Νίκος κάθισε κάτω στὸ χῶμα. Πολλοὶ χωρικοὶ νόμισαν πὼς κάτι θὰ ἐπαθε κι ἔτρεξαν. Αὐτὸς ὅμως εἶπε μὲ θλιμμένη φωνή:

— «Οχι, οχι, δὲν ἔχω τίποτε. Ετσι κάθισα. Σᾶς εὐχαριστῶ πολύ, μὰ πολύ».

Ἐμεινε λίγο κοιτάζοντας τὰ ἐρείπια τοῦ σπιτιοῦ του, ἐνῶ ἐμεῖς κοιτάζαμε αὐτόν. “Τσερα στράφηκε, μᾶς εἶδε καὶ σηκώθηκε.

«Ἐνα τσιγάρο ἔχει νὰ μοῦ δώσῃ κανείς;» εἶπε.

— «Ναι, ναι!»

Πῆρε τὸ τσιγάρο καὶ πλησίασε καὶ τ' ἀναψε ἀπὸ

ξύλο ποὺ εἶχε πεταγῆ πέρα ὅπ' τὰ ἔρείπια κι ἤταν ἀναμμένο ἀκόμη.

Πολλοὶ θέλησαν νὰ τὸν παρηγορήσουν, νὰ τοῦ ποῦνε κάτι, νάχη ὑπομονή, ἀλλὰ αὐτὸς τοὺς σταμάτησε:

«Σᾶς εὔχαριστῶ, τοὺς εἶπε μὲ ἥσυχη φωνή, μὴ βάζετε καμμιὰ στενοχώρια γιὰ μένα, μή..... Ἐγὼ πάλι ξαναρχῆς. Θὰ ἔχετε ἀκούσει καὶ σεῖς γιὰ τὸ Φοίνικα πώς ἄμα καῆ πιὸ δυνατὸς ξεπετιέται μὲς ἀπὸ τὴ στάχτη. Ἔ, θὰ τὸ δῆτε, ἔτσι κι ἐγώ!»

Καὶ σ' ὅλους τοὺς χωρικοὺς ἔκαμε μεγάλη ἐντύπωση ποὺ οὔτε μιὰ βλαστήμια τοῦ ξέφυγε ἀπὸ τὸ στόμα, οὔτε καὶ παράπονο.....

Καὶ κεῖνο ποὺ εἶπε τὸ κατώρθωσε. Πάλι μὲ τὴ δουλειά του τὴν ἵδια ἔκαμε στὴν ἵδια, θέση τοῦ ἔρειπωμένου, ἐνα πιὸ καλύτερο σπίτι. Καὶ τότε παντρεύτηκε, πῆρε τὴν ἀρραβωνιαστικιά του.

Καὶ ἡ εύτυχία του δὲ σταμάτησε ἴσαμε δῶ· ἐξακολουθοῦσε. Χωράφια, περιβόλια ἔκαμε. Καὶ δὲν ἔπαινε νὰ λέγη, ὅταν διηγόταν τὴν καταστροφὴ καὶ τὴν εύτυχία του:

«Σὰν τὸ Φοίνικα!»

Μὰ κι ἔτσι τὸν εἶχαν βγάλει οἱ χωρικοί. Τὸ ἐπίθετό του τὸ παλιὸ κανεὶς δὲν τὸ ἤξαιρε, εἶχε χαθῆ αὐτὸ δίνοντας τὴ θέση του στὸ Φοίνικα.

Ο Καπετάν-Αντρέας.

ἀ ἡμουν ὡς δώδεκα χρονῶν ὅταν ἐπῆγα μὲ τὴ μητέρα μου σ' ἔνα ὅμορφο νησάκι νὰ κάψῃ λουτρὰ γιατὶ ἐπαθε ἀπὸ ρεματισμούς. 'Ο πατέρας μου δὲν μποροῦσε νὰ ἔρθῃ γιατὶ ἦταν ἀπάνω στὸ θέρος· καὶ θέρος, τρύγος, πόλεμος εἶναι τὰ τρία ποὺ δὲν παίρνουν ἀναβολή.

'Εγὼ εἶχα ἔνα καμάρι, ποὺ θὰ ἡμουν νοικοκύρης, θὰ ψώνιζα καὶ θὰ μαγείρευα· στὰ τόσα καὶ τόσα ποὺ γρωστοῦσα στὴ μητέρα μου κάτι κι ἐγὼ θὰ ἔκανα....

Μιὰ μέρα κατέβηκα στὸ λιμανάκι ν' ἀγοράσω ψάρια. 'Ο καπετάν 'Αντρέας εἶχε πάντα τὰ καλύτερα. Αὐτὸς ὁ καπετάν 'Αντρέας ἦταν ναυτικὸς ἀπόμαχος τοῦ 'Αγγλικοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ. Ἡταν πολὺ γέρος· καὶ ὁ ἴδιος δὲν ἤξαιρε πόσων χρονῶν ἦταν. Εἶχε μία παλιὰ βάρκα, ἔρριγνε τὰ παραγάδια του ἀποβραδίς καὶ τὸ πρωί, πρὶν νὰ σκάσῃ ὁ ἥλιος, τὰ μάζευε.

Πλησίασα καὶ ρώτησα :

« Πόσο τὰ μπαρύπούνια, καπετάν-'Αντρέα; »

— « Τρεῖς δραχμὲς τὴν ὄκα ». Τόσο εἶγαν τότε.

— « Δὲν κάνει δυό, καπετάν-'Αντρέα; »

Θεέ μου, τί ματιὰ ἦταν ἐκείνη! μὲ ζάλισε· λίγο ἔλειψε νὰ πέσω κάτω.

« Νὰ μὴν ξανάρθης, νὰ μὴ σὲ ξαναιδῶ !» εἶπε μὲ βραχνὴ φωνή, ποὺ ἔμοιαζε μὲ φωνὴ καραβίσιου σκύλου, ἢ σὰ νὰ ἔβγαινε ἀπὸ τὸν κόχυλα, ἢ σὰ βροντὴ ἀνάμεσα σὲ φαράγγια.

« Ἀκοῦς ἐκεῖ, ἔξακολούθησε, ἔνας τόσος δὰ ἀνθρωπάκος νὰ νομίζῃ πώς τὸν γελῶ !...»

Νὰ πῶ τὴν ἀλήθεια, δὲ θυμοῦμαι πῶς ἔψυγα.

Ποῦ νὰ ξαναπάω πιὰ στὸν καπετάν-Αντρέα !

Κι εἶχα μιὰ λύπη γι' αὐτό ! Μοῦ εἶχε κάνει ἐντύπωση τὸ ἵσιο του ἀνάστημα, τὸ ξάστερο πρόσωπο καὶ ἡ ματιά του, ποὺ ἦταν γεμάτη καλωσύνη καὶ εἰλικρίνεια.

Φαίνεται πὼς τὸ κατάλαβε ὁ καπετάν-Αντρέας καὶ μιὰ μέρα ποὺ κοίταζα νὰ βρῶ κανέναν ἄλλον ψαρά, μὲ φώναξε :

« "Ελα δῶ, καλὸ παιδί, θέλεις ψάρια ;.. Νὰ σοῦ δώσω. Δὲν ξανάρθεις, γιατὶ σου ἔκαμε βέβαια ἐντύπωση ὁ τρόπος μου. Τὸ καταλαβαίνω. Καὶ πολλοὺς ἄλλους ἔχει ξαφνιάσει. Νὰ εἰποῦμε καὶ τὴν ἀλήθεια ἔχουν καὶ δίκαιο. Στὸν τόπο μας τὸ συνηθίζουν ν' ἀρχίζουν ἀπὸ τὶς δέκα, νὰ εἰποῦμε, δραγμές καὶ νὰ συμφωνοῦν στὶς δύο καὶ στὶς τρεῖς. Κακή συνήθεια, παιδί μου, πολὺ κακή....

» Πάρε τώρα τὰ ψάρια καὶ νάρθης καμιὰ μέρα νὰ σοῦ εἰπῶ κάτι ἀπὸ τὴ ζωή μου !»

« Η χαρά μου, ποὺ μοῦ ξαναμίλησε ὁ καπετάν-Αντρέας, δὲ λέγεται.

« Ενα δροσερὸ δειλινό, ἐκεῖ ποὺ διόρθωνε ὁ καπετάν-Αντρέας τὰ δίχτια του, μοῦ διηγήθηκε :

« Στὸν καιρὸ τῆς Τουρκιᾶς, περνώντας ἀπὸ τὴ Μπαρμπαριά, πολέμησα πολλὲς φορὲς τοὺς 'Αλγερίνους πει-

ρατές καὶ ἔπειτα στὸ 21, δὲ θέλω νὰ εἰπῶ πόσες φορὲς κινδύνεψα. Αὐτὰ θὰ σοῦ τὰ διηγηθῶ καμμιὰν ἄλλη φορά. Τώρα θὰ σοῦ εἰπῶ χάτι ἄλλο, σχετικὸ μὲ τὸν τρόπο ποὺ σοῦ φέρθηκα.

»Μικρὸς εφυγα ἀπὸ τὸ νησὶ ἐδῶ, καὶ πῆγα στὴν Ἀγγλία. Μὲ τὸν καιρὸ ἀπόχτησα δικό μου καράβι. "Ενας ἐμπορος, ποὺ μὲ γνώρισε πόσο ἀφοβίς καὶ τολμηρὸς ἦμουν, μοῦ ἔδινε ὑφάσματα καὶ ἄλλα ἐμπορεύματα καὶ τὰ πουλοῦσα στὸ Μαρόκο. Γιὰ τὸ καθένα εἶχε δρίσει τὴν τιμὴ ποὺ ἔπρεπε νὰ τὸ πουλῶ· οὔτε ἕνα λεπτὸ περισσότερο, οὔτε ἕνα λεπτὸ λιγότερο.

»"Ε, παιδί μου, ἔπρεπε νὰ εῖναι κανεὶς πάρα πολὺ τολμηρὸς γιὰ νὰ ἐμπορευτῇ σ' ἔκεινα τὰ μέρη.

»Δὲν ἦταν μοναχὰ οἱ πειρατές, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν παραμικρὴ ἀφορμὴ κινδύνευες νὰ χάσης τὰ ἐμπορεύματα, καὶ ἂν ἔσωζες τὸ κεφάλι σου, θὰ ἦσουν εύτυχής, ἂν δὲ γινόσουν σκλάβος ἔσν καὶ τὸ πλήρωμα.

'Ο κάθε πλοίαργος ἀν δὲν πιανόταν ἀπὸ τοὺς πειρατές, ἀραζε τὸ καράβι, τοποθετοῦσε τὰ ἐμπορεύματα σὲ ξύλινο παράπηγμα καὶ τὰ πουλοῦσε. "Ετοι κι ἐγὼ εἶγα μιὰ φορὰ στήσει τὸ παράπηγμά μου καὶ περίμενα τὸν κόσμο νάρθη ν' ἀγοράσῃ.

«Μιὰ μέρα μὲ πλησιάζει ὁ πασᾶς τοῦ τόπου. 'Ο ἀκόλουθός του φοροῦσε ὄλοκλκκινα κι εἶχε κρεμάσει ἀπὸ τοὺς δόμους του ἕνα πελώριο γιαταγάνι. 'Ο πασᾶς ἔρριξε ἔρευνητικὲς ματιὲς στὰ ἐμπορεύματά μου. Τὸ μάτι του σταμάτησε σ' ἕνα ὑφασμα λεπτό, καστανόχρωμο.

«Γκιαούρη, πόσο τὸ πουλεῖς αὐτό;» μὲ ρώτησε. Τοῦ εἶπα τὴν τιμήν.

«"Οχι τόσο, στὴ μισὴ τιμὴ θὰ σοῦ τὸ πληρώσω».

— « Οὔτε ἔνα λεπτὸ παρακάτω· παζάρια δὲν κάνω ποτέ μου » τοῦ εἶπα.

“Αστραψαν τὰ μάτια του.

« Ξαίρεις, μοῦ εἶπε, δτι τὸ κεφάλι σου εἶναι στὰ

χέρια μου. Μπορῶ νὰ σοῦ τὰ πάρω δλα, ἀν θέλω. Και σκλάβιο νὰ σὲ κάνω, ἀν δὲ μοῦ ἔρθη ἡ ὅρεξη νὰ σοῦ πάρω τὸ κεφάλι».

— « Δὲν εἶναι παράξενο νὰ κάμης ὅ,τι θέλεις, τοῦ εἶπα. Τὸ ὕφασμα ὅμως ἔχει τόσο· ὁ ἔμπορος ποὺ ἔχει ναυλώσει τὸ καράβι, τόσο ἔχει ὀρίσει τὴν τιμή. "Οσο γιὰ τὰ ἄλλα, ἀς γίνη τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ".

— « "Αν δὲν ἀλλάξῃς γνώμη ως αὔριο τὸ πρωί, μόλις βγῆ ὁ ἥλιος, δὲ θὰ ὑπάρχῃς" » εἶπε ὁ πασάς.

— « Εἶπα ὅ,τι εἶχα νὰ εἰπῶ » ἀπάντησα.

‘Ο πασάς ἔφυγε τρέμοντας ἀπὸ θυμό.

Οἱ ἄλλοι ἔμποροι καὶ πλοίαρχοι μὲ πλησίασαν.

— « Τρελάθηκες; μοῦ εἶπαν. Θὰ πάρης στὸ λαιμό σου τὸ πλήρωμα. "Ισως..." »

— « Τὸ ξαίρω, τὸ ξαίρω, εἶπα. Τὸ εἶπε τόσο ἔντονα ἄλλωστε καὶ ὁ πασάς ».

— « Καὶ ἐπιμένεις ;»

— « Ναι...»

Τὴν ἄλλη μέρα, πρὶν ἔβγη ὁ ἥλιος, παρουσιάζεται ὁ πασάς μὲ τὸν ἀκόλουθό του. ‘Ο κόσμος παραμέρισε. Κάποιος μοῦ εἶπε :

« Γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, δῶσε του τὸ ὕφασμα ὃσο θέλεις γάρισέ του το. Θὰ πάρης κι ἐμᾶς στὸ λαιμό σου».

‘Εγὼ ἔμεινα ἀτάραχος.

« "Ε ! τί λέεις, γκιαούρη; »

— « "Ο, τι καὶ χτές" .

— « Δὲ φοβᾶσαι ;»

— « "Οχι" .

— « Πάρτε τον !» πρόσταξε.

‘Ο ἀκόλουθος ἔβαλε τὸ χέρι στὸ γιαταγάνι. ‘Ο κόσμος σκόρπισε. Μερικοὶ ἔκλεισαν τὰ μάτια τους μὲ τὰ χέρια τους.

— « Λοιπόν;...»

— « Δὲν ἔχω νὰ προσθέσω τίποτε!» εἶπα ἀτάραχος.

‘Η Ζωή μας

3

‘Ο πασάς μὲ πλησίος. “Ενα πικρὸ χαμόγελο χάραξε στὰ χείλη του.

—“Δῶσε μου τὸ χέρι σου, χριστιανέ. Νὰ εἶχα κι ἐγὼ τόσο πιστοὺς ὅσο εἶσαι ἐσύ στὸν ἔμπορό σου!» μοῦ εἶπε καὶ πέταξε ἐνα σακκούλι χρυσᾶ νομίσματα. “Επειτα πρόσθεσε.

“Ἐκεῖ μέσα θὰ βρῆς ὅσο ζήτησες. Ἀπὸ τὸ ὑφασμα θὰ κάμω τὴν ἐπίσημη στολή μου. ”Οσες φορὲς θὰ τὴ φορῶ θὰ σὲ θυμοῦμαι.

“Γειά σου, Χριστιανέ!» Καὶ μοῦ ἔδωσε πάλι τὸ χέρι...

N. "Ελατο

Μή χάνεις
τὰ λόγια σου.

μουν πλοίαρχος. Δὲν ξαίρω πῶς ἔτυχε
κάποτε νὰ μὴ βρίσκω ἐργασία.
"Ισως γιατὶ ἔλεγα : «τὰ σῦκα, σῦ-
κα καὶ τὴ σκάφη, σκάφη», καὶ
δὲν κολάκευα κανένα. "Ισως κανέ-
ινας, γιατὶ βέβαια δὲ λείπουν οἱ κα-
κοί, νὰ εἶχε εἰπεῖ κάτι κακὸ γιὰ μένα, νὰ μὲ εἶχε κα-
κοσυστήσει. Ποιὸς ξέρει ! Κι εἶχα μιὰ φτώχεια ! Μιὰ
φτώχεια ποὺ δὲ λέγεται !

Ἐημέρωνε ἡ γιορτὴ τῆς κόρης μου. Ο μικρὸς ὁ
Στάμος, τὴν ὥρα ποὺ ἤμουν ἔτοιμος νὰ βγῆ χελαχδοῦσε :
Αὔριο εἶναι ἡ γιορτὴ τῆς Μαρίας, "αὔριο εἶναι ἡ γιορτὴ
τῆς Μαρίας!"

Τὰ μάτια τῆς γυναίκας μου θύλωσαν κι ἐγὼ βγῆκα
νὰ μὴν πάθω τὰ ἴδια.

Καθὼς κατέβαινα πρὸς τὴν ἀποβάθρα, καὶ στ' αὐ-
τιά μου κρατοῦσε ἡ φωνὴ τοῦ μικροῦ : « Αὔριο εἶναι
ἡ γιορτὴ τῆς Μαρίας », συναντῶ τὸν ἐφοπλιστὴ, τὸν
Πάραρη.

« Καλὴ μέρα » μοῦ λέει.

— « Καλή σου μέρα ».

— « Σὲ ζητοῦσα », μοῦ εἶπε καὶ μὲ τράβηξε ἀπόμερα σὲ μιὰ γωνιά.

« Μπορῶ νὰ σου ἐμπιστευτῶ κάτι ;» πρόσθεσε.

— « "Οσο καὶ στὸι, ἵδιο τὸν ἔχυτό σου » τὸν ἐβεβαίωσα.

— « Καλά, καλά, ἀλλά, ξαίρεις, ὅπως εἶν' ὁ κόσμος σήμερα....»

— « Λέγε ἵσια καθαρά, γιωρὶς κλωθογυρίσματα», τοῦ εἶπα.

Μοῦ εἶπε τότε ποῦ ἐπρεπε νὰ διδηγήσω τὴν «Αὔγερινή », τὸ φορτηγό του, τί θὰ φόρτωνα, καὶ πώς σὲ ὡρισμένη προθεσμία ἐπρεπε νὰ ἐπιστρέψω, ἀλλὰ γιωρὶς άλλο νὰ τὸ κρατήσω μυστικό.

Τὸν ἐβεβαίωσα τὸν ἐφοπλιστή, τὸν Πάραρη, πώς ἦταν περιττὸ νὰ μοῦ συστήσῃ τὸ τελευταῖο, νὰ τὸ κρατήσω μυστικό, γιατὶ δὲν ἐσυνήθιζα νὰ λέω στὸν ἔνα καὶ στὸν ἄλλο, ποῦ ἐπήγαινα καὶ γιὰ ποιὸ σκοπό.

Γιὰ τὴν τάξη ὅμως, μοῦ εἶπε, πώς ἐπρεπε κάποιος νὰ ἐγγυηθῇ γιὰ μένα, πώς θὰ κρατήσω τὸ μυστικό. Τοῦ εἶπα πώς ὁ λόγος μου εἶναι συμβόλαιο.

— « Καλά, μοῦ εἶπε, σύμφωνοι σ' ὅσα εἴπαμε;»

— « Σύμφωνοι !»

— « Αὔριο, ἀν εἶναι δυνατὸ ν' ἀναγωρήσης ».

— « Δὲν ἔχω ἀντίρρηση » τοῦ εἶπα.

Καθὼς γύριζα σπίτι μου γαρούμενος, μὲ φώναξε ἔνας νέος, ἀγνωστος σὲ μένα.

— « Μπορῶ νὰ σου εἰπῶ;» μὲ ρώτησε.

— « Εὐχαρίστως! » τοῦ εἶπα.

— « Πᾶμε στὸ καφενεῖο ».

— « Πᾶμε....»

“Οταν καθίσαμε κι ἥρθαν οἱ καφέδες μοῦ εἶπε :

«Σὲ εἶδα νὰ μιλῆς μὲ τὸν ἐφοπλιστή, τὸν Πάραρη».

— «Ναί».

— «Θὰ σὲ βάλῃ ἵσως σὲ κανένα καράβι του ;» φώτησε.

— «Παρακαλῶ, κύριε, μὴ προχωρήσετε, τοῦ εἶπα· ὑποθέτω πώς δὲν εἶσθε ἀνακριτής....»

— «Μὲ συγγωρεῖς, μοῦ εἶπε. 'Αλλά... ξέρεις γνωρίζω κάποιου πλοίαρχο καί...»

— «Δυστυχῶς δὲν μπορῶ νὰ εὐχαριστήσω τὸν κύριο... "Εχω βρεῖ ἐργασία" τοῦ εἶπα.

— «Μά.... πληρώνει καλά».

— «Αὐτὸς ὡρα μοῦ εἶναι ἀδιάφορο», τοῦ εἶπα.

'Εκεῖνος ἐπιμένει: «Δὲν κάνεις καλά, ζῇ δὲν κάνεις καλά. Σὲ παρακαλῶ νὰ μὴ μὲ διακόψης.

»Ν' ἀκούσης τί θὰ σοῦ εἰπῶ.

»"Ακούσε: 'Ο ἐφοπλιστής ποὺ ξέρω ἐγώ, σοῦ δίνει προκαταβολὴ ἔκατὸ λίρες καὶ σὲ βάζει μέτοχο καὶ στὰ κέρδη».

Σ' αὐτὸν τὸ ἀκούσμα ἤρθαν στὸ νοῦ μου οἱ εἰκόνες τῶν παιδιῶν μου, τῆς γυναικας μου... Φαντάστηκα τὴν χαρά τους, ὅταν μ' ἔβλεπαν νὰ πηγαίνω φορτωμένος ψώνια. Κάτι θὰ κατάλαβες ἀπ' αὐτὰ δένοις καὶ προχώρησε:

»"Αι μάλιστα μᾶς εἰπῆς τὸ μυστικὸ τοῦ Πάραρη, ποὺ θὰ ὀδηγήσῃς τὸ πλοῖο καὶ τί θὰ φορτώσῃς θὰ εἶναι διπλὰ τὰ κέρδη».

Δὲν ἀπάντησα ἀμέσως, γιατὶ ξακολουθοῦσαν νὰ λογαριάζω τί θὰ ψώνιζα, ἀν εἶχα πολλὰ χρήματα. »Εξαφνα ὄμως μοῦ ἤρθε στὸ νοῦ μου μὲ τί πρόσωπο θ' ἀντίκριζα ἐγώ, ἔνας προδότης, ἔνας πρόστυχος τ' ἀγγελούδικ μου.

« "Ελα, δέξου. Δὲν εἶναι σπουδαῖο..." » ἀκουσα τὸ νέο νὰ προσθέτη.

Σηκώθηκα ἀπότομα καὶ τοῦ εἶπα τρέμοντας ἀπὸ ἀγανάγτηση :

« Αὐτὸ ποὺ μοῦ λέτε, κύριε, νὰ κάμω, εἶναι ἀτιμία».

— « Μὴ θυμώνης, ἐξακολούθησε κεῖνος δὲν πετάει κανεὶς ἔτσι εὔκολα τὸ συμφέρο του ».

— « Μὴ γάνεις τὰ λόγια σου !» τοῦ εἶπα κι ἔφυγα. Μὲ ἀκολούθησε ψιθυρίζοντας, ὅτι θὰ γίνω πλούσιος, πολὺ πλούσιος. "Εστρεψα καὶ τὸν κοίταξα ἔτσι, ποὺ τὸν ἔκαμα νὰ μὴ μὲ ξανακοιτάξῃ.

Γύρισα στὸ σπίτι μου πιὸ θλιψμένος.

"Οταν ἔμπαινα, ἡ γυναῖκα μου ἔτρεξε καὶ μοῦ εἶπε πῶς δὲν κάνω καλὰ νὰ στενοχωριέμαι πολὺ.

Πλησίασαν καὶ τὰ παιδιά μου, καὶ καθὼς τὰ φιλοῦσα καὶ τὰ γάιδευα, συνῆρθα.

Δὲν πέρασε πολλὴ ὥρα, καὶ ἀκουσα γτύπο στὴν πόρτα. "Ανοιξα. Ἡταν ὁ ἐφοπλιστὴς ὁ Πάραρης.

« "Ε, μοῦ εἶπεν, ἡταν πολὺ πικρὸς ὁ καφές ποὺ ἤπιες;" »

— « Ποιὸς καφές; » τοῦ εἶπα ξαφνισμένος.

— « "Ε, μὰ ἔτσι συνηθίζω ἐγὼ νὰ ἐξασφαλίζω τὶς δουλειές μου. Ἐγὼ τὸν ἔστειλα τὸ νέο νὰ σὲ δοκιμάσῃ. Πάρε τώρα ἐκατὸ λίρες καὶ θ' ἀναχωρήσης αὔριο. Ἄλλα δὲ θὰ πᾶς ἐκεῖ ποὺ σοῦ εἶπα, θὰ πᾶς....." »

— « "Ωστε μοῦ εἶπες ψέματα ; » τὸν ἐρώτησα.

— « "Οπως θέλεις πέ το. Ἐγὼ ὅμως συνηθίζω νὰ δοκιμάζω τοὺς ἀνθρώπους....." »

— « Κι ἐγὼ, τοῦ εἶπα, δὲν ἐργάζομαι μὲ ἀνθρώπους, ποὺ δὲν πιστεύουν στὸ λόγο ποὺ τοὺς ἔδωσα.

— « Αφησέ τα τώρα αὐτά, δὲν πειράζει»

— «Καὶ πολὺ μάλιστα, κύριε, τοῦ εἶπα. Παρακαλῶ νὰ μήν προχωρήσετε....»

‘Ο ἐφοπλιστὴς ἔφυγε κι ἐγὼ αἰσθάνθηκα πιὸ πολὺ τὴν φτώχεια μου.

Τὸ ἀπομεσῆμερο ἦρθε ἄλλος.

— «Θέλω πλοίαρχο, μοῦ εἶπε. Θὰ σοῦ δώσω ὅσο μισθὸ ζητήσῃς καὶ ἂν ἔχης ἀνάγκη καὶ προκαταβολή». Απὸ ποῦ τὸ ξαίρετε πώς δὲν ἔχω ἐργασία;» ρώτησα.

‘Η ἀπάντηση:

“Ο ἐφοπλιστὴς ποὺ σοῦ μίλησε τὸ πρωὶ ἔτσι συνήθιζε νὰ ἐργάζεται. Τοῦ ἔκχαμες ὅμως μεγάλη ἐντύπωση. Θὰ ἔδινε ὅ,τι φανταστῆς νὰ σὲ προσλάβῃ στὴν ἐργασία του. Αλλὰ βεβαιώθηκε πώς τώρα δὲν είναι δυνατὸ καὶ σὰ φίλοι ποὺ εἴμαστε, μοῦ ἔδωσε τὴν διεύθυνσή σας. Θὰ μὲ νποχρεώσετε νὰ δεχτῆτε τὴν πρότασή μου».

Δέχτηκα καὶ σώθηκα. Ἐργάστηκα στὰ πλοῖα τοῦ Καλούδη, ἔτσι λεγόταν ὁ δεύτερος ἐφοπλιστὴς, ὥσπου γέρασα».

Αὐτὰ συνήθιζε νὰ διηγῆται ἔνας γέρος ναυτικὸς ἀπόμαχος καὶ στὸ τέλος ἔλεγε :

‘Η τιμή, τιμὴ δὲν ἔχει
καὶ χαρά στον ποὺ τὴν ἔχει.

“Ομορφο ποῦναι τόμορφο
στὸν ἀνθρωπὸ ἥ γνώση
νὰ τὴν κρατῇ νὰ περπατῇ
νὰ μήν τηνε δολώση.

N. "Ελατος

“Ενοχη συνείδηση.

‘Ο κύριος Αργύρης εἶχε σηκωθῆ πρωί. “Αν καὶ ήθελε νὰ μείνῃ στὸ κρεβάτι του, γιατὶ εἶχε κουραστῆ ἀπὸ τὸ ταξίδι ποὺ εἶχε κάμει μὲ τὴν οἰκογένειά του, δύνας ἐβίασε τὸν ἔκυτό του καὶ σηκώθηκε.

«Τὸ ἀγώνιζον πόνον ἀγωγιάτη» εἶπε μὲ τὸ νοῦ του. “Ηθελε νὰ ιδῇ τοὺς λογαριασμούς, νὰ ζητήσῃ πληροφορίες γιὰ τὶς ύποθέσεις του.

Οἱ ἄλλοι οἱ δικοί του κοιμόνταν βαθιά.

Νύχτα καὶ ἀργά εἶγαν ἔρθει.

Οἱ ύπηρέτριες περπατοῦσαν σιγά κι ἐλαφρὰ δίχως θόρυβο.

Αὐτός, ἀμα ἔπιε τὸ γάλα του ποὺ τοῦ πήγαν στὸ γραφεῖο του, ἀργισε νὰ διαβάζῃ σημειώσεις, νὰ ταχυποιεῖ λογαριασμούς. ’Εκεῖ ποὺ μελετοῦσε τὸ ἔνα καὶ τὸ ἄλλο κάτι θυμήθηκε καὶ χτύπησε τὸ κουδούνι.

Μιὰ ύπηρέτρια παρουσιάστηκε.

«Ο Κώστας ποῦ εἶναι;» τὴν ἔρωτησε.

— «Κάτω στὸ στάβλο.»

— «Πέ του ὅτι τὸν θέλω.»

Η ύπηρέτρια ἔφυγε.

Ο κύριος Αργύρης γιὰ νὰ κρύψῃ τὴν ἀνησυχία του, ἔβγαλε ἔνα τσιγάρο καὶ τὸ ἄκαψε.

“Ακουσε ἔξω μιὰν ἀμαξα νὰ περνᾶ γρήγορα καὶ νὰ κάνῃ τὰ τζάμια νὰ τρίζουν, ἔπειτα φωνὴ πλανόδιου μανάβη:

«Πατάτες, κολοκυθάκια!».

Η πόρτα χτύπησε σιγά.

«Ἐμπρός!....»

Ἐνας νέος ψηλός κι ἀδύνατος παρουσιάστηκε.

« Δὲ μοῦ λέει, Κώστα, τί ἔγινε ἡ ὑπόθεση τῆς κυρίας Μαρίας;....»

— «Τῆς τὰ πέταξαν στὸ δρόμο. Εἶναι πέντε ἔξι μέρες».

— «'Α !» ἔκανε ὁ κύριος Αργύρης.

— «'Εκλαιγε αὐτή, τὰ παιδιά της Τὸ ἔνα εἶναι ἄρρωστο βαριά, ἀληθινὰ τὸ ἔλεγε».

'Ο κύριος Αργύρης ταράχτηκε καὶ γύρισε τὸ κεφάλι του ἀλλοῦ.

'Ο Κώστας ὅμως ἐξακολούθησε.

«Νὰ σᾶς πῶ τὴν ἀλήθεια, τὴν λυπήθηκα, κύριε. Γιατὶ καθὼς ἥταν τὰ ροῦχα της ἔξω καὶ τὰ παιδιά της κι αὐτὴ μαζί, ἐπιασε βροχὴ δυνατή, καὶ βράγηκαν τὰ ροῦχα της, τὰ παιδιά της, αὐτή τὸ ἄρρωστο.....»

'Ο κύριος Αργύρης γύρισε καὶ τὸν εἰδε ταραγμένος καὶ θυμωμένος.

«Γιατί μοῦ τὰ λὲς αὐτὰ τώρα! εἶπε στὸν Κώστα. Τί φταινε ἐγώ; ἀς πλήρωνε! Δὲν μποροῦσα νὰ τὴν κρατήσω ἄλλο. Εἶχε δυὸ μῆνες νὰ πληρώσῃ. "Επειτα, ἀν ὁ ἔνας καὶ ὁ ἄλλος δὲν πληρώνη, ἐγώ τί θὰ κάμω; Πρέπει νὰ πάω νὰ πνιγῶ!"»

— «Τὸ ξαίρω, κύριε, ἐσεῖς ἔχετε δίκιο! ἐγὼ σᾶς λέω τί ἔπαθε ἡ δυστυχισμένη. Καὶ ποιὸς ξαίρει ποὺ νὰ εἶναι τώρα!»

— «Τί μὲ μέλει ἐμένα;» εἶπε ὁ κύριος Αργύρης, καὶ εἶπε στὸν Κώστα νὰ τὸν ἀφήσῃ ήσυχο.

'Ο Κώστας ἔφυγε. 'Ο κύριος Αργύρης ἔσκυψε στὴν ἔργασία του. Διάβασε, ἔγραψε, σημείωσε. "Επειτα σηκώθηκε καὶ πῆγε στὸ δωμάτιό του κι ἐτοιμάστηκε γιὰ ἔξω.

«Νὰ εἰπῆς στὴν κυρία σου, εἶπε σὲ μιὰ ὑπηρέτρια, πῶς θὰ εἴμαι ἐδῶ κατὰ τὶς δύο».

Καὶ κατέβηκε σοβαρός, ἀλύγιστος τὴ σκάλα καὶ
βγῆκε στὸν δρόμο.

Κάτι τὸν ἐνοχλοῦσε ὅμως καθὼς βάδιζε

«Ω ! ἔκανε ξαφνικά, ἃς ἐπλήρωνε. Αὐτὰ θὰ μὲ
σκοτίζουν ἐμένα τώρα;»

Καὶ κοίταξε γύρω του τὰ δέντρα, τοὺς ἀνθρώπους,
τὰ ψηλὰ σπίτια, τὸν οὐρανό.....

‘Η μέρα ήταν ωραία, ἀνοιξιάτικη μέρα. ‘Ο ήλιος
ψηλὰ ἔλαμπε στὸν οὐρανό. Πουλάκια κελαηδοῦσαν καὶ
πετοῦσαν ἀπὸ δέντρο σὲ δέντρο. “Ακουσε καὶ φωνὲς
παιδικὲς νὰ τραγουδοῦν κάποιο τραγούδι γνωστό του,
γιατὶ τὸ ἔλεγχαν καὶ τὰ παιδιά του.

Τοῦ φάνηκαν ὅτι ὅλα χαίρονταν, ὅλα χαμογελοῦ-
σαν καὶ ὅτι ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ ήλιος μὲ ἀγάπη κοί-
ταζαν τὴ γῆ. Καὶ σὰν ὅλα αὐτὰ μαζὶ νὰ ἔλεγχαν:

«Καλωσύνη, καλωσύνη!»

Αὐτὸς σούφρωσε τὰ φρύδια του καὶ προχώρησε
πιὸ γλήγορα, σὰ νὰ ἔκλεισε τ’ αὐτιά του σ’ αὐτὴ τὴ
φωνή, σ’ αὐτὰ τὰ λόγια.

‘Εξαφνα στάθηκε. ‘Απὸ ἕνα δρομάκι εἶδε νὰ
βγαίνη μιὰ κηδεία παράδοξη. “Ενας παπᾶς γέρος
μὲ κάτασπρα γένεια, ἕνα μεγάλο παιδί μὲ σταυρό,
δυὸ ἄλλα νὰ κρατοῦν ἕνα μικρὸ φέρετρο πολὺ φτω-
χικό, μιὰ γυναῖκα μὲ μαῦρα, φτωχή, καὶ πίσω τέσ-
σερα παιδάκια κακοντυμένα στὴ γραμμή, ξυπόλυτα,
πιασμένα ἀπὸ τὸ χέρι.....

‘Ο κύρο ’Αργύρης ταράχτηκε, τὰ ἔχασε, καὶ θὰ
ῇθελε ν’ ἀνοιγε ὁ τοῦχος τοῦ σπιτιοῦ, που ἦταν κον-
τά του καὶ νὰ τὸν ἔκλεινε μέσα.

‘Η γυναῖκα οὕτε τὸν πρόσεξε, μόνο φώναξε μὲ σπαραχτικὴ φωνὴ ἐκείνη τὴ στιγμή :

« Παιδάκι μου, καρδούλα μου !»

* *

‘Ο κύρ’Αργύρης γύρισε στὸ σπίτι του χωρὶς διάθεση.

Τὸ τραπέζι ἦταν ἔτοιμο....

« Μὰ τί ἔχεις ;» τὸν ἐρώτησε ἡ γυναῖκα του, δταν κάθισαν στὸ τραπέζι

— «Ξαίρω κι ἐγώ; τῆς ἀπάντησε. Δὲν ἔχω διάθεση».

— « Μὰ γιατί ;»

— «Δὲν ξαίρω...»

Τὸ φαγητὸ θῆταν ἔξαίρετο, μοσκοβιλοῦσε.

‘Η νοστιμάδα του τὸν ἔσυρε καὶ ἀρχισε νὰ τρώῃ καλά. ’Αλλὰ ξαφνικὰ ρώτησε τὸν ἑαυτό του :

« ’Εκεῖνο τὸ παιδάκι τάχα εἶχε φάει ποτέ του τέτοιο φαγητό;» Ταράχτηκε κι ἀφησε τὸ περούνι του καὶ τὸ μαχαίρι καὶ ἔπεσαν καὶ χτύπησαν ἀπάνω στὸ πιάτο.

« Τί εἶναι ;» τὸν ἐρώτησε ἡ γυναῖκα του.....

Εἶδε τὰ παιδιά του νὰ τὸν κοιτάζουν, καὶ θυμήθηκε κεῖνα τὰ τέσσερα τὰ ξυπόλυτα, ποὺ ἀκολουθοῦσαν τὸ μικρὸ φέρετρο στὴ γραμμὴ κρατώντας τὸ ἔνα τὸ δᾶλλο ἀπὸ τὰ χέρια.

‘Ηταν ἀδερφάκια τοῦ πεθαμένου.

Καὶ πάλι σὰν ν’ ἀκουσε τὴ φωνὴ τῆς χήρας :

« Παιδάκι μου, καρδούλα μου!»

— « Δὲν μπορῶ, εἰμαι ἀρρωστος !» εἶπε στὴ γυναῖκα του

— « Μὰ πῶς!»

— « ”Ε, θέλει πολὺ ν’ ἀρρωστήσῃ κανείς ; θὰ φάω λίγο καὶ θὰ πάω νὰ πλαγιάσω».

* *

Ξύπνησε τὰ μεσάνυχτα. Σὰν κάποιος νὰ τὸν
ἔσπρωξε νὰ ξυπνήσῃ... Τὸ φῶς τὸ μικρό, ποὺ ἀφήνε
ἀναμμένο εἶχε σβήσει.

Μιὰ ζωγραφιὰ μέσα στὸ σκοτάδι παρουσιάστηκε.
Σὰ νὰ τὸν εἶχαν ξυπνήσει γιὰ νὰ τὴν ίδῃ :

“Ενας παπάς μ’ ἀσπρα γένεια, τὸ μικρὸ φέρετρο,
ἡ γυναικα μὲ τὰ μαῆρα, καὶ τὰ τέσσερα παιδάκια στὴ
γραμμὴ ἀκολουθοῦσαν πιασμένα ἀπὸ τὰ χέρια. Καὶ σὰ
νὰ ἀκουσε καὶ τὴ φωνὴ τῆς γήρας νὰ λέη σπαραγτικά :

« Παιδάκι μου, καρδούλα
μου! »

Πετάχτηκε ἀπὸ τὸ κρεβάτι
του, γύρισε τὸ κουμπί κι ἀνα-
ψε τὸ ἡλεκτρικό.....

— «Τί μαρτύριο!» εἶπε, ἀμα
πλημμύρισε φῶς τὸ δωμάτιο.

Καὶ κάθισε σ' ἔνα κάθισμα κι ἔμεινε μὲ σκυμμένο τὸ κεφάλι.

"Ακουσε δύως σὲ λίγο τὸν ἑαυτό του νὰ τοῦ λέη σὰ νὰ ἥταν κάποιος ξένος, δικαστής αὐστηρός :

« Μήπως ἐσὺ δὲν ἐσκότωσες τὸ παιδί, καημένε !

"Αν δὲ βρεχόταν»

* * *

'Απὸ μέρα σὲ μέρα αὐτὸ τὸ μαρτύριο τοῦ κύρου Αργύρη γινόταν μεγαλύτερο. Τὸ φέρετρο τοῦ μικροῦ, τὰ τέσσερα παιδιά καὶ ἡ φωνὴ τῆς χήρας τὸν τυραννοῦσαν ἄγρια.... Κάθε τόσο τὰ ἔβλεπε, δὲν τὸν ἀφηναν ἦσυχο. "Αρχισαν μάλιστα νὰ μπαίνουν καὶ στὰ δύνειρά του.

Καὶ μιὰ νύχτα εἶδε στὸν ὕπνο του, πώς ἀνοιξε μὲ βίᾳ ἡ πόρτα καὶ μπῆκε ὁ γέρο παπάς, καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι μέσα μὲ τὸ φέρετρο....."Αλλοτε πάλι εἶδε τὴ χήρα νὰ ἔρχεται κρατώντας τὸ νεκρὸ παιδί της.

«Δὲν πέθανε, τοῦ εἴπε, δὲν πέθανε, ζωντάνεψε πάλι !»

Στὴ γυναῖκα του δὲν ἔλεγε τίποτε.

Αὐτὴ κοιμόταν σ' ἄλλο δωμάτιο καὶ δὲν εἶχε ἴδει τὸ μαρτύριο ποὺ τραβοῦσε κάθε νύχτα.

« "Αχ ! τί νὰ κάμω ; Πῶς νὰ σωθῶ ;» ἀναρωτοῦσε τὸν ἑαυτό του, ὅταν πετιόταν τὴ νύχτα ἀπὸ τὸ κρεβάτι του περιγυμένος ἀπὸ κρύον ἴδρωτα.

Τέλος μιὰ νύχτα, ποὺ δὲν τὸν ἔπαιρνε ὁ ὕπνος ἀπὸ τὴ μεγάλη φρίκη ποὺ ἔβλεπε μπροστά του ὅλο τὸ ἔδιο, εἴπε:

« Μὰ κάτι πρέπει νὰ κάμω. Δὲν εἶναι ζωὴ αὐτὴ !

Τάχα ἀν τὴν ἔβρισκα τὴ γυναῖκα νὰ τῆς πέσω στὰ

πόδια, νὰ τὴν παρακαλέσω νὰ μὲ συγωρέση, δὲ θὰ πάψῃ τὸ μαρτύριο ;»

Τὴ ζήτησε παντοῦ, ρώτησε στὴν ἀστυνομία, ἔγραψε στὶς ἐφημερίδες, ἀλλὰ δὲν ἔμαθε ποτὲ τί ἀπόγινε ἢ δυστυχισμένη χῆρα.

”Αρχισε τότε ὁ κύρος Ἀργύρης νὰ σκορπᾶ καλωσύνη σὲ χῆρες καὶ σὲ ὄρφανά. ”Ετσι τὸ κακὸ λιγόστεψε κάποτε κοιμόταν καὶ ἥσυχος. Ἄλλὰ νὰ πάψῃ ὀλότελα, νὰ ξανάβρη τὴν πρώτη του γαλήνη, ἥταν ἀδύνατο.

Τὶς νύχτες, ποὺ ὁ βοριάς φυσοῦσε ἄγρια καὶ ξεσποῦσαν οἱ μπόρες, τοῦ φαινόταν πῶς ἄκουε σὰν ἀπὸ ἀπειρα στόματα βογγητὰ καὶ μοιρολόγια γιὰ τὸ παιδάκι ποὺ πέθανε, γιὰ τοὺς σπαραγμούς τῆς μάνας γιὰ τὴ γύμνια καὶ τὴν πεῖνα τῶν ὄρφανῶν της.

N. τοι.

‘Ο θρίαμβος τῆς καλωσύνης.

μ δὲν τόπνιγα δὲν τὸ σκότωνα παρὰ ποὺ τ’ ἀνάστησα νὰ μὲ ντροπιάση τώρα στὰ γεράματα..... Θὰ πέθαινε... Νὰ πεθάνη... Αμ ἔκεῖνος πάλι ; Δὲν τόπνιγε... δὲν τὸ σκότωνε...»

“Ηταν ὁ Γιάννης ὁ Ντίβης, ποὺ γύριζε τὶς γειτονιὲς τοῦ γωριοῦ κι ἔλεγε πάντα τὰ ἔδια.

“Αμ δὲν τόπνιγαδὲν τὸ σκότωνα» Καὶ λέγοντας αὐτὰ ἔκλαιγε, δάγκωνε τὰ χείλη του, τὰ δάχτυλά του ὥσπου μάτωναν, λές κι ἔπαθε μεγάλη συμφορά, ἀνεπανόρθωτη.

Κι ἂν συγχντοῦσε κανένα γραμματισμένο, τὸν σταματοῦσε καὶ τοῦ ἔδινε ἔνα γράμμα ποὺ τὸ ἀνάσερνε ἀπὸ τὸ σελάχι του, καὶ τὸν ὑπογρέωνε νὰ τοῦ τὸ διάβαση. Τὸ ἄκουε μὲ προσοχὴ κι ὅταν τελείωνε τὸ διάβασμα, ξανάρχιζε:

“Αμ δὲν τόπνιγα δὲν τὸ σκότωνα.....» “Οσοι τὸ διάβαζαν τὸ γράμμα τοῦ Ντίβη κι δσοι τὸ ἄκουαν, δὲν ἔλεγαν τίποτε. Τοὺς ἔπιανε φόβος ν’ αντικρίσουν τὸ Γιάννη τὸν Ντίβη.

Γιατί αύτος ὁ Γιάννης ὁ Ντίβης τρομοκρατοῦσε ἀπὸ γρόνια τὸ χωριό του. Πόσα κακὰ δὲν εἶχε κάμει στὸ χωριό του! Θηρίο ἀνήμερο ἦταν ὁ Γιάννης ὁ Ντίβης καὶ στὸ χωριό του καὶ στὰ γύρω χωριά.

Καὶ τώρα ποὺ τὸν ἔβλεπαν νὰ κλαίῃ καὶ νὰ δαγκώνεται, ἀνατρίχιαζαν. Κάτι κακὸ μεγάλο φοβόνταν πῶς θὰ κάμη.

’Αφοῦ γύριζε στὶς γειτονιές, καταστάλαζε στοῦ παπᾶ τὸ σπίτι. Πρόθυμος ὁ καημένος ὁ παπᾶς νὰ τοῦ ξαναδιαβάσῃ τὸ γράμμα. Καὶ τὸ εἶχε διαβάσει—ποιὸς ξαίρει—πόσες φορές! Τὴν πρώτη φορὰ μάλιστα τὸν ὑπογρέωσε τὸν παπᾶ νὰ τὸ διαβάσῃ ὕστερα ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο. Καὶ ὁ Γιάννης ὁ Ντίβης συντριμμένος εἶχε σκύψει κι ἄκουε ἀναστενάζοντας:

«Πατέρα μου,

«Σοῦ γράφω ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖο. ’Αρρώστησα βαριὰ καὶ θὰ πέθαινα, ἀν δὲ βρισκόταν ὁ Πέτρος ὁ Καλός. Ναί, ὁ Πέτρος ποὺ τὸν ξεσπίτωσες, ποὺ τοῦ πῆρες μὲ τὸ «ἔτσι θέλω» τὰ χτήματά του καὶ τὸν ἀνάγκασες νὰ ξενιτευτῇ.....

»Οι φίλοι σου καὶ οἱ φίλοι μου οὔτε καὶ φώτησαν τί γίνομαι. "Ενας μάλιστα, ὁ Πίπης ὁ Φρόνκαλης, ποὺ ἥρθε νὰ μὲ ίδῃ εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ εἰπῇ στὸν Πέτρο τὸν Καλὸ ἀδιάφορα, πῶς πέθαινα μόνος κι ἔρημος στὴν κάμαρά μου.

»Ο Πέτρος ὁ Καλὸς ἔτρεξε μὲ αὐτοκίνητο, μὲ πῆρε ἀναίσθητο καὶ μὲ πῆγμα στὸ καλύτερο νοσοκομεῖο. Νὰ σοῦ εἰπῶ πώς, ἀμα συνῆρθα καὶ τὸν εἶδα τὸν Πέτρο τὸν Καλό, δὲν πίστευα τὰ μάτια μου καὶ πῆγμα νὰ σβήσω, πῶς περίμενα νὰ μὲ πνίξῃ ἀπὸ δίκαια ἐκδίκηση; Εἶναι περιττό. Παιδί σου εἶμαι καὶ ἀπὸ μικρὸ μ' ἔμα-

θες νὰ κάνω τὸν κόσμο νὰ τρέμη μόλις μὲ βλέπει

»'Ο Πέτρος ὅμως ποὺ κατάλαβε τοὺς φόβους μου,
μὲ πλησίασε μὲ καλωσύνη καὶ μοῦ εἶπε :

«Μὴ σοῦ φαίνεται παράξενο, Τάσο. Καὶ ὁ πατέρας σου νὰ ἥταν τὸ ἵδιο θὰ ἔκανα.

»'Εδῶ στὰ ξένα εἶσαι παιδί μου καὶ πατριώτης μου.
Μὲ τὴν ἀπόφαση ποὺ ἔκαμα νὰ φύγω ἀπὸ τὴν πατρίδα,
ἄφησα καὶ τὴν ἔχθρα ἐκεῖ κάτω στὸ χωριό μας ».

«Πρώτη φορά, πατέρα μου, εἶδα καὶ πίστεψα πώς
ὑπάρχουν καὶ τέτοιοι ἄνθρωποι στὸν κόσμο !.....»

Οἱ γριστιανοὶ σταυροκοπήθηκαν. 'Ο Γιάννης ὁ Ντίβης ξέσπασε σὲ λυγμούς. "Επειτα πῆρε τὸ γράμμα
ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ παπᾶ καὶ βγῆκε ἔξω κι ἀκούστηκε
λέγοντας :

«'Αμ δὲν τὸπνιγχ δὲν τὸ σκότωνα παρὰ ποὺ
τὸ ἀνάστησα νὰ μὲ ντροπιάσῃ τώρα στὰ γεράματα....
Θὰ πέθαινε !..... Νὰ πεθάνη 'Αμ ἐκεῖνος πάλι
δὲν τὸπνιγε δὲν τὸ σκότωνε !.....»

.....

"Ετσι πέρασαν βδομάδες καὶ μῆνες. Κάποτε ὁ
Γιάννης ὁ Ντίβης ἔπαψε νὰ δίνῃ τὸ γράμμα τοῦ γιου
του τοῦ Τάσου νὰ τὸ διαβάζουν. 'Ο Γιάννης ὁ Ντίβης
εἶχε καιρὸς νὰ κάμη κακό. "Ολοι τὸ εἶχαν παρατηρήσει
πώς τὸ θηρίο τ' ἀνήμερο ὅλο καὶ ἡμέρωνε. Μιὰ μέρα
βγῆκε ἀπὸ τοῦ παπᾶ κρατώντας ἓνα γράμμα πρὸς τὸν
Πέτρο Καλό. Τί τοῦ ἔγραψε κανεὶς ποτὲ δὲν ἔμαθε.

N. Έλατος

*

Ἡ ἐγκράτεια.

κόνη ὑψωνόταν, ἀνεμοστρόβιλοι γίνονταν, χαρτιὰ ταξίδευαν ἢ ἔχορευαν τρελὸς χορὸς στὰ ὕψη. Κατάκλειστος ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὰ μαῦρα σύννεφα καὶ μάλιστα πρὸς τὸ νότο. Μελανὸς ἦταν ἔκει καὶ σὰ νὰ μᾶς κοίταζε ἀγριωπά!

Καθισμένοι ἐμεῖς σ' ἔνα μεγάλο δωμάτιο ἴσογειο, μιλούσαμε ἔχοντας στὴ μέση τὸ γέρον Πάφο, καὶ κοιτάζαμε κι ἔξω τί συνέβαινε.

"Ἐξαφνα εἴδχμε ἔνα μεθυσμένο νὰ παρουσιαστῇ στὸ δρόμο τρικλίζοντας, μέσα στὸν ἄνεμο καὶ τὴ σκόνη, καὶ νὰ πολεμᾶ σὰν καράβι, ποὺ ἔχει ἐνάντια πολλοὺς καιρούς, νὰ προχωρήσῃ. 'Αφοῦ μάταια πολέμησε νὰ πάη ἐμπρός, ἔρριξε ἀγκυρὰ σ' ἔνα στύλο τῆλεγραφικό, ὃπου πιάστηκε κι ἔμεινε ἔχοντας τὸν ἀγκαλιασμένο. Κι ἔμοιαζε ἀληθινὰ μὲ καράβι. "Οπως τὸ καράβι ποὺ τὸ δέρνει δυνατὴ τρικυμία, ζητᾶ νὰ σωθῇ, καὶ καταφεύγει σὲ μικρὸ λιμανάκι, ἢ ὅρμο, ἔτσι κι αὐτός. Κι ἔμεινε ἔχοντας τὸ στύλο ἀγκαλιασμένο σὰ νὰ τὸν παρακαλοῦσε νὰ τὸν σώσῃ.

Εὕτυχῶς γι' αὐτόν, κάποιος ποὺ τὸν ἐγνώριζε, περνοῦσε καὶ τὸν ἐλευτέρωσε, ἢ καλύτερα ἐλευτέρωσε

τὸ στύλο. Τὸν πῆρε καὶ φύγανε καὶ οἱ δυὸ μὲ μεγάλους κλονισμοὺς σὲ κάθη βῆμα.....

—Τί ὀραῖο εἶναι, μᾶς εἴπε ὁ γερό Πάφας, ὅταν μπορῇ καὶ κρατιέται κανείς! Θὰ σᾶς διηγηθῶ τώρα, κάτι ποὺ μοῦ συνέβηκε καὶ μοῦ μένει ζωηρὰ στὴ μνήμη μου καὶ θὰ μένη ὅσο ζῶ....

“Ηταν ἐπανάσταση στὴν Κρήτη.... Κι ἐγὼ νέος ζωηρὸς καὶ γεμάτος ἐνθουσιασμό, μὲ ἄλλους νέους ἐπίσης ζωηρούς, πήγαμε ἔθελοντες. Στὴν πρώτη μάχη ποὺ κάναμε ὑπογάρησκαν οἱ δικοί μας. Οἱ Τοῦρκοι ἤταν πολλοί. Καί, γιὰ νὰ μὴν πολυλογῶ, ἐμεῖς κάπου ὀχτὼ καὶ δυὸ ντόπια καλὰ παιδιὰ καὶ γραμματισμένα, χωριστήκαμε ἀπὸ τὸ ἄλλο σῶμα τῶν ἀνταρτῶν, δὲν μπορούσαμε νὰ τοὺς ἀκολουθήσωμε, τοὺς γάσαμε. Πέσαμε σὲ μιὰ χαράδρα καὶ εἴδαμε καὶ πάθαμε γιὰ νὰ βγοῦμε.

‘Ο Κυριάκος, ὁ νέος ὁ ντόπιος, καὶ ὁ ἄλλος ἐγνώριζαν καλὰ τὸ μέρος, καὶ ἀπὸ ἄλλους δρόμους καὶ ἀπὸ ἄλλα μονοπάτια μᾶς ὀδηγοῦσσαν νὰ βροῦμε τὸ σῶμα μας.

‘Απαντοῦμε ὕστερα ἀπὸ κοπιαστικὴ πορεία ἔνα γωριό. Ήταν ὅμως καμένο. Καὶ καμένο ἀπὸ μέρες.

Λίγο πιὸ πέρα ἀπὸ κεῖ, σὲ μιὰν ἀνηφοριά, βλέπομε ἔνα σπίτι μεγάλο.

Πεινούσαμε, διψούσαμε, ἥμαστε κουρασμένοι. Πρωὶ, πρωὶ εἶχαμε ἀργίσει τὴ μάχη: Θὰ κράτησε ὡς τέσσαρες ὕρες.

Τὸ σπίτι ἤταν ἀπειραχτο. Εἶχε μιὰν αὐλὴ μεγάλη, καὶ κῆπο, μὲ δέντρα μέσα μεγάλα...

Χτυποῦμε τὴν πόρτα δυνατά. Καμιὰ ἀπάντηση. Ξαναχτυποῦμε, τίποτε! Κάνω ἐγὼ μιὰ ἔτσι στὴν πόρτα καὶ αὐτὴ ἀνοίγει. Δὲν ἤταν κλεισμένη.

Μπήκαμε στὸν κῆπο. Δένδρα, λουλούδια, κληματα-

ριές, ἔνας μικρὸς παράδεισος ἦταν ἐκεῖ. Πηγάδι στὴ
μέση. Εἴδαμε καὶ ὅρνιθες νὰ γυρίζουν καὶ νὰ σκαλίζουν.

— «Μοῦ φαίνεται», μᾶς λέει ὁ Κυριάκος, «ὅτι δὲν
εἶναι κανεὶς ἐδῶ».

— «Δὲν τὸ πιστεύω», λέω ἐγώ.

Καὶ ὅμως ἔτσι ἦταν. "Οταν φωνάξαμε πάλι κανεὶς
δὲ βγῆκε, δὲ μᾶς ἀπάντησε..."

Βγάλαμε νερὸν καὶ ἔπιαμε πρῶτα, γιατὶ διψούσαμε
πολὺ, ἔκαιαν τὰ γείλη μας. 'Ο λάρυγγάς μας εἶχε ξε-
ραθῆ. "Επειτα ἀνεβήκαμε ἀρκετὰ σκαλοπάτια τοῦ σπι-
τιοῦ, καὶ χτυπήσαμε πάλι τὴν αλειστὴ πόρτα. Τὸ ξαί-
ραμε καλὰ τώρα, ὅτι κανεὶς δὲ θὰ φανῇ. Τὸ κάναμε
ὅμως αὐτὸν γιὰ τὸν τύπο, ἀπὸ συνήθεια.

'Η πόρτα κι αὐτὴ δὲν ἦταν αλειδωμένη καὶ μπή-
καμε μέσα στὸ σπίτι.

'Ωραῖα συγγυρισμένα, μὲ κουρτίνες μακριές, ἔπι-
πλα διάφορα, κρεβάτια στρωμένα, ἀλλὰ ἐρημιά, ψυγή
δὲν ὑπῆρχε μέσα.

Μπήκαμε καὶ στὸ μαγειρείο καὶ ἐκεῖ βρήκαμε φα-
γητὸν ἔτοιμο.

«Πάνω στὴν ὥρα ποὺ θὰ κάθονταν νὰ φᾶνε»
μᾶς λέει ὁ Κυριάκος «θάκουσαν πὼς ἔργονται Τοῦρ-
κοι καὶ πῆραν δρόμο....»

Εἶχε ξυνίσει ὅμως τὸ φαγητὸν καὶ δὲ μπορούσαμε
νὰ τὸ φᾶμε. Κι ἔπειτα μᾶς ορατοῦσε καὶ κάποιος φόβος.
Δίπλα ὅμως σ' ἔνα μικρὸ δωμάτιο, βρήκαμε τυριά,
έλιές καὶ ἄλλα διάφορα φαγώσιμα.

Πήραμε ἀρκετὰ ἀπ' αὐτὰ καὶ πήγαμε στὴν τραπε-
ζαρία, ὅπου ἦταν ἔνα μεγάλο δωμάτιο, κι ἔβλεπε πρὸς
τὸ μέρος τοῦ καμένου γωριοῦ. 'Ο Μανολιὸς πῆρε καὶ

πιάτα και πηρούνια μαζί, γιατί νὰ γίνη τὸ γεῦμα ὅπως πρέπει.

"Αμα ὅμως καθίσαμε γύρω ἀπὸ τὸ μεγάλο τραπέζι, εἴδαμε πώς ἔλειπε ὁ Χαρίλαος. Τὸν φωνάξαμε. Τίποτε!"

— «Μὰ τί συμβαίνει;» λέει ὁ Κυριάκος.

'Ανησυχήσαμε και ἀρχίσαμε νὰ ψάχνουμε φωνάζοντας. Τίποτε, καμιὰ ἀπάντηση! 'Επιτέλους, ψάγγοντας κατεβήκαμε στὸ δεύτερο πάτωμα, γιατὶ εἶχε και ἄλλο ισόγειο, και ἐκεῖ ποὺ φωνάζαμε, ἀκοῦμε μιὰ φωνὴ νὰ ἔργεται ἀπὸ κατάβαθμο και κάτι νὰ μᾶς λέη. Κι ἔτσι τὸν ἀνακαλύψαμε νὰ ἔχῃ κατεβῆ σὲ μιὰ ἀποθήκη, ἀπὸ μιὰ τρύπα σωστή, κομμένη μέσα στὸ πάτωμα. "Αμα ἔρριγνες μιὰ σανίδα, ποὺ εἶχε γιὰ σκέπασμα κι ἐφάρμοζε ώραια μὲ τ' ἄλλο πάτωμα, ἥταν ἀδύνατο νὰ τὴ βρῆς.

Θὰ εἶχε ὅμως τὸ ὑπόγειο εἰσοδο ἀπὸ ἄλλο μέρος, ὅπως εἶπαν οἱ δυὸς ντόπιοι, ὁ Κυριάκος μὲ τὸ Μανολιό.

'Ο Χαρίλαος βγῆκε ἀπὸ αὐτὴ τὴν τρύπα ὅλος γκαρά.

«Παιδιά, μᾶς εἶπε, σωθήκαμε! "Εχει κρασὶ πρώτης κάτω!... "Ενα μέρος... θαυμάσιο!..."»

"Εγινε ταραγή. "Ετρεξαν γρήγορα κι ἔφεραν ἔναν κουβά και τὸν ἐγέμισαν κρασί. Καὶ πανηγυρικὰ ἔπειτα τὸ ἔφεραν στὸ τραπέζι.

«Καὶ εἶναι και παλιό!» εἶπε ὁ Κυριάκος ποὺ βούτηξε ἔνα ποτήρι και κοίταζε τὸ χρῶμα του, πρὶν τὸ δοκιμάσῃ.

'Εγώ, ποὺ δὲν εἶχα εἶπε τίποτε ως τότε, μίλησα:

«Μὰ κρασὶ θὰ πιητε;» τοὺς ἐρώτησα.

— «Ναι, γιατί;» μοῦ ἀπάντησαν.

— «Πολὺ κακὰ θὰ κάνετε», τοὺς εἶπα. «Λησμονεῖτε πώς εἴμαστε σὲ πόλεμο, στρατιῶτες καὶ δὲν ἐπιτρέπεται κρασί... Τὸ κρασὶ βαραίνει, φέρνει τὸν ὕπνο, κάνει τὸν ἀνθρωπὸν νὰ μὴν ξέρει τί κάνει!...»

— «Τί μᾶς λέεις, καλέ!».

“Αφεταν νὰ μὲ περιγελοῦν.

‘Εγὼ ἔφαγα τυρί, ἐλιές μὲ ψωμὶ μπαγιάτικο, ξερό, καὶ σηκώθηκα. Αὐτοὶ βουτοῦσαν τὰ ποτήρια τους στὸν κουβᾶ κι ἔπιναν... ἔπιναν!...

‘Εγὼ τοὺς εἶπα:

«Σᾶς ξαναθυμίζω νὰ σκεφτῆτε τί κάνετε... Χύστε αὐτὸν τὸν πειρασμὸν ἀπὸ τὸ παράθυρο, γιατὶ μπορεῖ νὰ σᾶς κάνῃ κακό! Βάζετε ἐναν προδότη μέσα σας! Θὰ σᾶς καταστρέψη καὶ θὰ κάνῃ κακὸ καὶ στὴν πατρίδα μας!»

— «Καλὲ δὲ μᾶς ἀφήνεις κι ἐσύ, δὲ μᾶς ξεφορτώνεσαι!...» μοῦ εἶπε ὁ ἔνας.

— «Φεύγα, φεύγα!» μοῦ εἶπε ὁ ἄλλος.

“Εφυγα. Τοὺς ἄφησα κι ἔφυγα. “Ἐνας ὅμως μὲ ἀκολούθησε. ‘Ο Κυριάκος. “Ακουσε τὰ λόγια μου καὶ ἥρθε μαζί μου.

Βγήκαμε ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι καὶ καθήσαμε στὴ χλόη.

‘Ησυχία μεγάλη. Κάποτε κάποτε βουητὸ μέλισσας, ἡ σφήκας... Ἐρημιά. Τὸ καμένο χωριὸ πέρα. ‘Ο ἥλιος ψηλὰ νὰ φωτίζῃ.

— «Τί θὰ κάνωμε τώρα;» εἶπα σὲ λίγο ἐγώ.

— «Ξαίρω κι ἐγώ;» μοῦ ἀπάντησε ὁ Κυριάκος. «Τὸ καλύτερο ὅμως εἶναι, ἔτσι μοῦ φαίνεται, νὰ ξεκουραστοῦμε λιγάκι καὶ νὰ πάρωμε δρόμο νὰ βροῦμε τοὺς ἄλλους».

— «Καλά, τοῦ λέω ἐγώ, μὰ αὐτοί;»

— «Αύτοί! Αύτοι θέλουν νὰ διασκεδάσουν. "Ας τοὺς ἀφήσωμε νὰ τελειώσουν τὴ διασκέδασή τους".

Μείναμε χωρὶς νὰ μιλοῦμε ἀρκετὴν ὥρα.

— «Φεύγομε;» μοῦ εἶπε ὁ Κυριάκος. «Ἐγὼ ξεκουράστηκα».

— «Μὰ αὐτοί; Νὰ τοὺς ἀφήσωμε;»

— «Νὰ τοὺς εἰποῦμε ὅτι φεύγομε, καὶ ἂν δὲν ἔρθουν νὰ φύγωμε!... τί, γιὰ γλέντια ἥρθαν ἐδῶ;»

Ἐκεῖνη τὴ στιγμὴ ἀκούστηκε μιὰ φωνὴ νὰ τραγουδᾶ...

— «Νά, τώρα ἀρχισαν καὶ τραγούδια! "Ελα νὰ φύγωμε, εἶναι ἄξιοι τῆς τύχης τους, ἀν πάθουν τίποτε!... Τί, θὰ καθήσωμε σκοποὶ νὰ φυλᾶμε μεθυσμένους; Γι' αὐτὸ μᾶς ἐδωσαν τὰ ὅπλα;»

Ἐγὼ ἐπέμενα νὰ μείνῃ ἀκόμα, καὶ ἔμεινε.

Ἐκεῖνοι ὅμως μέσα γλεντοκοποῦσαν τώρα, τραδουδοῦσαν πολλοὶ μαζὶ τὸ κλεφτόπουλο...

Χορεύουν τὰ κλεφτόπουλα

καὶ ρίχνουν τὸ λιθάρι.

— «Καὶ τραγουδοῦν αὐτὸ τὸ τραγούδι», μοῦ λέει ὁ Κυριάκος, «ποὺ λέει γιὰ ὄνειρο κακό, καὶ δὲ συλλογίζεται ὁ Χαρίλαος καὶ τὸ δικό του τ' ὄνειρο!».

— «Εἶδε κανένα κακὸ ὄνειρο;»

— «Ναί, εἶδε πῶς ἐπῆγε ν' ἀνεβῆ κάπου καὶ γλίστρησε καὶ χάθηκε!».

— «Θὰ ἦταν τὸ ὑπόγειο ποὺ κατέβηκε καὶ βρῆκε τὸ κρασί!»

— «Δὲν εἶναι παράξενο νὰ εἶναι αὐτό».

Μείναμε πάλι σιωπῆλοί, κοιτάζοντας πέρα, γύρω. Ἐγὼ σηκώθηκα κι ἔκαμα μερικὰ βήματα.

— «Δὲ σοῦ φαίνεται», μοῦ εἶπε ὁ Κυριάκος, δταν

ἐπῆγα κοντά του, «ὅτι ἔχουν καὶ ὄργανο; Γιὰ ἀκουσε!»

Πρόσεξα. Ναι, ἀκουσα κι ἐγὼ ἥχο ὄργανου...

—«Γλεντοῦνε γιὰ καλά», εἶπε ὁ Κυριάκος «κι ἐμεῖς καθόμαστε φρουροί τους! πᾶμε νὰ φύγωμε!»

Καὶ στήθηκε.

—«Όχι», τοῦ εἶπα, «πήγαινε πρῶτα καὶ πέτους, ὅτι θέλουν νὰ μᾶς ἀκολουθήσουν».

—«Θὰ πάω», εἶπε κι ἔφυγε.

Δὲν ἄργησε πολὺ. Ἡρθε ὅμως θυμωμένος.

—«Μὰ αὐτὸι ἔχουν τρελαθῆ!», μοῦ εἶπε. «Δὲν εἶναι πιὰ ἀνθρωποι, ἔγιναν ζῶα, κτήνη βρωμερά!...

—«Γιατί, γιὰ πέ μου, σου εἶπαν τίποτε; τί ἔκαναν;»

—«Μοῦ εἶπαν μὲ ἀσχημον τρόπο νὰ φύγω. Σὲ καλὸ νὰ τοὺς βγῆ! Βρῆκαν κι ἔνα μπουζούκι. Σου εἶπα δὲν εἶναι ἀνθρωποι!».

Ἐγὼ κάθησα στὴ γλάρη...

—«Τί κάθησες; μοῦ εἶπε αὐτός, δὲ θὰ φύγωμε;»

—«Δὲν ξαίρω τί νὰ κάμω, τοῦ ἀπάντησα. Μοῦ φαίνεται κακὸ νὰ τοὺς ἀφήσω!...

—«Κακὸ εἶναι ποὺ μένομε ἐδῶ καὶ δὲν πᾶμε στὸ σῶμα μας! Τὸ ὄπλο τοῦτο, δὲ μοῦ τὸ ἔδωσαν νὰ φρουρῶ ἀνθρώπους ποὺ γλεντοῦν! Ἐγὼ θὰ φύγω!».

Καὶ προχώρησε. Ἐγὼ ὅμως τί νὰ ἔκανα; Τὸν ἀκολούθησα μὲ βῆμα ἀργό.

Αμα προχώρησε ὅμως ἀρκετὰ στάθηκε καὶ γύρισε σὲ μένα. Ἐγὼ τὸν ἐπλησίασα.

—«Ἄσχημα, πολὺ ἀσχημα μπλέξαμε, μοῦ εἶπε. Κι ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ φύγω... Ἀ, αὐτὸι εἶναι κακό, πολὺ κακό!».

Καὶ κάθησε σὲ μιὰ πέτρα. Κάθησα κι ἐγὼ χάμω.

Ψυχὴ δὲ φαινόταν. Ἐρημιὰ παντοῦ.

Μείναμε ἔτσι ἀρκετὴν ὥρα. Ο Κυριάκος φαινόταν βυθισμένος σὲ σκέψεις.

Ἐξαφνα πετάγτηκε.

— «Πᾶμε, πᾶμε, μοῦ εἶπε. Γιατὶ ποιὸς μὲ βεβαιώνει ὅτι δὲν ἐτοιμάζονται γιὰ καμιὰ ἐπίθεση οἱ δικοὶ μας; Φαντάσου ἐμεῖς νὰ λείπωμε! » Α! εἶναι κακό, κακό! Εἶναι προδοσία. Αὐτοί, ὅτι νὰ πάθουν τοὺς ἀξιζεῖς!»

Τὸν ἀκολούθησα αὐτὴ τὴ φορά.

— «Πᾶμε νὰ τοὺς εἰποῦμε γιὰ τελευταία φορά», εἶπα.

— «Δὲ βλέπεις», μοῦ εἶπε αὐτὸς «ὁ ἥλιος πάει στὴ δύση!».

Ανεβήκαμε ἔνα βουναλάκι σιγά, σιγά. Εκεῖ ὁ Κυριάκος πῆρε πάλι τὸ τηλεσκόπιό του καὶ κοίταξε πάλι.

«Ω, ό!» ἔκανε ἔχφνικά.

— «Τί εἶναι;» τὸν ἐρώτησα.

— «Τοῦρκοι! Τοῦρκοι εἶναι!» μοῦ ἀπάντησε χωρὶς νὰ βγάλῃ τὸ μάτι του ἀπὸ τὸ τηλεσκόπιο. «Ναι, ναι, Τοῦρκοι! Νά το! Καὶ εἶχε γοῦστο νὰ πᾶνε γιὰ τὸ σπίτι!»

Καὶ μὲ κοίταξε κατεβάζοντας τὸ τηλεσκόπιο ἀπὸ τὰ μάτια του.

— «Τώρα;» μὲ ρώτησε.

Έγὼ εἶγα ταραχήτη. Μὲ τὰ μάτια δὲν ἔβλεπα τίποτε....

— «Εἶναι μακριά, Κυριάκο; Γιά νὰ ίδω».

— «Τί νὰ ίδης, εἶναι μακριά, ἀλλὰ θὰ ἔρθουν κοντά».

— «Καὶ τί θὰ κάνωμε?»

— «Ξαίρω κι ἐγώ; Εἶναι ἀξιοι τῆς τύχης τους!...»

Έμένα μ' ἔβρισκαν».

— «Κυριάκο, τοῦ εἶπα ἐγώ, προφτάνομε νὰ τοὺς εἰδοποιήσωμε τούλαχιστον! Εἶναι καθηκον μας!».

— «Πᾶμε», μοῦ εἶπε καὶ σκυμμένος ἀρχισε νὰ τρέχῃ πρὸς τὸ σπίτι. 'Εγὼ τὸν ἀκολουθοῦσα.

Καὶ δὲν μπήκαμε στὸ σπίτι ἀπὸ τὴν πόρτα, ἀλλὰ πηδήσαμε τὸ μαντρότουχο.

Στὸ σπίτι ἦταν ἡσυχία τόσο μεγάλη, ποὺ εἶπα, μήπως ἔφυγαν.

‘Ανεβήκαμε ἀπάνω. ‘Ησυχία.

«Μὰ τί συμβαίνει;» μὲ ρωτᾶ ὁ Κυριάκος.

“Οταν ὅμως μπήκαμε στὴν τραπεζαρία, εἴδαμε τί συνέβαινε.

Θεέ μου, τί ἦταν ἐκεῖνο! Στὴν ἀρχὴ νομίσαμε πῶς τοὺς εἶχαν σκοτώσει!

Εἴδαμε ὅλους κάτω στὸ πάτωμα ξαπλωμένους, ἀκίνητους μαζὶ μὲ καρέκλες κάτω πεσμένες, πιάτα σπασμένα, ποτήρια... Καὶ εἶχαν ὅλοι τους βυθιστῆ στὸ βαρὺ ὑπνο τοῦ μεθυσμένου.

«Νά τί κάνουν τὰ κρασιά!»

— «Καὶ τώρα τί θὰ κάνωμε;»

— «Ξαίρω γώ; Εἶναι ἀξιοι τῆς τύχης τους!.. Καὶ ὅσο πᾶνε θὰ πλησιάζουν οἱ ἐχθροί!...»

‘Επῆγε κοντὰ στὸ παράθυρο καὶ ζήτησε νὰ ιδῇ μὲ τὸ τηλεσκόπιο.

«Τίποτε δὲ βλέπω ἀπὸ δῶ», εἶπε.

‘Εγὼ κάτι σκέφτηκα...

— «Ἐλα ἐδῶ, εἶπα στὸν Κυριάκο, καὶ γρήγορα!»

— «Τί εἶναι;» μὲ ρώτησε.

‘Εγὼ ἀρπαξα ἔνα μεθυσμένο ποὺ ἦταν σὰ νεκρός.

«Βοήθησε! πιάσε ἀπὸ τὰ πόδια!...»

— «Καὶ τί θὰ τὸν κάνωμε;».

— «Στὸ ὑπόγειο...»

— «Α, ἔκανε, στὸ ὑπόγειο μὲ τὰ κρασιά!»

Δύσκολο νὰ κουβαλήσωμε τόσους! Άλλὰ τί νὰ κάνωμε! Καὶ τοὺς πήγαμε ὅλους χωρὶς νὰ φέρουν ἀντίσταση. Μόνο κάτι ἔλεγχαν, παραμιλοῦσαν. Ιδρώτας ἔσταζε ποτάμι ἀπὸ τὰ μέτωπά μας. Ρίξαμε μαζὶ καὶ τὰ ὅπλα τους καὶ κλείσαμε πάλι τὴν τρύπα...

Καὶ ἦταν καιρός, οἱ ἐχθροὶ πλησίαζαν. Τοὺς εἶδαν κι ἐγώ, ἦταν κοντὰ στὸ καμένο χωριό.

Γρήγορα βγήκαμε, κλείνοντας τὶς πόρτες, στὸν κῆπο, καὶ ἀπ' ἐκεῖ πηδήσαμε τὸ μαντρότοιχο καὶ βρέθηκαμε ἔξω...

* * *

Νύχτα πιὰ καὶ σ' ἔνα δρεινὸ χωριὸ βρήκαμε ἔνα σῶμα ἀπὸ δικούς μας. Ἐζήτησα εὐθὺς τὸν ἀρχηγὸ καὶ τοῦ διηγήθηκα τί συνέβη καὶ τοῦ εἶπα μαζὶ κάτι φόβους ποὺ εἶχα. Πώς μποροῦσαν οἱ Τοῦρκοι, νὰ ἔμεναν πολὺ στὸ σπίτι καὶ οἱ μεθυσμένοι, ἀμα ἔυπνοιςαν, ἵσως νὰ φώναζαν, καὶ ἔτσι οἱ Τοῦρκοι νὰ τοὺς ἔβρισκαν. Γιατὶ εἶχα μιὰ βεβαιότητα, πώς ἐκεῖ ποὺ ἦταν κρυμμένοι, δὲν μποροῦσαν νὰ τοὺς βροῦν οἱ Τοῦρκοι, ἐκτὸς ἂν αὐτοὶ ἔκαναν θόρυβο μεγάλο.

«Δὲν μπορῶ», μοῦ ἀπάντησε ὁ ἀρχηγός, «νὰ κάμω τίποτε ἀπόψε. Δὲν πάω νὰ σκυτώσω τὰ παλικάρια μου γιὰ τέτοια χαμένα κορμιά».

— «Εἶναι καλὰ παιδιά», τοῦ εἶπα.

— «Εἶναι ἄξια τῆς τύχης τους», μοῦ ἀπάντησε αὐτός. Τὰ ἴδια λόγια ποὺ ἔλεγε ὁ Κυριάκος.

Τὰ ξημερώματα ξεκίνησε ἔνα σῶμα ἀρκετὰ δυνατό, νὰ πάη νὰ ίδῃ τὶ ἀπόγιναν οἱ μεθυσμένοι. «Ημουν κι ἐγὼ μαζὶ. Ο Κυριάκος δὲ θέλησε νάρθη.

Τί δύμορφο εἶναι τὸ ὕπαιθρο, τὰ βουνά μας. Καὶ μάλιστα τὸ πρωὶ πρωΐ, ποὺ φαίνονται τυλιγμένα μέσα σὲ ἐλαφρὰ καὶ διάφανα πέπλα. Καὶ ὅλος ὁ τόπος μοσχοβολοῦσε. Τὰ δέντρα, τὰ ἀγριολούλουδα μᾶς κύκλωναν μὲ τὶς μυρουδιές τους.

Καὶ θυμοῦμαι ὅτι τὰ λουλούδια μὲ τὶς σταλαματιές τῆς δροσιᾶς μοῦ φάνηκαν σὰν παιδάκια δακρυσμένα, νὰ μᾶς κοιτάζουν μὲ τὰ δακρυσμένα μάτια τους...

Εἶπα ἐγὼ τότε μὲ τὸ νοῦ μου:

«Γιὰ νὰ μοῦ φανοῦν αὐτὰ ἔτσι μὴ σημαίνει δάκρια σωστὰ γιὰ κείνους; Καὶ νὰ γαθοῦν ἔτσι ντροπιασμένοι!»

‘Ο ἥλιος ἦταν ψηλά, ὅταν ἐφτάσαμε. Τοῦρκοι δύως πουθενά.

Μὲ προφύλαξη μεγάλη μπήκαμε στὸ σπίτι. “Εργμο ὅπως τὸ ἀφήσαμε. Κατεβήκαμε στὸ ὑπόγειο.

‘Η τραγωδία ἔγινε κωμῳδία. “Ω, πῶς ἔβγαιναν! ‘Η ντροπή τους δὲ λέγεται. Καὶ ὅρκίζονταν ὅτι ποτὲ δὲ θὰ βάλουν κρασὶ στὸ στόμα τους...

“Επειτα μᾶς διηγήθηκαν τὴν τρομάρα, ποὺ πέρασαν, ὅταν ἔξύπνησαν καὶ εἶδαν νὰ βρίσκωνται σ’ ἐκεῖνο τὸ σκοτεινὸ μέρος...” Εβαλλαν στὴν ἀργή, μὲ τὸ νοῦ τους, πῶς μεθυσμένους τοὺς εἶχαν πιάσει οἱ Τοῦρκοι καὶ τοὺς εἶχαν ρίξει σὲ κάποια φυλακὴ βαθιά...

‘Ο ἀργηγός, ὅταν τοὺς πήγαμε καὶ τοὺς παρουσιάσαμε δὲν τοὺς εἶπε παρὰ λίγα λόγια. Εἶχε μάθει πρᾶτα καὶ τὴν τρομάρα τους.

“Θὰ σᾶς γίνη μάθημα καλό», τοὺς εἶπε. «Καὶ νὰ τὸ λέτε αὐτὸ καὶ στοὺς ἄλλους, γιὰ νὰ φυλάγωνται...»

Δ. Ν. Βουτυρᾶς

‘Ο Τύραννος.

“Ηταν φθινόπωρο τοῦ 1922, ὅστερ’ ἀπὸ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφήν.

Μιὰ συντροφιὰ ἀπὸ πέντε ἔξι νέους, μαζευόμαστε κάθε βράδυ στὸ μεγάλο καφενεῖο σ’ ἐν’ ἀπόμερο τραπέζακι καὶ διηγιόμαστε τίς ἐντυπώσεις μας ἀπὸ τὴν καταστροφὴν καὶ συζητούσαμε πῶς θὰ γειάνουν οἱ πληγές, ποὺ μᾶς ἄνοιξε ἡ νέα συμφορά, γιὰ τοὺς νέους ἀγῶνες ποὺ ἤμαστε ὑποχρεωμένοι ν’ ἀναλάβωμε μὲ θάρρος καὶ πίστη ἀκλόνητη.

Σ’ ἐναὶ ἀπὸ τὰ κοντινὰ τραπέζια ἐρχόταν ταχτικὰ καὶ καθόταν ἔνας γέροντας σοβαρός, σκυθρωπὸς καὶ ἀμίλητος. Παράγγελνε καφὲ βαρὺ καὶ χωρὶς ζάχαρη, κι ὥσπου νάρθη, ἔρριγνε γύρω του ἐρευνητικὲς ματιὲς δίχως νὰ φαίνεται. ‘Ωστόσο τὸ βλέμμα του δὲν ἦταν εὐχάριστο σὲ κανένα. “Οποιος τὸ ἀντίκριζε ζητοῦσε νὰ τὸ ἀποφύγῃ. Πολλοὶ μάλιστα ἔδειχναν φανερὰ τὴν ἀηδίᾳ τους πρὸς τὸ γέροντα. Αὐτὸς ὅμως ἔμενε ἀτάραχος, κι ὅταν ἐρχόταν ὁ καφές, ἔβγανε ἀπὸ τὴν τσέπη του κάμποσες ἐφημερίδες καὶ φαινόταν ὅπι βυθιζόταν στὸ διάβασμα τόσο, ποὺ πολλὲς φορὲς μόλις μισόπινε τὸν καφέ του. Καὶ ὅμως, ἀν πρόσεγε κανεὶς λίγο καταλάβαινε πῶς ὁ γέροντας ἦταν μέσα ἐκεῖ στὸ πολυσύγχρονο καφενεῖο σὰν ἔνας μυστικὸς ἀστυνόμος πολύπειρος ποὺ ἀπὸ τὸ παραμικρὸ καταλάβαινε πολλά. Κάποτε ὁ γέροντας, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ βυθιζόταν σὲ σκέψεις, κι ὅταν τὸ καταλάβαινε, μὲ κόπο ξανάπαιρε τὸ σοβαρό του ὕφος.

“Ηταν φανερὸ πῶς κάποιος πόνος ἀβάσταγος τὸν

τυραννοῦσε καὶ μολονότι προσπαθοῦσε νὰ τὸν κρύψῃ, δὲν τὸ κατόρθωνε ὅλες τὶς φορές.

“Οταν ὁ γέροντας αὐτὸς σηκωνόταν νὰ φύγῃ, κι ἔφευγε πρῶτος ἀπ’ ὅλους, κι ἔκλεινε πίσω του τὴν πόρτα, σὰ νὰ ἔφευγε ἀπ’ ὅλων τὰ στήθια κάποιο βαρὺ λιθάρι. ”Αρχιζαν τότε ἀπὸ πολλοὺς νὰ λέγωνται ψιθυριστά:

«Τύραννος σωστός».

— «'Αναίσθητος σὰν ἀπὸ λιθάρι».

— «Καλὸ δὲ γρωστᾶ νὰ κάνῃ».

— «Ποτέ του δὲ γέλασε».

— «Καὶ ὅμως τὸν ἔχουν προϊστάμενο ὑπηρεσίας γιὰ νὰ βασανίζῃ τὸν κόσμο».

Σὲ μένα ἔκαμαν ἐντύπωση αὐτὰ τὰ λόγια κι ἄλλα πολλὰ τέτοια, καὶ ἀποφάσισα νὰ ξετάσω, ἢν ήταν ἀλήθεια.

Ρώτησα κι ἔμαθα σὲ ποιὸ 'Υπουργεῖο ὑπηρετοῦσε ὁ γέροντας καὶ πῆγα πολλὲς φορὲς στὸ γραφεῖο του. Τὸν βρῆκα τέλεια διαφορετικὸ ἀπ’ ὅ,τι τὸν ἔλεγχον. Κρατοῦσε πάντα τὸ σοβαρό του ὕφος, ἀλλὰ φερνόταν εὐγενέστατα πρὸς ὅλους καὶ προθυμότατος σὲ ὅ,τι ήταν νόμιμο καὶ δίκαιο. Μὲ μεγάλη εὐγένεια ἀρνιόταν ὅ,τι δὲν μποροῦσε νὰ γίνη. Τὸ ἵδιο φέρνονταν πρὸς ὅλους κι οἱ ἄλλοι ὑπάλληλοι, οἱ ὑφιστάμενοί του. Εἶδα πῶς τὸν σέβονταν σὰν πατέρα. Αὔστηρὸς βέβαια ήταν, ἀλλὰ ποτὲ ἀδικος. "Εμαθα καὶ τὸν πόνο του τὸν ἀγιάτρευτο ποὺ τὸν ἐβασάνιζε. 'Ο μοναχογιός του, ἔνας ὥραῖος λεβέντης ἔφεδρος ἀξιωματικός, τὸ μοναδικὸ στήριγμα τῶν γηρατειῶν του, εἶχε σκοτωθῆ στὴ Μικρασία.

Θα πῆτε, αὐτὸς μονάχα ἔχασε γιό; "Οχι, βέβαια.

‘Η συμφορὰ ἦταν γενική.’ Αλλὰ τί νὰ κάμη τὴ γερόντισσά του ποὺ ἦταν ἀπαρηγόρητη; Καὶ δὲν ἦταν μόνον αὐτά. Τὶς ἡμέρες ἐκεῖνες τῆς ἀφάνταστης συμφορᾶς πλῆθος προσφύγων μορφωμένων περνοῦσαν ἀπὸ τὸ γραφεῖο του καὶ τοῦ ζητοῦσαν θέση. Ποιὸν νὰ πάρῃ καὶ ποιὸν ν’ ἀφήσῃ; “Αν μποροῦσε θὰ τοὺς ἔπαιρνε ὅλους, μὰ ἦταν ἀδύνατο. Καὶ ὁ προϊστάμενός του ‘Υπουργός, ὅταν βρισκόταν καμιὰ θέση, τοῦ ἔστελνε τοὺς ὑποψήφίους νὰ τοὺς ἐξετάσῃ, νὰ τοὺς κρίνῃ ἂν ἦταν ἄξιοι γιὰ τὴ θέση.

“Ολα αὐτὰ ποὺ εἶδα κι ἔμαθα τὰ εἶπα στοὺς φίλους μου κι ἀρχίσαμε νὰ συμπαθοῦμε τὸ γέροντα ποὺ ἔργόταν στὸ καφενεῖο.

‘Αρχίσαμε νὰ τὸν χαιρετοῦμε μὲ σεβασμό, καὶ ὅταν τύχαινε νὰ μὴ βρῆ τραπέζι εύκαιρο, τὸν καλούσαμε νὰ καθήση μαζί μας.

“Ετσι πιάσαμε φιλία καὶ μᾶς βόηθησε πολὺ στὰ σχέδιά μας. Τί κατηρθώσαμε μὲ τὶς σοφεῖς συμβουλὲς τοῦ γέροντα καὶ μὲ τὴ βοήθειά του εἶναι ἀλληλοτορία.

‘Εκεῖνο ποὺ πρέπει νὰ τονίσω εἶναι πώς ποτέ του δὲ μᾶς ἔκανε λόγο γιὰ τὸ μαρτύριο ποὺ τραβοῦσε.

Μιὰ μέρα τοῦ Γεννάρη τοῦ 1923 εἶδαμε τὸ γέροντα πολὺ στενοχωρημένο. “Οσο κι ἀν ἥθελε νὰ κρυφτῇ δὲν μποροῦσε. Φυσικὰ δὲ μᾶς εἶπε γιατί ἦταν ἐξαιρετικὰ μελαγχολικός, οὕτ’ ἐμεῖς τολμούσαμε νὰ τὸν ρωτήσουμε. “Επειτα ἔπαιψε νὰ ἔρχεται στὸ καφενεῖο. “Αν τύχαινε κάποτε νὰ τὸν συναντήσω, μόλις πρόφτανε νὰ μὲ χαιρετήσῃ. Τόσο ἦταν βιαστικός!

Θὰ εἶχε περάσει ἔνας μῆνας ποὺ δὲν εἶχε ἔρθει στὸ καφενεῖο, ὅταν ξαφνικὰ τὸν εἶδα ἔνα βράδυ νὰ μπαίνῃ. Οἱ φίλοι μου ἔλειπαν· αθόμουν κμονάχος στὸ τραπέζακι μας. Τὸ παράδοξο εἶναι πώς ὁ γέροντας φαινόταν πολὺ γαρούμενος· δὲν τὸ ἔκρυβε. Ἡ γαρά του ἔλαμπε στὸ πρόσωπό του.

Πρώτη φορὰ τὸν εἶχα ἵδει ἔτσι. Τὸ παρατήρησαν καὶ οἱ ἄλλοι, ὅσοι ἦταν στὸ καφενεῖο, καὶ παραξενεύτηκαν. Ἡ ἀπορία γιὰ τὴν ξαφνικὴ ἀλλαγὴ ζωγραφίζεται στὰ πρόσωπά τους.

‘Ο γέροντας πλησίασε στὸ τραπέζιο μου μὲ γλυκὸ χαμόγελο, καὶ ἀφοῦ κάθησε κι ἥρθε ὁ καφές του, μοῦ εἶπε:

«Καλὰ ποὺ σὲ βρῆκα μονάχο. Σὲ κατάλαβα ποὺ μὲ παρακολούθησες νὰ ἴδης, ἂν ὅσα λέγονται γιὰ μένα εἶναι ἀλήθεια. Γι' αὐτὸ καὶ μόνο σὲ σένα θὰ φανερώσω τὸ μυστικό, ποὺ μ' ἔκανε ἐξαιρετικὰ γαρούμενο. Τὰ οἰκογενειακά μου βάσανα τὰ ξαίρεις. Ἀκόμη ξαίρεις τί μαρτύρια τραβῶ στὴν ὑπηρεσία. »Ε, νὰ βλέπη κανεὶς τὶς εἰκόνες τῆς συμφορᾶς καὶ νὰ μὴν μπορῇ νὰ κάμη ὅ,τι θὰ ἥθελε ἡ καρδιά του, συντρίβεται ὅσο δυνατὸς καὶ ἀν εἶναι. »Εγει μῆνας σγεδὸν περάσει ποὺ ἐν' ἀπομεσήμερο ὁ προϊστάμενός μου Ὑπουργὸς μοῦ ἔστειλε μιὰ κόρη νὰ τὴν ἐξετάσω ἀν μποροῦμε νὰ τὴ διορίσωμε γραφέα, κι ἀν εἶναι δυνατὸ νὰ τὴν πάρωμε στὸ γραφεῖο μου. Ἡ πρώτη μου ἀπόφαση, καθὼς διάβαζα τὸ σημείωμα του Ὑπουργοῦ, ἦταν νὰ εἰπῶ :

«Κόρη μου, λυποῦμαι πολύ, ἀλλὰ θέση δὲν ἔχω· τί νὰ σοῦ κάνω;»

»Φαίνεται πώς ἡ κόρη τὸ κατάλαβε καὶ μὲ κοι-

ταξεῖ ἔτσι, ποὺ κατάλαβα ἐνα ρῆγος νὰ περνᾶ ὅλο μου τὸ κορμί.

»Τὸ πρόσωπό της ἦταν πολὺ συμπαθητικό. Τὸ ὅλον της ὄμως φανέρωνε ἐνα ἀδύνατο πλᾶσμα ποὺ τὸ εἶχε συντρίψει, ποιὸς ξαίρει ποιὰ συμφορὰ καὶ πώς εἶχε ἀποφασίσει ν' ἀναλάβη ἀγῶνα ποὺ δὲν ἦταν ἀνάλογος μὲ τὶς δυνάμεις ποὺ εἶχε νὰ διαθέσῃ.

»Γιὰ νὰ τῆς δώσω θάρρος τὴν ἐρώτησα.

«Πῶς σὲ λένε, κόρη μου;»

— «Αννα!» μοῦ ἀπάντησε.

— «Ποῦθε εἶσαι;»

— «Απὸ τὴ Σμύρνη.»

»Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ γέροντας δὲν μπόρεσε νὰ προχωρήσῃ. "Εβγαλε τὸ μαντίλι του καὶ σκούπισε ἐνα δάκρυ. "Επιε λίγον καφὲ κι ἔπειτα ξακολούθησε:

«Αννα, τῆς λέω, κάθισε νὰ μοῦ γράψης νὰ ἴδω τί γράμματα ξαίρεις».

»Μπορῶ νὰ εἰπῶ πώς σωριάστηκε σ' ἐνα κάθισμα παρὰ πώς κάθισε. "Οταν ἔγραψε λίγες γραμμές, πῆρα νὰ ἴδω τὸ γράψιμό της ἦταν ὑποφερτό, μὰ εἶχε πάρα πολλὰ λάθη.

»Καθὼς διάβαζα, ἡ κόρη μόλις συγκρατιόταν. Φοβήθηκα πώς θὰ λιποθυμοῦσε. Καὶ τὸ βλέμμα της καρφωμένο ἀπάνω μου ἥρεμο καὶ ἵκετευτικό, ἀν καὶ φαινόταν πώς μέσα της ὑπόφερε πολύ.

— «Τί ἔχεις;» τῆς λέω.

— «Τίποτε, κύριε.» . ἦταν ἡ ἀπάντηση.

— «Έκαμες πολλὰ λάθη. Σὲ ποιὸ σχολεῖο ἥσουν;» τὴν ξαναρώτησα.

— «Αλήθεια!» ἔκανε κι ἄνοιξε μὲ ἀπορία τ' ἀθῶα της μάτια. "Άλλο δὲν μπόρεσε νὰ εἰπῇ.

· Η Ζωή μας

— « "Ακουσε δῶ, "Αννα ἀκουσε, κόρη μου, τῆς εἶπα. 'Εγὼ θὰ προτείνω νὰ διοριστῆς καὶ θὰ σὲ πάρω στὸ γραφεῖο μου, μὰ θὰ μοῦ εἰπῆς τί ἔχεις ».

'Εδῶ πάλι ἔκοψε τὸ λόγο ὁ γέροντας.

"Επειτα ἔξακολούθησε :

» Μὲ τὰ πολλά, φίλε, μοῦ εἶπε πώς ὁ πατέρας της εἶχε πεθάνει λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ὑπεράνθρωπη προσπάθεια νὰ βρῆ ἐργασία νὰ ζήσῃ τὴν "Αννα, τὴ γυναικα του καὶ τὰ τρία μικρὰ ἀδερφάκια της ἀπὸ ἔξι ὡς δέκα χρονῶν. Πὼς αὐτὴ τώρα πρέπει νὰ ἐργασθῇ νὰ τοὺς ζήσῃ καὶ πώς μένουν σὲ κάποια σκηνή. 'Ως ἐδῶ εἶναι τὸ θλιβερὸ μέρος τῆς ιστορίας. Τώρα ἀκουσε καὶ τὰ εὐχάριστα : "Ετρεξα καὶ βρῆκα δυὸ δωμάτια κοντὰ στὸ σπίτι μου καὶ τοποθέτησα τὴν ὄρφανὴ οἰκογένεια τῆς "Αννας. Τὸ βράδυ εἶπα στὴ γυναικα μου τὴν ιστορία μὲ περισσότερα λόγια γιὰ νὰ τὴν παρηγορήσω καὶ στὸ τέλος πρόσθεσα :

« "Ακουσε, γυναικα· βλέπεις πώς ἡ συμφορὰ ποὺ ξέσπασε στὴ φυλή μας εἶναι τόση ποὺ νομίζω πώς εἶναι καιρὸς νὰ στερέψουν τὰ δάκρυα. Μποροῦμε ὑποθέτω, νὰ κάμωμε κάτι γενναιότερο..... 'Η "Αννα καὶ τ' ἀδερφάκια της πὲς πώς εἶναι παιδιά σου ». Δὲν πέρασαν πολλὲς μέρες καὶ τὸ θαῦμα γίνηκε ! 'Η γυναικα μου σώθηκε. 'Η "Αννα εἶναι ἡ κόρη της καὶ τ' ἀδερφάκια της ἀγόρια της. "Ενα μάλιστα ποὺ ἔτυχε νὰ ἔχῃ καὶ τ' ὄνομα τοῦ γιοῦ της, δὲν ξέρει τί νὰ τοῦ κάμη γιὰ νὰ τὸ εὐχαριστήσῃ. Καὶ νὰ ἴδης ποὺ ὅσο πάει καὶ βρίσκει δμοιότητες καὶ νομίζει πώς ἔχει τὸ γιό της, ὅταν εἶχε τὴν ἥλικα τοῦ παιδιοῦ. Καὶ κεῖνο, λὲς κι εἶναι δασκαλεμένο, τῆς κάνει χίλια δυὸ νὰ μὴν τὴ βλέπει λυπημένη, νὰ τὴν καταφέρῃ νὰ τοῦ λέη

παραμύθια και ιστορίες. "Α ! δὲν ξέρεις τί εύχαριστηση αἰσθάνομαι, όταν τὴ βλέπω νὰ παίρνη τὸ ἀγοράκι στὰ γόνατά της και νὰ ἀρχίζῃ:

« Ποὺ λές, 'Αλέκο μου, μία φορά κι ἔναν καιρό.....»

»'Η "Αννα δὲν εἶναι μονάχα τὸ δεξί μου χέρι στὸ γραφεῖο, ἀλλὰ και τῆς μητέρας της και τῆς γυναίκας μου και τῶν ἀδερφῶν της ὁ ἄγγελος. 'Η μητέρα της ἡ καημένη κάθε μέρα βρίσκει και νέες λέξεις, νέες ἐκφράσεις γιὰ νὰ μοῦ φανερώσῃ τὴν εὐγνωμοσύνη της. Κι ἐγὼ τῆς λέω : « Κυρία μου, εἶναι ζήτημα κατὰ ποὺ γέρνει ἡ ζυγαριά. Μοῦ χρωστᾶτε ἡ σᾶς χρωστῶ ;

« Τί λές κι ἐσύ, δὲ σου φαίνεται πώς εἶμαι χρεώστης ; » μὲ ρώτησε τελειώνοντας τὴν ιστορία ὁ γέροντας.

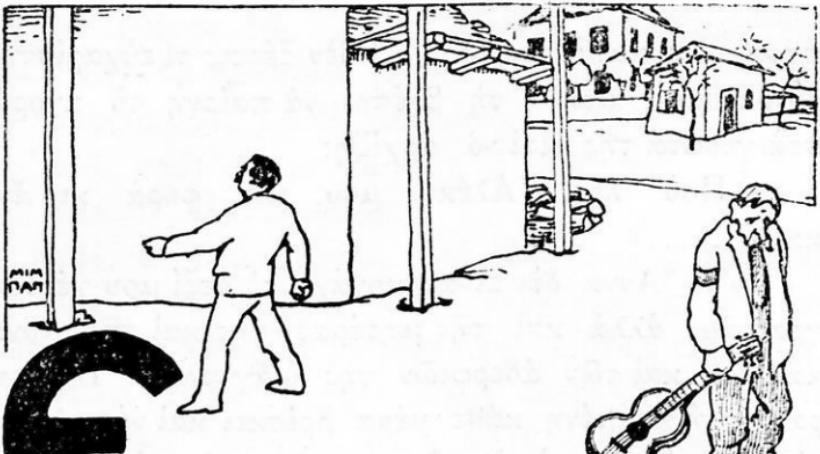
Ἐγὼ σφίγγοντάς του τὸ χέρι τοῦ ἀπάντησα :

« Μήπως ἐγὼ θὰ λησμονήσω τὸ χρέος μου σὲ σᾶς ; »

Ο γέροντας γέλασε μ' ὅλη του τὴν ακρδιὰ και ἀφοῦ μὲ χαιρέτησε πρόσθεσε :

« Εύχαριστως θὰ συζητοῦσα γιὰ τὰ χρέη ποὺ χρωστοῦμε ὁ ἔνας στὸν ἄλλον. Μὲ συγχωρεῖτε ὅμως, γιατὶ εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ σᾶς ἀφήσω. Μὲ περιμένουν τὰ παιδιά μου».

N. "Ελατος

Οι δυὸς νοικοκυρές.

λειπα πολλὰ χρόνια στὰ ξένα. "Όταν γύρισα χάρηκα ποὺ βρῆκα τοὺς δικούς μου γερούς και σ' ἔνα κομψὸν σπιτάκι, δικό μας. Μόνο ποὺ τὸ ἤθελα στὸ δροσερὸ προάστειο, ὅπου εἶχα περάσει τὰ παιδικά μου χρόνια.

"Ήταν ἀνοιξη· ἡ μέρα γλυκιά, καὶ τὰ φλύαρα χελιδόνια πετοῦσαν ψηλὰ στὸν καταγάλανο οὐρανό, ὅταν ἔκεινησα γιὰ τ' ἀγαπημένο μου προάστειο. 'Απὸ μακριὰ μοῦ ἥρθε ἡ γλυκιὰ μυρουδιὰ ἀπὸ τ' ἀνθισμένα δέντρα τῶν περιβολιῶν. Γιατὶ τὸ προόστειο εἶχε περισσότερα περιβόλια καὶ λιγότερα σπίτια.

"Αρχισα νὰ παίρνω βαθιὲς ἀναπνοές, νὰ τρέχω παρὰ νὰ περπατῶ, καὶ νὰ ρίχνω γοργὲς ματιὲς ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη γύρω. Παντοῦ σὰ νὰ ζητοῦσα νὰ τ' ἀγκαλιάσω μεμιᾶς ὅλα. Καὶ ἔλα μὲ χαιρετοῦσαν, τὸ καθένα μὲ τὸ δικό του τρόπο. Μύρια καλωσορίσματα. 'Απὸ τὰ γύρω βουνά, τὰ μενεζέδια, τὰ πουλιά, τὰ χρώματα, τὶς μυρουδιές. Τὸ ἀπαλὸ καὶ μυρωμένο ἀεράκι χάιδευε τὶς φοῦντες τῶν δέντρων καὶ φαίνονταν οἱ πορτοῦλες τῶν σπιτιῶν, ποὺ εἶναι μέσα στὰ περιβόλια, σὰ νὰ μοῦ ἔπαι-

Ζαν τὸ κρυφτούλι καὶ νὰ μοῦ λέγωνε γελαστά: γιατί ἀρ-
γησες; Τόσον καιρὸ σὲ περιμέναμε!...

"Ω! τὰ περασμένα καὶ ἀξέχαστα γέλια, πῶς ἀντη-
χοῦν μέσα βαθιὰ στὴν καρδιά μου! Δὲν ἦταν περιβόλι
ὅπου δὲν εἶχα παίξει, γωνία του, δέντρο του, ὅπου δὲν
εἶχα κρυφτῆ καὶ δρομάκι του ὅπου δὲν εἶχα τρέξει.

Νά καὶ ὁ χέρσος τόπος ὅπου παίζαμε τὸ κυνηγητὸ
καὶ τὰ σκλαβάκια, καὶ τὸ τόπι καὶ τόσα ἄλλα!

Τὰ ροδομάγουλα παιδάκια ποὺ πήγαιναν στὸ σχο-
λεῖο μὲ χαιρετοῦν καὶ τὰ χαιρετῶ. Τὰ περισσότερα τὰ
γνωρίζω ἀπὸ τὴ φυσιογνωμία. Εἶναι παιδιὰ τῶν παι-
δικῶν μου φίλων.

— «Ἐσύ εἶσαι τοῦ Γιάννη τοῦ Ξενάκη, πῶς σὲ λένε;»

— «Πέτρο!»

— «Τί κάνει ὁ πατέρας σου;»

— «Καλά: εὐχαριστῶ».

— «Ο παππούς σου, ὁ γερο-Πέτρος;»

— «Πέθανε· πᾶνε δύο χρόνια».

Καὶ τὰ παιδάκια παραξενεύονται καὶ ἀνοίγουν τὰ
μάτια τους ὅσο μποροῦν περισσότερο.

Προχωρῶ στὴν Πλατεῖα καὶ κάθομαι κάτω ἀπὸ τὶς
πέντε λεῦκες. Ἀνάμεσα βρίσκω τὴν ἴδια βρυσούλα. Καὶ
πάρα πέρα τὸ καφενεδάκι τὸ ἴδιο.

Τὸ διευθύνει ὅμως τώρα ἄλλος. Ο μπάρπα Δη-
μητρὸς ποὺ γνώριζα ἔχει πεθάνει ἀπὸ καιρό. Ἐχουν
προστεθῆ γύρω μερικὰ νέα καταστήματα, καὶ λίγα
ἄλλα σπίτια. Χτιζόταν καὶ ἔνα νέο.

Παράγγειλα καφὲ καὶ περίμενα κανένα γνωστό
μου, φίλο μου.

Απάνω ποὺ εἶχα βαρεθῆ καὶ σκόπευα νὰ φύγω,
ῆρθε ὁ Σωτήρης Περιστέρης. Ή χαρά μας ἦταν τόσο

μεγάλη ποὺ πέσαμε δένας στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ ἄλλου.

"Επειτα καθήσαμε δένας ἀντικρὺ στὸν ἄλλο καὶ δένας Σωτήρης πρῶτος μίλησε:

« Βλέπω πώς τὸ σημάδι ποὺ σοῦ ἀφησε ἡ πληγὴ ποὺ σοῦ ἔκαμψε σοῦ πάει ».

"Αν καὶ εἴμαστε πάντα σχεδὸν ἀντίπαλοι στὸ παιγνίδι, ὅταν ἥμαστε παιδιά, δὲν εἴχαμε μαλώσει οὔτε μιὰ φορά.

Κάποτε μὲν γεύπησε μὲν πέτρα στὸ μέτωπο, χωρὶς νὰ τὸ θέλη, κι εἶναι μακριὰ ἴστορία νὰ διηγηθῶ τί τράβηξα ὥσπου νὰ γειάνῃ ἡ πληγὴ.

"Επειτα ἀρχίσαμε ν' ἀνιστοροῦμε τὰ περασμένα καὶ λέξεγχαστα.

"Τστερα τοῦ διηγήθηκα τὴ ζωή μου στὰ ξένα καὶ ἔμαθα πώς ἦταν δὲν γιατρὸς τῆς συνικίας.

'Εκεῖ ποὺ μιλούσαμε πέρασε σκυφτὸς ἔνας κακοντυμένος ἐργότης, μὲ πένθος στὸ ἀριστερὸ γέρι. Τὸ πρόσωπό του, γέρου πολυβασανισμένου. Χαιρέτησε τὸ γιατρὸ βγάζοντας τὸ ξεθωριασμένο καπέλο του, τὰ γείλη του κινήθηκαν σὸν κάτι νὰ θεῖαν νὰ εἰποῦν, ὅμως σὰ νὰ μετάνοιωσε προχώρησε πρὸς τὸ καφενεῖο.

Σὲ λίγο πάλι βγῆκε καὶ περνώντας ἀπὸ τὸ τραπέζι μας, πάλι λοντοστάθηκε καὶ τὰ γείλη του σάλεψκαν.

« Θέλεις τίποτε νὰ μου πῆς; » τὸν ἐρώτησε δὲ φίλος μου δὲ γιατρός.

— « "Αν δὲ σοῦ κάνῃ κόπο νὰ σηκωθῆς, γιατρέ μου!" » εἶπε μὲ τρεμάμενη φωνὴ ἀργὰ καὶ θλιψμένα. Καὶ σὲ μένα πικρογελώντας:

« Μᾶς συμπαθᾶτε, κύριε. Μιὰ στιγμὴ μόνο ».

— « 'Ελεύθερα », εἶπα.

Ο γιατρὸς σηκώθηκε καὶ σὲ λίγο ξαναγύρισε.

‘Ο ἐργάτης προχώρησε πρὸς τὸ νέο σπίτι ποὺ χτίζόταν.

‘Απὸ κεῖ ἀκούστηκε μιὰ εὔγενικιὰ φωνή :

« Μάστρο-Γιώργη, κάνε μου τὴν χάρη, σὲ παρακαλῶ νὰ πᾶς μέσα στὴν πόλη, ν’ ἀγοράσης ὅπι σου εἶπα. Μὴ βιαστῆς. Ψώνισε μὲ τὴν ἡσυχία σου καὶ τ’ ἀπομεσήμερο στὶς τρεῖς ξαναγυρίζεις ».

‘Ο Μάστρο-Γιώργης ἦταν ὁ ἐργάτης ποὺ μιλοῦσε μὲ τὸ γιατρό. Γιατὶ ἀποκρίθηκε: «καλά καλά», καὶ προχώρησε πρὸς τὴν πόλη. Τώρα βαδίζει πιὸ ἐλεύθερα καὶ ὅχι τόσο σκυφτά.

« Δὲν τὸν ἐγνώρισες;» μὲ ρώτησε ὁ φίλος μου ὁ Σωτήρης, ὅταν ξανακάθησε.

— «Ποιόν;»

— « Αὐτὸν ποὺ μὲ κάλεσε νὰ μοῦ μιλήσῃ.»

— « Ποιὸς εἶναι;» ρώτησα.

— « ‘Ο Γιώργιος ὁ Καλομοίρης», διπάντησε ὁ Σωτήρης. “Εμεινα σὰν ἀποσβολωμένος.

— « Τί λές;» εἶπα.

— « Ναί, ναί, αὐτὸς εἶναι ὁ Γιώργιος ὁ Καλομοίρης!»

— « Αὐτὸς ὁ λεβέντης, ὁ τραγουδιστῆς ποὺ μὲ τὴ φωνή του καὶ τὴν κιθάρα του ἔκανε τόσον κόσμο νὰ κουβαλιέται ἀπὸ τὴν πόλη;»

— « Αὐτός, αὐτός,» εἶπε θλιψμένα ὁ φίλος μου.

— « Καὶ ὁ ἄλλος ὁ ἀγώριστος ὁ σύντροφός του, ὁ Φώτης ὁ Πετροκόκκινος, τί γίνεται;» ξαναρώτησα.

— « Ἀκού τον, εἶπε ὁ φίλος μου. Εἶναι αὐτὸς ποὺ ἔδωσε τὴν παραγγελία στὸν ἀμοιρό τὸν Καλομοίρη. Τὸν ἔστειλε στὴν πόλη, γιὰ νὰ τραγουδήσῃ λίγο. Μπροστὰ στὸ φίλο του τὸν Καλομοίρη, μελαγχολεῖ.

Ποτὲ δὲν τραγουδεῖ μπροστά του. Μὰ τόχει σὲ κακὸν νὰ περάσῃ μέρα γωρίς νὰ τραγουδήσῃ ».

Κοίταξα πρὸς τὴ νέα οἰκοδομὴ καὶ εἶδα ἔναν καλοντυμένο, ροδοκόκκινο κύριο νὰ τραγουδῇ καὶ νὰ προσέχῃ στοὺς ἐργάτες ποὺ χτίζανε. Κάποτε ἔκοβε τὸ τραγούδι του, ἔδινε σύντομες ὀδηγίες μὲ γλυκὸν τρέπο καὶ πάλι ἔχανάρχιζε.

«'Αλήθεια, αὐτὸς εἶναι, εἶπα. "Ιδιος κι ἀπαράλλαχτος, μόνο ποὺ πάχυνε λίγο. Καὶ τί δουλειὰ κάνει τώρα;»

— « Καθὼς βλέπεις, ἐργολάβος οἰκοδομῶν » εἶπε δ Σωτήρης.

— « Καὶ ὁ ἄλλος ὁ καημένος ὁ Καλομοίρης πῶς κατάντησε ἔτσι ; ρώτησα. Καθὼς θυμοῦμαι ἡταν καὶ οἱ δυό τους χτίστες, ἴδια ἐργατικοί, δραστήριοι καὶ προπάντων καλόκαρδοι ».

— « Σήκω νὰ πεωπατήσωμε λίγο καὶ στὸ δρόμο σου λέω » μοῦ εἶπε ὁ φίλος μου.

Προχωρήσαμε σ' ἔνα δρόμο ποὺ ὠδηγοῦσε πρὸς τὰ ἔξω, πρὸς τὸν ἐλαιῶνα. Ἀφοῦ βαδίσαμε γιὰ λίγο σιωπῆλοι ὁ Σωτήρης δ Περιστέρης ἅρχισε :

« Τὸ δεύτερο ἡ τρίτο χρόνο ποὺ ἔφυγες γιὰ τὰ ξένα δ Γιώργος καὶ ὁ Φώτης παντρεύτηκαν.

» Πῆραν καὶ οἱ δυὸ τὴν ἴδια προῖκα. Μπορεῖ δ Γιώργος νὰ πῆρε καὶ μεγαλύτερη. Δὲ θυμοῦμαι καλά. Πρὶν νὰ παντρευτοῦν, ἀπὸ τὶς οἰκονομίες τους εἶχαν γτίσει ὅπὸ ἔνα σπιτάκι μὲ κῆπο καὶ αὐλή. "Ιδια, βλέπεις, ξεκίνησαν. Μὰ νά τί γίνεται: 'Η γυναῖκα τοῦ Φώτη σὰν καλὴ νοικοκυρὰ στέκεται μὲ τὸ βελόνι στὸ γέιοι. Διορθώνει τὰ παλιὰ ροῦχα ἔτσι, ποὺ φαίνονται πάντα καινούρια καὶ πεντακάθαρα.

» 'Η γυναῖκα δμως τοῦ Γιώργου δὲν καταλαβαίνει

δπὸ νοικοκυρωσύνη. Ἀφήνει ἔνα ἀπλὸ σκίσιμο ἥξιωμα νὰ μεγαλώσῃ ἔτσι, ποὺ τὸ ροῦχο νὰ μὴ φοριέται. Δὲν προφταίνουν ν' ἀγοράζουν, κι ὅμως εἶναι πάντα ὅλα κουρέλια καὶ ἀκάθαρτα.

» Τὸ κηπαράκι τῆς ἡ γυναῖκα τοῦ Φώτη τὸ καλλιεργεῖ κι ἔχει τὰ λαχανικά τῆς καὶ τὰ λουλούδια τῆς. "Αφησε τὶς κότες ποὺ ἔχει γιὰ τ' αὐγά, καὶ μιὰ κατσικούλα γιὰ τὸ γάλα. "Επειτα λογαριάζει καὶ τὸ παραμικρό· καταφέρνει νάχη ἡ σίκογένειά της ἀρκετή, χορταστική καὶ ὑγιεινή τροφή, ἀλλὰ νὰ μὴν ξοδεύῃ τίποτε τὸ περιττό καὶ γιὰ τὴν τροφή καὶ γιὰ τὸ καθετὶ ποὺ χρειάζεται στὸ σπίτι.

» Ἡ γυναῖκα τοῦ Γιώργου παραμελεῖ τὸν κῆπο τῆς καὶ δὲ λογχιάζει οὔτε πόσα ἔχει νὰ ξοδέψῃ, οὔτε ποὺ τὰ ξοδεύει. Δὲν καταλαβαίνει τὸ νόημα τῆς παροιμίας: 'Ο ἄντρας νὰ κουβαλᾶ μὲ τὸ σακκί κι ἡ γυναῖκα νὰ ξοδεύῃ μὲ τὸ βελόνι τὸ σπίτι παίρνει τὸν κατήφορο.

» Στὸ σπίτι τοῦ Γιώργου βασιλεύει ἀκαταστασία καὶ ἀκαθαρσία. "Ολα εἶναι ἀνω-κάτω, ὅλα πεταμένα. Τίποτε δὲ βρίσκεται στὴ θέση του. Καὶ τὰ παιδιά τῆς κυρὰ-Γιώργαινας τόσο ἀκάθαρτα καὶ βρομερά, ποὺ συχαίνεται κανεὶς νὰ τὰ ίδῃ.

— »Σοῦ φαίνεται παράξενο ποὺ κατάντησε ἔτσι ὁ Γιώργος;»

— « Διόλου! » εἶπα. Καὶ στάθηκα νὰ καμαρώσω ἔνα κομψὸ σπιτάκι, μὲ τὸν κῆπο του καὶ τὴν αὐλίτσα του τὴν πεντακάθαρη.

— « Εἶναι τοῦ Φώτη » μοῦ εἶπε ὁ Σωτήρης. « Κοίταξε καὶ τὸ ἄλλο ἐκεῖ πέρα, δεξιά. Εἶναι τοῦ Γιώργου». Εἶναι ὅπως μοῦ εἶγες πεῖ καὶ χειρότερα. « Μὰ τί

κάνει ὁ φίλος του ὁ Φώτης; Δὲν τὸν βοηθεῖ; "Άλλος κανεὶς δὲν προσπάθησε νὰ σώσῃ τὸν καημένο τὸ Γιῶργο;" ρώτησα.

— «Καὶ ὁ φίλος του καὶ πολλοὶ ἄλλοι προσπάθησαν. ὅμως ἡ κυρά-Γιώργαινα εἶναι ἀδιόρθωτη. Καὶ πλούσια νὰ ἦταν ἔτσι θὰ καταντοῦσε. 'Ο Γιώργιος πιὰ εἶναι ἀνέκανος γιὰ ἐργασία. 'Ο φίλος του ὁ Φώτης μονάχα τὸν παίρνει καὶ προσπαθεῖ νὰ τοῦ ἀναθέτῃ τὶς πιὸ εὔχολες δουλειές».

'Ο φίλος μου στάθηκε λίγο κι ἔπειτα πρόσθεσε:

— «Αὐτὲς τὶς μέρες τοὺς πέθανε ἔνα παιδί. Ἡταν ἡ ἀδυναμία τῆς κυρά-Γιώργαινας...»

'Αφοῦ πέρασε ἡ πρώτη ἐντύπωση, πῆγα καὶ τὴν βρῆκα μονάχη νὰ μοιρολογᾶ. Τῆς μίλησα σκληρά, μήπως μπορέσω καὶ τὴ φέρω στὸν ἵσιο δρόμο. «Τί κλαῖς κυρά μου; τῆς εἶπα. Τὸ παιδί δὲν πέθανε, τὸ σκότωσες». Καὶ τῆς ἐξήγησα ὅσο μποροῦσα ἀπλὰ πῶς μποροῦσε νάγη τὸ παιδί της καὶ νὰ τὸ καμαρώνη.

Στὸ τέλος τῆς εἶπα: «'Αν δὲ γίνης νοικοκυρά καὶ τ' ἄλλα παιδιὰ θὰ σου πεθάνουν, καὶ ἀντρα σὲ λίγο δὲ θάχης. 'Ολους θὰ τοὺς σκοτώσης». Τὸ χτύπημα ἥταν δυνατὸ καὶ μοῦ ὑποσχέθηκε ν' ἀλλάξῃ. Δέχτηκε καὶ τὴν κυρά-Φώταινα, ποὺ εἶχε χρόνια νὰ τῆς μιλήσῃ, νὰ τὴν ὀδηγήσῃ.

Νόμιζε πῶς ὁ Φώτης ἐκμεταλλεύόταν τὸν ἀντρα της.

— «Καὶ τί σὲ ἥθελε ὁ Γιώργιος; ἀν ἐπιτρέπεται νὰ μάθω;» ρώτησα.

— «Πῶς ὅχι! ἀπάντησε. Πάντα φιλότιμος ὁ καημένος. Μοῦ εἶπε πῶς αὐτὲς τὶς ἡμέρες θὰ οἰκονομήσῃ νὰ μὲ πληρώσῃ γιὰ τὶς ἐπισκέψεις. Καὶ μ' εὐχαρίστησε, γιατὶ ἡ γυναῖκα του ἀργιστεῖς νὰ διορθώνεται μὲ

τις ὁδηγίες τῆς χρυσῆς γυναίκας, τῆς κυρὰ-Φώταινας. Τοῦ εἶπα νὰ μὴ βιάζεται καὶ νὰ πάψῃ νὰ τὰ βλέπῃ ὅλα μαῦρα, νὰ δυναμώσῃ κι αὐτὸς τὴ θέλησή του κι ὅλα γίνονται».

— «'Ελπίζεις νὰ διορθωθῇ ἡ κυρὰ-Γιώργαινα, Σωτήρη; »

— «"Αν δὲν ἀλλάξῃ τώρα, ποτέ της.

» 'Αρκετὰ μελαγχολήσαμε. Πᾶμε τώρα νὰ σὲ φιλέψω».

— «Δέχομαι, εἶπα. Μὰ θὰ διασκεδάσωμε πιὸ καλά, ὅταν μοῦ πῆς πώς δ Γιώργος ξανάβρε τὴ χαρά του. τότε θὰ τοὺς πάρωμε καὶ τοὺς δυὸ φίλους μας μὲ τὶς κιθάρες τους».

— «Θὰ βάλω ὅλα τὰ δυνατά μου νὰ τὸ πετύχω».

N "Ελατος

Ο Ζαφείρης δ Θέμελης.

« Δὲ θὰ ἡσυχάσῃς κι ἐσὺ μπάρμπα-Ζαφείρη; »

— «'Η ἡσυχία, παιδί μου, βρίσκεται στοὺς τάφους. "Ε, θάρθη καὶ μένα ἡ ὥρα μου !..... Μὰ ὅσο ἔχω ἀνοιχτὰ τὰ μάτια, εῖμαι ὑποχρεωμένος νὰ δουλεύω».

— « Μὰ τί ἀνάγκη ἔχεις; 'Εσύ εἶσαι πλούσιος, λένε. Μπορεῖς νὰ βάλης ἄλλους νὰ δουλέψουν».

— «'Ετσι ἀκοῦς, ἔτσι λές. "Ακουσε, παιδί μου, νὰ μαθαίνης. Στὶς δουλειές ποὺ δὲν προφταίνω βάζω καὶ ἄλλους νὰ δουλεύουν. Μὰ θὰ ἡταν ἀμαρτία νὰ κάθωμαι μὲ σταυρωμένα τὰ γέρια. "Αν ἡταν γιὰ μένα μονάχα, μποροῦσα ἀπὸ εἴκοσι χρονῶν νὰ κάθωμαι, καὶ νὰ δουλεύουν ἄλλοι. Μὰ γιὰ ιδές! Τώρα πίνω τσάι. Τὸ τσάι ἔρχεται ἀπὸ τὴν Κίνα. Οἱ Κινέζοι παραγωγοὶ ἔργα-

ζονται για μένα και γώ για αύτούς. Θὰ δουλεύω νὰ ἔχω χρήματα γιὰ ν' ἀγοράζω τὸ τσάι τους. Καὶ γιὰ νάρθη ὡς ἐδῶ στὸ ἀπόμερο χωριό μας τὸ τσάι, συλλογίσου πόσοι ἄλλοι ἐργάζονται. Σκέψου τώρα πόσα και πόσα ἄλλα πράματα χρειαζόμαστε ποὺ δὲν τὰ κάνει ὁ τόπος μας και πές μου: τί εἶναι ἡ δική μου δουλειὰ μπροστὰ στὴ δουλειὰ τόσων και τόσων ποὺ ἐργάζονται γιὰ μένα; "Ε, παιδί μου, ἂν ἔκαναν ὅλοι τὸ συλλογισμὸ ποὺ κάνουν οἱ ἀνόητοι, νὰ δουλεύωμε τόσο ὅσο ἀρκεῖ γιὰ νὰ ζήσωμε μόνο ἐμεῖς, θὰ ἥμαστε ἀκόμη στὶς σπηλιές, και θὰ ζούσαμε μ' ἄγριους καρποὺς και ρίζες".

"Ετσι μιλοῦσα σχεδὸν κάθε μέρα μὲ τὸ γείτονά μας, τὸ Ζαφείρη Θέμελη, ὅταν ἤμουν παιδί και πήγαινα στὸ σχολεῖο. Τὰ σπίτια μας ἦταν ἀντίκρυ. Πότε μὲ φώναζε ποὺ μ' ἔβλεπε στενοχωρημένο, γιατὶ κάτι δὲν καταλάβαινα ἀπὸ τὰ μαθήματά του, πότε πήγαινα και μόνος μου. Τὸν ἔβρισκα στὸ ἰσόγειο δωμάτιο, ἐνα δωμάτιο μεγάλο ἡλιόλουστο γεμάτο διάφορα ἐργαλεῖα και στοὺς τοίχους βιβλιοθῆκες μὲ πολλὰ βιβλία.

Τὸ χωριό μας ἦταν ἀπάνω στὸ βουνό. Φτωχὸς τόπος. Οἱ κάτοικοι ἤθελαν νὰ τ' ἀφήσουν ὅλα, ὅπως τὰ βρῆκαν και ὁ Ζαφείρης Θέμελης προσπαθοῦσε ν' ἀλλάξῃ τὴν ὄψη τοῦ χωριοῦ. Ἡταν ἐνα γεροντάκι κοντό, μὲ κοντὰ γενάκια και μάτια ποὺ σπιθιοβολοῦσαν. "Ετσι τὸν ἐγνώρισα κι ἔτσι τὸν ἀφησα, ὅταν ἀργότερα ἔφυγα ἀπὸ τὸ χωριό μου.

'Απὸ τὸ πρωὶ ὡς τὸ βράδυ βρισκόταν ἔξω, στὰ χωράφια του νὰ ἐπιστατῇ, νὰ ἐργάζεται ὁ Ἰδιος, μὰ πιὸ πολὺ νὰ γυρίζῃ ὅλη τὴν περιοχὴ τοῦ χωριοῦ. Τὸ βρά-

δυ καθόταν πολλές ώρες και μελετοῦσε τὰ βιβλία του.

’Απὸ τὰ βιβλία του εἶχε μάθει νὰ δίνη ἔνα σωρὸ συμβουλὲς γιὰ τὸ καθετὶ ποὺ τὸν ρωτοῦσαν και νὰ δίνη τὶς πρῶτες βοήθειες στοὺς ἀρρώστους.

* * *

Μὰ τί ἔκανε ὅταν ἐγύριζε τὰ βουνὰ και τὶς λαγκαδιές;

Εἶχε πάντα περασμένη στὸν ὄμο του μιὰ πέτσινη τσάντα. Αὐτὴ ἡ τσάντα εἶχε μέσα ἔνα σωρὸ ἐργαλεῖα. : "Ἐνα κλαδευτηράκι, ἔνα τσεκουράκι, μιὰ μικρὴ ἀξίνα, ἔνα κηπουρικὸ ψαλίδι, ἔναν κηπουρικὸ σουγιά, ποὺ εἶχε ως τριάντα μικροεργαλεῖα και ἄλλα τέτοια.

Πολλές φορὲς μοῦ ἔδειχνε τὸ θαυμαστὸ σουγιὰ και μοῦ ἔλεγε :

"Βλέπεις τί κατώρθωσε ὁ νοῦς και ἡ ἐπιμονὴ και ὑπομονὴ τῶν ἀνθρώπων; "Αν ἔκαναν τὴ σκέψη ποὺ κάνουν οἱ ἀνόητοι, θὰ εἴχαμε γιὰ μοναδικὸ ἐργαλεῖο ἀκόμη τὴ σκληρὴ πέτρα, τὸ στουρνάρι».

Ἐκεῖ ποὺ γύριζε διόρθωνε τοὺς χαλασμένους δρόμου, ἔκοβε τὰ κλαδιὰ ποὺ ἔγερναν και δὲν ἀφηναν τοὺς ἀνθρώπους νὰ περνοῦν ἐλεύτερα, ἔχτιζε γεφυράκια στὰ ξεροπόταμα νὰ μὴ χαλᾶ τὸ νερὸ τὸ δρόμο, τοίχους στὰ πλάγια γιὰ νὰ κρατοῦν τὰ χαλίκια ποὺ κυλοῦσαν ἀπὸ τὸ βουνό.

Τὴν ἀνοιξῆ και τὸν Αὔγουστο δὲν ἡσύχαζε διόλου ὁ Ζαφείρης ὁ Θέμελης ἀπὸ τὰ χαράματα ως τὸ σούρουπο. Τότε γύριζε παντοῦ και κέντριζε και μπόλιαζε ἀγριόδεντρα: ἀγραπιδιές, ἀγριοκαστανιές, ἀγριοκορομηλιές, ἀγριομηλιές, ὅ,τι ἔβρισκε.

Νὰ τὸν βλέπατε στὸ θέρο καὶ στὸν τρύγο ! "Ετρεχε στὶς κακοτοπιὲς νὰ διορθώσῃ τοὺς δρόμους, νὰ κόψῃ τὰ κλαδιά ποὺ μπόδιζαν τὸ διάβα σ' ἀνθρώπους καὶ ζῶα.

«Καημένοι ἄνθρωποι, σᾶς στραβώνουν τὰ κλαδιά, τσακίζονται τὰ ζῶα σας, καὶ δὲν ἀπλώνετε ἔτσι δὰ τὰ χεράκια σας», ἔλεγε.

— «Βιαζόμαστε, ποιὸς ἔχει καιρό, μπάρμπα-Ζαφείρη. Θέρος, τρύγος, πόλεμος, λέει ὁ λόγος», ἀπαντοῦσε κάποιος.

— «Καλά, καλά· σᾶς ξαίρω καὶ τότε ποὺ δὲν ἔχετε δουλειά. Καὶ τώρα τόση ὥρα ποὺ μιλεῖς κάτι μποροῦσες νὰ διορθώσης: νὰ παραμερίσης μιὰ πέτρα, νὰ ρίξης λίγα χαλίκια στὸ λάκκο...»

Τὸ στόμα του ἔλεγε καὶ τὰ χέρια του δούλευαν.

"Οταν ἔπειταν τὰ φύλλα τῶν δέντρων στὸ τέλος τοῦ φιλοπάτου καὶ πρὶν νὰ μπουμπουκιάσουν τὴν ἀνοιξη, ὁ Ζαφείρης Θέμελης φύτευε παντοῦ δέντρα καὶ προπάντων στὶς ἄκρες τῶν δρόμων.

'Εγὼ δὲν ἔβλεπα τ' ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας του. Εἶχα μάθει πῶς ἤταν ἀρκετοὶ ποὺ στράβωναν τὰ δέντρα, τὰ ξερίζωναν, τὰ ἔκοβαν. Καὶ μιὰ μέρα τὸν ἐρώτησα:

— «Δὲν πᾶνε τόσοι κόποι χαμένοι, μπάρμπα-Ζαφείρη;;»

— «"Οχι, παιδί μου, τίποτε δὲν πάει χαμένο. Θ' ἀργήση νᾶρθη τὸ καλό, μὰ θᾶρθη. Σκέψου ἀπὸ τώρα τί μεγάλο μπορεῖς νὰ καταπιαστῆς, κι ἀφησέ το νὰ τρέφεται μέρα καὶ νύχτα μέσα στὸ νοῦ σου.

»Μὴ βιαστῆς νὰ ιδῆς τ' ἀποτελέσματα. Θὰ περιμένης ὅπως ἔγώ. "Αν δὲν τὸ τελειώσης, ἄλλοι θὰ ξακο-

λουθήσουν τὸ ἔργο σου. Μὴ λησμονῆς τὸ σουγιὰ μὲ τὰ τόσα ἔργα λεῖα».

“Εμεινε γιὰ λίγο συλλογισμένος κι ἔπειτα πρόσθεσε :

— «Μιὰ μέρα νὰ πάρης τοὺς φίλους σου ν' ἀνεβοῦμε στὴν κορφὴ τοῦ βουνοῦ».

* * *

Πόσο χάρηκα ! Ἡταν Ἰούνιος μῆνας πού, μιὰν αὐγὴ πρὶν βγῆ ὁ ἥλιος, βρεθήκαμε στὴν κορφὴ τοῦ βουνοῦ, ὁ μπαρμπα-Ζαφείρης, ἐγώ και τρεῖς ἄλλοι φίλοι μου. “Οταν πρόβαλε ὁ ἥλιος μέσ' ἀπὸ τὰ νερὰ τῆς Θάλασσας, ποὺ φαινόταν μακριά, μείναμε—ποιὸς ξαίρει πόσην ὥρα—σιωπηλοί.

“Οταν προχώρησε τὸ φῶς τοῦ ἥλιου σιγὰ σιγὰ και ἀπαλὰ ὡς κάτω στὰ ριζώματα τοῦ βουνοῦ, στὶς κοιλάδες και στὶς βαθιές ρεματιές, ὁ Ζαφείρης Θέμελης ἀρχισε νὰ μᾶς λέη :

— «Κοιτάξετε στὰ γωνιὰ ποὺ ἔχουν ἀφήσει τώρα και λίγα χρόνια τὰ ξεροβούνια νὰ ξαναδασώνωνται. Τὸ κατώρθωσαν ἀνθρωποι ποὺ μὲ μιμήθηκαν. Τὸ δάσος πέρα κατὰ τὸ βοριὰ ἔγινε ἀπὸ τὴν ἐπιμονὴ και τὴν ὑπομονὴ τοῦ παπποῦ μου. Τὸ ἄλλο πρὸς τὴν ἀνατολή, τοῦ πατέρα μου, τοῦτο ἐδῶ πρὸς τὴ δύση, ποὺ δὲ φαίνεται ἀπὸ τὸ χωριό, εἶναι τὸ δικό μου τὸ δάσος. Τὰ γωράφια, ποὺ τὰ εἴχαν ἀφήσει ἀκαλλιέργητα οἱ γωριανοί μας, τ' ἀγόρασα και τ' ἀφησα νὰ δασωθοῦν. Εἶναι κι ἄλλα ποὺ πρέπει νὰ γίνουν γιὰ νάχουμε πολλὲς πηγές, νὰ γίνουν πιὸ καρπερὰ τὰ γωράφια, και τὰ πιὸ κοντινὰ πρὸς τὸ χωριό, ἔνας ἀπέραντος κῆπος ἀπὸ καρποφόρα δέντρα».

”Εμεινε για λίγο συλλογισμένος κι ἔπειτα σὰ νὰ ξύπνησε—ποιὸς ξαίρει ἀπὸ πιὸ ὄνειρο—εἶπε :

“Θὰ καταλάβατε πόσο ἀργεῖ νὰ γίνη τὸ καλό, ἐνῶ τὸ κακό—λίγη τρέλα, ἔνα δαυλὶ ἀναμμένο καὶ σὲ λίγες ωρες ὅλα τὰ δάση γίνονται στάχτη..... Τώρα πᾶμε νὰ σᾶς δείξω τοὺς κήπους μου ».

Μπροστὰ τὸ καλὸ γεροντάκι, ὁ Ζαφείρης Θέμελης, καὶ πίσω μεῖς προχωρήσαμε κατεβαίνοντας πρὸς τὶς ἀνατολικὲς ρεματιές.

Στὸ δρόμο μὲ τὸ μάτι του τὸ γυμνασμένο ἔρευνοῦσε καὶ ξέταζε τὰ πάντα, δούλευε μὲ τὰ ἔργαλεῖα του καὶ τὸ στόμα του ἔλεγε :

“Ω ! οἱ καημένες οἱ καστανιές πῆραν ὕψος. Σώθηκαν ».

“Τὰ ἔφαγαν ἀγούρα τ’ ὀγλάδια. Δὲν τ’ ἀφηναν λίγες μέρες ἀκόμα νὰ ὠριμάσουν ; Μὰ ἥταν ἀνάγκη νὰ σπάσουν καὶ κάμποσους κλώνους ; Ἀγριάνθρωποι ! Μὰ θὰ ἡμερώσουν, δὲ γίνεται νὰ μὴν ἡμερώσουν ! ..»

Παρακάτω ἀπαντοῦμε σὲ μιὰ πλατωσιὰ κάμποσες ὀχλαδιές.

“Νὰ εἰπῶ πῶς τὶς κέντρωσα εἴκοσι φορές ; λίγες θὰ εἶναι. Μὰ ἐπὶ τέλους τὶς ἀφησαν.

Μὲ τὸν καιρὸν θὰ μαζεύουν καὶ τ’ ὀχλάδια στὸν καιρό τους ».

“Οσο κατεβαίνομε στὶς ρεματιές γίνονται ἀπότομες οἱ πλαγιές, σκεπασμένες μὲ χαμόκλαδα.

“Κοπίασα, λέει ὁ Ζαφείρης Θέμελης, μὰ τὸ κατώρθωσα νὰ μὴν ξαναπατήσουν γίδια καὶ καρβουνιάρηδες. Αὐτὲς οἱ πλαγιές πρέπει νὰ μένουν πάντα σκεπασμένες ἀπὸ θάμνους, ἀλλιῶς τὸ γῶμα σιγὰ σιγὰ κατεβαίνει μὲ τὰ νερὰ στὴ θάλασσα».

Ψηλὰ στὶς ρεματιὲς φαίνονται βράχοι ἀπότομοι,
σὰν κάστρα ἀπάτητα.

Καὶ χαμηλότερα εἶναι ἄλλοι μικρότεροι μὲ πα-
ράξενα σχήματα, ὅλοι σὰ γίγαντες, ποὺ ξύπνησαν καὶ
σηκώθηκαν νὰ μᾶς ἴδοῦν κι ἄλλοι σὰ θηρία ποὺ ξα-
φνιάστηκαν στὸ διάβα μας.

Πολλοὺς ἀπὸ τοὺς βράχους αὐτοὺς τοὺς εἶχε
ἀγκαλιάσει καὶ τοὺς στόλιζε ὁ κισσός. Γύρω στὰ ρι-
ζώματα μερικῶν ὑψώνονταν μέσ' ἀπὸ ψηλοὺς καὶ
φουντωτοὺς θάμνους καὶ βατιῶνες χιλιόχρονες βε-
λανιδιὲς καὶ πουρναριές. Πρὸς τὰ ἐκεῖ φαίνεται ἀδύ-
νατο νὰ προχωρήσῃ κανείς. Καὶ ὅμως μᾶς ὀδηγεῖ ὁ
μπάριμπα-Ζαφείρης μέσ' ἀπὸ μυστικὰ δρομάκια. Βρε-
θήκαμε σ' ἔνα χαριτωμένο κηπαράκι. Μιὰ βρυσούλα
σκεπασμένη ἀπὸ πετροσέλινα καὶ πολυτρίχια στὴ
ρίζα τοῦ βράχου μὲ τὸ νεράκι τῆς τὸ κρυσταλλένιο
ποτίζει τὸ κάθε δεντράκι: κερασιὲς καὶ μηλίτσες καὶ
ἄχλαδιὲς καὶ κορομηλιές.

’Αρκετὰ κεράσια εἶναι ὕριμα, σὰ μεγάλα ρου-
μπίνια. Μᾶς κόβει τὸ καλὸ γεροντάκι καὶ μᾶς δίνει
νὰ φᾶμε. Τί νόστιμα καὶ δροσιστικὰ ὕστερα ἀπὸ τόσον
κόπο....

« Εἶναι πετροχέρασα, ποὺ βαστοῦν ὡς τὸ τέλος
’Ιουλίου», μᾶς λέει.

’Απὸ κάτι μηλιὲς μᾶς κόβει ἀφρόμηλα γινωμένα.
Βρίσκει μερικὰ ὕριμ’ ἀχλάδια, κίτρινα σὰν τὸ
κεχριμπάρι.

”Ετσι μπήκαμε σὲ καμιὰ δεκαριὰ τέτοια κρυφὰ
κηπαράκια. Σ’ ἔνα βρίσκομε καὶ μελίσσια. Οἱ μέλισ-
σες δουλεύουν ἀκούραστες.

‘Ο Ζαφείρης Θέμελης τρυγά μιὰ κυψέλη καὶ μᾶς δίνει ἀπὸ μιὰ κερήθρα.

“Τοὺς μαζεύετε σεῖς ὅλους αὐτοὺς τοὺς καρπούς ;» ρώτησα.

—“Α, ὄχι. Τοὺς τρῶνε τὰ πουλάκια καὶ τ’ ἄλλα πλάσματα τοῦ Θεοῦ. Δοκιμάζω κι ἐγὼ κανένα ὅταν περνῶ. Τοὺς ξαίρουν καὶ μερικοὶ γωριανοί μας. Στὸ μεταξὺ σκορπίζονται οἱ σπόροι. ’Ανάμεσα στοὺς θάμνους φυτρώνουν δεντράκια. “Αμα μεγαλώσουν τὰ μπολιάζω. Γιατὶ πάντα γίνονται ἀγριόδεντρα, κι ἂς εἶναι οἱ σπόροι ἀπὸ ἥμερα δέντρα. ’Εγὼ ἔχω ἀρκετοὺς καρπούς στὰ δικά μου χτήματα. Τοῦτα ἐδῶ θὰ εἶναι τῆς κοινότητας, ὅταν οἱ ἀνθρωποί της καταλάβουν τὴν ἀξία τοῦ κάθε δέντρου ».

Λίγο πρὶν κατεβοῦμε κάτω στὴ ρεματιά, λοξόδρομήσαμε καὶ μὲ κόπο ἀνεβήκαμε μιὰν ἀνηφοριά.

Πίσω ἀπὸ ἕνα μεγάλο βράχο καὶ ἀνάμεσα σὲ κάτι ἄλλους μικροὺς εἴδαμε πιὸ πυκνὰ χαμόκλαδα κι ἔπειτα λεῦκες καὶ κυπαρίσσια.

—“Ἐδῶ, μᾶς λέει ὁ γέρο-Θέμελης, ἂν δὲν ἔχῃ ὁδηγὸς κανεὶς δὲν ἀνεβαίνει ».

Βρεθήκαμε σ’ ἕναν κῆπο μὲ νερὸ ὄφθονο. Στὸ μεγαλύτερο βράχο μιὰ εὐρύγωρη σπηλιὰ ποὺ τὸ στόμα της κρύβουν κληματαριές. Κάτω ἀπὸ τίς κληματαριές καθίσματα ὀπὸ ἀγριόξυλα κι ἕνα δυὸ τραπέζια κι αὐτὰ ἀπὸ ἀγριόξυλα.

“Ἐδῶ, μᾶς λέει, ἔρχομαι καὶ ἀναπαύομαι χειμῶνα καλοκαίρι ».

Φάγαμε κεῖ κι ἀναπαυτήκαμε.

* * *

Τ' ἀπομεσήμερο πήραμε ἄλλη ρεματιὰ καὶ ἀνεβήκαμε στὸ χωριό. Ἡ ρεματιὰ αὐτὴ εἶχε πάρα πολλὲς λεῦκες, ὅλες φυτεμένες μὲ τὸ χέρι του γέρο-Θέμελη. Εἶχαμε συνηθίσει πιὰ καὶ καταλαβαίναμε ποῦ εἶχε περάσει τὸ εὔεργετικό του χέρι.

Πρὸν νὰ μποῦμε στὸ χωριὸ μᾶς εἶπε :

« Ὁ παππούς μου ἔλεγε πώς δὲν ὑπῆρχε δέντρο στὸν καιρό του.

»Τώρα βλέπετε πώς ἀρχισαν μερικοὶ νὰ φυτεύουν στὰ χτήματά τους. Νὰ θέλατε σεῖς τὰ παιδιὰ τὸ καλὸ θὰ γινόταν πιὸ σύντιμα».

Τοῦ ὑποσχεθήκαμε.

Θὰ κάμωμε μιὰ συντροφιὰ ποὺ θὰ ἔχῃ πρόγραμμά της νὰ κάμη ὅλη τὴν περιοχὴ τοῦ χωριοῦ μᾶς ἐναν ἀπέραντο κῆπο. Κι ἀλήθεια μερικοὶ φίλοι βοηθήσαμε στὸ ἔργο του Ζαφείρη Θέμελη. Καὶ ὅμως δὲ φαινόταν νὰ προχωρῇ. Οἱ κακοὶ ἦταν πάντα περισσότεροι.

Μιὰ μέρα ποὺ παραπονιόμουν, μὲ πῆρε ὁ Ζαφείρης Θέμελης στὸ σπίτι του καὶ μοῦ ἔδειξε ἐνα βιβλιαράκι.

« Γιὰ δὲς ἐδῶ, μοῦ εἶπε. Ἔδῶ γράφω τοὺς φόρους ποὺ πληρώνω τώρα καὶ εἰκοσι χρόνια. Δὲς τὶ πλήρωσα τὸν πρῶτο χρόνο καὶ τί τὸν τελευταῖο. Παρατήρησε καὶ σύγκρινε τὴν τελευταία πενταετία ».

Ήταν μιὰ μεγάλη διαφορά. Τὰ κοίταζα μὲ ἀπορία. Ό Ζαφείρης Θέμελης κατάλαβε τὴ σκέψη μου καὶ μοῦ ἔξήγησε :

« Ἡ μεγαλύτερη ἀπορία σου εἶναι ποὺ πληρώνω ταχτικὰ τοὺς φόρους, ἐνῶ οἱ ἄλλοι μὲ χίλια δυὸ μέσα προσπαθοῦν νὰ τοὺς ἀποφύγουν. Τὴ μεγαλύτερη εὐτυχία αἰσθάνομαι, ὅταν πληρώνω τοὺς φόρους καὶ βλέπω

πώς είμαι σὲ θέση νὰ πληρώνω μεγαλύτερα ποσά.
Αὐτὸ φανερώνει πώς τὰ εἰσοδήματά μου μεγάλωσαν.

»Εἶναι ἀνάγκη νὰ σοῦ ἔξηγήσω πώς ὅταν ἐμεῖς
ἔχωμε, ἔχει καὶ ἡ πατρίδα μας;

»Ἐπειτα οἱ ἀριθμοὶ ποὺ βλέπεις σοῦ λένε πώς οἱ
πατριῶτες μας ὅσο πᾶνε καὶ γίνονται καλύτεροι. Τὰ
χτήματά μου τὰ ἴδια ἥταν καὶ πάντοτε τὰ καλλιερ-
γοῦσα ὅπως ξαίρεις. Μὰ τὰ εἰσοδήματα μοῦ τὰ κατά-
στρεφαν.

»Τώρα οἱ ζημιωτές εἶναι λιγώτεροι. «Ἐτσι σιγά
σιγά θὰ πάψουν νὰ μὲ ζημιώνουν, καὶ τὰ δικά τους
χτήματα θὰ τὰ καλλιεργήσουν ὅπως ἔγω».

Ξενιτεύτηκα καὶ γύρισα στὸ χωριό μου ὅστερα
ἀπὸ δέκα χρόνια. 'Ο Ζαφείρης Θέμελης ζοῦσε ἀκό-
μη. Κι ἔξακολουθοῦσε ἀκούραστα τὸ ἔργο του.

Θὰ τὸ πιστέψετε; Δὲ γνώρισα τὸ χωριό μου.
Τόσο εἶχε ἀλλάξει. Πάλι μοῦ ἔδειξε τὸ βιβλιαράκι
τῶν φόρων ὁ γέρο-Θέμελης. Πλήρωνε τώρα διπλάσια
ἀπ' ὅ,τι πλήρωνε τὴν τελευταία χρονιά, ποὺ εἶχα ἴδει
τὸ βιβλιαράκι, ποὺ ἔδειχνε μὲ ἀριθμοὺς τὴν προκοπὴ
τοῦ χωριοῦ μας.

«Καὶ νὰ σοῦ πῶ καὶ τὸ ἄλλο εὐχάριστο», μοῦ εἶπε
τὸ ἀγαθὸ γεροντάκι. «Πολλοὶ τώρα πληρώνουν τοὺς
φόρους».

Ξαναξενιτεύτηκα κι ἔχω πολλὰ χρόνια ποὺ δὲν
εἶδα πιὰ τὸ χωριό μου.

· 'Ο γέρο-Θέμελης ἔμαθα πώς πέθανε.

Πέρασε τὰ ἑκατὸ χρόνια, μοῦ εἶπαν.

Φέτος τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων, πέρασα ἀπὸ τὴν ἀγορὰ νὰ ἴδω τὴν κίνηση. Εἶχα χρόνια νὰ περάσω. Σ' ἑνα μανάβικο εἶδα σωροὺς ἀπὸ μεγάλα καὶ κίτρινα σὰν τὸ κεχριμπάρι ἀγλάδια. Ρώτησα τὸ μανάβη καὶ μοῦ εἶπε πώς εἶναι ἀπὸ τὸ χωριό μου.

— «Βγάζει πολλά;» ρώτησα τὸ μανάβη.

— «Αρκετὲς χιλιάδες ὀκάδες. "Εχει ὄλοκληρα βουνὰ γεμάτα ἀγλαδιές», μοῦ ἀπάντησε.

— «Πῶς τὸ ξαίρεις;» ξαναρώτησα.

— «Τὸ χωριό μου νὰ μὴν ξέρω;» μοῦ ἀπάντησε. Κοίταξα τὴν ἐπιγραφὴ τοῦ ὀπωροπωλείου καὶ εἶδα πώς ἦταν γιὸς ἐνὸς ἀπὸ τοὺς φίλους μου. Τοῦ εἶπα τὸνομά μου καὶ γνωριστήκαμε.

‘Ο πατέρας του καὶ ἄλλοι πολλοὶ ξακολούθησαν τὸ ἔργο τοῦ Ζαφείρη τοῦ Θέμελη. Οἱ κακοὶ δὲν ἔλειψαν, μὰ δὲν μποροῦν πιὰ νὰ κάμουν τίποτε...

N. "Ελατος

•Η 'Αρχόντισσα.

‘Η μεγαλύτερη εύτυχία στὴ ζωή μου ἦταν ἡ στενὴ γνωριμία μου μ’ ἓναν ὑπέροχο ἄνθρωπο.

Εἶναι ἀπὸ τοὺς λίγους, τοὺς διαλεχτούς, ποὺ ἐργάστηκαν γιὰ τὴ δημιουργία νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ.

‘Ο ἀλησμόνητος φίλος μου πέθανε, τώρα καὶ λίγα χρόνια, ὅταν ἐγὼ ἔλειπα στὰ ζένα. Στὴν ἐπιστροφή μου βρῆκα ἓνα φάκελλο. ’Απὸ τὸ γραφικὸ χαρακτῆρα κατάλαβα, ὅτι τὸν εἶχε στείλει ὁ φίλος μου, πρὶν νὰ πεθάνη.

Τὸν ἄνοιξα. "Εγραφε:

.....

Λυποῦμαι ποὺ θὰ πεθάνω πρὶν νὰ σὲ ἴδω.

Μερικὰ σχέδιά μου ἥθελα νὰ τὰ ἐμπιστευτῶ σὲ σένα. Δὲν πρόφτασα οὔτε νὰ τὰ σημειώσω. Δὲ μ' ἀφησε ἡ ἀρρώστεια μου. Ξαίρεις ἐσύ.

Σοῦ ἐμπιστεύομαι δύμας τὴν αὐτοβιογραφία μιᾶς ἀληθινῆς ἀρχόντισσας. Οἱ φίλοι μου κι ἐγὼ πολλὰ τῆς χρεωστοῦμε. Μπορῶ νὰ εἰπῶ πώς ἀν ἀφήσαμε κατιτὶ ποὺ θὰ ζήσῃ, ἀν δὲν ὑπῆρχε αὐτή, δὲ θὰ ἔβλεπε τὸ φῶς.

Μὴ ζητήσῃς νὰ μάθης ποία ἦταν. Εύτυχῶς ὑπάρχουν σήμερα πολλές γυναῖκες ποὺ ἀκολουθοῦν τὰ παραδείγματά της ὅσο καὶ ὅπως μπορεῖ ἡ καθεμιά.

"Αλλωστε ποιὰ σημασία μπορεῖ νὰ ἔχουν τὰ διάματα; 'Ο λαός μας λέει πολὺ ὠραῖα: Κάμε τὸ καλὸ καὶ ρίξτο στὸ γιαλό.

'Εκεῖνο ποὺ ἔχω νὰ προσθέσω εἶναι πώς ἡ ἀρχόντισσα, πέθανε ἀπὸ συγκοπὴ τὴν ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς καὶ τὴν ὥρα ποὺ διασκέδαζε ὅλος ὁ κόσμος ποὺ εἶχε δημιουργήσει. Σὲ μιὰ τέτοια ψυχή, ποὺ θὰ γνωρίσῃς ἀπὸ τὴν αὐτοβιογραφία της, ἔνας τέτοιος ὥραῖος θάνατος ταίριαζε.

‘Η Αὐτοβιογραφία τῆς ’Αρχόντισσας.

Γεννήθηκα.....κι ἔζησα μέσα σὲ πλουσιώτατο μέγαρο.

.....

"Οταν τέλειωσα τὸ ἀνώτερο σχολεῖο τῆς πατρίδας μου, ὁ πατέρας μου μὲ πῆρε κι ἐπισκεφτήκαμε τὶς

κυριώτερες πόλεις τῆς Εύρωπης. "Οταν ἔτοιμαστή-
καμε νὰ ἐπιστρέψωμε, παρακάλεσα τὸν πατέρα μου
νὰ μὲ ἀφήσῃ στὴ Λουκέρνη τῆς Ἐλβετίας, νὰ συμ-
πληρώσω τὴν ἀνατροφή μου.

«Αὐτὸς ἦταν ὁ σκοπός μου, εἶπε, ἀλλὰ ἥθελα νὰ
τὸ προτείνης μόνη σου».

Βρῆκε τὸ καλύτερο παρθεναγωγεῖο καὶ ἀφοῦ μὲ
ἔτοποθέτησε, ἔφυγε.

Τὶς πρῶτες μέρες ἤμουν μελαγχολική. Θυμόμουν
τὴν πατρίδα μου καὶ τοὺς δικούς μου. Μὲ τὸν καιρὸν
ὅμως συνήθισα τὴ ζωὴ τοῦ σχολείου κι ἔγινα μία ἀπὸ
τὶς πρῶτες μαθήτριες.

"Εμαθα ὅτι πρέπει νὰ ξαίρη μιὰ καλὴ νοικοκυρά :
πῶς νὰ διευθύνη τὸ σπίτι της, νὰ ξοδεύῃ λιγάτερα ἀπὸ
τὰ εἰσοδήματά της, καὶ νὰ ζῇ ὡσού μπορεῖ οἰκονομι-
κώτερα καὶ ἀπλά, νὰ ξαίρη ν' ἀνατρέψῃ τὰ παιδιά της,
νὰ περιποιηται τοὺς ἀρρώστους καὶ νὰ φροντίζῃ νὰ
καλυτερεύῃ τὴ ζωὴ τῶν ὅμοιων της.

"Ολα τὰ κορίτσια ἤμαστε ἀπὸ πλούσια σπίτια
καὶ ὅμως κανένα δὲν ἥθελε νὰ καυχηθῇ γιὰ τὰ πλού-
τη καὶ γιὰ τὴν καταγωγή. "Ολες συνεριζόμαστε στὰ
μαθήματα καὶ στοὺς ἀπλοὺς κι εὐγενικοὺς τρόπους.
Κάποτε βέβαια μᾶς ἐρχόταν καὶ καμιὰ ξιπασμένη,
σὲ λίγους μῆνες ὅμως ἡ συμμορφωνόταν ἡ ἔφευγε.

Δὲ θὰ λησμονήσω ποτὲ τὴ γαρά μας, ὅταν ἔπεφτε
τὸ χιόνι καὶ πάγωνε ἡ ώραία λίμνη τῆς Λουκέρνης.
Παίζαμε μὲ τὰ γιόνια, βγαίναμε σὲ μακρινὲς ἐκδρο-
μές, ἀνεβαίναμε στὶς "Αλπεις, χορεύαμε ἀπάνω στὴ
λίμνη μὲ τὰ παγοπέδιλα. Τὴν ἀνοιξη βγαίναμε συχνὰ
στ' ἀνθισμένα λιβάδια καὶ τὸ καλοκαίρι κάναμε ὄδοι-

πορίες ποὺ βαστοῦσαν βδομάδες, καὶ ζούσαμε ἔνα δυὸ μῆνες μέσα στὰ δάση

Μὲ τὸν καιρὸν τόσο μοῦ ἄρεσε ἡ ζωὴ ἔκει, ποὺ ξέχασα τὶς ὁμορφιές τῆς πατρίδας μου καὶ στὸ τέλος ξέχασα καὶ τοὺς δικούς μου.

“Ολα ἔκει μοῦ φαίνονταν ὥραια καὶ τὰ δικά μας ἀσχημα, φοβερὰ ἀσχημα. Τέλος πρέπει νὰ τὸ εἰπῶ, ἀποφάσισα νὰ ζήσω γιὰ πάντα ἔκει.

“Οταν τελείωσα τὶς σπουδές μου, κι ἥρθε ὁ πατέρας νὰ μὲ πάρη:

“Πατέρα, τοῦ εἶπα, δὲ θέλω νὰ ξαναγυρίσω στὴν Ἑλλάδα, δὲν μπορῶ νὰ ζήσω ἔκει κάτω.” Αν ἥθελες νὰ πάρης καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ζήσωμε ὅλοι ἐδῶ

— «Τὸ λὲς σοβαρά, παιδί μου ;» μὲ ρώτησε ὁ πατέρας καὶ κάρφωσε τὰ μάτια του ἀπάνω μου περιμένοντας μὲ ἀνυπομονησία τὴν ἀπόφαση.

— «Πολὺ σοβαρά», ἀποκρίθηκα στὴ στιγμή.

— «Κρῖμα!..... κι ἐγὼ ἔλεγα πῶς ἔχω ἔνα παιδί ποὺ θὰ ἐπιχειροῦσε νὰ πραγματοποιήσῃ κάτι μεγάλο γιὰ τὸ καλὸ τοῦ τόπου του!» εἶπε καὶ ἀναστέναξε.

— «Αν εἶναι νὰ σὲ δυσαρεστήσω, ἔρχομαι μαζί σου» τοῦ εἶπα.

— «Αν εἶναι γιὰ μένα, σὲ βεβαιώνω κι ἐγώ, νὰ μείνης», ἀπάντησε.

‘Η ψυχή μου ἀναταράχτηκε. Κάτι πῆγα νὰ πῶ, ἀλλὰ ἡ φωνὴ κόπηκε στὰ χείλη.

Παρακάλεσα τὸν πατέρα μου νὰ μείνη μαζί μου ἔνα μῆνα ἀκόμη. ‘Ο πατέρας μοῦ ἔκαμε τὴ χάρη. Τέλος ἀποφάσισα νὰ ἐπιστρέψω. Αἰσθάνθηκα βαθιὰ στὴν ψυχή μου, ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται ν' ἀγαποῦμε τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὴν πατρίδα καὶ ὅτι τὴν ἀγά-

πη μας πρέπει νὰ τὴ δείχνωμε ὅχι μὲ λόγια παρὰ μὲ
ἔργα. Κάθε ἀγάπη ἀπαιτεῖ θυσίες καὶ τὶς περισσό-
τερες ἡ πατρίδα. Κι ἀν ἡ πατρίδα εἶναι μικρὴ καὶ πε-
ριφρονημένη, ἀπὸ τὰ παιδιά της ἐξαρτᾶται νὰ γίνη
μεγάλη καὶ δοξασμένη καὶ προπάντων ἀπὸ τὶς καλὲς
καὶ φωτισμένες μητέρες.

Δὲ θὰ ξεχάσω ποτὲ τὰ λόγια τῆς διευθύντριας,
ὅταν μὲ τὰ δάκρυα στὰ μάτια πῆγα νὰ τὴν ἀποχαι-
ρετήσω.

«Πήγαινε στὴν εὐχή μου, κόρη μου, εἶπε. Εἰχα
πεποίθηση ὅτι στὸ τέλος θὰ καταλάβαινες τὸ μεγάλο
καθῆκον ποὺ ἔχεις σὰν Ἑλληνίδα. Δὲ σου μίλησα
ποτέ, κι ἀς ἥξαιρα τί συνέβαινε στὴν ψυχή σου. "Ετσι
θὰ μπορέσῃς νὰ ξεχωρίσῃς ὅτι καλὸ πῆρες ἀπὸ μᾶς
καὶ μπορεῖς νὰ γίνη στὴν πατρίδα σας».

* * *

Δὲ γράφεται ἡ χαρά μου ὅταν ξαναντίκρισα τὶς
έλληνικὲς ἀκρογιαλίες καὶ μ' ἔλουσαν οἱ ἀχτῖνες τοῦ
ἥλιου μας.

Πατρίδα σὰν τὸν ἥλιο σου
ἥλιος ἀλλοῦ δὲ λάμπει,
πῶς εἰς τὸ φῶς του λαχταροῦν
ἡ θάλασσα κι οἱ κάμποι,
στέλνοντάς του θυμίχμα
μυριάδες μυρωδιές!
Αφρολογοῦν οἱ ρεματιές
καὶ λαχταρίζει ἡ λίμνη,
χίλιες πουλιῶν λαλιές ἡχοῦν,
τῆς ὀμορφιᾶς του ὕμνοι.

* * *

’Απὸ τὶς πρῶτες μέρες ἥρθαν οἱ παλιὲς συμμα-
θήτριες καὶ φίλες μου νὰ μὲ ἐπισκεφθοῦν. Οἱ περισ-
σότερες δὲν ξανάρθαν.

«Κρῖμα στὰ ἔξοδα!»: ὅπως ἐπῆγα ἔτσι γύ-
ρισα καὶ πιὸ χειρότερη μάλιστα, κατὰ τὴ γνώμη τους.
Λίγες, ἀλλὰ διαλεχτές, ἀρχισαν νὰ μὲ προσέχουν.

Μαζὶ ἀρχίσαμε νὰ προσέχωμε τὰ δικά μας καὶ
προσπαθούσαμε νὰ τ’ ἀγαπήσουμε μὲ ὅλη μας τὴν
καρδιά. Ξαναμελετήσαμε τὴν ιστορία τῆς πατρίδας
μας· τὴν ἀρχαία, τὴ βυζαντινὴ καὶ τὴ νεώτερη. Τὰ
έλληνικὰ διηγήματα καὶ τὰ έλληνικὰ ποιήματα, τὰ
δημοτικὰ τραγούδια καὶ τὶς παραδόσεις μας. Οἱ πα-
ραδόσεις γιὰ τὸ πάρσιμο τῆς Πόλης καὶ ἡ παράδοση
για τὸ θρυλικὸ κυπαρίσσι τοῦ Μιστρᾶ μᾶς ἐνθουσίαζαν
καὶ μᾶς ἔδιναν θάρρος. ’Αποφασίσαμε νὰ κάνωμε σύλ-
λογο ποὺ νὰ προσπαθήσῃ νὰ συγκεντρώσῃ ὅλα τ’ ἀν-
τικείμενα τῆς βυζαντινῆς καὶ τῆς νεώτερης τέχνης,
ὅσα βγῆκαν ἀπὸ τοὺς μεγάλους τεγγιτες, καὶ ὅσα
ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ λαοῦ μας, ποὺ νιώθει γωρίς νὰ τοῦ
τὸ μάθη κανεῖς τὸ καλὸ καὶ τὸ ὠραῖο.

Καὶ ὅταν πῆμε στὰ δικά μας σπίτια, τὰ σαιλόνια
μας θὰ τὰ στολίσουμε μὲ έλληνικὰ ἐπιπλα. ’Ο ἐπι-
σκέπτης θὰ νιώθῃ πώς μπαίνει σὲ σπίτι ἔλληνικό.
Καὶ ὅταν διασκεδάζωμε θὰ χορεύωμε καὶ τοὺς ὠραίους
έλληνικοὺς χορούς. Τὸ καθετὶ ξένο ποὺ δὲν ταιριάζει
μὲ τὰ δικά μας, δὲ θὰ ἔχῃ θέση στὰ σπίτια μας.

* *

Λίγα χρόνια ὑστερώτερα παντρεύτηκα. ’Απόχτησα
δυὸ παιδιά, μία κόρη κι ἕνα ἀγόρι. Πόσα ὄνειρα δὲν
ἐπλασα γιὰ τὰ δυὸ ἀγαπημένα μου ἀγγελούδια !

Μὰ ἀλίμονο! ἔμειναν μόνο ὅνειρα. 'Η μία μὲ τὴν
ἄλλη μοῦ μάτωσαν τὴν καρδιά οἱ δυστυχίες.

Πέθανε ὁ πατέρας κι ἡ μητέρα· ύστερώτερα πέ-
θανε ὁ ἄντρας μου κι ἡ μονάκριβή μου κόρη. Τελευ-
ταία μου παρηγοριά ἦτανό 'Αλέκος μου. Δέκα δύτερα χρο-
νῶν παλικάρι τὸν ἔστειλα στὴν Εύρωπη νὰ σπουδάσῃ.

"Εξαφνα ὅμως ἔλαβα ἐνα γράμμα του :

Μητέρα,

"Ηρθα νὰ πολεμήσω γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς Κρή-
της. 'Ο σπόρος ποὺ ἔσπειρες στὴν καρδιά μου, ν' ἀ-
γαπῶ τὴν ἐλευθερία καὶ νὰ πολεμῶ γι' αὐτή, ἀνθισε
καὶ κάρπισε. Μοῦ χρειάζεται ἡ εὐχή σου. Νὰ μὲ συμπα-
θήσης ποὺ δὲν ἥρθα νὰ σὲ ἴδω. 'Η φωνὴ τῆς μεγάλης
μάνας δὲ μ' ἀφησε.

* * *

Μοῦ φάνηκε πώς εἶχα γτίσει ἐνα παραμυθένιο
παλάτι καὶ τὴ στιγμὴ ποὺ πῆγα νὰ μπῶ μέσα μεμιᾶς
σωριάστηκε. "Ηξαιρα πώς μ' ἔνα γράμμα μου μπο-
ροῦσα νὰ ἔχω τὸν 'Αλέκο μου στὴν ἀγκαλιά μου. Χίλιες
φορὲς τὸ ἔγραψα καὶ χίλιες φορὲς τὸ ξέσχισα. Μόλις
τελείωνα τὸ γράμμα ἀκουα τὴ φωνή του νὰ μοῦ λέη:

"Μάνα ἐγωίστρια. Ψέματα ἔλεγες πώς μὲ γέν-
νησες γιὰ τὴν πατρίδα, ψέματα! Ποῦ εἶναι τὰ με-
γάλα σου τὰ λόγια;"

Τέλος πῆρα ἀπόφαση κι ἔγραψα:

Παιδί μου,

"Ἐγε τὴν εὐχή μου. Πήγαινε ὅπου σὲ ὁδηγεῖ ἡ
φωνὴ τῆς μεγάλης μάνας. 'Ανάγκη νὰ σφίξῃ στὴν
ἀγκαλιά της ὅλα της τὰ παιδιά ἐλεύθερα"

"Τοστερ' ἀπὸ μῆνα ἥρθε σπίτι μου ἔνας ἀνώτερος ἀξιωματικός. Μ' ὅλο ποὺ προσπαθοῦσε νὰ φανῇ χαρούμενος, μάντεψα γιατί ἥρθε. Καὶ τί δὲ μαντεύει ἡ καρδιὰ τῆς μάνας!

"Εσφιξα τὴν καρδιά μου καὶ τοῦ ψιθύρισα:
«Καταλαβαίνω!....»

Δὲν ξαίρω πόσην ὥρα ἔμεινα μαρμαρωμένη στὴν ἵδια θέση. Πῶς πέρασα ἔνα χρόνο, μόνο μιὰ μητέρα ποὺ τὴν ἔκαψε ὁ χάρος μπορεῖ νὰ νιώσῃ. Δὲ δέχτηκα ν' ἀκούσω ἀπὸ κανένα λόγια παρηγοριᾶς.

Τὴν παρηγοριὰ τὴ ζήτησα ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ἀπὸ τὴν ἵδια μου τὴν καρδιά.

Καὶ τώρα τί πρέπει νὰ κάμω; ρώτησα τὸν ἑαυτό μου. Νὰ μοιράσω τὴν περιουσία μου στὰ φιλανθρωπικὰ καταστήματα καὶ ν' ἀποτραβηγχτῶ σὲ κανένα μοναστήρι, ὅπως οἱ ἀρχόντισσες τοῦ Βυζάντιου; Νὰ μείνω στὴν πόλη καὶ ν' ἀφοσιωθῶ στὴ φιλανθρωπία;

Στὸ μοναστήρι βέβαια θὰ ἔβρισκα τὴ γαλήνη τῆς ψυχῆς ποὺ βρίσκουν οἱ πονεμένες ψυχές. Γιὰ μένα θὰ ἥταν καλό, ἀλλὰ γιὰ τοὺς ἄλλους; Στὴν πόλη πάλι δὲν μποροῦσα νὰ μείνω· ἥθελα νὰ ζήσω μόνη, κι ἀν ἥταν δυνατὸ μ' ἔναν κόσμο δικό μου, καταδικό μου.....

Μιὰ νύχτα εἶδα στὸν ὕπνο μου τὸν Ἄλένο μου. Ἐκεῖ ποὺ ἀπλωνα τὰ χέρια μου νὰ τὸν ἀγκαλιάσω μοῦ εἴπε θαρρετὰ καὶ γλήγορα:

«Λευτέρωσε τοὺς σκλάβους τοῦ παπποῦ καὶ τοῦ πατέρα μου!»

— «Ποιοὺς σκλάβους;» ρώτησα. Καμία ἀπόκριση. «Εγινε ἀφαντος.

‘Ο πατέρας μοῦ εἶχε δώσει γιὰ προῖκα ἔνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα χτῆματά του, συνέχεια ἡταν ἄλλο χτῆμα τοῦ ἀντρα μου.

‘Ηταν μέσα τρία ὀλόκληρα χωριά. Πρώτη φορὰ θέλησα νὰ ἴδω τί γίνεται στὰ χτῆματά μου. Ως τὰ τώρα εἶχ’ ἀφήσει τὰ πράματα ὅπως τὰ βρῆκα.

Πῆγα καὶ βρῆκα τὸ σπίτι ποὺ ἔμενε ὁ ἐπιστάτης ἐρειπωμένο.

Τὰ σπίτια τῶν χωρικῶν ἐλεεινὲς καὶ βρόμικες καλύβες. Ἐκεῖ ζοῦσαν μαζὶ ἄνθρωποι καὶ ζῶα. Καμιὰ κληματαριὰ ἢ ἄλλο δεντράκι γύρω ἀπὸ τὰ σπίτια, οὔτε μιὰ γλάστρα λουλούδια, οὔτε ἔνα κηπαράκι μὲ λίγα λάχανα. Καὶ οἱ ἄνθρωποι; Κίτρινοι καὶ φρυμένοι ἀπὸ τὶς θέρμες.

Τὴν μεγαλύτερη ἔχταση τὴν σκέπαζε ἔνα ἔλιος πρὸς τὸ βοριά.

Τὸ χτῆμα σχεδὸν ἀκαλλιέργητο. Πῶς μποροῦσε νὰ καλλιεργηθῇ ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ δὲν εἶχαν ἀγαπήσει τὴν γῆ; Καὶ πῶς νὰ τὴν ἀγαπήσουν, ἀφοῦ δὲν ἦταν δική τους καὶ τ’ ἀφεντικὰ μποροῦσαν νὰ τοὺς πετάξουν ὅποτε ἥθελαν;

Τὴν ἐποχὴ ποὺ πῆγα ἔτυχε νὰ πλησιάζουν βουλευτικὲς ἐκλογές. Ὁ ἐπιστάτης βρῆκε τὴν περίσταση νὰ μοῦ δείξῃ τὴν ἐπιροή του. Μάζεψε ὅσους εἶχαν ψῆφο σὲ κάποιο ἀλώνι καὶ τοὺς εἶπε: πῶς αὔριο πρώτη θὰ ξεκινήσουν γιὰ τὸ Μεγαλοχώρι νὰ ψηφίσουν. “Ολοι θὰ ψηφίσουν τὸν ἀφέντη καὶ τοὺς φίλους του.

Στὴν κάλπη ποὺ θὰ βλέπουν δάφνη θὰ ρίχνουν ἄσπρο καὶ στὴν κάλπη ποὺ θὰ βλέπουν κυπαρισσόμηλο θὰ ρίχνουν μαῦρο.

“Εφριξα! ”Ετσι λοιπὸν πήγαιναν καὶ ψήφιζαν

«Μὴν προγωρήσης περισσότερο», εἶπα στὸν ἐπιστάτη. "Επειτα γυρίζοντας στοὺς χωρικοὺς τοὺς εἶπα:

«Θὰ ξεχάσετε ὅτι ἀκούσατε. Αὔριο θὰ πᾶτε μόνοι σας νὰ ψηφίσετε ὅποιους ἔσεῖς θέλετε!»

‘Ο ἐπιστάτης κοκκίνισε καὶ δάγκασε τὰ χεῖλη του.

«Καὶ ποιοὺς νὰ ψηφίσουμε, κυρά;» μὲ ρώτησε ἔνας γεροντάκι.

— «Οποιοὺς θέλετε σεῖς, σᾶς εἶπα.»

— «Μὰ ἐμεῖς δὲν ξαίρομε.»

— «Τότε καλύτερα νὰ μὴν ψηφίσετε. Θὰ κάμετε λιγότερο κακό.»

— «Καλὰ λέει ἡ κυρά, εἶπαν λίγοι. Κι ἀν ψηφίζαμε τόσα χρόνια τί καλὸ εἰδαμε;»

— «Γινόμαστε ὅλοι καὶ χειρότεροι σκλάβοι», εἶπε ἔνας μικρὸς νέος καὶ ἀστραψαν τὰ μάτια του.

Έγώ τὸν πρόσεξα. Εἶναι τὸ νέο προζύμι, συλλογίστηκα, ποὺ θὰ βοηθήσῃ νὰ γεννηθῇ ἔνας νέος κόσμος ἐλεύτερος.

— «Εἶστε ἀχάριστοι» τόλμησε νὰ φωνάξῃ ὁ ἐπιστάτης.

— «Ζήτω τοῦ ἀφέντη μας...» ἀκούστηκαν πολλὲς φωνές.

— «Ζήτω τοῦ τυράννου νὰ εἰπῆτε καλύτερα», φώναξε ὁ νέος καὶ κοίταξε κατάματα τὸν ἐπιστάτη.

— «Αὐτός, κυρία» εἶπε ταπεινὰ ὁ ἐπιστάτης «εἶναι ἀντάρτης. Πάντα κάνει τοῦ κεφαλιοῦ του. Πρέπει νὰ φύγη αὐτὸς καὶ ἡ οἰκογένειά του. Εἶναι καὶ μερικὲς ἄλλες οἰκογένειες ποὺ θὰ σᾶς εἰπῶ.»

— «Αὐτὰ θὰ τὰ εἰποῦμε ἀλλοτε, τοῦ ἀπάντησα αὐστηρά. Τώρα σοῦ λέω γιὰ τελευταία φορὰ πώς

πρέπει ν' ἀφήσης τοὺς ἀνθρώπους νὰ ψηφίσουν ὅποιους θέλουν ».

Τὴν ἄλλη μέρα ἔμαθα πῶς λίγοι, πολὺ λίγοι πῆγαν νὰ ψηφίσουν μόνοι τους· οἱ περισσότεροι πῆγαν μὲ τὸν ἐπιστάτη· μερικοὶ δὲν πῆγαν καθόλου.

Τὸ βράδυ ἐκεῖνο ποὺ πῆγαν μὲ τὸν ἐπιστάτη γύρισαν μεθυσμένοι. Θεέ μου, δὲν ἦταν ἀνθρωποι· οὔρλιαζαν καὶ γόρευαν σὰν τρελοί.

Οἱ ἄλλοι γύρισαν καὶ τρύπωσαν στὶς καλύβες τους. Τί ἥθελαν νὰ σηκώσουν κεφάλι; "Αν ἐκέρδιζε τὸ κόμμα τοῦ ἐπιστάτη, ἀλίμονό τους !

Γιὰ τὸν ἐπιστάτη ἔμαθα πῶς πῆρε ἕνα δεκάριχο γιὰ κάθε ψῆφο.

* * *

"Υστερα ἀπὸ μερικὲς μέρες τὸν ἐκάλεσα καὶ τοῦ εἶπα :

« Παρακαλῶ νὰ πᾶς στὴν πόλη νὰ ξεκαθαρίσετε τοὺς λογαριασμοὺς μὲ τὸ διαγειριστή μου. Δὲν ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ ἐπιστάτη στὰ γτήματά μου· θὰ τὰ διεύθυνω μόνη μου ».

— « Μὰ τὸ συμβόλαιό μου εἶναι γιὰ δυὸ χρόνια ἀκόμη ».

— « Θὰ γράψω νὰ σὲ ἀποζημιώσουν καὶ γιὰ τὰ δυὸ χρόνια ».

— « Ἀφῆστε με, κυρία, παρακάλεσε, καὶ θὰ κάμω ὅ,τι θέλετε ».

— « Ἀνθρωποι ποὺ μιὰ φορὰ πίστεψαν πῶς ἔχουν δικαιώματα ποὺ δὲν τοὺς ἔδωκε κανείς, χάνουν γιὰ πάντα τὴν ἐμπιστοσύνη μου », τοῦ εἶπα. Καὶ τοῦ ἔδει-

ξα ὅτι πρέπει νὰ τελειώσῃ κάθε ἄλλη συζήτηση μαζί μου.

Τὴν νύχτα κείνη εἶδα στὸ ὄνειρό μου τὰ δυό μου ἀγγελούδια. Χαρούμενα μὲ πλησίασαν καὶ μὲ γάϊδεψαν: «Χαρὰ σὲ κεῖνον ποὺ θυσιάζεται γιὰ τοὺς ἄλλους», εἶπαν μὲ ἀγγελικὴ φωνή. Κι ἔγιναν ἄφαντα.

Ἄπὸ τὴν ἄλλη μέρα ἄρχισα νὰ συλλογίζωμαι, τί ἔπρεπε νὰ κάμω, ἀπὸ ποῦ ν' ἀρχίσω καὶ ποῦ νὰ τελειώσω. "Οταν καλοσυλλογίστηκα εἶδα ὅτι τὸ ἔργο ποὺ θὰ ἐπιχειροῦσα δὲν ἦταν καθόλου εὔκολο. "Οτι χρειαζόταν κόπους πολλούς, ὅτι θ' ἀπαντοῦσα ἐμπόδια μεγάλα, καὶ ὅτι μοῦ χρειαζόταν θάρρος, ὑπομονὴ κι ἐπιμονὴ γιὰ χρόνια πολλά.

Τὸ χτῆμα εἶχε γύρω βουνά. Τὰ βουνὰ ἦταν γυμνά. Ἐπρεπε νὰ ξαναδασωθοῦν. Ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνη αὐτὸ ἔπρεπε γιὰ κάμποσα χρόνια νὰ μὴ βόσκουν ἐκεῖ ζῶα καὶ προπάντων τὰ γίδια. Τὸ ἔλος ἦταν ἀνάγκη νὰ λείψη· νὰ ξεραθῇ ἡ γῆ καὶ νὰ μείνη ἐλεύθερη ἡ γόνιμη γῆ.

Τὰ χωριὰ ποὺ ἦταν χτισμένα στὸν κάμπο, ἔπρεπε νὰ ξαναχτιστοῦν λίγο παραπάνω, στὰ ριζώματα τῶν βουνῶν. Κάθε σπιτάκι θὰ εἶχε τὸν κῆπο του, χωριστὰ τὸ στάβλο, χωριστὰ τὶς ἀποθῆκες γιὰ τὰ τρόφιμα καὶ τὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα καὶ χωριστὰ τ' ἀνάλογα δωμάτια ὅπου θὰ ἔμενε ἡ οἰκογένεια.

Τὸ κάθε γωριὸ στὴ μέση θὰ εἶχε τὴν πλατεῖα του δεντρόφυτη καὶ βρύση μὲ ἀφθονο νερό.

Ανάμεσα στὰ τρία χωριὰ μιὰ ἐκκλησία μὲ μεγάλον αὐλόγυρο καὶ γύρω κυπαρίσσια.

Ἀπάνω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία τὰ δυὸ σχολεῖα τῶν ἀγοριῶν καὶ τῶν κοριστιῶν, μὲ μεγάλη αὐλή, μεγάλον κῆπο, πίσω τους τὸ δάσος ὃς ἀπάνω στὴν κορφὴ

τοῦ βουνοῦ. Τὸ μάτι μου διάλεξε τὴν τοποθεσία· ἦταν ἡ πιὸ ὅμορφη κι εἶχε καὶ ἀφθονα νερά. Τὰ σχολεῖα μου θὰ εἶχαν καὶ λουτρὰ μέσα. Ἐπὸ τὴν νέα γενεὰ ἔπρεπε ν' ἀρχίσω, καὶ ἡ νέα γενεὰ τὸ πρῶτο ποὺ εἶχε νὰ μάθη ἦταν ν' ἀγαπᾶ τὴν ακαδημίαν. Κοντὰ στὰ σχολεῖα θὰ ἦταν κι οἱ κατοικίες τῶν δασκάλων μὲ γωριστὴ αὐλὴ καὶ κῆπο

Οἱ τρεῖς κοινότητες ἔπρεπε νὰ ἔχουν κι ἔνα μεγάλο σπίτι γιὰ ὄλους. Ἐκεῖ θὰ ἦταν τὰ λουτρά, τὸ ταχυδρομεῖο καὶ τὸ τηλεγραφεῖο, ἡ βιβλιοθήκη καὶ μία μεγάλη αἴθουσα ποὺ θὰ μαζεύωνται νὰ συζητοῦν καὶ ν' ἀποφασίζουν γιὰ τὰ συμφέροντά τους.

Τὸ γρῆμα ἔπρεπε νὰ καλλιεργηθῇ μὲ τὰ νέα μηχανήματα. Θὰ καλοῦσα γεωπόνους, ποὺ θὰ μοῦ ἔλεγχαν ποιὰ μηχανήματα χρειάζονται καὶ τί ἔπρεπε νὰ καλλιεργηθῇ στὸ κάθε μέρος. Ποῦ θὰ ἦταν περιβόλια, ποὺ οἱ ἐλιές, οἱ καστανιές, οἱ καρυδιές καὶ τὸ κάθε χρήσιμο δέντρο· ποῦ τ' ἀμπέλια, ποῦ τὰ λιβάδια καὶ ποῦ τὰ γωράφια γιὰ τὸ σιτάρι, τὸ καλαμπόκι, τὸ βαμπάκι καὶ τὸ λινάρι· στοὺς δρόμους καὶ γύρω ἀπὸ τοὺς κήπους θὰ φυτεύονται μουριές γιὰ τὸ μετάξι.

Τὸ κάθε γωριὸ θὰ εἶχε τὸ κεντρικὸ κατάστημα, ποὺ θὰ εῦρισκε δὲ γωρικὸς τὸ καθετὶ ποὺ χρειάζεται. Καὶ τὸ κατάστημα θὰ ἦταν συνεταιρικὸ καὶ θὰ εἶχαν ὄλοι ἀπὸ τὰ κέρδη ὄλου τοῦ γωριοῦ. "Ετσι δὲ καθένας θὰ εἶχε ἀρκετὸ κέρδος κάθε γρόνο. "Αλλο κέρδος θὰ εἶχαν ἀπὸ τὰ προϊόντα τους, ποὺ θὰ τὰ σύναζαν σὲ κοινές ἀποθήκες καὶ θὰ τὰ πουλοῦσαν στὸν κατάλληλο καιρό. Τί ἀλλο θὰ γινόταν γιὰ τὴν κοινότητα τῶν τριῶν γωριῶν θὰ μὲ ὀδηγοῦσε δὲ καιρός.....

* * *

Κάλεσα μηχανικούς νὰ κάμουν τὸ σχέδιο καὶ νὰ μοῦ χτίσουν ἔνα σπιτάκι ἀνάμεσα στὸν τόπο ποὺ θὰ χτίζονταν τὰ δυὸ σχολεῖα. Ἐκείνη τὴ γρονιὰ θὰ προμηθευόμουν καὶ τ' ἀπαραίτητα γεωργικὰ ἐργαλεῖα: εὔρωπαϊκὰ ἀλέτρια, μία μηχανὴ γιὰ τὸ θέρισμα καὶ ἄλλη μιὰ γιὰ τὸ ἀλώνισμα καὶ θὰ ξεραίνοταν τὸ ἔλος. Βρῆκα καὶ τὸ γεωπόνο ποὺ θὰ διεύθυνε τὴν καλλιέργεια.

Τὸ φθινόπωρο, πρὶν ν' ἀργίσῃ ἡ σπορά, κάλεσα τοὺς χωρικούς καὶ τοὺς εἶπα:

“Ο, τι πληρώνατε ὡς τώρα θὰ πληρώνετε.

Τὸ ἔνα τέταρτο ἀπὸ τὸ νοίκι θὰ εἶναι δικό μου· τὸ μισὸ θὰ σᾶς τὸ λογαριάζω γιὰ νὰ πληρώνετε μὲ τὸν καιρὸ τὴ γῆ ποὺ καλλιεργεῖ ὁ καθένας σας, κι ἔτσι νὰ μείνη δική σας, καθὼς καὶ τὰ νέα σπίτια ποὺ θὰ σᾶς χτίσω. Τὸ ἄλλο τέταρτο θὰ πληρώνετε γιὰ τὰ ἐργαλεῖα, νὰ ἔχετε δάνεια, νὰ ἔχη τὸ κατάστημα ὅ, τι χρειάζεται.” “Ετσι εξακολούθησα νὰ τοὺς εξηγῶ τὸ σχέδιό μου.

— « Μὲ συμπαθᾶς, κυρία, εἶπε ἔνα γεροντάκι, ὁ γερο-Θανάσης, ἐμεῖς δὲν τὰ καταλαβαίνουμε αὐτά. Τί χρειάζονται σὲ μᾶς τὰ σπίτια; Καὶ οἱ καλύβες ποὺ ἔχουμε πολὺ μᾶς εἶναι. ” Αφησέ μας νὰ ζήσωμε ὅπως ἔζήσαμε ὡς τώρα....»

— « ”Αν θέλης νὰ μᾶς χαρίσης τὴ γῆ, χόρισέ μας την καὶ ἀφησέ μας νὰ κάνουμε ὅ, τι ξέρουμε».

— « ”Αν εἶναι νὰ δουλέψω μὲ νέες μηχανὲς ποὺ δὲν τὶς ξαίρω, ἐγὼ πάω στ' ἄλλο ἀφεντικό”, εἶπε ἄλλος.

— « Δικαίωμά σου νὰ τὸ κάμης », εἶπα. « ”Οποιος ὅμως θέλει νὰ ἐργαστῇ ἐδῶ, θὰ ἐργαστῇ ὅπως θέλω ἐγώ. ” Αν δὲν εἶχα πεποίθηση ὅτι σὲ λίγα χρόνια θὰ

σᾶς ἔπαιρναν πίσω τὴ γῆ, θὰ σᾶς τὴ χάριζα. 'Εγὼ ὅμως θέλω νὰ κοπιάσετε γιὰ νὰ τὴν ἀποχήσετε, καὶ ἔτσι νὰ μὴ φύγη ποτὲ ἀπὸ τὰ γέρια σας».

— «'Αλιμονό μας! φώναξε ἄλλος. 'Εμένα μοῦ τὰ εἶπε ὅλα ὁ ἐπιστάτης ποὺ ἔδιωξε ἡ κυρία. «Θὰ σᾶς καταστρέψῃ. Τὸ νοῦ νας! Μὴν πιστέψετε στὰ λόγια τῆς κυρίας», μοῦ εἶπε.

— «Οσοι ἔχετε σκοπὸν νὰ φύγετε, νὰ φύγετε», εἶπα ἀποφασιστικά.

'Ο νέος ποὺ ἀντιμίλησε στὸν ἐπιστάτη φώναξε μὲ θυμό:

«'Ακοῦστε ὅ,τι σᾶς λένε ἔκεινοι ποὺ θέλουν τὸ κακό σας. Κρῖμα νὰ μὴν μπορῆτε νὰ ξεχωρίσετε τὸ καλὸ ἀπὸ τὸ κακό».

* * *

"Οταν ἀρχισε ἡ σπορὰ ἔφυγαν μονομιᾶς δέκα οἰκογένειες· οἱ ἄλλες ἔμειναν. Τί τράβηξε ὁ γεωπόνος ἔκεινη τὴ γρονιὰ δὲ γράφεται. Μιὰ μεγάλη ζημιὰ εἴχαμε ἀπὸ τὰ μηχανήματα ποὺ τὰ ἔσπαζαν ἐπίτηδες. Τὰ πιὸ πολλὰ χωράφια καλλιεργήθηκαν μὲ τὰ παλιὰ ἀλέτρια. Καὶ ὅμως ἡ ἐσοδειὰ ἦταν πλούσια· ξεχώριζαν ἀπὸ μακριὰ τὰ χωράφια ποὺ καλλιεργήθηκαν κάπως καλύτερα. 'Εμειναν μὲ ἀνοιχτὸ στόμα, ὅταν εἶδαν πόσο γρήγορα θερίστηκαν καὶ ἀλωνίστηκαν τὰ σπαρτὰ μὲ τὶς μηχανές. "Αν εἰπῆς γιὰ τὰ καλαμπόκια ποὺ καλλιεργήθηκαν γύρω ἀπὸ τὸ μισο-ξεραμένο βάλτο, καβαλάρης, ἀν περνοῦσε μέσα, δὲ φαινόταν.

«'Ο σατανᾶς ἔχει μέσα τὴν οὐρά του», ψιθύριζαν κουνώντας τὸ κεφάλι τους οἱ κακοκέφαλοι.

Καὶ ὅμως πρώτη φορὰ ὁ καθένας τους κράτησε τὴν τροφή του γιὰ ὅλον τὸ χρόνο καὶ ἀπόχτησε καὶ λίγα χρήματα. "Αλλοτε ἀπὸ τὸν τρίτο μῆνα ἄργι-ζαν τὰ δάνεια μὲ τριάντα καὶ σαράντα τὰ ἑκατό.

Τὴν δεύτερη χρονιὰ χτίστηκαν τὰ συγολεῖα, ἡ ἐκ-
κλησία· ἔγιναν καὶ μερικὰ σπίτια. Κάθησαν οἱ πιὸ
πρόθυμοι νὰ μὲ βοηθήσουν.

"Ετσι πέρασαν δέκα χρόνια.

Οἱ πιὸ πεισματάρηδες ἐπίμεναν νὰ ζοῦν ἀκόμη μέσα στὶς ἐλεεινὲς καὶ βρομερὲς καλύβες. Τὰ γρό-
νια ἐκεῖνα μαρτύρησα κι ἐγὼ κι οἱ ἄνθρωποί μου. Χίλιες φορὲς κιντύνεψε τὸ ἔργο μας καὶ χίλιες φορὲς σώθηκε ἀπὸ τὴν ἐπιμονὴν καὶ τὴν ὑπομονὴν μας.

"Ο ἐπιστάτης ξακολουθοῦσε τὶς συκοφαντίες του. "Ἐγραφε στὶς ἐφημερίδες ὅτι στὸ σπίτι μου ἔχω φο-
βερὰ ὑπόγεια· φυλακίζω τοὺς δυστυχισμένους χω-
ρικοὺς καὶ τοὺς δέρνω ἀλύπητα μὲ τὰ ἵδια μου τὰ
χέρια.

* *

Τ' ἀδέρφια μου, ἡ Ἀντιγόνη καὶ ὁ Γιαννάκης, ζοῦ-
σαν στὴν πόλη. "Οταν ἀκουαν τὶς συκοφαντίες, μοῦ
ἔγραφαν ἡ κι ἔρχονταν νὰ μὲ συμβουλέψουν: Νὰ ἐ-
πιστρέψω στὴν πόλη, ν' ἀφήσω τὰ πράματα ὅπως τὰ
βρῆκα, γιατὶ χάνουν τὴν ὑπόληψή τους ν' ἀκούωνται
γιὰ μένα τόσα καὶ τόσα.

Τοὺς εἶπα νὰ μὲ ἀφήσουν ἥσυχη, καὶ πώς ἡ ὑπό-
ληψη τοῦ καθενὸς εἶναι χωριστά.

"Εἶναι λοιπὸν ἀλήθεια πῶς κοπιάζεις γιὰ ν' ἀφή-
σης τὸ χτῆμα στοὺς βρομοχωριάτες;» ρώτησε ἡ Ἀν-
τιγόνη.

— «Εἶναι δικό τους ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα ποὺ
ῆρθε ἐδῶ», τοὺς εἶπα.

— «Μὰ ὁ πατέρας πλήρωσε ἀρκετὲς χιλιάδες»
εἶπε ὁ Γιαννάκης.

— «Μοῦ ἀνήκει καὶ δὲν ἔχω νὰ δώσω λογαριασμὸ
σὲ κανένα», εἶπα.

— «Καὶ τὰ παιδιά μας; ρώτησε ἡ Ἀντιγόνη. Τὰ
παιδιά μας πᾶς θὰ ζήσουν; Ἡ περιουσία μας λιγό-
στεψε κι ἔπειτα θὰ μοιραστῇ σὲ τόσα κομάτια».

— «Θὰ εἶναι πάντα ἀρκετὴ για ἀνθρώπους ποὺ ξαί-
ρουν νὰ ἐργαστοῦν.

— «Νὰ δουλέψουν τὰ παιδιά μας;»

— «'Αν δὲ θέλουν νὰ ἐργαστοῦν, μ' ὅλη τὴν ἀγάπη
ποὺ τοὺς ἔχω, ποτὲ δὲ θὰ τὰ λυπηθῶ κι οὐ ἀκόμα πει-
νάσουν. Γιατί νὰ μὴν ἐργαστοῦν;»

Ήταν ἡ τελευταία φορὰ ποὺ μίλησα μὲ τὸ ἀδέρ-
φια μου γι' αὐτὰ τὰ ζητήματα.

* *

Πέρασαν κι ἄλλα δέκα χρόνια. Οἱ κόποι δὲ λι-
γόστεψαν, ἡ ἀνταμοιβὴ ὅμως ἦταν ὅλο καὶ πλούσια
κι διοφάνερη. Τὰ βουνὰ σκεπάστηκαν ἀπὸ δάση, καὶ
οἱ πηγὲς ὅλο καὶ πλήθαιναν.

Τὸ ἀμπέλια ἀπὸ καιρὸ εἶχαν γίνει καρπερά, τὰ
δέντρα στὰ περιβόλια τὸ ἵδιο, καὶ οἱ ἐλιές ποὺ πρω-
τοφυτέψαμε ἀρχισαν νὰ δίνουν τὸν πρῶτο καρπό. Οἱ
χωρικοὶ εἶχαν ἀπὸ καιρὸ τὰ καινούρια καὶ καθαρὰ
σπιτάκια τους. Μόνον ἔνας, ὁ Γερο-Θανάσης, ἐξακο-
λουθοῦσε νὰ μένῃ στὸ καλύβι του.

Μιὰ μέρα κάλεσα τοὺς χωριανοὺς καὶ τοὺς εἶπα :

«Τὰ χτήματα ποὺ καλλιεργεῖ ὁ καθένας σας τὰ
ἔχετε ξεπληρώσει καθὼς καὶ τὰ σπίτια σας. Τὰ λίγα
ποὺ μένουν γιὰ λογαριασμό μου μὲ τὸν καιρὸν θὰ
σᾶς πῶ τί θὰ γίνουν.

»'Απὸ δῶ κι ἐμπρὸς θὰ πληρώνετε τὰ μισὰ γιὰ τὸ
δικό σας τὸ καλό. Εἶναι ἀνάγκη τώρα νὰ γίνη ἔνα ἐρ-
γοστάσιο νὰ φτιάνῃ τὰ κρασιά μας, ἔνα νὰ βγάζῃ καὶ
νὰ καθαρίζῃ τὰ λάδια μας νὰ φτιάνῃ τὸ σαπούνι ἀπὸ
τὰ χοντρόλαδα, κι ἔνα ποὺ θὰ φτιάνῃ τὰ τυριὰ καὶ τὸ
βούτυρο. "Ετσι τὰ παιδιά σας, ποὺ δὲ θὰ ἔχουν χω-
ράφια, θὰ δουλεύουν στὰ ἐργοστάσια. Στὰ βουνὰ ὅπου
μεγάλωσαν τὰ δέντρα, θὰ βάλωμε νὰ βόσκουν πρό-
βατα. Στὰ λιβάδια καὶ τὰ χέρσα χωράφια θὰ βά-
λωμε νὰ βόσκουν περισσότερες ἀγελάδες»).

— «Νέα βάσανα, παιδιά μου! νέα βάσανα», μουρ-
μούρισε ὁ γερο-Θανάσης.

“Ολοι γέλασαν.

— «Γελᾶτε, μὰ θὰ μὲ θυμηθῆτε!» ξαναεῖπε ὁ γέρο-
Θανάσης.

«Καὶ τὸ βαμπάκι καὶ τὸ λινάρι καὶ τὸ μετάξι εἶναι
ἀρκετὰ νὰ γίνη ἐργοστάσιο γιὰ τὰ κορίτσια, ἐξακολού-
θησα. Αργότερα θὰ ἔχωμε καὶ ἀρκετὸ μαλλί ἀπὸ τὰ
πρόβατα. Εἴδατε πόσα κερδίζουν οἱ γυναῖκες σας
καὶ τὰ κορίτσια σας ἀπὸ τὰ ροῦχα ποὺ σᾶς φτιάνουν,
ἀπὸ τὶς κότες, τ' αὐγὰ καὶ τὰ πούπουλα κι ἀπὸ τὰ
λουλούδια ποὺ καλλιεργοῦν στους κήπους. Τότε θὰ
κερδίσουν ἀκόμη περισσότερα».

“Εμειναν σύμφωνοι καὶ ἀρχισαν τὸ καθένα μὲ τὴν
σειρά του.

* *

Είκοσι πέντε όλόκληρα γρόνια ο γερο-Θανάσης
περίμενε νὰ ξαναϊδῇ τὴ «γρυσῆ ἐποχή», δπως ἔλεγε
τὰ περασμένα γρόνια.

«Ποὺ λέτε, ζοῦσαν τ' ἀφεντικὰ ζούσαμε κι ἐμεῖς.

..... Τώρα ή κυρά μᾶς χάλασε τὸν ὄμορφον κόσμο»,
ἔλεγε συχνά και ἐπίμονα ὁ μακαρίτης

Πέθανε ὁ γερο-Θανάσης μὲ τὰ δυὸ γέρικα καματερά
του βόδια, τὸν Ἀσπροχείλη και τὸν Κοκκίνη και τὸ
γαϊδαρό του μὲ τὸ κομμένο του τ' αὐτί, τὸν Κου-
τσαύτη. Χρόνια καλλιεργοῦσε τὰ χωράφια μὲ τὸ παλιὸ
τ' ἀλέτρι. «Τὸ εὐλογημένο», ὅπως τὸ ἔλεγε.

Λίγες μέρες πρίν, ποὺ γύριζε ἀπὸ τὸ χωράφι, ὁ
Κουτσαύτης κοντοστάθηκε και στήλωσε τὰ πόδια.
«Ηταν φορτωμένος τ' ἀλέτρι και τὰ ξύλα ποὺ θ' ἀναβε-
τὴ φωτιά του ὁ γερο-Θανάσης.

«Ἐ, γέρο, τί στάθηκες;» τοῦ εἶπε ὁ γερο-Θα-
νάσης. «Τράβα· σὲ λίγο θὰ φτάσωμε. Τ' ἀχούρι σου
σὲ περιμένει γεμάτο....»

‘Ο γαϊδαράκος ἔστρεψε και τὸν κοίταξε λυπητερά,
ἀναστέναξε βαθιά, ἔκαμε ἔνα δυὸ βήματα και πάλι
στάθηκε.

«Τί ἔπαθες, Κουτσαύτη μου;» τοῦ εἶπε ὁ γέρος
τρυφερά, σὰ νὰ μιλοῦσε σὲ ἀνθρωπο.

‘Ο γαϊδαράκος ἀναστέναξε πάλι, ἔβαλε τελευταία
προσπάθεια νὰ προχωρήσῃ και καθὼς σήκωσε τὰ
πόδια του νὰ πατήσῃ, τρέκλισε κι ἔπεσε κάτω.

‘Ο γερο-Θανάσης ἔτρεξε νὰ τὸν σηκώσῃ. ‘Ο γαϊ-
δαράκος σήκωσε τὸ κεφάλι του, τὸν κοίταξε, κι ἔπειτα
τ' ἀφησε νὰ πέση ἀπότομα. Ήταν ἡ τελευταία του
ματιά.

Τὰ δυὸ γέρικα βόδια, ὁ Ἀσπροχείλης και ὁ Κοκ-
κίνης, γύρισαν ἀργά, εἶδαν τὸν παλιό τους σύντροφο
πεσμένο, μούγκριξαν λυπητερά και τράβηξαν τὸ δρό-
μο τους.

«Πάει γιὰ μένα ἡ ζωή», ἀργοψιθύρισε ὁ γέρο-

Θανάσης καὶ ἀργοπατώντας γύρισε στὸ καλύβι, του κι ἔπεισε στὸ στρῶμα του. Οὔτε φωτιὰ ἀναψε, οὔτ' ἔβαλε τίποτε στὸ στόμα του. Ἡ ἐπιμονή μου νὰ δεχτῇ τὸ γιατρὸ καὶ γιατρικά, στάθηκε ἀνώφελη. Τὸ βράδυ κοντὰ τὸ ἥλιοβασίλεμα, ζήτησε τὸν παπά, τοῦ εἶπε κάτι μυστικά, κοινώνησε καὶ ξεψύχησε.

"Ετσι πέθανε ὁ καημένος ὁ γέρο-Θανάσης. Τὸ καλύβι του εἴπαμε νὰ τ' ἀφήσωμε ἔτσι ὅπως ἥταν. Θὰ θυμίζῃ στὴ νέα γενεὰ τὴ ζωὴ ποὺ ἔκαναν ἀλλοτε.

* * *

'Ιούλιος 18..... Ἡ χαρά μου μεγάλη. Φιλοξενῶ τὰ δύο ἀνίψια μου. Τ' ἀδέρφια μου πέθαναν καὶ τὰ παιδιά τους, νέοι ὡς τριάντα χρονῶν, γύρισαν ἀπὸ τὴν Εὐρώπη. Σπούδασαν Γεωπονία. "Έχουν σκοπὸ ν' ἀγράσουν τὰ γειτονικὰ χτήματα καὶ νὰ τὰ καλλιεργήσουν ὅπως τὰ δικά μου. "Ετσι τὸ ἔργον μου στερεώνεται πιὸ πολύ. Εἶχα πεποίθηση πώς τὸ πραχτικὸ μυαλὸ τῆς γενιᾶς μου δὲ θὰ ἔσβηνε.

* * *

Αὔγουστος 18..... Περνῶ τὶς πιὸ εύτυχισμένες ἡμέρες τῆς ζωῆς μου. Τ' ἀνίψια μου προοδεύουν. Ἡ νέα γενεὰ ὅσο πάει κι ὀμορφαίνει. Τῆς Παναγιᾶς, (15 Αὔγουστου), καμάρωσα τὰ χωριά μου, ποὺ γιόρτασαν ἀδερφωμένα. Τόση ἥταν ἡ χαρά μου ποὺ χόρεψα πρώτη. Τὴν ἄλλη μέρα κάλεσα τὸ συμβολαιογράφο καὶ ἔκαμα τὸ συμβόλαιο, νὰ ἔξουσιάζῃ κάθε ο' κογένεια τὸ χτῆμα της. Τὰ λίγα ποὺ μοῦ ζμειναν,

ἀφοῦ πεθάννω, θ' ἀνήκουν καὶ στὰ τρία γωριά. Ἀπὸ τὰς εἰσοδήματα θὰ πληρώνωνται τὰ ἔξοδα τῶν σχολείων καὶ τῆς ἐκκλησίας. Ὁ κόσμος ἔφυγε μὲν ζητωκραυγές:

«Νὰ μᾶς ζήσῃ ἡ μάνα μας».

Ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἐκλεισαν τριάντα χρόνια ἀπὸ τότε ποὺ πρωτάρχισα. Τί ἄλλη πληρωμὴ ἦθελα παρὰ νὰ μὲ λένε: μάνα;

Ἐτσι φανταζόμουν νὰ μὲ εἰποῦν μιὰ μέρα. Γιὰ τοὺς μικροὺς εἶμαι «ἡ γιαγιά».

«Ἡ γιαγιὰ πηγαίνει νὰ ἴδῃ, ἀν γίνωνται οἱ δουλειές ὅπως πρέπει».

Κάθε πρωὶ ποὺ ἔρχονται στὸ σχολεῖο θὰ μοῦ φέρουν λουλούδια. Στὰ διαλείμματα βγαίνω στὸν ἔξωστη νὰ τὰ καμαρώσω.

* *

“Ανοιξη, κι ἡ γῆ μοσχοβολᾶ. Περασμένα μεσάνυχτα· τ' ἀγρόνια στὶς ρεματιές κελατήδοιν. Τ' ἀστέρια στὸν οὐρανὸ σπιθοβολοῦν μ' ἐξαιρετικὴ λάμψη. Νά καὶ τὸ φεγγάρι ποὺ πρόβαλε σὰ δρεπανάκι γαμηλὰ στὸν οὐρανὸ καὶ ἔκαμε σᾶν ἀσήμι τὰ νερὰ τῆς θάλασσας. Μὲ τὶς πρῶτες ἀγτῖνες τοῦ φεγγαριοῦ ἄργισαν νὰ γυποῦν οἱ καμπάνες. Ξημερώνει ἡ Λαμπρή, ἡ ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ ποὺ σταυρώθηκε. Καιρὸς νὰ πάω κι ἐγὼ στὴν ἐκκλησιά. Χαράματα· οἱ Χριστιανοὶ καλοντυμένοι γυρίζουν μὲ τὶς ἀναμμένες λαμπάδες στὰ σπίτια τους. “Ολα γιορτάζουν.....”»

N. Ελατος

·Η Σουλιωτοπούλα.

Στῆς μάχης τὸν καπνό, ποὺ πνίγει τὸ λαγκάδι, ὁ Σουλιώτης ὅλα τάχει λησμονήσει, πεῖνα καὶ δίψα. Καὶ τὸ Σούλι πέφτει ζέμακρα, καὶ σὰ λησμονημένο εἶναι κι ἐκεῖνο, τ' ἄχαρο.

Κι ἐκεῖ ποὺ πολεμάει τὸ παλικάρι, ἀγλύκαντο, μέρα καὶ νύχτα ἀκούει μιὰ γνώριμη φωνὴ ποὺ τὸν ξυπνάει. Λοιπὸν τὸ Σούλι δὲ γάθηκε καὶ ζῆ; Κι ἡταν ἡ Λάμπη, ἡ ἀδερφὴ τοῦ νιοῦ.

— «Τί καλὰ μοῦ φέρνεις, Λάμπη;»

— «Ζεστὴ κουλούρα, ἀδερφέ, ποὺ σοῦ τὴ ζύμωσα μὲ τὰ χεράκια μου, κι ἡ μάνα τὴν ἔψησε στὴν ἀθρακιά, μοναχή. "Ελα νὰ φᾶς μιὰ ψύχα καὶ νὰ ξαποστάσῃς".»

— «Δὲν μπορῶ, κακημένη, νὰ παρατήσω τὸ ντουφέκι....»

— «Αὐτὸ εἶν' ἡ συλλογή σου, Νάση; "Ερχομαι γὼ καὶ σοῦ κρατῶ τὸν τόπο σου..... Νά, σοῦστρωσα! Καὶ δός μου τὸ ντουφέκι». Χαμογελάει ὁ ἀδερφός, ὁ καπνισμένος. Καὶ δὲν ἔγει ἀνάγκη νὰ μάθη

τὴν κορασιὰ πῶς πιάνουν τὸ τουφέκι. 'Ο πόλεμος βαστοῦσε πάντα. Μὲ χέρι σταθερὸ γιόμιζε κείνη καὶ σημάδευε. Κι ὁ ἀδελφός της παραπέρα ἔτρωγε ἥσυχος, καὶ μοναχὰ τὴν πεῖνα του ἀκουε τὴ θεριεμένη μέσα του.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε. Καὶ κεῖ ἔνα βόλι ἥρθε καὶ πέτυχε κατάστηθα τὴν κορασιά. Κι αὐτὴ ἔκανε καρδιὰ καὶ δὲ μιλοῦσε. Τὸ αἷμα πλημμύρισε τὸν κόρφο της. 'Η Λάμπη σημάδευε καὶ τουφεκοῦσε.

— «Ἐφαγες, Νάση;»

— «Κοντεύω, ἀκόμα λίγο, Λάμπη.»

'Η κόρη ξαναρώτησε δεύτερα καὶ τρίτα. Καὶ τότε μ' ἔνα πήδημα τὸ παλικάρι βρέθηκε κοντά της.

"Αρπαξε τὸ τουφέκι κι ἥσυχό καθὼς εἶχε τραβηγτῆ, ξανάρχισε τὸν πόλεμο. 'Αμίλητη ἡ Σουλιωτοπούλα πῆγε παραπίσω κι ἔπεσε. Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε.

ύχτα εἶχε σηκωθῆ ἡ Γιαννούσαινα. Ντύθηκε βιαστικά. Φωτὶ δὲν ἀναψε καθόλου. "Εκαμε ἔνα σταυρὸ μοναχὰ κατὰ τὸ εἰκονοστόσι, ἀφώγιστο. 'Ο ἄντρας της **Σουλιώτης** εἶχε κι αὐτὸς ἔχπνήσει καὶ ντυνόταν. **καὶ Σουλιώτισσα.** Μὲ τ' ἄρματά του, ἀθώρητος, σόλευε στὸ σκοτάδι. "Ετοιμο ἦταν ἀπ' τὸ βράδυ τὸ ταγάρι μὲ μπαρουτόβολα καὶ τὸ ψωμί. Τόρριξε ἡ γυναικα ἀνάλαφρα στὴν πλάτη καὶ κίνησαν. Μπροστὰ τοῦ Ζέρβα ἡ λεβεντονύφη τοῦ Ζάρπα κόρη, κι ὁ ἄντρας της ἀπὸ κοντό.

Στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ ὀπάντησαν καὶ τ' ἄλλα παλικάρια, τὰ Σουλιώτικα. Ἡταν μαζὶ καὶ κάμποσες γυναικες. Καὶ τώρα ἐμπρός. Δρόμο εἶχανε νὰ πάρουν πολύ, καὶ νὰ ἔχημερωθοῦν στὰ Δερβίσανα. Μέρες, βδομάδες οἱ Σουλιώτισσες κρατοῦσαν ἐκεῖ πέρα τὸν πόλεμο μὲ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τ' ἀσκέρι. Πόλεμο, μεροδούλι πιά. Καὶ οἱ μαῦροι οἱ μεροδουλευτάδες εἶχαν ἀνάγκη κι ἀπὸ λίγη ἀνάπαινση, δὲν ἦταν καρυομένοι

ἀπὸ πέτρα, οἱ μαῦροι! Μὰ νά, τ' ἀδέρφια ἀπ' τὸ Σούλι νιόφερτα θὰ πάρουν τὸν τόπο τους ξαποσταμένα, κι αὐτοὶ θὰ γείρουν πίσω στὸ χωριό.

Ἐφτασαν, κι ἀκόμα ἡ νύχτα τοὺς ἀγκόλιαζε. Πῆραν οἱ ὄλλοι τὸ δρόμο γιὰ τὸ Σούλι—κι ἡ αὔγη καλῶς νάρθη, κι οἱ Ἀρβανῖτες. Ξέρουν κι ἡ αὔγη θαρρη κι οἱ Ἀρβανῖτες.... Τὰ καριοφίλια ἀκομπισμένα στὰ λιθόρια μὲ τὰ στόματ' ἀντιχτὰ προσμένουν. Τὰ σπαθιὰ γυμνό, στὸ χῶμα ξαπλωμένα. Κι οἱ Σουλιώτες καρτεροῦν ἡσυχοι· σύντριφο ἔχουν τὴν ὑπομονή. Ξαίρουν, κι ἡ αὔγη θάρθη κι οἱ Ἀρβανῖτες.

Ἡ Γιαννούσαινα κόβει ψωμὶ καὶ τρῶνε. Σπρώχνει τὸ δοχεῖο μὲ τὸ νερὸ κατὰ τὸν ἀντρα της. Τονὲ φροντίζει μ' ἔναν τρόπο, ἀμίλητη. Τοῦ στρώνει μαλακὸ τὸ μετερίζει του. Στὰ χέρια του περνάει τὸ καριοφίλι.

Ἄχνόφεγγο, καὶ πέφτει ἡ πρώτη τουφεκιά. Ὁ Γιαννούσας ρίχνει κι ἡ Γιαννούσαινα γιομίζει. Αὐτὸ δὲ βάσταξε πολύ. Καὶ ἐκεῖ ποὺ ὁ πόλεμος εἶχε ξανάψει ἀκούστηκε φωνή:

«Γυναῖκα, λαβώθηκα!» εἶπε ὁ Γιαννούσας.

— «Καρδιά, ὅρε Γιάννο, καρδιὰ λίγο καὶ γιὰ τὸ γιουρούσι!» "Ἄγρια ἡ γυναῖκα τοῦ μιλεῖ σὰ νάκαμε κακό· δειλὸς τάχα σὰ νάτανε τονὲ μαλώνει. Μὰ ὁ Γιάννος ἀφωνος, ξαπλώθηγε στὸ πλόι καὶ δὲν κινήθηκε. Καὶ πόνου ἀχνὸ δὲν ἔβγαλε. Τράβηξε ἡ γυναῖκα τὴ φλοκότα μ' ἔνα κίνημα γοργὸ καὶ τονὲ σκέπασε. Κι ἄρπαξε τὸ ντουφέκι. "Ερριγνε καὶ μιλούσε κάποτε τοῦ Γιάννου, μεσ' τὴ βροντοταραχή· καὶ ἥθελε νὰ τοῦ δώσῃ ὑπομονή. Μὰ δὲ γύρισε καὶ πίσω της νὰ ιδῇ. Κι ἀμαὶ οἱ Σουλιώτες πετάχτηκαν μὲ

τὰ σπαθιά, καὶ πῆραν τοὺς Τούρκους, ἀνέβηκε καὶ
αὐτὴ στὸ μετερίζι κι ἔσκουξε στριγκά.

"Τστερα συλλογίστηκε τὸν ἄντρα της.

"Ἐσκυψε, τὸν θήβρε ἔυλιασμένο.

I. Βλαχογιάννης.

ΕΛΛΑΣ

‘Ο Γεροσουλιώτης.

Γεροσουλιώτης μάζευε τὸν πόνο του πολὺν καιρό. Σὲ κανέναν ὅμως δὲν ξεμολογιόταν τὸ σκοπό του. Χρόνια ἥταν περασμένα; ποὺ τοὺς ξέρασε τὸ κῦμα τ' ἄδικο τῆς μοίρας τῆς σκληρῆς στὸ πράσινο ἀκρογιάλι τῶν Κορφῶν. Κι ἐνῶ οἱ ἄλλοι μ' ἀνθοβότανα γελούσανε τὴν πεῖνα καὶ τὴν συμφορά τους, καὶ ἐνῶ βρίσκανε κάποια παρηγοριὰ στὰ κάλλη τοῦ φιλόξενου νησιοῦ, ὁ Γεροσουλιώτης εἶχε ἀλλοῦ τὸ νοῦ του. ‘Ολημερὶς ἀγνάντευε τὰ ξεροβούνια, τ' ἀντιχρινά. Κι ὀλονυχτὶς ὁ πόθος του τὸν πολεμοῦσε.

Κάποτε, ἔνα βράδυ, γύρισε στὸ σπίτι του χτυπημένος σὰν ἀπὸ καινούργια συμφορά.

“Ο ἄμοιρος ἐγώ, εἶπε, τί κατάρα μ' ἔβρε! ‘Ο Θεὸς μ' ὡργίστηκε!!”

“Ἐκαμε τοὺς ἄλλους νὰ τρομάξουν. Παιδιὰ καὶ ἔγγονια τὸν τριγύρισαν. ‘Ο γέρως χτύπαγε τὰ στήθια του.

“Πάει τὸ Σούλι, φώναζε, πάει πιά!!”

“Ἐκλαψε κι ὕστερα σώπασε βλοσυρός. Στὰ φιλι-

καὶ τὰ λόγια οὕτε καὶ πρόσεξε. Οἱ Σουλιῶτες οἱ ἄμοιροι συνήθισαν μὲ τῆς πατρίδας τὸ χαμό. 'Η ἐλπίδα μονάχα περίσσευε ἀπ' τὰ περασμένα τους.

'Ο γέρος ἔδειξε πιὸ ὕστερα νὰ μαλάκωσε.

"Ἐφαγε γελαστὸς καὶ πλάγιασε. Καὶ τὴν αὔγη δὲ βρέθηκε στὸ στρῶμα του. Μὲ ψαροκάικο εἶγε περάσει στ' ἀκρογιάλι τὸ στεριανό. Βαστοῦσε τ' ἄρματά του σὰ γιὰ πόλεμο. "Ἄδειος ἀπὸ κάθε ἄλλο φόρτωμα. Νηστικός, ποιὸς ξαίρει πόσο πλανήθηκε καὶ ποῦ!"

Κάποτε νυχτώθη ἔξω ἀπὸ τὸ Σούλι. Καὶ μπῆκε στὸ χωρὶὸ ἀθώρητος, ἀν ὑπαρχε κι ἄλλη ἐκεῖ ζωή. Χαιρετάει τὸ Σούλι ὁ γέρος καὶ δὲν ἀντιχαιρετιέται. Νά τὰ σπίτια τώρα τὰ γειτονικὰ ὅλα βουβά! Κι ἄδεια καὶ νεκρικά. Γυμνὲς χάσκουν οἱ θύρες τους καὶ τὰ παράθυρα. Μισόπνοος καὶ ζαλισμένος ἀπ' τὴν κούραση, ὁ Γεροσουλιώτης θαρρεῖ πὼς βρίσκεται σ' ἄλλο Σούλι, φανταστικό. Στέκεται καὶ φωνάζει κανένα γείτονά του.

«Γειὰ χαρά σου, καπετάν Λαμπρούση! Καλῶς σᾶς ἥβρα κι ὅλους σας!»

'Απόκριση καμιά

Νά καὶ τὸ σπίτι τὸ δικό του! Νά τος κι ὁ γερον πρίναρος ὁ φουντωτός, νά καὶ τὸ ξεροπήγαδο στήπετρινη αὐλή. "Ουμως ἡ θύρα εἶναι κλεισμένη 'Ανοίγει, βλέπει στὴ γωνιὰ φωτιὰ ζωντανεμένη. Σὰ νάγκασε τὸ νοῦ του γιὰ μιὰ στιγμή. "Επειτα ὅλα φάνηκαν νὰ ξαστερώνουνε. Καὶ τὸ ξαστέρωμα ἦταν ἡ τρέλα τοῦ Γεροσουλιώτη. Μ' ἀνοιχτόχαρη ματιὰ κοιτάζει γύρω. Στρωμένο τὸ παραγώνι κι ἡ φωτιὰ λαμπρὴ τὸν κράζουν. Κι ἔτοιμο τὸ τραπέζι τὸ φτωχικό. Κάθεται σταυροπόδι καὶ τοιμάζεται νὰ πέση στὸ φαῦ σὰ θερὶ δλονήστικο.

Καὶ τότε θόρυβος ἀκούεται ἀπὸ τὴν αὐλήν. Τρεῖς
'Αρβανῆτες μπαίνουν στὸ σπίτι.

Στέκονται ἔχοντες μάσμένοι. Καὶ κρατοῦν στὰ γέρια
τ' ἄρματα.

«Τ' εἶστε σεῖς;» ρωτάει ὁ Γεροσουλιώτης ἥ-
συχα. Δὲ συλλογιέται τίποτε κακό. Κι ἔξαφνα ὅλα τὰ
φαντάζεται. Κι ὅρθιος καὶ φοβερὸς σὰ σκιάχτρο, κα-
θὼς εἶχε γίνει ἀπὸ τοὺς κόπους κι ἀπὸ τοῦ νοῦ του τὸν
παραδαρμό, κράζει στοὺς 'Αρβανῆτες :

«Ορὲ τί θέλετε στὸ Σούλι, ἐσεῖς σκυλιά; Τὸ Σούλι
ψέματα εἶναι πώς τὸ πήρατε! Τὸ Σούλι ζῆ!»

Κι ὡς νὰ τραβήξῃ τὸ σπαθί ὁ Γεροσουλιώτης,
ἔπεσε νεκρός.

Τὸ Κλεφτόπουλο.

Ἡ μέρα κείνη ἦταν πικρή κι οἱ κλέφτες ποὺ γα-
λάστηκαν πάντα θὰ τὴ θυμῶνται.

Στὰ γέρια οἱ κλέφτες σήκωσαν τὸν καπετάνιο,
ἀσάλευτο μὲ τὴ σπαθία κατεβατὴ στὸ πρόσωπο, πο-
λεμώντας ἀνηφόρισαν. Κι ἔπιασαν τὸ καταράγι καὶ
σταμάτησαν.

Οἱ 'Αρβανῆτες δὲν τοὺς πῆραν τὸ κοντό, γιατὶ τρα-
νὸς ἦταν κι ὁ θρῆνος τοῦ ἔχαουστοῦ τ' ἄρματωλοῦ,
θάνατο ποὺ γρόνια τὸν παρακαλοῦσαν καὶ ποὺ ἔκανε τὸ
κλάμα τους σὲ γέλιο νὰ ξεσπάσῃ. Κι ἡ σαλαγή του ν' ἀν-
τηχῆ γιὰ νὶ φοβέρισμα στοὺς κλέφτες τοὺς θλιψμένους.

Οἱ κλέφτες ὅμως σώπαιναν. Τὰ μάτια τους στε-
γνὰ τὸν καπετάνιο ἀντίκριζαν τὸν ἔχαπλωμένο, ποὺ
δὲν ἔδειχνε ζωῆς σημάδι.

Ἡ μέρα κείνη ἦταν πικρή! Κι ἡ μοῖρα τους έτσι
ἦταν γραφτή.

‘Ο καπετάνιος είχε καλέσει τους ’Αρβανῆτες σε πόλεμο γιὰ θάνατο καὶ γιὰ ζωὴ. Καὶ τώρα ὁ ’Αλιζόταγας, Δερβέναγας σκληρός, ὀχτρὸς τοῦ καπετάνιου,

γαίρεται καὶ καμαρώνει. Κάποτε ὁ πληγωμένος ἀνασίστηκε. Στὸ πρῶτο ἀνάβλευμά του ἄλλη τρομάρα ζωγραφίστηκε.

“Ο ψυχογιός μου πούναι; εἶπε. Τ’ ἀρματά μου.....

πᾶν κι αὐτά ; Πόσοι ἀπομείναμε;.....Πεθαίνω ».

— « Καρδιά, πατέρα ! Και θὰ ζήσης!» εἶπ' ἕνα
ἀπὸ τὰ παλικάρια. « "Οσοι βαρέθηκαν τοὺς πήραμε ».
Ήταν ψέμα θλιβερό.

— « Κι ὁ ψυχογιός ; Και τ' ἄρματα ;»

— « Μᾶς λείπουν κι ἄλλοι δέκα ἀντάμα »..

— «..... "Ολοι στὸν τόπο ;»

— « Μὴν τὸ λέει ! Ξέκοψαν ἀπὸ μᾶς ἐκεῖ ποὺ πά-
ψαμε τὸν πόλεμο »..

Κανένας δὲν τοὺς εἶδε. Ήταν ἀληθινό.

Τότε τροχάλισαν ἀπὸ κοντὰ πόδια σιδερωμένα.
Κι ὁ ψυχογιός σὲ λίγο τοῦ καπετάνιου ὁ ἀκριβὸς
πούχε τὴ δόξα νὰ φορῇ τοῦ καπετάνιου τ' ἄρματα,
ὅρθὸς στεκότανε στὸν καπετάνιο ἀντικρύ, σὰ χάρος φο-
βερὸς καὶ μαῦρος.

« Γειὰ καὶ χαρά σου, καπετάνιε ! φώναξε. Ξαγό-
ρασα τὸ αἷμα σου.

» 'Ο 'Αλιζόταγας δὲ ζῆ ! Τοὺς βγῆκα μπρὸς καρ-
τέρι "Αμα σὲ πῆραν οἱ σύντροφοι, δὲν κρατή-
θηκα. Στὸν δρόμο τὸν πλατύ τοὺς βγῆκα καὶ τοὺς
πέσαμε μὲ τὸ σπαθί. Κι οἱ 'Αρβανῆτες σκόρπισαν.
Κι ὁ 'Αλιζόταγας γυμνὸς στὸ γῶμα κοίτεται !!»

— « 'Ορέ, σηκῶστε με !» φωνάζει ὁ καπετάνιος. « Τί
λέει αὐτὸς ἐκεῖ; » Τρομερὴ ήταν ἡ ματιὰ ποὺ στὸν ψυχογιό
του ἔρριξε. Κι ἔτρεμε τώρα τὸ κλεφτόπουλο μπροστά του.

« 'Ορέ, ποιὸς σοῦπε νὰ τὸ κάμης ;» 'Ο καπετά-
νιος ρέκαξε. « 'Αφοῦ χαλάστηκα πῶς θέλησες ἐσύ
νὰ μὲ ντροπιάστης ; 'Ο 'Αλιζόταγας ἔπρεπε νὰ ζήσῃ
ἀνίκητος Τί εἶναι ποὺ κρατᾶς ;»

— « Εἶναι τὸ καριοφύλι του καὶ τ' ἄρματά του....
Σοῦ τἄφερα »..

— « Πάρτα ! Πάρτα, μήτε νὰ τὰ ἰδῶ Τώρα
ἀφοῦ ἔχεις ἄρματα βγάλε τα τὰ δικά μου, ποὺ δὲ σού-
πρεπαν Τέτοια τιμὴ γιὰ σένα εἶναι μικρή
"Αλλα ἄρματα προτίμησες»

— « Συμπάθα με καπετάνιο ! Ξαίρεις, ἀν κράτησα
τὴν πίστη στ' ἄρματά σου, κι ἀν τ' ἀτίμησα »..

— « Κι ὁ Ἀρβανίτης ἀν σὲ σκότωνε κι ἐσένα,
καὶ μοῦ τάπαιρον ;»

— « Δὲν τὰ κρατοῦσα γιὰ γαμπρός ! Τ' ἄρματα
εἶναι γιὰ πόλεμο, καὶ τὰ δοκίμασα Μὰ τοῦ Ἀρ-
βανίτη τάχα ζηλέψει ἀπὸ καιρὸ γιὰ σένα, ὅχι γιὰ μένα,
καπετάνιε. Καὶ σοῦ τάφερα....»

— « Δικά σου ! Δὲν τὰ θέλω ! Καὶ βγάλε τὰ δικά
μου Δὲν ἀκοῦτ' ἐσεῖς, ὁρέ ;»

Τὸ κλεφτόπουλο ἄγριο, ἔχει τὸ χέρι στὸ σπαθὶ καὶ
περιβλέπει.

« "Οποιος ἀπλώσῃ, κράζει, τὸν περιμένει θά-
νατος ! Τ' ἄρματα ποὺ φορῶ κανένας μὴν τ' ἀγγίξη.
Τοῦ καπετάνιου τ' ἄρματα !»

« Ολοι προσέχανε στάγριεμ τὸ δικλεφτόπουλο, οέν
κι ὁ καπετάνιος εἶχε σηκωθῆ δόλόρθος, κανεὶς δὲν εἶδε
πώς, μὲ τὴ σπαθιὰ μεσόφρυδα, μεγάλος κι αίματόπνι-
γτος, φάνταζε σὰ ν' ἀναστήθηκε.

« 'Ορέ, εἶπε μὲ μιὰ φωνὴ ποὺ ράγιζε, τ' ἄρμα-
τα τὰ δικά μου δὲν τὰ καταφρονᾶς ;.... Θέλεις νὰ τὰ
φορῆς ἀκόμα ;»

— « Θέλω καὶ θέλω ! Εἶμαι ὁ ψυχογιός σου ἐγώ !»

« Απλωσε τὸ χέρι σου καπετάνιος κι ἔδειξε τὸ κλεφτό-
πουλο. Κι ἐβγάλε ἔνα ροχαλητό :

« Προσκυνᾶτε, ὁρὲ τὸν καπετάνιο σας.

Γιάννης Βλαχογιάννης

‘Ο τελευταῖος σύντροφος
τοῦ Ἀνδρούτσου.

μουν ἀκόμα πολὺ παιδί, ὅταν τὸν εἶδα.

Ναί ! Τὸν τελευταῖο συμπολεμιστὴ τοῦ Ἀνδρούτσου ! τὸν ἐπρόφτασα.

“Σ’ αὐτὸῦ τὸ σπίτι, μοῦσεῖπαν, ἔμπα καὶ θὰ τὸν
ἰδῆς ». “Εβγαλα τὸ μαθητικό μου καπέλο καὶ προγώ-
ρησα σιγά. Θὰ ἥταν ἐνενήντα γρονῶν δέ γέρος. ‘Εκα-
θόταν στὴ μέση τῆς μοναδικῆς κάμαρας τοῦ σπιτικοῦ
σ’ ἔνα σκαμνί, ἀκίνητος, κρατώντας μιὰ μαγκούρα
γερή ἀπὸ πρινάρι καὶ φορώντας τὸ μεγάλο φέσι του
ὅρθο. Δὲ μιλοῦσε. Μὲ τὰ γεροντικά του μάτια, κόκ-
κινα σὰν τὸ καρμένο κάρβουνο, ἔβλεπε τὰ περασμένα...

“Οταν πήγαμε καὶ σταθήκαμε μπροστά του μᾶς
κοίταξε. ‘Η φουστανέλα του φτωχή, ἔπεφτε στὰ γό-
νατά του. Τὸ σιλάχι του δὲν εἶχε παρὰ λίγα κεντή-
ματα. Τὸ ἀνοιγτό του στῆθος ἦταν τοῦχος χορταρι-
σμένος καθὼς τοῦ Ὁδυσσέα τοῦ ἀργηγοῦ του. Στὸ
ροῦχο του κρεμόταν ἔνα στολίδι, ἔνα παράσημο. Αὐτὸ
τὸ δεῖγμα τῆς εὐγνωμοσύνης ἐπρόφτασε καὶ τοῦ ἔδωσε
τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος ποὺ αὐτὸς δὲ πολεμιστὴς τῆς
Γραβιᾶς τὸ εἶχε θεμελιώσει.

Τὸν κοιτάζαμε. Καὶ κανένας δὲν τολμοῦσε νὰ μιλήσῃ.

Μόνο σ' ἐμένα ποὺ ἤμουν ἐννιὰ χρονῶν εἶγε μείνει τὸ θάρρος. Τὸν ἔρωτησα ἀνθυμᾶται τὸ χάνι.

«Σὰν τώρα δά», εἶπε.

Τὸν ξαναρώτησα πῶς δὲ φοβήθηκε τοὺς Τούρκους Χαμογέλασε :

«Παιδί μου, εἶπε, σὲ τέτοιες μεγάλες στιγμὲς γί-

νεται παλικάρι κι ό πιδ δειλός»

Θὰ στάθηκα μπροστά του ώς μιὰ ὥρα.

’Απὸ τότε πέρασαν χρόνια. ’Ο τελευταῖος σύντροφος τοῦ ’Αντρούτσου κοιμᾶται στὴ γῆ, ἐκεῖ κοντὰ στὴ Γραβιά. ”Ομως κάθε φορὰ ποὺ ἀκούω ἀρματωλικὸ τραγούδι τὸν ξαναβλέπω !

Zax. Παπαντωνίου

—②—

M

·Η θυσία.

η ὀρέ!.....»

‘Ο Γιάννης ὁ Γούναρης ἔβγαλε στὸν ὑπνό του σπαραγγικὴ κραυγή. Καὶ σύγκαιρα πήδησε ὀρθὸς μὲ τὰ μαλλιὰ σηκωμένα, τὸ πρόσωπο χλωμό, ἄδραξε τὸ γιαταγάνι κι ἕρριξε φονικὸ βλέμμα γύρω ζητώντας νὰ χτυπήσῃ ἐπίβουλον ἔχθρο. Μὰ τὸ θυμπὸ φῶς τοῦ λύχνου ἔδειξε τὰ πάντα ἡσυχα μέσα στὴ σκηνή. Τὸ πανὶ κατέβαινε τεντωμένο σφιχτοδεμένο στὴ γῆ καὶ μόλις τάραξε ἀπὸ τὰ λαχτίσματα τοῦ ἀνέμου. Οἱ σύντροφοί του, δχτὼ δέκα Γκέκηδες, ὅλοι κοιμόνταν βαθιά, τυλιγμένοι στὶς φλοκάτες.

Δίπλα τ’ ἄρματά τους, γιαταγάνια γυριστὰ καὶ καριοφίλια μακρύτερα· γαρμπιὰ * κι ἀρμούτια * καὶ πιστόλες, ἄλλα φλωροκαπνισμένα κι ἄλλα φτωχιά, ἔμοιαζαν τοὺς δράκοντες ποὺ συντροφεύουν ἀγρυπνοὶ τὸν ὑπνὸ τοῦ βασιλόπουλου.

* Χαρμπιὰ=βέργες μικρὲς σιδερένιες ποὺ γεμίζουν τὰ πιστόλια. Στὴν ἀνάγκη τὸ γαρμπὶ τὸ μεταχειρίζονταν καὶ γιὰ νὰ χτυποῦν δπως μὲ τὸ μαχαίρι.

** ἀρμούτια=τουφέκια μὲ χοντρὴ καὶ πλατύστομη κάνα.

‘Ο Γούναρης στάθηκε ἀκίνητος. Συνῆρθε ἡ ψυχὴ μὰ ἡ καρδιὰ χτυποῦσε δυνατὸ καὶ τὸ μεδούλι τῶν κοκκάλων ἦταν παγωμένο ἀπὸ τ’ ὄνειρο.

‘Ο Γιάννης ὁ Γούναρης ἀπὸ γρόνια δούλευε στὸ σπίτι του Ὁμέρ Βριώνη. Ἡταν κυνηγός του.

Στὰ Γιάννινα στόλιζε συχνὰ τὸ τραπέζι τοῦ πασᾶ μὲ τὸ κρέας τοῦ ἀγριογούρουνου καὶ τοῦ ἀλαφιοῦ, μὲ τὰ παπιὰ καὶ τὰ κοτσύφια. Καὶ τώρα μέσα στοῦ στρατόπεδου τὴν ἀνήμερη ζωὴ τὸν ἔτρεφε μὲ λαγούς κι ἀγριοπούλια, ὅσα δὲν ἔδιωξε μακριὰ τοῦ πολέμου ἡ ταραχὴ καὶ τῶν ἀρμάτων ὁ σάλαγος.

Μὰ ὁ Τοῦρκος γιὰ νὰ τὸν ἔχῃ πιστό του δουλευτή, κρατοῦσε στὴν "Αρτα τὴ γυναικα καὶ τὰ τρία του παιδιά. Ἡ γραμματαλλαγὴ * δὲν ἦταν δύσκολη. Τὸ ἀσκέρι κατεβαίνοντας ἀπὸ τὴν "Ηπειρο στὸ Μεσολόγγι σὰ γοργοπόταμο σάρωσε κάθις ταμπούρι ἐπαναστατικό. Πρωτάτα ἔφυγαν, εἴτε ἀκολούθησαν ἀπελπιπμένα τὸν καταχτητή· τὰ γυράφια κάηκαν, ὅσοι ἀντιστάθηκαν, ἔπεσαν νεκροί· ὅσοι δειλοὶ γάθηκαν στοῦ δάσους τὶς κρυψῶνες καὶ τῶν θεριῶν τὶς μονιές **. Τώρα καταλιμένο κατακαμπίς, ἔχει ἀνεμπόδιστα τὶς τροφὲς καὶ τὰ πολεμοφόδια καὶ τὴ γραμματαλλαγὴ του ἀπὸ πάνω. Καὶ ὁ κυνηγὸς εἶναι ἥσυχος.

“Ομως τὸ ἐπαναστατημένο χῶμα δὲ βγάζει μόνον ἄνθη καὶ καρπούς. Τὸ αἷμα τῶν ἀνδρείων ποὺ ρουφᾶ δὲν τὸ κρατεῖ ἐγωιστὴς στὰ σπλάγχνα του, μὰ τ’ ἀπορίγγει πύρινο σὲ νέα σώματα. Λίγος καιρὸς πέρασε, μῆνες τρεῖς, καὶ νέοι ἀπόστολοι κηρύττουν τὴν ἀνάσταση καὶ ἀντρειεύουν τοὺς δειλούς. Τῆς Ρούμελης

* γραμματαλλαγὴ=ταχυδρομικὴ συγκοινωνία.

** μονιές=φωλιές.

τὸ χῶμα ἀναταράζεται πάλι καὶ δὲν ἀφήνει τὸ σουλάνο νὰ κοιμηθῇ ξένιαστος. "Οχι, τροφὲς καὶ πολεμοφόδια δὲν κατεβαίνουν πιά, μὰ οὔτε πουλὶ μαντατοφόρο στὸ στρατόπεδο. 'Απελπισία κι ἀνογὴ δέρνει παντοῦ. Πλημμύρες καὶ χιονόνερα· πεῖνα καὶ γύμνια καὶ κακομοιριά, ἀρρώστιες λογῆς-λογῆς βασανίζουν τὸ δόλιο ἀσκέρι. Μὰ τοῦ Γούναρη τὴν ψυχὴ μὰ τὴ δέρνει ἀνησυχία. Πῶς νὰ βρίσκεται ἡ γυναῖκα καὶ τὰ παιδιά του; Εἶναι γερά; Εἶναι ἀρρωστα; Ζοῦν ἀκόμα ἢ τὰ θέρισε ἢ ἀρρώστια ἢ τὰ σκότωσαν οἱ ἀλλόθρησκοι; "Τπνο δὲν ἔχει στὰ ματόφυλα, δὲν ἔχει γαλήνη στὴν καρδιά. 'Απόψε, μόλις ἔγειρε στὸ ἀγερόστρωμάτου, ὅνειρο κακὸ ἥρθε νὰ τοῦ φαρμακώσῃ τὴ ζωή. Εἰδε γυναῖκα καὶ παιδιὰ σὲ γαρᾶς τραπέζι. Τρῶνε καὶ πίνουν, γελοῦν καὶ γαγκάζουν ἀσύλλογιστα. Χρυσούφαντα ἔχουν τὰ φορέματα, λαμπρὰ τὰ μάτια, ροδοκόκκινα καὶ δροσερὰ σὰν τὴν αὔγη τὰ μάγουλά τους. Τοῦ ἄμοιρου πατέρα ἡ καρδιὰ ἀναγαλλιάζει. 'Υποφέρει δ, τι ὑποφέρει αὐτός· ἀς ζοῦν τουλάχιστον εὔτυχισμένα τὰ μικρά του!..... Μὰ ἔκει κοντὰ στὸ τραπέζι, φτερωτὸς δράκοντας προβλίνει ἀπὸ τὴ γωνιά. Τὰ ὀρθάνοιχτα μάτια του τινάζουν σπίθες· τὸ χρυσοπράσινο δέρμα του μαγνητίζει· τὸ στόμα του γάσκει νὰ καταπιῇ τὸ ἀπειρο. Σέρνεται στὸ πάτωμα ἐπίβουλο· κουλουριάζεται δισταχτικό, μακραίνει καὶ ἀξαφνα σηκώνεται ὄλορθο καὶ γύνεται στὰ παιδιά. Ο νοικοκύρης θέλει νὰ φωνάξῃ, μὰ δὲν μπορεῖ. Παράλυτα τὰ γόνατα ἔχει, τὰ γέρια, τὴ λακιά. "Ομως στὸν ἀφευκτὸ κίνδυνο ρίγνει δυνατὴ κραυγὴ σὰν κεραυνὸ ἀπὸ τὰ στήθια του.

«Μὴ ὀρέ»

Καὶ τινάζεται ὁρθὸς νὰ δράμη νὰ τοὺς σώσῃ. Μὰ στὴ γαλήνη ποὺ ἀπλώνεται γύρω μένει ἀκίνητος. Πιάνει τὸ καταϊδρωμένο μέτωπο, τὰ παγωμένα μέλη, τὴν ἀβάσταχτη καρδιά του καὶ σταυροκοπιέται.

«Θεέ μου, βάλε τὸ χέρι σου».

— «Τ' ἔχεις, ἀδερφέ, καὶ οὐρλιάζεις ἔτσι;» ἀκούεται δίπλα του φωνὴ μισοκομμένη.

* * *

‘Ο ’Αλῆ-ἀγάς, ποὺ κοιμόταν ἐκεῖ, ξύπνησε στὴ φωνὴ κι ἀποροῦσε, ἀν εἶναι στὰ συγκαλά του ἢ τὸν χτύπησε κανένα ἀερικὸ τὸ Γούναρη.

“Αχ! ὅνειρο μὲ τρόμαξε, ὅνειρο κακό», ἀπάντησε ἐκεῖνος.

Διπλοκάθησε στὰ ἀγερόστρωμά του ὁ ’Αρβανίτης, πλάγιασε κοντὰ ὁ κυνηγός, ἔβγαλαν καπνό, ἀναψαν μὲ τὸ πρυόβολο τὰ τσιμπούκια τους κι ὁ Γούναρης μὲ ἀνατριχίλα τοῦ διηγήθηκε τ’ ὅνειρο.

‘Ηταν πολὺν καιρὸ φίλοι ἀχώριστοι. Μαζὶ ἀκολουθοῦσαν τὸ Βριώνη στὴν αὐλὴ τοῦ ’Αλῆ πασᾶ καὶ στὸν πόλεμο· ἵδια εἶχαν τὴ ζωὴ καὶ τοὺς πόθους. Δούλευαν γιὰ νὰ ζήσουν καὶ νὰ θρέψουν τὶς φαμίλιες τους. Τίποτ’ ἄλλο! “Οπως κι ἀν ἥρθαν οἱ καιροὶ καὶ ἀν ἄλλαξαν τὰ πρόσωπα κι ἀν χωρίστηκαν τῆς φυλῆς τους τὰ ἴδανικά, ἔμειναν ἐκεῖνοι ἵδιοι κι ἀπαράλλαχτοι. ‘Η καθημερινὴ ζωὴ μὲ τὶς ἀπαίτησες καὶ τὸ φαρμάκι της, δὲν ἄφηνε νὰ μαντέψουν καθόλου τὴ μεταβολὴ. Τὸ χτῆνος ποὺ βαρὺ καθότανε μέσα τους, δὲν τοὺς ἄφηνε νὰ γνωρίσουν τὶς μεγάλες ἐλπίδες ποὺ σηκώθηκαν ἀνεμόφτερες κι ἔτρεχαν ζητώντας ἀνοιχτὸν ἀέρα, μακριὰ ἀπὸ τὴ σκλαβιά. ”Εφτανε τοῦ ἐνδεικτικῆς πάνως

έσερνε τὸ κεφάλι στοὺς ὄμους καὶ τοῦ ἄλλου πώς πολεμοῦσε καὶ χόρταινε λάφυρα. Ποιὸς ἦταν ὁ ἀφέντης καὶ ποιὸς ὁ δοῦλος δὲ φρόντιζαν. Ἀκολουθοῦσαν κι οἱ δυὸς τὴς ζωὴς ἀδερφωμένοι, γιὰ τὸ αὔριο ἀδιάφοροι, ὅπως τὰ καματερὰ ποὺ ἀκολουθοῦν τοῦ ζευγολάτη τὸ θέλημα.

«Μὴ φοβᾶσαι, φίλε, εἶπε ὁ Ἀρβανίτης, σὰν ἀκουσεῖς καλὰ τὸ ὄνειρο. Τὰ παιδιά σου δὲν παθαίνουν τίποτα. Τὸ φίδι φίλος εἶναι. Τὰ παιδιά σου φίλος τὰ φυλάκει. Μὴ φοβᾶσαι».

‘Ο Γούναρης κούνησε τὸ κεφάλι.

— «Τί φίλος ποὺ πῆγε νὰ τὰ χάψῃ, ἀγά μου!» εἶπε ἀνατριχιάζοντας ὡς τὸ κόκκαλο.

— «Σώπα καὶ θὰ τὸ ἰδῆς γλήγορα. Αὔριο μεθαύριο πάει κι αὐτό. Γροίκα τὸ μυστικό. Ἐπαψαν πιὰ τὰ ψέματα. Τὸ εἴπαμε ὅρθὰ κοφτὰ στοὺς πασάδες. Ἡ παίρνουν τὸ γρηγορώτερο τὸ κάστρο, ἢ τὸ στρίβουμε. Δὲ θὰ σαπίση στὸ βάλτο ἢ παλικαριὰ τῆς Γκεκαριᾶς. Οχι!»

Αγαναχτισμένος ἔφτυσε δυὸς τρεῖς-φορὲς χάμω κι ἔπειτα ξακολούθησε μὲ θυμό:

«Μεθαύριο θαμπά, κάνουμε τὸ γιουρούσι. Ἐχουνε Χριστούγεννα, οἱ ραγιάδες θὰ βρίσκωνται ὅλοι στὶς ἐκκλησιές. Τὸ κάστρο εἶναι ἀφύλαχτο καὶ τὸ παίρνουμε στὸ φύσημα. Δὲ λέω πώς εἶναι καλὰ ἔτσι, δὲν εἶναι παλικαριὰ καὶ δὲν πρέπει στοὺς Ἀρβανίτες. Μὰ οἱ πασάδες δὲ θέλαν, τί νὰ γένη;»

Κι ἔπειδὴ ἔβλεπε τὸν κυνηγὸ συλλογισμένο, δίχως νὰ δείχνῃ χαρὰ ἢ δισταγμὸ στὰ λόγια του, χτύπησε ἀλαφρὰ τὸν ὄμο του κι εἶπε χαμογελώντας:

«Σὲ λίγες μεροῦλες, σταυραδερφέ, ἄκου ποὺ σου λέω γώ! θὰ τὶς γιαροῦμε τὶς φαμίλιες μας».

* * *

Ο ἥλιος ἀνάτειλε τώρα πίσω ἀπὸ τὸ βουνό. Μαῦρος ἥλιος, ἄφωτος καὶ θλιψμένος, σὰ νὰ πενθῇ καὶ κεῖνος τοῦ ἐπαναστατημένου γένους τὴν ἀγωνία. Συνεφοσκεπασμένος ὁ οὐρανός, καταγγιασμένα τὰ οὐρανοθέμελα ρίγουν γρῶμα σκοτεινὸν καὶ παραπονεμένο στὴ γῆ καὶ στὴ θάλασσα, στὰ δέντρα τοῦ κάμπου καὶ στὸ κάστρο, στὴν πέτρα τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ Φίδαρη τὰ νερά, στὸ χορτάρι τῆς λαγκαδιᾶς καὶ τῆς ἀκρογιαλιᾶς τὸν ἄμμο. Η Βαράσοβα μαυροκόκκινη δεξιά, ὁ Ζυγὸς ἀπὸ ἀντίκρυ σπανὸς καὶ καψάλισμένος ἀπὸ τὸ φιὸν* τοῦ χειμῶνα καὶ τὸ δαυλὶ τοῦ πορθητῆ, τὸ Αντελικιώτικα βουνὰ δίπλα προσκυνημένα καὶ ἀντίπερα ὁ Μοριάς, στέκουν συλλογισμένα κι ἀνήσυχα γιὰ τοῦ Ἀγῶνα τὸ τέλος. Κι ἀνάμεσα στῆς θάλασσας τὸ γαλούχρωμα πρόσωπ, καὶ στὰ παγγισμένα στήθη τοῦ κάμπου, ἐδῶ τὰ καράβια τοῦ Γιουσούφ πασᾶ καὶ κεὶ τὸ ἄρματα τῆς Ἀρβανιτιᾶς, φαίνονται ἔτοιμα νὰ σφίξουν στὰ σιδερένια στέρνα τους τὴν πόλη ὥσπου νὰ ξεψυγήσῃ.

* * *

Δώδεκα γιλιάδες τὴν πολεμοῦν. Νυχτόγμερα τὰ κανόνια βροντοῦν καὶ τὰ ντουφέκια ἀστράφτουν καὶ λάμπουν τὰ σπαθιὰ καὶ οὐρλιάζουν τὰ πολεμοθρεμμένα στήθη μπροστὰ στὸ γάντακα. Οἱ μπόμπες νυχτόγμερα κατεβαίνουν στὰ σπίτια, ἀναποδογυρίζουν τὶς

* Φιὸν = ἀνυπόφορο κρύο.

στέγεις, γκρεμίζουν τοὺς τοίχους, σκορποῦν στάχτη καὶ χόβολη τὰ ἔπιπλα καὶ τοὺς κατοίκους.

Τὰ βόλια σκαλίζουν τὸ χῶμα καὶ ρίχνουν κάτω τὰ κορμιά· τὰ γιαταγάνια ξεσκίζουν τὰ τείχη, θρυμματίζουν τὶς πολεμίστρες καὶ βάφονται στὸ αἷμα καὶ τὸν πηλό· τὰ ούρλιάσματα λαμπάζουν τὴν ψυχὴν καὶ τὴν κάνουν νὰ κρυφτῇ βαθιά, χαμένη καὶ δίβουλη. Μὰ ἡ πόλη χαλκόστερνη στέκει στὴ γῆ της, ἀδιάφορη στὴ λύσσα τοῦ ἐχθροῦ καὶ τοῦ Χάρου τὶς σατίτες. Μέσα της ἔχει τὸ Μαυροκορδάτο καὶ τὸ Μάρκο Μπότσαρη· μέσα της τὸ Γρίβα καὶ τοὺς Μοραΐτες ὄπλαρχηγούς. "Η τρόπαιο νίκης ἦ νεκροκρέβατο ἐδῶ! εἴπαν ὅλοι στὸ πρῶτο φανέρωμα τοῦ ἐχθροῦ. Καὶ τόκαναν ώς σήμερα. Τί θὰ γίνη αὔριο, ποιὸς ξαίρει.

* * *

Μὰ ὁ Γιάννης ὁ Γούναρης δὲ σκέφτεται γι' αὐτά. Δὲν τὸν μέλει τέσσερα. Τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ποὺ ἔδιωξε τὸν ὕπνο ἀπὸ τὸ στρατόπεδο, ἀπὸ τοῦ κυνηγοῦ τὴν ψυχὴ δὲν ἔδιωξε τὴ λαχτάρα. Μὲ τὸ ντουφέκι στὴν ἀγκαλιὰ πλαγιασμένο, ζωσμένος τὰ μπαρουτόσκαγα, μὲ τὸ σακούλι στὸν ὕμο, βγῆκε νὰ κυνηγήσῃ γιὰ νὰ θρέψῃ τὸν ἀφέντη του. Γυρίζει στὰ ριζώματα τοῦ Ζυγοῦ, πηδᾶ χαντάκια καὶ τράφους*, δρασκελᾶ κορμόδεντρα, ἀνεβαίνει σὲ ράχες, ροβολᾶ στὰ λακκώματα πάντα ἀνήσυχος. Τὰ κυνηγάρικα σκυλιὰ πολλὲς φορὲς γαύγισαν γιὰ νὰ τραβήξουν τὴν προσοχὴ του. Πολλὲς φορὲς γοργοπόδης ὁ λαγὸς ξέφυγε ἀπὸ τὰ χαμόκλαδα, πολλὲς φορὲς ἡ ξυλόκοτα φτερά-

* τράφους=τάφους, χαντάκια.

κισε μπροστά στήν κάνα του. Μὰ δὲν ἔχει νοῦ νὰ ση-
κώσῃ τὸ ντουφέκι. Πουλιὰ διάβηκαν κοπάδι ἀπὸ τὸ
κεφάλι του, μὰ δὲ γυρίζει μάτι νὰ τὰ ἰδῃ. 'Η ψυχὴ
δὲν ἔχει ὅρεξη ν' ἀκολουθήσῃ τὸ σῶμα του. 'Ανάλαφρη
πετιέται μακριὰ στῆς "Αρτας τὰ στενοσόκακα, στὰ
σπίτια τὰ κλειστὰ καὶ πάσχει νάβρη τὴ φτωχὴ φα-
μίλια του, μπορεῖ νεκρή, ἵσως παγωμένη κάτω ἀπὸ
τὸ μάτι τοῦ δράκοντα. "Ω, ναί! πολὺ καλὰ τὸ γνωρί-
ζει. Δράκοντας εἶναι ὁ Τοῦρκος, ποὺ τὴν κρατεῖ στὰ
νύχια του. "Ισως δὲν τὴν ἔπνιξε ἀκόμη, δὲν τὴν κακο-
μεταχειρίστηκε, μὰ μπορεῖ νὰ τὸ κάμη. Φτάνει μόνο
νὰ ὑποψιασθῇ.

"Αχ καὶ νὰ τέλειωνε!" ψιθύρισε μὲ βαρὺ ἀνα-
στεναγμό!

Ναί, νὰ τέλειωνε μιὰ ὥρα ἀργύτερα τὸ βάσανο!
Νᾶπερναν τὸ κάστρο οἱ ἔχθροι!

'Ο πασᾶς θὰ γυρίσῃ στὴν "Ηπειρο καὶ μαζὶ θὰ
γυρίσῃ ὁ Γιάννης ὁ Γούναρης στὴ φαμίλια του.

'Η καρδιὰ τοῦ ἄμοιρου γονιοῦ πλημμύρισε ἀπὸ
ἀναγάλλιαση σ' αὐτὴ τὴ σκέψη. Μιὰ στιγμὴ πίστεψε
πὼς ἦταν ἡ ὥρα τοῦ γυρισμοῦ. 'Ολόχαρος ὁ νοῦς του
βλέπει ἔνα τοὺς τόπους ποὺ θὰ διάβαινε. Νά τη καὶ
ἡ "Αρτα. "Αχ! νά κι ἡ γυναῖκα, τὰ παιδιά του ζων-
τανά! Γιὰ ἴδες πὼς τρέχουν νὰ κολλήσουν ἀπάνω
του!

* * *

"Μπάμ...." βρόντησε τὸ ντουφέκι του, ξυπνών-
τας τὴ λαγκαδιά.

"Ενα ζευγάρι ξυλόκοτες πέσανε, σερνικὸ καὶ θη-
λυκὸ πλάι πλάι, μὲ ματωμένο στῆθος, σπασμένα τὰ
φτερά, μὲ μάτια νυσταγμένα.

"Επρεξε, τὰ σήκωσε στὰ χέρια του, τὰ ψηλαφᾶ νὰ
ἰδῃ τὸ πάχος τους. Κι ἐκεῖ ποὺ σφαλοῦν τὰ μάτια στὸν
αιώνιο ὕπνο καὶ τὰ ράμφη ἀνοίγουν γιὰ νὰ ρουφῆ-
ξουν στερνὸν ἀέρα στὰ φλογισμένα σωθικά τους, τὰ
ρίχνει στὸ σακούλι του. "Επειτα γαρούμενος τρέχει
νὰ ζητήσῃ ἄλλο κυνήγι καὶ συλλογίζεται τὰ φιλέματα
ποὺ θὰ πάρη τὸ βράδυ ἀπὸ τὸν ἀφέντη του.

Μὰ ἔκοψε τὸ δρόμο καὶ τὴ γαρά του ἀπότομα.
Καμπάνας κλαγγή γύθηκε· γέμισε πέρα ὡς πέρα τὸν
κάμπο. 'Ο Γιάννης ὀλαφιάστηκε· γύρισε ζερβόδεξα
τὸ κεφάλι ζητώντας νὰ γνωρίσῃ ποῦθε ἐρχόταν.
Πρώτη φορὰ τὴν ἀκουε. 'Ο κατακτητὴς ἀπὸ αἰῶνες
τώρα ἀρνήθηκε στοὺς χριστιανοὺς τῆς ἐκκλησιᾶς τὴ
φωνὴ νὰ μὴ θυμίζῃ στὸ ραγιὰ οὐράνια παρηγοριὰ
κι ἐπίγεια βυζαντινὴ βασιλεία. "Εσπασε τὶς καμπάνες
λιανὰ κομμάτια· γκρέμισε τὰ καμπαναριά. "Οπου
κι ἀν γύρισε δὲ κυνηγὸς σὲ χωριὰ καὶ πολιτεῖες, καμ-
πάνα δὲ γνώρισε, φωνὴ τῆς δὲν ἀκουσε. Μὰ τὸ
σπέρμα τὸ προαιώνιο, τὸ χριστιανικό, ποὺ πέρασε στὴ
σάρκα του ἀπὸ γενεὲς γενεῶν, ξαφνίστηκε τώρα στὸν
ἥχο, σὰν βαρυκοιμισμένος πολεμιστὴς στὴ σάλπιγγα.
Τὸ σῶμα του ἀνατρίχιασε, ἀναταράγτηκε ἡ καρδιά.
"Α, ναί· τὴ γνώρισε· εἶναι καμπάνα χριστιανικὴ καὶ
ἔρχεται ἀπὸ τὴν πόλη μέσα.

"Αγρυπνοι τὴν πολεμοῦν ἐχθροὶ στεριὰ καὶ θά-
λασσα. Τῆς ἔκοψαν τὸ ψωμί, τὰ βόλια, τὴ μπαρούτη,
τῆς ἔκοψαν τὴ βοήθεια. Μὰ ἐκείνη ἀκόμα πολεμᾶ. Πο-
λεμᾶ καὶ ζῆ ἐλεύθερη. "Οσοι νεκροί, θάφτονται βαθιὰ
στὸ χῶμα της. "Οσοι ζωτανοί, χαίρονται στὰ καλὰ τοῦ
ἥλιου καὶ γλεντοῦν. Σήμερα ἐλεύθεροι, αὔριο νεκροί·
τί πειράζει; Σήκωσαν τὰ ἑθνικὰ λάβαρά τους στὸν

ἀδούλωτον ἀέρα· στύλωσαν τὰ θρησκευτικά τους σήμαντρα καὶ πανηγυρίζουν. Αὔριο γεννιέται δὲ Χριστός, λυτρωτὴς τοῦ κόσμου. Τῆς γῆς λυτρωτὲς αὐτοί, δοξολογοῦν τὸ μέγα βρέφος, ποὺ δίδαξε νὰ περιφρονοῦν τὸ θάνατο τοῦ ἐνὸς γιὰ τὸ λυτρωμὸ τῶν ἄλλων.

‘Ο Γούναρης χαμήλωσε τὸ ντουφέκι του, ἀκούμπησε στὴν κάνα τὸ χέρι καὶ κοιτάζει ἔκει, κατὰ τὴν πόλη, ἀγγελόφερτος σὰν τὸ Μωϋσῆ, ἀπλώνει τὸ βλέμμα του ἀδούλωτο καὶ βλέπει ἐκστατικός. Δὲν ἀντικρίζει πιὰ τὴ στενὴ λωρίδα τοῦ Μεσολογγιοῦ. Βλέπει τὴν ἑλληνικὴ γῆ πέρα ἐλεύθερη, κάτω ἀπὸ ἕνα στέμμα καὶ μιὰ σημαία. Καὶ εἶναι τὸ στέμμα δὲ δικέφαλος ἀετός. Κι εἶναι σημαία ἡ γαλανόλευκη. Ἐλευθερία, ἔκει, Ἐλευθερία καὶ εἰρήνη. Οἱ γονέοι χαίρονται τὰ παιδιὰ καὶ τὰ παιδιὰ τοὺς γονέους. Τὰ νιάτα ζευγαρώνουν, χτίζουν θεμέλιο ἀκλόνητο τὰ γεράματα. ‘Ο πατέρας κοιμᾶται ἥσυχος στὴν κλίνη του κι ὁ δουλευτὴς τρυγᾶ τοὺς καρποὺς τῆς γῆς, δίγως τοῦ δεκατιστῆ τὸ μέτρημα. Μαζὶ μὲ τὴ κλαγγὴ ἔγει δὲ κυνηγὸς γύρω του μυρτιᾶς καὶ λιβανιοῦ μοσκοβολιὰ καὶ τὴ ρυνφᾶ λαίμαργος σὰν ἥλιοψημένο φύλλο τὴ δροσιά. ‘Η καρδιά του ἀνοίγεται στὸ μυστήριο. Πότε θ' ἀπολάψη καὶ κεῖνος τὴ ζωὴ ποὺ χαρίζει ἡ ἐλευθερία στὰ τέκνα της;

“Αχ, πότε;....» ψιθυρίζει ταπεινὸς καὶ δακρυσμένος.

Μὰ βλέπει ἀγνάντια του τὸ στρατόπεδο τῶν ἔχθρῶν μὲ τὰ κανόνια στημένα καὶ πυκνὴ καταγνιὰ πλακώνει τ' ὅνειρό του. Τὸ δέντρο τῆς ἐλευθεριᾶς δὲν ἀνθίσει ἀκόμη, ἔκει φυτεύτηκε, μὰ δὲν ἔκαμε καρπούς. “Οφης κακὸς παραμονεύει στὴ ρίζα, πριονίζει

μὲ τὰ σκυλόδοντά του τὸν κορμὸν καὶ πρὶν μεστώσῃ
βούλεται νὰ τὰ μαράνη. Τὸ εἶπε ἔάστερα ὁ Ἀλή-ἀγάς.
Αὔριο θὰ κάμη τὸ γιουρούσι * ὁ Τοῦροκος.

« "Αν τὸ ἥξαιραν", συλλογίστηκε.

Ναί, ἀν τὸ ἥξαιραν νὰ μὴν ἀφήσουν ἀφύλαχτο τὸ
κάστρο. "Αν τὸ γνώριζαν νὰ μὴν πᾶνε στὶς ἐκκλη-
σιὲς παρὰ στοὺς πύργους, νὰ μὴν πάρουν κεριὰ στὸ
χέρι, παρ' ἀστόμωτα σπαθιά, νὰ μὴν ψάλουν τροπά-
ρια στὸ Χριστό, μὰ τραγούδια τρανολάλητα στὸν" Αρη,
τὸν πατρογονικὸ θεό τους! Οἱ ἐκκλησιὲς εἶναι τῶν
ἔλευθερων ὁ σεπτὸς βωμός· τῶν δούλων εἶναι οἱ πύρ-
γοι.

"Αγ! νὰ τὸ ἥξαιραν.

« Μὰ ποιὸς νὰ τοὺς τὸ εἰπῆ; »

Ναί, ποιὸς νὰ τοὺς τὸ εἰπῆ; Μόνος αὐτὸς τὸ ξαί-
ρει κι οἱ Ἀρβανῆτες. Ἐκεῖνοι ἀπὸ τὴν αὐγὴν τὰ σπα-
θιά τους τροχοῦν ἀνυπόμονοι γιὰ τὴν ὅρα τῆς ἐφόδου.
Θέλουν νὰ χορτάσουν αἷμα καὶ λάφυρα. Κι ἐκεῖνος;
τί νὰ κάμη ἐκεῖνος; Τὸ εἶναι του κρατεῖ ὁ τύραννος.
Τὴ γυναικα του, τὰ παιδιά του, τ' ἀγγελούδια του.
Ἐκεῖνα μόνο μὲ τὴ ζωή του ζοῦν καὶ κάτω ἀπὸ τὸν
ἴσκιο του μεγαλώνουν. Πῶς νὰ τοὺς κόψῃ τὴ ζωή καὶ
τὸν ίσκιο ὁ πατέρας.

« "Ογ, Χριστέ μου, βάλε τὸ χέρι σου".

Καὶ ἀθελα σφαλεῖ τὰ μάτια, γυρίζει τὶς πλάτες
στὴν πόλη καὶ φεύγει μακριά. Πηδᾶ χαντάκια καὶ
τάφρους, δρασκελᾶ κορμούδεντρα, ἀνεβαίνει ράχες,
κατεβαίνει λαγκαδιές, βουνὰ θέλει νὰ ρίξῃ πίσω του.
Μὰ ἡ κλαγγὴ ἀκολουθεῖ τὸ βῆμά του, παντοῦ, ἀν-

* γιουρούσι=ἔφοδο.

τιλαλεῖ στ' αὐτιά του, μέσα στὰ σπλάχνα του βροντᾶ:

—Γχλάν-γχλάν γχλάν-γχλάν γχλάν-γχλάν

* * *

‘Ο Γούναρης ρίχτηκε σ’ ἔνα λιθάρι ἀπελπισμένος. Μπροστά δὲν ἔχει τὰ παιδιά καὶ τὴ γυναικα του. Εἰκόνα φόνου καὶ δλέθρου ἄλλη ἀπλώνεται γύρω του : Τὸ Μεσολόγγι πατιέται τώρα καὶ κουρσεύεται ἀπὸ τοὺς Λιάπηδες.

Θρυμματίζονται οἱ πύργοι, καπνίζουν τὰ σπίτια, σέρνονται εἰκονίσματα στὸν αἵματόβρεχτο πηλό. Ἀχούρια μπέηδων ἔγιναν οἱ ἐκκλησιές, τὰ δισκοπότηρα κρασοπότηρα τῶν πασάδων, οἱ ποδιὲς τῆς “Αγιας Τράπεζας ἀλόγων σαγίσματα, τ’ ἄμφια στολίδια τῆς χανούμισσας” ἡ μίτρα τοῦ Δεσπότη ἀγάδων σκούφωμα καὶ τὸ Τετραβάγγελο σημάδι στὸ ντουφέκια τῆς Αρβανιτιᾶς. Λαχτάρα παντοῦ καὶ θρῆνος· τρόμος καὶ χαμός ! Οἱ ἀντρες κοίτονται στὸ αἷμα τους. Στοὺς πύργους λάμπουν τὰ μισοφέγγαρα καὶ ἀνεμίζουν. Κι ἡ Ἑλληνικὴ σημαία πεσμένη κάτω τοῦ λέει ἀφώνα, πώς ἐκεῖνος εἶναι ἡ αἰτία τῆς τόσης καταστροφῆς. Ἐκεῖνος ποὺ στάθηκε πατέρας, μὰ ὅχι χριστιανός.

—Γχλάν-γχλάν γχλάν-γχλάν γχλάν-γχλάν ἀντιλαλεῖ πάλι τὸ σήμαντρο στ’ αὐτιά του.

‘Ο Γούναρης πίστεψε πώς ἦταν φωνὴ ἀνθρώπινη. Καὶ ἡ φωνὴ τοῦ λέει πώς εἶναι καιρὸς ἀκόμη, πώς ἀν θέλη, μπορεῖ ὅλα τοῦ ἐγχθροῦ τὰ σγέδια νὰ τὰ γαλάσῃ.

« "Α ναί· εἶπε μὲ ἀγωνία. Δὲν εῖμαι μονάχα πατέρας. 'Ο Θεὸς ἔχει φροντίδα τὰ παιδιά μου· ἐγὼ τὴν τύχη τοῦ Γένους μου".

Καὶ ἀκράτητος, σὰν ἀπὸ ἀνώτερη δύναμη σπρωγμένος, ὥρμησε κάτω στὸ περιγιάλι, ποὺ καθρέφτιζε τῆς δύσης τὰ πανώρια χρώματα.

* * *

Τὸ τούρκικο στρατόπεδο βρίσκεται τώρα στὸ πόδι. 'Απ' ἄκρη σ' ἄκρη στὸν κάμπο ἡ ζωὴ αἷμα μυρίζεται κι ἀναβράζει. "Αντρες ντύνονται βιαστικοί, ἀλογα σελοχαλινώνονται, φυσέκια καὶ στουρναρόπετρες μοιράζονται. Δοκιμάζεται ὁ ἀθέρας τοῦ σπαθιοῦ, ἡ μύτη τοῦ χαρμπιοῦ καὶ τοῦ ἀπελατικιοῦ * τὰ καρφιά, ἐν ἀνοίγουν κεφάλια μὲ τὸ πρῶτο χτύπημα. Τῶν καριοφιλιῶν οἱ φωτιές ψηλαφοῦνται. "Οσοι πιστοὶ γονατίζουν καὶ προσεύχονται, μὲ τὰ γέρια σμιχτὰ στὰ σκέλια τους, μὲ τὸ μέτωπο στὴ γῆ.

"Αλλοι δρθοὶ καὶ σοβαροί, φάίνονται βυθισμένοι στὸν ἅπειρο κόσμο τῶν ψυχῶν. "Αν σκοτωθοῦν θέλουν νὰ περάσουν γοργὰ τὸ τρέχινο γεφύρι, νὰ βροῦν τὰ πιλάρια τοῦ Παραδείσου. "Αν ζήσουν, νὰ γυρίσουν σπίτι τους φορτωμένοι στὰ λάφυρα. Οἱ δερβίσηδες τρέχουν ἐδῶ καὶ κεῖ, φωνάζοντας τὴν προσευχὴν καὶ παρακινώντας τοὺς πιστοὺς στὴ μάχη. « "Ενας Θεὸς μέγας, ὁ 'Αλλάχ, καὶ Μωάμεθ ὁ προφήτης αὐτοῦ. Θάνατος στοὺς ἀπιστούς, θρίαμβος τοῦ 'Ισλάμ !» Οἱ πασάδες καὶ μπέηδες τάζουν γρόσια καὶ φλωριὰ καὶ στολίδια: « Τῶν ἀπιστῶν τὰ πλούτη στὰ παλικάρια, ἡ γῆ στὸν 'Αλλάχ !»

* ἀπελατίκι=σπαθοράθδι, βόπαλο ξύλινο σὲ σχῆμα σπαθιοῦ.

‘Η νύχτα βουβή παραστέκει ἀπάνω τους.

“Αστρο δὲ φαίνεται κανένα. Μπροστὰ μόλις ξεχωρίζει τὸ κάστρο. Ψηλώνει πίσω ὁ Ζυγός καὶ δίπλα στέκεται ἡ Βαράσοβα. Δὲ γεννιέται Χριστὸς ἀπόψε λυτρωτής. ‘Ο Χάρος γοργοτρέχει ἔτοιμος, μὲ τὶς σάιτες στὸ δοξάρι καὶ τὸ βρόχο στὸ χέρι.

* *

‘Ο Γούναρης ὄλόρθος μέσα στὴ σκηνὴ ἔχει μαργωμένο τὸ σῶμα κι ἄθυμη τὴν ψυχὴν.

‘Οχτακόσιοι Ἀρβανῆτες, διαλεχτοὶ ὅλοι, δρμητικοὶ σὰν δρόλαπας βγῆκαν μὲ τὸ σπαθὶ στὰ δόντια. Τώρα κοίτονται κρυμμένοι δίπλα στὸ χάντακα, δργιὲς μόλις μακριὰ ἀπὸ τὰ τείχη. Δὲν περιμένουν παρὰ τὸ σύνθημα καὶ τότε θὰ τιναχθοῦν στὰ τείχη. Δὲν περιμένουν παρὰ τὸ σύνθημα καὶ τότε θὰ τιναχτοῦν σαϊτόφιδα νὰ κολλήσουν ἀπάνω τους. Θὰ βροῦν τάχα ἐκεῖ τοὺς Χριστιανούς; Τὸν πίστεψε ὁ γραμματικός; Κάτω στὸ περιγιάλι ποὺ γύριζε, εἶδε ἄξαφνα ἔνα προιάρι. ‘Ο Γραμματικὸς τοῦ Μακρῆ κατέβαινε ἀπὸ τ’ Ἀντελικὸ στὸ Μεσολόγγι. “ΕΒγαλε τὸ μαντίλι, νόημα τοῦ ἔκαμε νὰ ζυγώσῃ, μὰ κεῖνος ὅλο καὶ κατέβαινε. Δὲν ἥθελε νὰ πιστέψῃ πὼς φρόντιζε γιὰ τὸ καλὸ τῆς πατρίδας. Καὶ σὰν ἔκαμε τὸ σταυρό του καὶ ξεμυστηρεύτηκε, ἐκεῖνος ἔφυγε χωρὶς οὔτε «γειά σου» νὰ τοῦ εἰπῇ. Καὶ εἶχε δίκιο, τὸ γνώριζε πὼς εἶχε δίκιο. Μὲ τί χείλη νὰ χαιρετήσῃ ὁ πολεμιστής διμόφυλο, ποὺ βρίσκεται τέτοιες μέρες στὸ ἀσκέρι τοῦ ἔχτροῦ; Μὲ τί καρδιὰ νὰ πιστέψῃ σὲ ἄνθρωπο, ποὺ στρώνει ἀκόμη τὴν τάβλα τοῦ πασᾶ, ἐκείνου ποὺ ἔρχεται νὰ πνίξῃ τὴν πατρίδα στὸ αἷμα καὶ τὴ σκλαβιά;

«'Αλιμονο ἀν δὲ μὲ πίστεψε!.... ἀλιμονο!....»
ψιθύρισε ταπεινὸς καὶ δακρυσμένος.

* * *

"Εξαφνα ό πατέρας ξύπνησε μεγαλοδύναμος και στέρεψε πάραυτα τίς βρύσες τῶν ματιῶν του. Καλύτερα νὰ μὴν πίστευε· καλύτερα νὰ μείνουν ξένιαστοι οἱ "Ελληνες. Χάνονται ἐκεῖνοι, ναί· μὰ ζοῦν τὰ παιδιά του. Τὰ παιδιά και ἡ γυναῖκα του. Τί ἔπειθε και ὅταν τὸ συλλογίστηκε πρίν! Ποιὸς δαίμονας τοῦ σήκωσε τὰ μυαλά! Μήπως ἀν βροῦν ἀντίσταση οἱ Τοῦρκοι δὲ θὰ ὑποψιαστοῦν πρῶτα ἐκεῖνον; Καὶ τότε; Θὲ ἀλίμονο! Τὰ τρυφερὰ κορμιά τους στοὺς σκύλους θὲ ριχτοῦν, και τὰ κεφάλια τους, μπηγμένα στὰ παλούκια, θὲ γίνουν στοὺς ραγιάδες φριγτὸ παράδειγμα.

Καλύτερα ποὺ δὲν τὸ πίστεψαν.

— Γκλάν-γκλάν!.... γκλάν-γκλάν!.... γκλάν-γκλάν.... Ἡ αλαγγή ἀντήχησε πάλι κι ἀπλώθηκε στὴ μαύρη νύχτα. Οἱ ἐκκλησιές ἀνοιξαν τὶς πόρτες τους· τρέχουν τώρα νὰ λειτουργηθοῦν οἱ πιστοί. Μὰ ὁ ἔχθρος παραμονεύει. Σφύριγμα δυνατὸ ἀκούστηκε. Και σύγκαιρα τρανὸς ἀλαλαγμὸς και κανονοβολὴ ταράζει τὴ γῆ και φώτισκεν τὰ πάντα. Οἱ Τοῦρκοι χύθηκαν στὰ τείχη. Ὁ Γούναρης τινάχτηκε ἔξω δίβουλος. Τ' ἥθελε νὰ γίνη κι αὐτὸς δὲν ἥξαιρε. Ἡθελε και τὰ δυό, δὲν ἥθελε κανένα. Μὰ σύγκαιρα πύρινος ὄφης φάνηκε στὰ τείχη και ντουφέκια βρόντησαν. Τὰ βόλια πέσανε γκλάζι στὸ στρατόπεδο.

«Δόξα σοι ὁ Θεός!» Στέναξε ὁ κυνηγός, κάνοντας τὸ σταυρό του.

Κι ἔπεισε στὰ γόνατα. Ὁ λόγος του πιστεύτηκε. Τώρα πικρὸ μολύβι θερίζει τὴν ἀρβανιτιά. Τ' ἄλογα τῶν σπαχήδων πέφτουν νεκρὰ στὸ γῆμα, πρὶν φέρουν τοὺς καβαλάρηδες στὴ μάγη. Οἱ σημαιοφόροι, μόλις

προφτάσουν νὰ μπήξουν τὶς σημαῖες στοὺς πύργους,
καὶ γκρεμίζονται μαζὶ στὰ θολὰ νερὰ τοῦ χάντακα.
Πηδοῦν ἀδιάκοπα στὸ κάστρο οἱ ἔχθροι. Μὰ τρέχουν

καὶ τοὺς πετσοκόβουν οἱ "Ελληνες. Δὲν ἔχουν μόνο ντουφέκι καὶ σπαθί. "Έχουν ἀξῖνες καὶ τσαπιά, τσεκούρια καὶ στυλάρια, κεραμίδια καὶ πέτρες. "Ο, τι βρεθῆ στὰ γέρια τους γίνεται σιδερόξυλο. Δὲν εἶναι μόνο πολεμοθρεμμένοι ἄντρες, μὰ καὶ παιδιά καὶ γυναικες, ἄντρειωμένες τώρα μὲ τὴν προγονικὴ δργή. Βάφονται μὲ τὸ αἷμα τους, βλέπουν ξεσκλισμένες τὶς σάρκες τους, σκοτωμένους συγγενεῖς· ἄντρες καὶ παιδιά τους, ἀδερφοὶ καὶ πατέρες, φωτιὰ καὶ σίδερο γύρω τους. Μὰ δὲ λιποψυχοῦν.

"Ο Γούναρης στέκει βουβὸς κι ἀφανισμένος. Τρέμει τὸ πεῖσμα τοῦ ἔχθροῦ καὶ τὴ δύναμη. 'Ως πότε θὰ βαστάξουν; Τ' ἀδύνατα ἐκεῖνα τείχη, οἱ χωματένιοι σωροὶ πῶς θὰ κρατήσουν τὴν ἀνθρωποπλήμμυρα, ποὺ ὅλο δυναμώνει καὶ βροντομαχᾶ ἀπάνω τους!

* * *

"Εξαφνα κάτω ἀπὸ τὴν ἀχνὴ λάμψη τῆς αὐγῆς βλέπει τοὺς σπαχῆδες νὰ σκορποῦν πίσω. Γύρισε ἀστερά, τὸ ἵδιο. Στὴ μεγάλη Τάπια καὶ σ' ὅλο τὸ προτείχισμα κυματίζει ἡ 'Ελληνικὴ σημαία καὶ χαιρετίζει τοῦ ἥλιου τὴν ἀνατολή. Καὶ δῶθε πέρ' ἀπὸ τὸν χάντακα οἱ "Ελληνες μὲ γυμνὰ σπαθιὰ κι αἷματοβαμμένη φουστανέλα κυνηγοῦν στὶς σκηνὲς ἀνάμεσα τοὺς ἔχθρούς.

Φεύγουν οἱ σιτιπετάρηδες! Πιστόλες βροντοῦν, λάμπουν σπαθιά, κεφάλια κυλοῦν στὰ χώματα, κορμιά κοίτονται «ράϊ» ἀντηχοῦν κι ἀλαλαγμοὶ καὶ σφυρίγματα! Κι ἀνάμεσα στὴν ἄγρια βουὴ ἀκούεται ἡ κλαγγὴ σὰ φωνὴ οὐρανόσταλτη:

—Γκλάν-γκλάν γκλάν-γκλάν
γκλάν-γκλάν

‘Ο Γούναρης ἔκαμε τὸ σταυρό του.

«'Α ! μωρὲ προδότη, χαίρεσαι τώρα»..... βρόν-
τηξε κοντά του φωνὴ λυσσασμένη.

Καὶ φάνηκε ἀγριοπρόσωπος ὁ Ἐλῆ-ἀγάς, ὁ φί-
λος του. Τὸ βόδι τὸ μανὸν ἔσερνε ἀκόμη τὸ ζυγὸν στὸν
τράχηλο, ὅπου τὸν ἔσπρωχνε ἡ βουκέντρα τοῦ ζευ-
γολάτη. Ἔνιωσε πῶς δὲν ἀκολουθοῦσε ὁ σύντροφος,
πῶς ἄλλαξε τὸ δρόμο του. Τόνιωσε καὶ ρίχτηκε νὰ
τὸν κρατήσῃ. Μὰ ὁ ραγιὰς χύθηκε ἀπάνω, τὸν ἔσφιξε
στὰ μπράτσα καὶ κυλίστηκε μαζὶ του χάμω. Κι ἐκεῖ
ποὺ ὁ Ἀρβανίτης, ξαφνισμένος γιὰ τὴ δύναμη τοῦ τα-
πεινοῦ σταυραδερφοῦ, λάχτιζε τὴ γῆ καὶ μόλυνε τὸν
ἄέρα μὲ τὶς βλαστήμιες, γοργὸς ὁ Γούναρης τοῦ πῆρε
τὸ γιαταγάνι καὶ τὸ βύθισε στὰ στήθη του.

«'Απιστο σκυλὶ ώς πότε!.....» βρυχήθηκε.

Καὶ τράβηξε κατὰ τὴν πόλη ρίχνοντας μὲ περι-
φρόνηση στὸ στρατόπεδο τὸ κεφάλι τοῦ Ἐλῆ-ἀγᾶ,
σὰν νάρριγκε κακὴ παρασαρκίδα ἀπὸ πάνω του.....

A. Καρκαβίτσας

Τὸ νερὸ τῶν διψασμένων.

γέρο ἀγωνιστὴς ἔκοιταζε τὸ θολὸ
νερὸ μέσα στὸ ποτήρι, ἀνεβοκατέβαζε τὰ κάτασπρα
δασιά του φρύδια, καὶ κουνώντας τὸ κεφάλι του εἶπε:

«Μωρὲ ποῦ κατάντησε τὸ δόλιο τὸ Μεσολόγγι,
μ' αὐτὸν τὸ θεοσκοτωμένο τὸ Δήμαρχο! Οὔτε στὸν
«κλεισμὸ» δὲν πίναμε τέτοιο νερό.....»

'Ο γέρο ἀγωνιστὴς εἶχε τὴν ἀδυναμία καὶ τὴν τέ-
χνη ἀπὸ κάθε κουβέντα, μ' ἐνα πήδημα νὰ φτάνῃ στὴν
πολιορκία καὶ στὴν ἔξοδο, καὶ χρεωστοῦσε μάλιστα
χάρη σὲ μένα, ποὺ παιδάκι τότε λαίμαργο γιὰ ἴστο-
ρίες, ἥμουνα δ πιὸ καλόβολος ἀκροατής του.

«Οὔτε στὸν κλεισμό, μωρὲ παιδί μου, μὰ τοῦτον
τὸ Σταυρό, νὰ τὸν κάμω καὶ νὰ βγῆ ἡ ψυχή μου.

Τὸν καιρὸ ποὺ δ Μπραΐμης μᾶς ἔκοψε τὸ νερό, πάν-
τεχε πῶς θὰ παραδοθοῦμε τὴν ἄλλη μέρα, ἡ θὰ σκά-
σωμε σὰν τὰ ποντίκια· ἐμεῖς ὅμως ἀνοίξαμε πηγάδια
στὸν "Αἱ-Νικόλα, στὶς τάπιες, ὅπου βλέπαμε χῶμα
γλυκό, καὶ βγάλαμε νερό. Θὰ πῆς κακὸ καὶ ψυχρό,
ἀρμυρό, θολό, βαρύ, μὰ κεῖνο μᾶς ἔφτανε γιὰ νὰ μὴν
κάμωμε τὸ χατήρι τοῦ Μπραΐμη καὶ τοῦ Κιουτάγια.

Αύτοί μάθαιναν τί νερὸ πίναμε καὶ ἀποροῦσαν πῶς
ἀκόμα βαστᾶμε.

Μιὰ φορὰ κάμαμε ράϊ (ἀνακωχὴ) καὶ μᾶς στεί-
λανε μέσα τρεῖς Μπέηδες νὰ μᾶς προτείνουν νὰ παρα-
δοθοῦμε. Πολλὲς φορὲς τὸ ἔκαναν αὐτό.

Τὸ περισσότερο ὅμως ἤθελαν νὰ ἴδοῦν τί νερὸ πί-
ναμε, γιὰ νὰ καταλάβουν πόσο θὰ κρατήσωμε ἀκόμα.

‘Ο Θανάσης ὁ Ραζηκότσικας ἦταν τότε πολι-
τάρχης. Αύτὸς εἶχε θηλυκὸ μυαλὸ καὶ κατάλαβε τὸ
σκοπό τους.

« Σταθῆτε, λέει, καὶ θὰ ἴδητε καὶ μένα ».

Κράζει τὶς γυναικες ποὺ μᾶς ἔδιναν τὰ φυσέκια
καὶ μᾶς ἔφεργαν τὸ φαῖ καὶ τὶς διατάζει νὰ βγάλουν
νερὸ ἀπὸ τὸ καλύτερο πηγάδι, νὰ τὸ στραγγίζουν καλά,
καὶ νὰ τὸ περάσουν πολλὲς φορὲς ἀπὸ πανὶ ἐξῆντα νού-
μερο, καὶ ἄμα λαγαρίσῃ καλά, νὰ γεμίσουν μ' αὐτὸ
ἔνα ἀσκί. Κράζει καὶ τὸ Ντάγλα, ποὺ ἦταν ἔξυπνος
καὶ πιστὸς καὶ τὸν εἶχε στὸ σπίτι του ὁ πολιτάρχης,
καὶ τὸν ὀρμηνεύει τί νὰ κάμη σὰν ἔρθουν οἱ μπέηδες.

‘Ηρθαν οἱ μπέηδες καὶ πήγανε στὸ σπίτι τοῦ Κό-
τσικα. ‘Εκεῖ ποὺ εἶναι ἀκόμα τώρα τὸ Κοτσικέικο,
τότε ἦταν χαμηλὰ ἀκόμα τὸ ἀπάνω πάτωμα, τὸ
εἶχαν γαλάσει οἱ μπύμπες καὶ οἱ ἴδιοι νοικοκυραῖοι
τὸ εἶχαν ἀπογκρεμίσει.

‘Εκαμαν τεμενάδες, ρώτησαν «πῶς τὰ περνᾶμε»
καὶ ὕστερα ἤρθανε στὴν κουβέντα.

« Καπετάν-Θανάση, τοῦ λένε, τί περιμένετε; δὲ
βλέπετε ποὺ εἶστε κλεισμένοι ἀπ' ὅλες τὶς μεριές;
Νὰ παραδοθῆτε τώρα, καὶ κανεὶς δὲ θὰ σᾶς κατηγορή-
σῃ. Οἱ πασάδες σᾶς γαρίζουν τὴ ζωὴ καὶ τὸ βιό
σας, νὰ ζήσωμε ὅπως καὶ πρὶν ἥσυχοι καὶ ἀγαπημένοι ».

‘Ο Ραζηρκότσικας τοὺς λέει :

« Καὶ νὰ θέλαμε, μπέηδες μου, νὰ παραδοθοῦμε, εἶναι ιντροπή μας τώρα ποὺ περιμένομε ὥρα τὴν ὥρα τὸν καπετάν Μιαούλη, καὶ μᾶς φέρνει τοῦ κόσμου τὰ καλά ».

Ψέματα τοὺς ἔλεγε.

Κάμαμε κι ἄλλες κουβέντες, καὶ κάποια ὥρα οἱ μπέηδες καμώθηκαν πῶς δίψασαν καὶ ζήτησαν νερό.

‘Ο πολιτάρχης πρόστιξε τὸ Ντάγλα νὰ φέρῃ τ’ ἀσημένιο τάσι. ‘Ο Ντάγλας, ὅπως ἦταν ὁρμηνεμένος, εἶχε δυὸς ἀσκιά, ἐνα μὲ τὸ καθαρὸ ποὺ εἶχαν λαγκάρισει οἱ γυναῖκες, καὶ ἐνα μὲ τὸ νερὸ ποὺ πίναμε.

Λυεῖ τὸ ἀσκὶ μὲ τὸ θολὸ νερὸ καὶ γεμίζει τὸ τάσι.

« Γιὰ νὰ σοῦ εἰπῶ, τοῦ λέει ὁ πολιτάρχης, ἀπὸ τὸ νερὸ ποὺ ἔχομε γιὰ τὰ ζῆται μας δίνεις στοὺς μπέηδες; »

Τοῦ δίνει ἔνα μπάτσο, δίνει καὶ μιὰ κλοτσιὰ στ’ ἀσκὶ καὶ χύνει ὅλο τὸ νερό.

‘Ο Ντάγλας λυεῖ τότε τὸ ἄλλο ἀσκὶ, γεμίζει τρία τάσια μὲ καθαρὸ νερὸ καὶ τὰ δίνει στοὺς μπέηδες.

‘Εκεῖνοι σὰ βγῆκαν γελασμένοι, χαιρετᾶν καὶ φεύγουν. Πᾶνε στοὺς πασάδες καὶ λένε « τὸ καὶ τό, οἱ Μεσολογγῖτες ἔχουν καθαρὸ νερὸ καὶ ἔκεινο τὸ θολὸ τόχουνε γιὰ τὰ ζῆται τους καὶ τὸ χύνουνε ἀλύπητα ». Οἱ πασάδες ἀπελπίστηκαν τότε πῶς θὰ παραδοθοῦνε.

Τέτοιος ἦταν ὁ πολιτάρχης μας. Τώρα κάνουμε δημάρχους καὶ μουλάρια.

‘Εσὺ μωρὲ νὰ γράψῃς αὐτά, σὰ μεγαλώσης, νὰ τὰ μάθῃ ὁ κόσμος· νὰ ίδῃ πῶς τὸ βαστάξαμε τὸ Μεσολόγγι »..

— « Θὰ τὰ γράψω, μπάρμπα Γεωργούλα »..

Καὶ νά, ποὺ ἔκτελῶ τὴν ὑπόσχεσή μου, τώρα ποὺ ἔγινα κι ἔγὼ μπάρμπα-Αντώνης.

‘Αντ Τραυλαντώνης

‘Ο ἀνεμόμυλος τοῦ Μεσολογγίου.

ολὺ κοντὰ στὴν πόλη, ξερικό, γυμνὸ τὸ νησάκι· τὸ ἀντάμωνε μὲ τὴν πόλη μιὰ στενὴ πετρένια λουρίδα, τοῦ μόλου γλῶσσα.

Μόλις πενήντα στρεμμάτων ἔπιανε τόπο στὴ ρηχὴ λιμνοθάλασσα. Κανένας τοῖχος δὲν τὸ προστάτευε τὸ νησάκι ἀπὸ τὴν πλημμύρα τὴ θαλασσινή, καὶ κανεὶς ἵσκιος ἀπὸ τὸν ἥλιο. Τὸ χῶμα του μιὰ γλήνα· μὲ τὸν ἥλιο γυαλίζουν ἀπάνω του, σὰν ἀσημόσκονη, σπειριὰ πηγμένου ἀλατιοῦ. Σπάνιο τὸ χορτάρι ἔκει, περίσσια τὰ βοῦρλα. Οἱ ψαράδες διόρθωναν τὰ προιάρια τους ἀπάνω στὸ νησάκι, τραγουδώντας συχνὰ πυκνά, καὶ ἔπαιζαν τὰ παιδιὰ πολυθόρυβα. Στὶς ὅμορφες ἡμέρες τὶς χειμωνιάτικες μάκραιναν ἵσα μ' ἔκει τὸν περίπατό τους, κάποτε, λιγοστοὶ πάντα, οἱ ἄνθρωποι. Κατάμεσα στὸ νησάκι ὑψωνόταν παλαιὸς ἀνεμόμυλος ἐρειπωμένος. ‘Η στρογγυλάδα του γεμάτη ἀπὸ ραγισμάτιες κι ἀπὸ χαλάσματα· οἱ πέτρες τῆς κορφῆς του πεσμένες σχημάτιζαν στὴ ρίζα του πρόχειρα σκαλοπάτια καὶ καθίσματα.’ Εκεῖ ποὺ μιὰ φορὰ κι ἔναν καιρὸ ἀνοιγόταν ἡ πόρτα καὶ οἱ φεγγίτες τοῦ ἀνεμό-

μυλου, ἔχασκαν τώρα πλατιές τρύπες ἀκανόνιστες. Καὶ ὅπου γοργοσάλευαν μὲ τοῦ ἀνέμου τὸ φύσημα τὰ φτερούγια τοῦ ἀνεμόμυλου, τώρα κρεμόταν πρὸς τὰ ἔξω πλαγιασμένο πάτερο, σάπιο, μισοφαγωμένο, ὄμορφο κόκκαλο σκελετοῦ, ἐκεῖ ποὺ ἀλλοτε συνταραζόταν καὶ ζοῦσε τὸ πρόσωπο. 'Ο ἀνεμόμυλος ἀλλοῦ κιτρινισμένος, ἀλλοῦ κατάμαυρος, κρατοῦσε τὰ σημάδια ἀπὸ δυὸ δύναμες ἀδάμαστες ποὺ προσβάλλοντάς τον ὀλόένα τὸν εἶχαν γονατίσει· ἀπὸ τὸν καιρὸ κι ἀπὸ τὴ φωτιά. Κι ἀπάνω στὴν κορυφή του καὶ στὴ βάση του κάτου τσουκνίδες τὸν περικύκλωναν· τὸ χόρτο ποὺ φυτρώνει στὰ ρεπεθέμελα, καθὼς ἡ ψεῖρα στὸ ζητιάνο.

"Ενα πρώτο—δεκαπέντε χρόνια πέρασαν ἀπὸ τότε—συναπαντήθηκαν στὸν ἀνεμόμυλο ὁ καπετάν Μῆτρος, ὁ γέρος ἀγωνιστής, καὶ ὁ νέος κύριος Τιμόθεος, σπουδασμένος γιατρός. 'Ο νέος κύριος Τιμόθεος, μόλις είκοσιτεσσάρων χρονῶν, ὅτι γύρισε ἀπὸ τὸ Τριέστη. "Ενα ἔτος εἶχε μείνει ἐκεῖ στὸ θεῖο του τὸ μεγαλέμπορο. Γιὰ κάμποσον καιρὸ ἔζησε μὲ τὴν ἀπόφαση νὰ παρατήσῃ τοῦ 'Ασκληπιοῦ τὴ δούλεψη, νὰ γραφῆ στοὺς πιστοὺς τοῦ 'Ερμῆ. Μὰ στὸ Τριέστη τὸν ἥβρε μιὰ παράξενη νοσταλγία, καθὼς ἔλεγε. Καὶ μόλις ἔκλεισ' ἔνας χρόνος, πίσω γύρισε στὸν τόπο του. Παρὰ νὰ μείνη στὴν ξενιτειὰ μὲ μιὰ ξεκάρφωτη ἐλπίδα νὰ πλουτήσῃ, προτίμησε τὴ ζωούλα στῶν πατέρων του τὰ χώματα, φτωχική, μὰ πιὸ σταθμισμένη ζωούλα, κάνοντας τὸ γιατρό. 'Απὸ τὸ φυσικό του εὔερέθιστος, μὰ κάπως ὀκνὸς σὲ ὅλα του, ὁ γιατρὸς μάλινε μέσα του μὲ τὸν ὀνειροπλέγτη. Οἱ φίλοι του τὸν ἔλεγαν αἰσθηματία· τίποτε παραπάνου.

Τὸν πρῶτο χρόνο τῆς σπουδῆς του στὸ πανεπι-

στήμιο λιγοθύμησε τρεῖς φορές, τὴ μιὰ στὴν ἄλλη ἀπάνω, στὸ μάθημα τῆς ἀνατομικῆς.

“Οσο γιὰ τὸν καπετὰν Μῆτρο, ἐκεῖνος μὲ ὅλο τὸ βάρος τῶν ἑβδομήντα του Γενάρηδων, ἔστεκε ἀλύγιστος, ὀλόισος, σὰν ἀπὸ τὴ φυλὴ τῶν δυνατῶν καὶ τῶν ὑπέροχων πλασμάτων, ποὺ ἡ βαλανιδιὲς ἡ ἀνθρωπι, συντρίβονται στὸ τέλος, λυγίζονται. Πλούσια διπλαρισμένη ἡ μακριὰ φουστανέλα του, σὰ νὰ κοίταζε νὰ ξεπεράσῃ στὴν ἀσπράδα τὸ παχὺ μουστάκι του· ἀσημένιο τὸ σελάχι στὴ μέση του. Ζοῦσε μὲ τὴ μνήμη του ποὺ κρατοῦσε διξασμένες μάχες καμιὰ δεκαριά· βρέθηκε σ' αὐτὲς καὶ πολέμησε. Θησαύρισε περίεργα ἥρωικὰ ἐπεισόδια ἀπὸ τὴν ἐπικὴ τὴν ἴστορία τοῦ Ἀγῶνα. Τοῦ ἀρέσει πολὺ νὰ τρώῃ καὶ πολλὰ νὰ λέη. Στὶς νύχτες ἡ ἀύπνια τὸν κυρίευε, νωρὶς ἀφηνε τὸ κρεβάτι, κάποτε καὶ τὸ σπίτι του νωρίς, ἀπὸ πολλὴ στενοχώρια· ἀφοβα τότε παράδινε τὸ σῶμα του στὸ πρωινὸ τὸ δρόσος, ἐκεῖ ἔξω στὸ νησί. Τὸ σπίτι του στὸ μόλι ἐκεῖ, σιμὰ στὸ νησάκι. ‘Ο κύριος Τιμόθεος εἶχε ἔρθει ἐκεῖ γιὰ νὰ κολυμπήσῃ στὴν ἀκρογιαλιά—ὅ μηνας ‘Αλωνάρης—γιὰ νὰ πάρῃ κι αὐτὸς κομμάτι ἀέρα δροσερὸ καὶ γιὰ νὰ χαρῇ τὴν ἀνατολή.

Γνώριμοι καὶ οἱ δύο, σὰν καλοὶ γειτόνοι.

‘Αμέσως μὲ τοὺς πρώτους χαιρετισμούς, ὁ νέος βρέθηκε νὰ κάθεται στὸ σωροβάλιασμα τῆς πέτρας τοῦ ἀνεμόμυλου, πλάι στὸ γέρο. ‘Ο καπετὰν Μῆτρος δὲν ἀργησε νὰ τὸ ἀνοίξῃ τὸ δυσκολόκλειστο πάντα στόμα του. Καὶ ὁ Κύριος Τιμόθεος μὴν ἔχοντας τὴν ὥρα ἐκείνη σπουδαιότερη φροντίδα, δὲν τὴ δέχτηκε λιγότερο εὐχάριστα τὴ συντροφιὰ τοῦ γέρου. Στοχάστηκε μάλιστα πὼς ἦταν εὔκαιρ’ ἡ περίσταση γιὰ νὰ

λύση κάποιες του ἀπορίες ἀπορίες ποὺ τὶς ἔφερε στὸ λογισμὸν ἵσα ἵσα ἡ παρουσία τοῦ καπετᾶν Μῆτρου. "Ετσι ψαχουλεύοντας μὲ τὸ γέρι του τὸν ἀνεμόμυλο, ποὺ ἀκουμποῦσαν στὸν τοῦχο του καὶ οἱ δυό, σὰ νὰ ζητοῦσε νὰ ξεκαθαρίσῃ κάποια ἴστορία τοῦ ἐρείπιου ὁ κύριος Τιμόθεος, ρώτησε :

« Καὶ δὲ μοῦ λέσ, καπετᾶν Μῆτρο, πῶς βρέθηκε ὁ ἀνεμόμυλος δλομόναχος μέσα στὰ νερά μας, σὰν καράβι ποὺ τὸ ἔχει ρίζει στὴν ξέρα ἡ τρικυμία ; 'Απὸ τὰ μικρά μου χρόνια ἔτσι γάλασμα τὸν θυμᾶμαι ».

— « Νὰ σοῦ πῶ, παιδί μου, καλὰ καλὰ κι ἐγὼ δὲν ξαίρω. 'Εδῶ καὶ ἔξηνταπέντε χρόνια, τὸν θυμοῦμαι ποὺ ἥμουν ἔξι χρονῶν παιδί. "Ομως τότε δὲν ἦταν γάλασμα, ὅπως εἶναι τώρα. Τὸν ἀγνάντευα ἀπὸ τὸ σπίτι μας, ποὺ ἦταν ἐκεῖ ποὺ ἔχτισε τώρα σπίτι ὁ κουμπάρος μας ὁ 'Αποστόλης φαίνεται ἀπὸ δῶ τὸ βλέπεις ; Θυμοῦμαι πώς ὁ ἀνεμόμυλος ἦταν τὸ πρῶτο πρᾶμα ποὺ σταμάτησαν πάνω του τὰ μάτια μου, ψηλὸς καὶ στρογγυλὸς μὲ τὴ μυτερή του τὴν κορφή, μὲ τὸ φεγγίτη, μὲ τὰ φτερούγια του. "Οταν ἐβασίλευε ὁ ἥλιος, χτυποῦσε ἀπάνω στὸ γυαλὶ τοῦ φεγγίτη, καὶ ἐκεῖνο φεγγοβολοῦσε, κι ἐγὼ ἀπὸ μακριὰ ἔτρεμα καὶ δὲν τὸ κοίταζα καὶ μοῦ φαινόταν μάτι καμιᾶς μεγάλης λάμιας. 'Η μητέρα μου, ὅταν ἔκλαιγα, μὲ φοβέριζε πώς θὰ μὲ δώσῃ στὴ λάμια τοῦ μύλου νὰ μὲ φάη, κι ἐγὼ σώπαινα. Κι ὅταν γύριζαν στὸν ἀνεμογλήγορα γλήγορα τὰ φτερούγια του πάντα σκιασμένως ἀπὸ τὰ λόγια τῆς μάνας μου, νόμιζα πώς ἡ λάμια δούλευε τὴν ἀνέμη της.

Καὶ δὲν μποροῦσα ποτὲ ἀπὸ τὸ φόβο μου νὰ βγά-

λω τὰ μάτια μου ἀπὸ κεῖ πέρα. "Τστερα, ὅταν μεγάλωσα κάπως, δὲν εἶχα πιὰ τέτοιους φόβους. 'Εμεῖς τότε, μικροὶ καὶ μεγάλοι, δὲν εἶχαμε φόβο· εἶχαμε μόνο μῆσος ἐναντίον τῆς σκλαβιᾶς.

Τότες τὸ νησὶ δὲν ἦταν ἐνωμένο μὲ τὴ στεριά, ὅπως εἶναι τώρα ποὺ μολώθηκε ἡ θάλασσα· ἔχονταν μὲ τὶς βάρκες κι ἔμπαιναν στὸ νερὸ καὶ τραβοῦσαν ἐδῶ πελαγωτά· ώς τὸ γόνατο τοὺς ἔπαιρνε ἡ θάλασσα. "Ενα ἀπόγεμα, ἐγὼ μὲ κάποια παιδιὰ πελαγώσαμε γιὰ νάρθοῦμε στὸ νησί. Θέλαμε νὰ ἴδοῦμε τὸν ἀνεμόμυλο ποὺ εἶχε ἀνοίξει τὴν πορτούλα του καὶ γύριζε τὰ φτερούγια του. "Ημαστε στὴ μέση τοῦ δρόμου, ὅταν ἔτρεξε ὁ πατέρας μου μὲ δυὸ ἄλλους γονεῖς τῶν παιδιῶν, καὶ μᾶς ἐγύρισαν πίσω· μᾶς ἔδειραν καὶ μᾶς φοβέρισαν νᾶ μὴ ξανακάνωμε τέτοιο ταξίδι, γιατὶ εἴμαστε χαμένοι. "Τστερα εἶχα ἀκούσει ἀπὸ τὸν πατέρα μου, ὅτι τὸν ἀνεμόμυλο τὸν ἔχει ἔνας Τοῦρκος Ἀγάς. Εἶχε πάει ἔνα πρωί, σκότωσε τὸ μωλωνά, πῆρε τὸν ἀνεμόμυλο. "Αλεθε τὰ γεννήματα τὰ δικά του, ἀλεθε καὶ τοῦ ξένου κόσμου, ἀλλὰ χωρὶς νὰ τὰ δίνη πίσω. Τοῦ φαινόταν κανένας νοικοκύρης βαρετός; Τὸν καλοῦσε στὸν ἀνεμόμυλο νὰ φᾶνε, κι ὁ ραγιὰς δὲν ξαναγύριζε. Κι ἔτσι ποτέ μου δὲν ἐτόλμησα νὰ πατήσω τὸ πόδι μου στὸ μύλο, ώς τὴν Ἐπανάσταση.

* * *

"Οταν σηκώθηκε ἡ Ἐπανάσταση οἱ δικοὶ μᾶς σκότωσαν τὸν Ἀγά, πῆραν τὸ μύλο κι ἔβαλαν ἐκεῖ πέρα φρουρά. "Οταν ὑστερα ἀπὸ ἔξι μῆνες ἀποκλεισμὸ μπῆκαν οἱ Τοῦρκοι μέσα στὸ κάστρο, οἱ δικοὶ μᾶς ὅσο τοὺς βάσταγε, ἀφοῦ τοὺς ἐθέρισαν στὸ τουφεκί-

δι, πῆραν ὅσους μποροῦσαν νὰ περπατήσουν καὶ χτυπώντας δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ περάσαν ἀνάμεσα καὶ βγῆκαν καὶ τραβήχτηκαν στὰ βουνά.

Αφοῦ βγῆκαν ἀπὸ τὸ κάστρο, πέντε ἀδέρφια, τὰ παιδιὰ τοῦ Τασούλα, βρέθηκαν στὴ μέση τοῦ δρόμου ξεχωρισμέν' ἀπὸ τ' ἄλλα. Μέσα στὸ κακὸ τῆς νύχτας παραστράτησαν καὶ ἀντὶ νὰ τραβήξουν ψηλὰ πρὸς τὸ κάστρο βρέθηκαν χαμηλὰ πρὸς τὴ θάλασσα κατὰ δῶθε. Βλέπουν πώς λάθεψαν, κάνουν νὰ γυρίσουν, ἥταν ἀργά. Καμιὰ ἐκατοστάδα Λιάπηδες τοὺς κλείνουν ἀπὸ πίσω τὸ διάβα.... Τὰ πέντε ἀδέρφια ρίχνονται στὴ θάλασσα, πελαγώνουν, βγαίνουν ἐδῶ πέρα. Οἱ Λιάπηδες τοὺς μωρίζονται· βροχὴ τὸ τουφεκίδι.

Κοιτάζουν μὴν ἀγναντέψουν στὴν ἄκρη κανένα μονόξυλο· ποῦ ν' ἀγναντέψουν στὴ μέση μέσα στὴ νύχτα!

Δὲ γάνουν καιρό, τραβοῦν μπροστά, πελαγώνουν στὴ θάλασσα· τὰ νερὰ ρηχά· πρόσμεναν νὰ ξεμακρύνουν κι ἐγώ δὲν ξαίρω τί πρόσμεναν.

Ψηλὰ τὰ καριοφίλια, τὸ σελάγι στὸ λαιμό, τὶς πάλες στὰ χέρια. Οἱ Ἀρβανῆτες παίρνουν δύο βάρκες, μπαίνουν ὅσοι χωροῦσαν μέσα καὶ δὲν τοὺς ἀφήνουν νὰ ξανασάνουν ἀπὸ τὸ τουφεκίδι. "Ενα βόλι σκοτώνει ἔν' ἀπὸ τ' ἀδέρφια. Τότε λένε ἀναμεταξύ τους:

«Βρὲ τί εἴμαστε ἐμεῖς, γυναικόπαιδα νὰ μᾶς κυνηγοῦν οἱ Τοῦρκοι;

»Πᾶμε νὰ πάρωμε πίσω τὸ αἷμα τοῦ ἀδερφοῦ μας. 'Απάνω στὰ σκυλιά!» Γυρίζουν ἵσια ἀπάνου στὶς κάνες τῶν τουφεκιῶν. Οἱ Ἀρβανῆτες κοντοστέκουνε μιὰ στιγμὴ σὰν ξαφνισμένοι δίγως ἀπόφαση. Καὶ στὴ στιγμὴ τ' ἀδέρφια βλέποντας ἀνοιχτὴ τὴν

πορτούλα τοῦ ἀνεμόμυλου, ὅτι βγῆκε τὸ φεγγάρι, δὲ χάνουν καιρό, καὶ πάντα τὸ πρόσωπο κατὰ τοὺς Ἀρβανῖτες, ρίχνοντας βόλια καὶ ρίχνοντας κορμιά, σιμώνουν στὸν ἀνεμόμυλο, μπαίνουν καὶ φέρουν τὴν πόρτα. Πολεμοῦν ἀπὸ μέσ' ἀπὸ τοὺς δύο φεγγῦτες· βαστοῦν ὡς τὰ ἔημερώματα. Ποῦ νὰ σιμώσουν οἱ Ἀρβανῖτες. Οἱ δύο φεγγῦτες εἶναι δύο ἔξυπνα μάτια ὅπου ἔχουν γιὰ ματιὲς τὰ βόλια· ἀλλὰ κοντὰ στὰ ἔημερώματα οἱ Ἀρβανῖτες λυσσασμένοι κατάφεραν καὶ χαλάσαν τοὺς φεγγῦτες· ὁ τοῦχος γκρεμίστηκε· βλέπεις, ὅπως εἶναι τώρα, οἱ φεγγῦτες ἀνοιξαν καὶ σχίστηκαν· φαίνοταν ὁ μύλος ἀπὸ μέσα καὶ ἀπ' ἔξω μαυρισμένος, τρυπημένος, ἀραχνιασμένος, μισοκρυμμένος μέσα στὸν καπνό. Ἀπάνου κάτου ὅπως φαίνεται καὶ τώρα. Μὰ δὲ φαίνονταν καὶ τὰ τέσσερα ἀδέρφια. "Εξαφνα, Θέέ μου! τί εἰν' ἐκεῖνο ποὺ ἀπλώνεται καὶ κλείνει σὰν ταμπούρι τὸν ἔνα τὸ φεγγίτη!

Εἶναι στρῶμα; εἶναι σακί; τί νὰ εἶναι; ἄχ! κορμιὰ εἶναι· εἶναι δύο ἀπ' τ' ἀδέρφια! Πῶς εἶναι στριμωγμένα, κουλουριασμένα! Τοῦ ἑνὸς κρέμονται τὰ γέρια ἀπ' ἔξω, τοῦ ἄλλου τὰ πόδια. Τὰ δύο ἔψυχα ἀδέρφια, ἔτσι ἀνταμωμένα, κάνουν μιὰ γερή φυλάχτρα στὰ ἄλλα ἀδέρφια ποὺ ἀπομένουν ζωντανά. Τώρα ὁ ἄλλος φεγγίτης δουλεύει μοναχά· ὁ μύλος ἀπόμενε μ' ἔνα μάτι. Ἀράπηδες, Κονιάροι, Τόσκηδες, Γκέκηδες, ὅλοι μαζώνονται, λυσσομανοῦν καὶ χυμοῦν καὶ ρίχνουν, μὰ δὲν ἀποκοτοῦν καὶ νὰ κοντοζυγώσουν. "Ηταν πρωί, ὅτι θαμπόφεγγε.

"Εξαφνα σωπαίνει ἀπ' τὸ μύλο τὸ τουφέκι. Ἀνοίγ' ἡ πόρτα, ἡ πορτοπούλα διάπλατη, πετιέται μιὰ φωνή: «Στὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ! πίσω σκυλιά!»

Καὶ πετιέται ἔνας λεβέντης, ἔνας ἀρχιπαλίκαρος,
δράκοντας στὴ λύσσα κι Ἀϊ-Γιώργης στὴ λάμψη.

Δὲ σοῦ εἴπα τ' ὄνομά του ; Ἡταν ὁ Τάσος ὁ Τασούλας. Τραβάει ἵσια κατὰ τ' ἀσκέρια σὰ σαΐτα, σὰ βο-

ριάς, σὰν ἀστραπή. Μωρὲ πιστεύεις, παιδί μου, μωρὲ τὸ πιστεύεις; Κανεὶς δὲν ἀπλώνει νὰ τὸν βαρέσῃ καὶ ὅλοι παραμερίζουν. Φτάνει μὲ δυὸ τρία πηδήματα στὴν ἄκρη ἀπὸ τὸ νησί. Θάλασσα μπροστά, ρίχνεται πάλι μέσα. Ἀλλὰ δὲν μποροῦσε νὰ περπατήσῃ μέσα στὰ ρήγη· ὅλο κολλοῦσε μέσα στὸ βούρκο, πιάστηκε σὰν τὸ πουλὶ στὰ ξόβεργα. Τότε κράζει ὅλο τ' ἀσκέρι:

«Κανεὶς μὴν τοῦ ρίξῃ. Ζωντανὸ νὰ τὸν πιάσουμε! στὸν πασὰ νὰ τὸν πᾶμε!» Καὶ τρέχουν, μὰ πρὶν φτάσουν, ὁ Τασούλας μὲ τὸ πιστόλι του εἶχε πετάξει τὰ μυαλά του. «Ἐσεῖς ἐμένα!» πρόφτασε μονάχα νὰ εἰπῆ. «Ἐπεσε, μωρὲ παιδί μου, τ' ἀπίστομα πάνου στὸ νερό, κι ἀπλωσαν τὰ μακριὰ μαλιά του καὶ ἐβάφηκαν τριγύρω του κόκκινα τὰ νερά. Λὲς καὶ ἥτανε θεόρατος χρυσοδέλφινας ποὺ τὸν ἔρριξε τὸ βόλι τοῦ κυνηγοῦ. Χάθηκε γιὰ μιὰ στιγμὴ καὶ πάλι ξαναφάνηκε. Ἐκείνη τὴν ὥρα πρωτόβγαινε ὁ ἥλιος, καθὼς βγῆκε καὶ τώρα· πρωτολαμπύρισε στὴ σβησμένη ὄψη του καὶ στ' ἀρματά του. Πέρα στὸ νησὶ οἱ Τούρκοι λὲς κι ἔμειναν ἀκόμα μισοκρυμμένοι ἀπὸ τοῦ καπνοῦ τὴ θολούρα σὰν δαίμονες μὲς στὴν κόλαση.

‘Ἐκεῖνος ἀστραφτε...’

— «Σὰ νάβγαινε ἀπὸ τὴν ὄψη του κι ἀπὸ τ' ἀρματά του ἡ ἀνάσταση τοῦ Γένους», συμπλήρωσε ὁ νέος τοὺς λόγους τοῦ γέροντα.

Κωστῆς Παλαμᾶς

ο Μεσολόγγι τώρα ἐτοιμάζεται
·Η "Εξοδος νὰ βγῆ, μὲ τὸ σπαθί. Ἐτοιμάζεται
 κι ἡ χήρα Μάνθα, ἡ Μεσολογγί^η
 τισσα, νὰ βγῆ κι αὐτή. Ὁ Τοῦρκος ἀν νικήθηκε χί-
 λιες φορές, τῆς πείνας τὸ θεριὸ εἶν' ἀνίκητο. Ἐτσι
 ὁ λαὸς μαζὶ μὲ τὴ φρουρά, πῆραν τὴν ἀπόφαση. Καὶ
 ἀπόψε! Νύχτα, σκοτάδι. Ἡ χήρα στὰ τυφλὰ ψηλα-
 φώντας ἥβρε τὸ δέμα μὲ τὰ ροῦχα τ' ἄχαρα τοῦ μα-
 καρίτη ἀντρός της. Ἡ μπόμπα ἡ τούρκικη τὸν ἔκοψε
 στὰ δυό, μόλις ἀρχιζε ἡ πολιορκία. Κι αὐτὸ μονάχα;
 Τὸ βόλι, τὸ σπαθί, τῆς ἀρρώστιας ἡ ὀργή, τῆς πείνας
 ἡ κατάρα θέρισαν κάθε δικό της γύρω της. Ἐρημη ἡ
 χήρα, ἔρημη μὲ τὴν Ἀνθὴ τὴν κόρη της, ἐφτὰ γρονῶν
 μικρούλα κι ἀρρωστη, στὰ βάσανα μπασμένη, ὅπο τὴν
 πεῖνα ἀγνώριστη, φάντασμα ζωντανό, κι ἡμερο καὶ
 ἰλαρὸ σὰν δλου κόσμου πλᾶσμα..... Ἡ χήρα

ντυμένη βρίσκεται μὲ τὴ στολὴ τὴ λεβέντικη καὶ τὴ ματόβαφη τ' ἀντρός της. Τὴ φύλαγε σὰν ἄγιο λείφανο, τόσον καιρό. Καὶ τώρα πόσα γέλια θ' ἔκουε, μέρα ἔτσι νὰ τὴν ἔβλεπε κανείς. Τόσο εἰν' ἄχαρη καὶ τόσο κωμική. Κι ἔχει στὴ μέση της ζωσμένο τὸ σπαθί. Καὶ πρέπει νᾶναι τόσο τρομερὴ κι ἡ ὅψη κι ἡ ματιά της, ποὺ θάδιωχνε ἀκόμα καὶ τοῦ χωρατοῦ τὸν ἵσκιο ἀπὸ μπροστά της.

Κι εἶναι τόσες ἄλλες, χῆρες, εἴτε ἀνύπαντρες, νιὲς καὶ γριές, ἀντροντυμένες, ἔτοιμες νὰ βγοῦν ἀπόψε!

Τὴν κόρη της σηκώνει ἀπὸ τὸ στρῶμα. Τὸ χάδι τῆς καρδιᾶς τραχὺ τῆς βγαίνει ἀπ' τὸ λαιμό. Μοιάζει σὰν προσταγὴ καὶ σὰ φοβέρα. Τὴ σέρνει ἀπὸ τὸ χέρι, τῆς κρυφομιλεῖ, μὰ στὴν ἀγκαλιὰ νὰ τὴ σηκώσῃ δὲν μπορεῖ. Τέτοια δύναμη κι ἡ μάνα δὲν τὴν ἔχει. Τραβοῦν ἀργὰ τὸ δρόμο κατὰ τὰ προχώματα μαζὶ μὲ τ' ἄλλο ρέμα τοῦ κόσμου, ποὺ τραβᾶ. Ζυγώνει ἡ ὥρα! Κανένας δὲ φωνάζει, κι ὅμως μιὰ σύσμειχτη βοὴ ἀκολουθεῖ τὸν ἴδιο δρόμο. 'Η γήρα σκύβει μιὰ στερνὴ φορά, κι ἄγρια καὶ βραχυερὰ τὴν ἄμωιρη μικρούλα θέλει νὰ ὀρμηνέψῃ.

«Ανθή μου, 'Ανθή, 'Ανθίτσα μου, ἐδῶ ποὺ θὰ κινήσουμε, σφιχτὰ νὰ μοῦ κρατᾶς τὴ φυστανέλα. Τίπιτ' ἄλλο νὰ μὴ βλέπης καὶ νὰ μὴν ἀκοῦς· τὴ φουστανέλα νὰ μὴ χάσης ὀπ' τὰ γέρια σου! 'Ανθή μου, 'Ανθίτσα μου 'Εδῶ ποὺ πᾶμε, γιὰ νὰ σὲ γλυτώσω πρέπει νὰ χτυπῶ μὲ τὸ σπαθί, μ' ὅ,τι μπορῶ. Δὲ θάχω ὅλο τὸ νοῦ μου ἀπάνω σου. Βαστάξου ἐσύ μὲ τὰ χεράκια σου, μὲ τὴν καρδιά σου. Πιάσου.....»

Καὶ κίνησαν. Μὲς τὴ θεοποντή, ποὺ ἀνοίγαν καὶ περγοῦσαν, χωρὶς νὰ γείρη πίσω, κάποτε ρωτοῦσε ἡ γήρα:

«Ποῦ εἶσαι, 'Ανθή;»
— «'Εδῶ εἶμαι, μάνα».

Μὰ κάποτε καὶ κεῖ ποὺ πλάκωσε τὸ κῦμα τὸ τρανό, καὶ σάσωσε καὶ σαρώθηκε, ἡ χήρα τὴν 'Ανθή, γιὰ μόνη μιὰ στιγμὴ ξέχασε καὶ νὰ τὴν ρωτήσῃ. Καὶ ἅμα βρέθηκε σὲ μιὰ βρουλιὰ κρυμμένη καὶ πῆρε ἀναπνοή, τότε εἶδε πώς ἔλειπε ἡ 'Ανθή της.

Δὲν ἄργησε ὕστερα στὴν ράχη ἀπάνω νὰ βρεθῇ. Τότε γύρισε στὸν ἑαυτό της, ξύπνησε τῆς θυγατέρας ὁ καημὸς μὲς στὴν καρδιά της.

«'Ανθή . . .» φώναξε καὶ πάλι φώναξε «'Ανθή!
'Ανθίτσα!»

Τοῦ κάκου! 'Η 'Ανθίτσα πάει, πάει! Πάει καὶ τὸ Μεσολόγγι....

I. Βλαχογιάννης

• Απὸ τὴν χώρα ποὺ δὲν προσκυνοῦσε.

Μὰ τί συνάθροισῃ εἶν' αὐτὴ μὲς τὶς μικρὲς ψρες τῆς νύχτας; τὸ πλῆθος αὐτὸς γιατί κατεβαίνει ἀπὸ τὶς μισοχαλασμένες συνοικίες καὶ μαζεύεται σικυπηλὸς κι ἀθόρυβο;

'Αδύνατοι ὅλοι, κοκκαλιάρηδες εἶναι, γυναῖκες, ἀντρες, παιδιά, νεκροὶ ἀναστημένοι. Τὰ μάτια τους μόνο λάμπουν σὰν τὰ σπαθιὰ τῶν πολεμιστῶν ποὺ λαμποκοποῦν στὸ ωχρὸ φῶς τῆς σελήνης.

Καὶ χωρὶς μιλιά, δίχως κανένα θόρυβο καὶ σὰ νὰ μὴ πατοῦνε στὴ γῆ, μαζεύονται.

Μὴν εἶναι σκιές, ψυχές, νεκροὶ ἀναστημένοι, καὶ πολεμιστὲς ἄγριοι, παλιοὶ μαζί, ποὺ ξύπνησαν ἀπὸ

θεῖο σάλπισμα ἀγγέλου, κι ἔτρεξαν ἐκεῖ γιὰ νὰ βρεθοῦν σὲ κάποια ἑορτή, σὲ κάποιο πανηγύρι;

Καὶ ἀθόρυβα μαζεύονται δίχως κανέναν κρότο, δίχως καμιὰ φωνή. "Α! γωρίς ἄλλο κάποια συνάθροιση ψυχῶν εἶναι κεῖ.

Νά, ὅμως κλάμα κοριτσιοῦ...

«Σούτ!»

Οἱ ψυχὲς δὲν κλαῖνε, ὅσο καὶ θλιψμένες νὰ εἶναι. Πηγαίνουν μόνον ἵσια ἐκεῖ, ὅπου ἡ μοῖρα τοὺς ἔχει δρίσει.

Ἄραιοὶ ἔρχονται κι ἄλλοι. Καὶ ὅταν μπαίνουν μὲς στὸ πλῆθος τοὺς ρωτοῦν πολλοὶ σιγά, σιγά, ὅπως θὰ ρωτοῦσαν ψυγές:

«Ο τάδε..... ὁ τάδε..... ποῦ εἶναι;..... γιατί δὲν ἥρθαν;..... Κι αὐτοὶ ἀπαντοῦν ὅμοια, μὲ τὴν ἴδια φωνή, καὶ λένε: πώς ἄλλοι ἔμειναν μὲ τοὺς ἀρρώστους, ἄλλοι μὲ τοὺς γέρους, τοὺς πληγωμένους γιὰ νὰ χαθοῦν μαζί. Τὰ σπίτια τάχουν ταμπουρώσει..... Φρούριο τὸ καθένα ἔχει γίνει!

Τώρα τὸ πλῆθος στέκεται ἀκίνητο. Κάτι περιμένει. "Άλλοι δὲν ἔρχονται. 'Άλλὰ νά καὶ προβάλλουν κι' ἄλλοι. "Εας ἀντρας, γίγαντας σωστός, κρατώντας στὴν ἀγκαλιά του μικρὸ παιδί, καὶ μιὰ γυναικα σέρνοντας ἀπ' τὸ χέρι ἄλλα δύο.

Μπαίνουν κι αὐτοὶ γωρίς κρότο, δίχως θόρυβο σὰν τὶς σκιές ποὺ περπατοῦν στὸν "Αδη, καὶ χώνονται μὲς τὸ σιωπηλὸ πλῆθος.

Μιὰ γυναικα νέα πλησιάζει τότε τὴ γυναικα μὲ τὰ δυὸ παιδιά, καὶ τὴ ρωτᾶ σιγά, μὰ τόσο σιγά:

«Η Γιαννούλα;.....»

"Ετσι θὰ ρωτοῦν σιγά καὶ οἱ ψυγές!

Καὶ ἡ γυναικα ποὺ ἔσερνε τὰ δυὸ παιδιά, τῆς ἀπάντησε κι αὐτὴ ὅμοια, μὰ τόσο θλιψμένα, τόσο!

«Κοιμᾶται! Τὴν Ἀφήσαμε νὰ κοιμᾶται! Κλείσαμε τὴν πόρτα.....»

Μὰ τί εἶναι πάλι αὐτὸ τὸ μάζωμα, τί εἶναι κι αὐτοὶ ο γέροι ποὺ σούρτα πᾶνε, ποὺ μόλις βαδίζουν;

"Ενας σωρὸς ἀπὸ γέρους καὶ νέους, γυναικες καὶ παιδιὰ μαζί, περνᾶ. Οἱ γέροι μόλις βαδίζουν, σούρνονται.

Κι ἐμπρὸς ἀπ' ὅλους ἔνας γέρος πηγαίνει σὰ νὰ δείχνῃ τὸ δρόμο.

Κάπου μπαίνουν, καὶ ὁ γέρος ποὺ βάδιζε πρῶτος, τελευταῖος μπαίνει. Καὶ πρὶν χαθῆ, κάπι λέει σιγά, ποὺ ἀκούγεται ὅμως καθαρὰ μὲς στὴ σιωπὴ τὴ μεγάλη:

—"Ας ἀποθάνη ἡ ψυχή μας μετὰ τῶν ἀλλοφύλων!

Τὸ πλῆθος ἔμεινε ἀκίνητο, σιωπηλό. Κάτι φαινόταν νὰ περιμένη.

Ξαφνικὰ κρότοι κανονιῶν καὶ βρόντοι ἀκούστηκαν πέρα. Μπόμπες ἄρχισαν νὰ περνοῦν, νὰ πέφτουν, νὰ χτυποῦν τὰ μισοχαλασμένα σπίτια.

Καὶ τὸ πλῆθος περίμενε. Νά ὅμως φωνές. Μιὰ βοὴ μεγάλη..... Καὶ μιὰ φωνὴ ἀκούγεται νὰ λέη δυνατὰ καὶ σὰ νᾶταν ἀπὸ φλόγα:

«Ἐμπρός! ἐμπρός! Λευτεριὰ ἡ θάνατος!»

Τὸ σιωπηλὸ πλῆθος κινήθηκε τώρα σὰν κῦμα πλημμύρας, ἀφήνοντας μιὰ βοὴ, βοὴ κύματος, θάλασσας ποὺ ἔλεγε ὅμως αὐτή:

«Ἐμπρός! ἐμπρός! Λευτεριὰ ἡ θάνατος.....»

"Ενα ἄλλο κῦμα, ἄγριο κῦμα ἀνθρώπων, ἔτρεχε μπρός, ἔτρεχε κεῖ ποὺ σὰ νᾶχε ἀνοίξει ὁ "Αδης καὶ ζερνοῦσε ἀπὸ μύρια στόματα, μυριάδες φωτιές. Καὶ μαζὶ ἀκούγόταν ἀλαλαγμὸς τρομερός.

'Αλλὰ ποιὸς σταυρᾶ τὸ ποτάμι τὸ πλημμυρισμένο ποὺ συντρίβει τοὺς φραγμούς, τὸ σεισμικὸ κῦμα ποὺ ὑψώνεται καὶ ὅρμα φρικαλέο;

Σὰν ξωτικὰ ὀλέθρου αὐτοὶ πέρασαν τοὺς τάφρους κι ἔπειτα πήδησαν πάνω στὰ τεγχικὰ ὑψώματα.....

Τὸ δεύτερο ἀνθρώπινο κῦμα βγῆκε κι αὐτὸ ὅχι
ὅμως γρήγορο, ἀπ' τὰ βάρη ποὺ σήκωνε, καὶ ὕρμησε
νὰ φτάσῃ τὸ πρῶτο, νὰ βρεθῇ ἐκεῖ ὅπου τρομερὸς
θόρυβος γινόταν, κρότοι, ίαχὴ μάχης ἀγρίας.

’Αλλὰ μιὰ φωνὴ δυνατὴ ξαφνικὰ ἀκούστηκε νὰ λέη:
«Πίσω!.... Πίσω στὸ κάστρο!.....»

Τὸ πλῆθος στέκεται κι ἔπειτα γυρίζει πίσω, τρέχει
πάλι στὴ μισοχαλασμένη πόλη, πούρη ἀφήσει.

’Αλλ’ ὅμως ἐκεῖ ἄλλους βρίσκουν· ξένους, ἔχθρούς
νὰ μπαίνουν ἀπ’ ἄλλες μεριές! Καὶ ἡ σύγκρουση ἔγινε
τότε τρομερή.

Τὰ παιδιὰ φωνάζαν, ἔκλαιαν, ὀδύρονταν, τὰ με-
γάλα χτυποῦσαν μαζὶ μὲ τοὺς ἄντρες, πάλευαν καὶ
γυναῖκες, ὅποιες εἶχαν ὅπλο ἐμπαινάν στὴ μάχη.

Παντοῦ πάλευαν, χτυπιούνταν. Σφαῖρες σφύριζαν.
Καὶ ἀπὸ παντοῦ ὑψωνόταν μιὰ βοὴ τεράστια, φωνὴς
μανίας, βογκητά.

Πλῆθος Αἰγύπτιοι σὰ φαντάσματα ἔτρεγαν οὐρ-
λιάζοντας καὶ προσπαθώντας νὰ μποῦν στὰ σπίτια,
ὅπου ἀπόμαχοι καὶ ἄλλοι τοὺς χτυποῦσαν. Καὶ οἱ
δρόμοι στρώνονταν ἀπ’ τὰ κορμιά τους.

Καὶ πάνω σ’ αὐτὸν τὸ σκοτωμὸ μιὰ γυναῖκα φάνη-
κε νὰ τρέχῃ σὰν τρελὴ ζητώντας καὶ φωνάζοντας τὰ
παιδιά της.

Καὶ ἥταν ἐκείνη ἡ γυναῖκα ποὺ ἔσερνε τὰ δυὸ
παιδάκια, καὶ ὁ ἄντρας ὁ γίγαντας σήκωνε στὴν ἀγ-
καλιά του ἔνα μικρότερο.

Εἶχε δεῖ τὸν ἄντρα της νὰ πέφτη, ἀφοῦ εἶχε σω-
ριάσει γύρω του πλῆθος ἔχθρούς, νὰ γέρνη στὸ τέλος
κι αὐτὸς καὶ νὰ πέφτη σὰν ψηλό, γιγάντιο δένδρο ἀπὸ
τὰ πολλὰ χτυπήματα.

Κι ἔτρεχε τώρα φωνάζοντας τὰ παιδιά της καὶ οἱ σφαιρες σφύριζαν στ' αὐτιά της.

Ξαφνικὰ ἔνας χρότος μεγάλος, μεγάλος τρομερὸς ἔγινε, ἡ γῆ ταράχτηκε, σείστηκε δυνατὰ καὶ ἡ γυναῖκα ποὺ ἔτρεχε, ἐπεσε κάτω.....

Τὰ φορτωμένα αἰγυπτιακὰ καὶ ἄλλα πλοῖα μὲ γυναικόπαιδα εἶχαν σταματήσει. Ὁ ἀνεμος εἶχε κοπῆ καὶ τὰ πανιά τους σὰ χτυπημένες, σπασμένες φτεροῦγες εἶχαν κρεμαστῆ.

Καὶ ὁ οὐρανὸς ἦταν συννεφιασμένος. Πέρα, μακριὰ λίγο, σὲ μιὰ στεριὰ καπνὸς φαινόταν νὰ ὑψώνεται, καπνὸς ἀραιὸς ν' ἀνεβαίνῃ στὸ συννεφιασμένον οὐρανό.

«Ηταν τὸ ξεψύχισμα μιανῆς μικρῆς πόλης ποὺ δὲν παραδινόταν, τὸ ξεψύχισμα τοῦ Μεσολογγιοῦ.

Μαζὺ μὲ τὰ αἰγυπτιακὰ πλοῖα, ἔνα ἄλλο ξένο εἶχε σταματήσει, ἔνα αὖστριακό, ἐμπορικὸ καράβι ἀπὸ τὴ Δαμαλτία.

«Ο πλοίαρχος τοῦ δαλματικοῦ πλοίου ἔμαθε καὶ τί ἐμπόρευμα ἔφερναν τὰ αἰγυπτιακὰ καράβια.

«Ξαίρεις τί σκέπτομαι;» εἶπε σὲ λίγο στὸ δεύτερο πλοίαρχο.

— «Γιὰ λέγε ν' ἀκούσω, τί;» τοῦ ἀπάντησε αὐτός.

— «Ἐγώ, καθὼς ξαίρεις, δὲν ἔχω παιδιὰ καὶ μοῦ ἤρθε τώρα μιὰ ίδέα. Νὰ πάρω ἔνα παιδί ἀπ' αὐτὰ τὰ ἑλληνόπουλα καὶ μάλιστα ποὺ εἶναι καὶ Μεσολογγιτάκι!»

— «Νὰ σοῦ πῶ, τοῦ εἶπε ὁ δεύτερος, δὲ θὰ κάμης ἀσχημα. Θὰ κάμης καὶ διπλὸ καλό. Θὰ τὸ γλυτώσης καὶ ἀπ' τὴ σκλαβιὰ καὶ ἀπὸ τὴ ἀλλαξιοπιστιά.»

— «Ναι, ναι! ’Αλλὰ θὰ θελήσουν νὰ μοῦ δώσουν;»

— «’Α! ἔκανε ὁ δεύτερος. "Αμα ἀκούσουν πώς θὰ πάρουν χρήματα.....Νὰ τώρα θὰ δῆς.....»

Καὶ ὁ δεύτερος πλοίαρχος, ποὺ ἤξαιρε ἀράπικα πῆρε τὸν τηλεβόα καὶ μίλησε μ' ἐνα αἰγυπτιακό.

«Ολα καλά!» εἶπε ἔπειτα ἀφήνοντας τὸν τηλεβόα.

Νὰ πᾶμε νὰ διαλέξωμε.... Πάρε καὶ λεφτὰ μαζί σου»

— «Ως πόσα;.....»

‘Ο δεύτερος τοῦ εἶπε ἐνα ποσό.

Κατέβασαν μιὰ βάρκα κάτω καὶ μπῆκαν μέσα.

Δύο ναῦτες πῆραν τὰ κουπιὰ καὶ ἡ βάρκα γρήγορα σχίζοντας τὰ βαθυκύανα νερὰ διπλάρωσε σ' ἐνα ἀπ' τὰ μεγάλα αἰγυπτιακὰ καράβια, στὴ σκάλα ποὺ εἶχαν κατεβάσει.

Οἱ δύο πλοίαρχοι ἀνέβηκαν ἀπάνω.

Στὸ κατάστρωμα εἶδαν ἐνα σωρὸ γυναικεῖς, κορίτσιαν κάθιωνται κάτω πεσμένες, ἡ μιὰ πάνω στῆς ἄλλης τὸ σῶμα νάχη γείρει, μὲ τὸ πρόσωπο στὶς παλάμες χρυμμένο. Οὔτε σήκωσε καμιὰ τὸ κεφάλι νὰ κοιτάξῃ. ’Ακίνητες σὰ νὰ εἶχαν μαρμαρωθῆ ἀπὸ τὴ θλίψη ἔμεναν.

Κοντά τους πολλὰ παιδάκια ἔμεναν καθισμένα. Αὐτὰ καὶ κοίταζαν μὲ βλέμμα μικρῶν θηρίων τοὺς δυὸ πλοιάρχους, ποὺ ἀνέβηκαν πάνω καὶ μιλοῦσαν μὲ τὸν Αἰγύπτιο πλοίαρχο. Οἱ πλοίαρχοι κοίταζαν καὶ τὰ κορίτσια, τὶς γυναικεῖς ποὺ μὲ ζεσχισμένα ροῦχα, ἀδύνατες, μὲ ξεραμένα αἴματα πολλὲς στοὺς ὅμους, στὶς πλάτες ἔμεναν πεσμένες μὲ τὰ πρόσωπα χρυμμένα στὶς παλάμες.

”Επειτα οι δύο πλοίαρχοι κοίταξαν τὰ μικρὰ ποὸ
κι αὐτὰ τοὺς κοίταζαν.

— «’Εκεῖνο τὸ ξανθὸ» εἶπε ὁ πλοίαρχος ὁ δεύτερος
τὸν πρῶτον «τὸ μικρό..... τὸ ἄλλο εἶναι μεγάλο.
Αὐτὸ τὸ ξανθό, αὐτὸ εἶναι τὸ καλύτερο καὶ εἶναι καὶ
πολὺ μικρό. Γιὰ κοίτα το..... σὰ ζωγραφίτσα εἶναι..
Αὐτὸ νὰ πάρης σὲ συμβουλεύω».

— «Ναί, ἔχεις δίκιο. Μὰ καὶ κεῖνο τὸ μελαχροινό»;

— «Ολα εἶναι καλά, εἶναι ἀπὸ ράτσα γερή. Ἡ
γνώμη μου ὅμως εἶναι ἐκεῖνο νὰ πάρης».

— «Θὰ τὸ κάμω! Πιστεύω νὰ εὐχαριστηθῇ ἡ γυ-
ναῖκα μου».

Τὸ εἶπαν στὸν αἰγύπτιο πλοίαρχο κι αὐτὸς πρόσ-
ταξε νὰ τὸ πάρουν καὶ νὰ τὸ πᾶνε ἐκεῖ.

— «Ἐχομε κι ἄλλα, τοὺς εἶπε, μὰ δὲν εἶναι ἀπὸ
τὸ Μεσολόγγι».

— «Οχι, αὐτὸ θὰ πάρωμε».

Τὰ παιδάκια ποὺ κάθονταν καὶ κοίταζαν, μόλις
εἶδαν τὸν Αἰγύπτιο νὰ πλησιάζῃ, ἀνασηκώθηκαν. Ὁ
Αἰγύπτιος πλησιάζοντας ἀρπαξε τὸ μικρό, ποὺ τοῦ
εἶχαν δείξει καὶ τὸ σήκωσε.

«Μή, τὸ ἀδερφάκι μου, μή!» φώναξε ἔνα ἄλλο ὄρ-
μώντας πάνω στὸν Αἰγύπτιο.

Μαζὶ φώναξαν καὶ τ' ἄλλα παιδιά ποὺ ἦταν κοντά.

“Άλλος Αἰγύπτιος μπῆκε στὴ μέση κι ἔσπρωξε
τὸν ἀδερφὸ τοῦ μικροῦ.

Οι γυναῖκες σκυμμένες κάτω μὲ τὸ πρόσωπο μὲς
στὶς παλάμες, σήκωσαν τὰ κεφάλια καὶ εἶδαν μὲ μάτι,
ποὺ δὲν ἔλεγε τίποτε. ”Επειτα ἡ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη ἔ-
γειραν τὰ κεφάλια κρύβοντας πάλι τὸ πρόσωπο στὶς
παλάμες τοὺς.

• Η Ζωή μας

11

Τὸ μικρὸ φώναζε ζητῶντας νὰ φύγῃ ἀπὸ τὰ χέρια ποὺ τὸ κρατοῦσαν. Ὁ Αἰγύπτιος ὅμως κρατώντας τὸ ψηλὰ τὸ πῆγε στοὺς πλοίαρχους.

Αὐτοὶ τὸ χάιδεψαν καὶ τοῦ εἶπαν νὰ τ' ἀφήσῃ κάτω. Τώρα καὶ ὁ μεγαλύτερος ἀδερφός του δὲ φώναζε, οὔτε τ' ἄλλα. Κοίταζαν νὰ δοῦν τί θὰ γίνη.

Τὸ μικράκι ἡσύχασε λίγο. Δάκρια ἔμεναν στὶς

άκρες τῶν ματιῶν του κι ἄλλα στ' ἀδύνατα μαγουλάκια του. Καὶ ἦταν στολισμένο σὰ νὰ τὸ εἶχε ἐτοιμάσει ἡ μητέρα του γιὰ κάποια ἑορτή, γιὰ κάποιο μεγάλο πανηγύρι.

‘Η φουστανελίτσα του, μιὰ ζώνη καινούρια, ώραία, χρωματιστή. Τὸ σκουφάκι του μόνο ἔλειπε.

«Καὶ ξαίρεις, εἶπε δὲ δεύτερος πλοίαρχος στὸ πρῶτο, δὲ θάχη καὶ μάνα. ’Απ’ αὐτὲς δὲν εἶναι καμιά. Γιατὶ ἂν ἦταν ἐκεῖ θάβλεπες, θὰ μᾶς τὰ χαλοῦσε ὅλα!...»

‘Ο πρῶτος πλοίαρχος χάιδεψε τὸ μικρὸ μιλώντας του ἵταλικά. “Τστερα στράφηκε στὸ δεύτερο πλοίαρχο.

“Δὲ ρωτᾶς τί θὰ δώσωμε γιὰ νὰ τελειώνωμε”; — «Ναί, ναί.»

Καὶ δὲ δεύτερος ρώτησε τὸν Αἰγύπτιο. Αὔτος τοῦ εἶπε μιὰ τιμὴ καὶ δὲ δεύτερος τὴν εἶπε στὸν πλοίαρχο τὸν πρῶτο.

«Καλὰ» ἔκαμε κεῖνος φέρνοντας τὸ χέρι στὴν τσέπη του, ἔβγαλε ἀπ’ ἐκεῖ χρήματα καὶ τὰ ἔδωσε στὸν αἰγύπτιο πλοίαρχο.

“Τστερα χαιρετηθήκανε καὶ δὲ πρῶτος ἔκαμε νόημα στὸ δεύτερο νὰ πάρη τὸ μικρό. Αὔτος, ἀφοῦ τὸ χάιδεψε στὸ κεφάλι, στὰ μαλλάκια, ἔσκυψε, τὸ πῆρε στὴν ἀγκαλιά του καὶ προχώρησε στὴ σκάλα.

“Τ’ ἀδερφάκι μου! τ’ ἀδερφάκι μου» φώναξε σπαραχτικὰ ὁ ἀδερφός του δρμώντας.

Ναῦτες Αἰγύπτιοι τὸ ἄρπαξαν. Αὔτὸ ὅμως δὲν ἔπαψε νὰ φωνάζῃ, καὶ νὰ κλαίῃ, καὶ μαζί του φώναζαν καὶ τ’ ἄλλα τὰ μικρά.

Οἱ γυναικες σήκωσαν τὸ κεφάλι, εἶδαν, καὶ χωρὶς καμιὰ μιλιὰ νὰ βγάλουν, ἔσκυψαν πάλι, κι ἔκρυψαν τὰ πρόσωπά τους μὲς στὶς παλάμες τους.....

Σὲ λίγο ἄνεμος φύσηξε νοτιάς, καὶ τὸ αὔστριακὸν καράβι μὲ φουσκωμένα τὰ πανιά, ἀρχισε γρήγορα νὰ σχίζῃ τὰ βαθυκύανα νερά, τρέχοντας γιὰ τὶς δαλμάτικες ἀκτές.

Πέρασε καιρός. Ὁ μικρὸς Μεσολογγίτης μεγάλωσε στοῦ Δαλματοῦ τὸ σπίτι, σπουδᾶξε καὶ φώναξε πατέρα τὸν πλοίαρχο καὶ μητέρα τὴ γυναῖκα του·

‘Ο πλοίαρχος εἶχε βαρεθῆ τὴ θάλασσα καὶ εἶχε τραβηγχτεῖ κάνοντας τὸν ἔμπορα.

‘Ο μικρὸς Μεσολογγίτης φαινόταν εὐτυχισμένος μέσα στὸ σπίτι κεῖνο ποὺ εἶχε ἀρκετὸ πλοῦτο. ‘Ο πλοίαρχος τὸν ἀγαποῦσε σὰν ἀληθινὸ παιδί του καὶ ἡ γυναῖκα του ἀκόμη περισσότερο.

Καὶ τὸ παιδί πίστευε πῶς αὐτοὶ ἦταν οἱ γονεῖς του. Μὰ γιατί ὅμως κάποτε, ὅταν ἀκόμη μεγάλωσε, ἐφηβος πιά, ἔπεφτε, βυθιζόταν σὲ συλλογὴ μεγάλη;

Μὲ μισόκλειστα μάτια ἔμενε ὥρα ἔτσι καὶ ἀκίνητο. Κάποιο ὄραμα τοῦ παρουσιαζόταν μισοσβυτικόν.

Ναί, πίστευε πῶς ἦταν γιὸς τοῦ Δαλματοῦ, μὰ τί ἦταν αὐτὴ ἡ μακρινὴ ἀνάμνηση ἡ καταφαγωμένη ἀπὸ τὸ χρόνο, αὐτὸ τὸ δράμα τὸ μισοσβησμένο;

Μιὰ νύχτα στὴν ἀγκαλιὰ ἐνδὲ ἀντρός..... Μιὰ γυναῖκα..... κόσμος..... Φωτιές ἔπειτα καὶ σὰ νὰ χτυπιόντανε, νὰ πάλευαν πολλοί, πλῆθος.....

Κι αὐτὸς ἔκλαιε κάτω στὴ γῆ πεσμένος..... “Ἐνα πλοῖο. Καὶ τὸ ὄραμα αὐτὸ τὸ θαμπὸ δὲν τὸ ἔλεγε σὲ κανένα, τὸ χρατοῦσε μυστικό. Κάποτε ἔλεγε μὲ τὸ νοῦ του:

«Μὴν εἶναι ὄνειρο; Τὸ εἶδα κάποτε; ”Η στὰ μικρά

μου χρόνια νὰ εἶδα τέτοιο κάτι;..... Μά.....»

Καὶ τὰ χρόνια περνοῦσαν.

‘Ο γέρο Δαλματὸς ἔφυγε ἀπ’ τὸ κόσμο, ἀφοῦ πάν-

τρεψε τὸ θετὸ γιό του. Καὶ ἡ γριά του δὲ βράδυνε νὰ τὸν
ἀκολουθήσῃ.

Κύριος πιὰ ὁ Μεσολογίτης τοῦ σπιτιοῦ κλείστηκε

μιὰ μέρα στὸ γραφεῖο τοῦ πατέρα του, τάχα πώς εἶχε δουλειά. "Ηθελε νὰ ψάξη, κάτι τὸν ἔσπρωχνε νὰ ψάξη, μήπως βρῆ.....

Τὸ δραμα κεῖνο καὶ μεγάλον, ἀντρα πιά, δὲν τὸν εἶχε ἀφήσει. 'Η νύχτα ἡ ἄγρια, οἱ φωτιές, ἡ μάχη, δὲν τὸν ἀφηναν, δῆλο τοῦ παρουσιάζονταν.

Τὰ συρτάρια τ' ἀνοιξε ὅλα. "Εβγαλε παλιὰ γράμματα, παλιὰ συμβόλαια, συμφωνητικά. 'Επὶ τέλους στὸ βάθος τοῦ συρταριοῦ βρῆκε τὸ ἡμερολόγιο τοῦπλοίου.

"Αρχισε νὰ τὸ ξεφυλλίζῃ. Χωρὶς κάτι νὰ βρῆ ἀκόμη. 'Η καρδιά του χτυποῦσε τρομαχτικά, σὰ νὰ ζητοῦσε νὰ σπάση στὸ στῆθος του καὶ νὰ πεταχτῇ ἔξω.

Ξαφνικὰ στάθηκε.

Τὸ ἡμερολόγιο ἔγραφε γιὰ τὴ συνάντηση τοῦ πλοίου τοῦ Δαλματικοῦ μὲ τὰ Αἴγυπτιακὰ ποὺ ἦταν φορτωμένα γυναικόπαιδα ἀπ' τὸ Μεσολόγγι.

Προχωρώντας ἔπειτα ἕφτασε καὶ στὸ μέρος ὃπου ἔγραφε πώς ἀγόρασε τὸ μικρὸ Μεσολογγίτη καὶ τὸ ποσὸν ποὺ ἔδωσε γι αὐτὸν στὸν Αἴγυπτο.

Καὶ ὁ πλοίαρχος ἀνάφερνε καὶ πῶς ἦταν ντυμένο τὸ μικρό, τί φοροῦσε. "Εγραφε λεπτομέρειες γιὰ τὸ φυλαχτό του ἀκόμη, τὴ ζωνίτσα του, τί χρῶμα εἶχε, καὶ γιὰ ἓνα σταυρὸ ἀσημένιο μὲ τ' ὄνομα πάνω τοῦ μικροῦ χαραγμένο.

'Ο Μεσολογγίτης, ἔτρεμε, ἔτρεμε.

"Λοιπόν, εἶπε, εἶμαι "Ελληνας καὶ Μεσολογγίτης".

Καὶ σὰ νὰ ἔρχονταν τότε, τοῦ φάνηκε, νὰ ἔρχονταν ἀπὸ μακριὰ μὲς τὸν ἀέρα, ἀπ' τοὺς τάφους βγαλμένα τὰ πρόσωπα τῶν δικῶν του. 'Η μητέρα του, ὁ πατέρας του...

Τὸν κρατοῦσε στὴν ἀγκαλιά του ὁ πατέρας του τὴ

νύχτα κείνη, αύτὸς τὸν χρατοῦσε, αύτὸς ἥταν! Κι ἔπειτα;
Μάχη, σκοτωμός!.....

«Πατέρα μου, μανούλα μου» εἶπε καὶ γονάτισε,
ἐνῶ τὰ μάτια του πλημμύριζαν ἀπὸ δάκρια.

Τὰ εἶπε δλα στὴ γυναῖκα του καὶ μαζὶ πώς θὰ
πήγαινε στὸ Μεσολόγγι γιὰ νὰ ρωτήσῃ νὰ μάθη γιὰ τὴν
οἰκογένειά του. "Ισως κάποιοι νὰ ζοῦσαν, κάποιος νᾶχε
σωθῆ.

Τὰ χρόνια ὅμως περνοῦσαν καὶ δὲν πήγαινε. Οἱ
δουλειές του δὲν τὸν ἀφηγοῦν. 'Επὶ τέλους μιὰ μέρα
ἔφυγε. "Αφησε τὸ ἐμπόριό του, τὴ γυναῖκα του, τὶς
χόρες του, γιὰ νὰ πάη στὴν Ελλάδα, στὸ Μεσολόγγι
μήπως βρῆ ἡ μάθη γιὰ τὴν ἄλλη οἰκογένειά του. Δὲ
μιλοῦσε παρὰ ἵταλικὰ καὶ λίγα γερμανικά.

Στὴν Ελλάδα ἀπὸ χρόνια ἥταν ἡσυχία. Χτυπημένη,
ματωμένη καὶ φτωχὴ αὐτὴ προσπαθοῦσε τώρα νὰ για-
τρέψη, ὅσο μποροῦσε, τὶς ἀπειρες πληγές της.

Στὸ βαπόρι, δταν ἔφυγε ἀπὸ τὸ Πρίντεζι, γνωρί-
στηκε μὲ κάποιον, ποὺ μὲ χαρά του ἔμαθε πώς ἥταν
"Ελληνας. Καὶ ἡ χαρά του ἔγινε μεγαλύτερη ὅταν ἔμαθε
πώς ἥταν καὶ Μεσολογγίτης. "Ηταν γιατρὸς καὶ λεγό-
ταν Δροσίνης.

Μὰ καὶ ὁ γιατρὸς ξαφνιάστηκε, δταν ἀκουσε τὸ
Δαλματὸ γίγαντα νὰ τοῦ λέη:

«Κι ἐγὼ εἶμαι Μεσολογγίτης!»

Καὶ ὁ Δαλματόέλληνας τοῦ διηγήθηκε τὴν ἱστορία
του.

Τώρα ὁ Δροσίνης ποὺ τὸν κοιταζε προσεχτικά,
ἄρχισε νὰ βρίσκη κάτι σημάδια σ' αὐτόν, μιὰ δμοιότητα

μεγάλη μὲ μία οίκογένεια Μεσολογγίτικη, που εἶχε χάσει ὅλα τ' ἀρσενικὰ παιδιά της στὴν ἔξοδο.

«Νὰ σου πῶ, τοῦ εἶπε, φέρνεις πολὺ ἀπ' τὴν οίκογένεια τῆς Παρασκευῆς τοῦ Νικόλα Σκιπητάρη τῆς Γερανοπούλας».

«Ζῆ αὐτή;» ρώτησε γρήγορα ὁ Δαλματός.

— «Ναι, ναι!.... Μὰ εἶναι κατακαημένη! Ἀπὸ τόσα ἀγόρια πούχε δὲν τῆς ἔμεινε κανένα. Μόνο μιὰ κόρη».

Καὶ ὁ Δροσίνης τοῦ διηγήθηκε πώς τὴν νύχτα τῆς ἔξοδου τὴν κόρη της, μικρούλα τότε, τὴν ἀφῆσε νὰ κοιμᾶται. 'Ο Νικόλας ὁ Σκιπητάρης ζητοῦσε νὰ σώσῃ τ' ἀρσενικά. Στὴν ἔξοδο σκοτώθηκε αὐτὸς καὶ ὅλοι οἱ ἄντρες τῆς οίκογένειας.

Τὰ παιδιά χάθηκαν. Τὴν κυρὰ Παρασκευή, τὴν γυναῖκα τοῦ Σκηπιτάρη, τὴν ἔπιασαν Τουρκαρβανῆτες. Αὐτὴ ὅμως σὲ λίγο ξέφυγε καὶ γύρισε στὸ καταστρεμμένο Μεσολόγγι. Ἦτανε μόνη. Κανένα δὲν εἶχε πιὰ ἀπὸ τοὺς τόσους καὶ τόσους συγγενεῖς, ἀπ' τὰ τόσα παιδιά.

Μιὰ μέρα ὅμως κάτι μαθαίνει. Εεθάβει τότε πολύτιμα κειμήλια, που εἶχε κρυμμένα στὴ γῆ, μέσα στὸν κῆπο της, καὶ φεύγει γιὰ τὴν Αἴγυπτο.

Πῆγε στὴν Ἀλεξάντρα.

Ἐκεῖ ἔνα πρωὶ βλέπει ἔνα παιδί μεγαλούτσικο νὰ πηγαίνη καβάλα σ' ἔνα γαϊδουράκι ἀσπρό. Τὸ ἀκολουθοῦσε πεζὸς ἔνας δοῦλος Αἰγύπτιος.

Τοῦ παιδιοῦ ἡ μορφὴ δὲν εἶχε τίποτε, μὰ τίποτε τὸ αἰγυπτιακό. Ξανθὸ ἥταν.....

“Αν καὶ εἶχαν περάσει ἀρκετὰ χρόνια, ἀπ' τὴν νύχτα κείνη τῆς καταστροφῆς, ἡ κυρὰ Παρασκευὴ γνώρισε πώς τὸ παιδί αὐτό, ἥταν ἔνα ἀπ' τὰ χαμένα παιδιά

της. Τὸ μάτι τῆς μητέρας δύσκολα κάνει λάθος. Ὁρμᾶ
τότε κοντά του φωνάζοντας:

«Σπῦρο μου, Σπῦρο μου!...»

Τὸ παιδὶ γύρισε, τὴν εἶδε καὶ κάτι τῆς εἶπε μὲ
θυμὸ ἀράπικα. Καὶ ὁ Αἰγύπτιος δοῦλος τῇ χτύπησε
μ' ἐνα ραβδί.

Στὸ τέλος ἡ κυρὰ Παρασκευὴ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ
Γάλλου καὶ Ρώσου προξένου, βρῆκε τὴν κόρη της,
ἔκεινη ποὺ εἶχαν ἀφήσει, εἶχαν ἔγκαταλείψει μόνη,
στὴν ἔξοδο. Κι αὐτὴν ἐπῆρε καὶ γύρισε στὸ Μεσο-
λόγγι.

Στὸ Μεσολόγγι ἔφτασαν ὁ Δροσίνης μὲ τὸ Δαλ-
ματοέλληνα, πρωΐ.

‘Ακόμη τὰ ἕχνη τῆς καταστροφῆς νωπὰ ἦταν τρι-
γύρω. Ὁ Δροσίνης τὸν πῆρε στὸ σπίτι του καὶ ἀνα-
παύτηκαν λίγο, καὶ ὑστερα πῆγαν στὴ Δημαρχία.

‘Εμειναν λίγο ἔκει μὲ τὸ Δήμαρχο καὶ πῆγαν πάλι
στὸ σπίτι.

‘Αφοῦ ἔφαγαν, ξαναπῆγαν στὴ Δημαρχία.

Μὰ δὲν εἶχαν πεῖ δυὸ λόγια μὲ τὸ δήμαρχο καὶ
ἄρχισαν νὰ ἔρχωνται γριές, πλῆθος γριές, ζητώντας
τὸ παιδὶ τους

Καὶ ὅλες μαυρογυμένες.....

«Ποπώ!... τί εἶν' αὐτές!» ἔκανε ὁ Δαλματο-
έλληνας κοιτάζοντας τὸ πλῆθος ἔκεινο, τὶς γριές, ποὺ
εἶχαν μαζευτεῖ νὰ τὸν δοῦνε μὲ τὴν ἐλπίδα ἡ καθεμιὰ
μὴ βρῆ τὸ παιδὶ της.

«Μὰ καὶ ποιὰ γυναικα ἐδῶ, δὲν ἔχει χάσει παιδί,
παιδιά», τοῦ ἀπάντησε ὁ Δροσίνης. “Ολες ἔχουν χάσει
ὅλες, ἔκτὸς ὅπ' ἔκεινες ποὺ βρίσκονταν ἔξω.

Μπήκε μιὰ ἀπὸ τὶς γριές. Αὐτὴ κοίταξε τὸ Δαλματὸ καὶ ὁ Δαλματὸς αὐτὴν. Ἐλλὰ πρὶν μιλήσει ἡ γριά, πρὶν πῆ μιὰ λέξη, ὁ Δαλματὸς στράφηκε στὸ Δροσίνη καὶ τοῦ εἶπε:

«Δὲν εἶν’ αὐτὴ ἡ μάννα μου».

“Αλλη, ἄλλη, ἄλλες μπῆκαν ἐπειτα στὴ σειρά, μά, πρὶν ποῦνε κάτι, γιὰ σημάδια, ὁ Δαλματὸς γύριζε στὸ Δροσίνη ποὺ ἔκανε τὸ διερμηνέα καὶ τούλεγε:

«Δὲν εἶναι κι αὐτὴ ἡ μάννα μου, δὲν εἶναι!» Καὶ ἅμα δὲν ὑπῆρχε ἄλλη νὰ μπῆ, τὸν ρώτησε:

«Ἐκείνη ποὺ μοῦ εἶπες ἥρθε;»

— «Οχι, τοῦ ἀπάντησε ὁ Δροσίνης, αὐτὴ δὲν ἥρθε».

— «Τότε νὰ πᾶμε μεῖς».

“Εξω ὁ κόσμος βρισκόταν σὲ ἀναστάτωση καὶ δλο γι’ αὐτόν, γιὰ τὸ Δαλματὸ μιλοῦσε. Καὶ ὅταν αὐτὸς μὲ τὸ Δροσίνη πήγανε στὸ σπίτι τῆς Σκιπητάρισσας σὲ μιὰ στιγμὴ τὰ παράθυρα καὶ οἱ πόρτες τῶν σπιτιῶν ἦταν πλημμυρισμένα ἀπὸ γυναικόκοσμο.

Τὸ σπίτι τῆς Παρασκευῆς Σκιπητάρη, ἐκεῖνο τὸ σπίτι ἀπ’ ὃπου βγῆκαν τὴ βραδιὰ τῆς καταστροφῆς, ἦταν χαμηλό, μονόροφο, μὲ κῆπο. Καρποὶ στρογγυλοὶ χρύσιζαν μὲς στὰ πράσινα φύλλα τῶν δέντρων.

Κανεὶς στὸ παράθυρο αὐτουνοῦ τοῦ σπιτιοῦ, οὔτε στὴν ἀνοιχτὴ πόρτα.

Καθὼς ἔμπαιναν, συναντήθηκαν μὲ μιὰ γυναικα ποὺ ἔβγαινε ἔξω.

«Μέσα εἶναι ἡ κυρὰ Παρασκευή;» τὴ ρώτησε ὁ Δροσίνης.

«Μέσα εἶναι, κύρ ψιατρέ, ἀπ’ ἐδῶ» τοῦ ἀπάντησε ἔκεινη.

‘Ο Δαλματὸς κοίταξε τὸ σπίτι μὲ κάποια νευρικότητα καὶ μάτια μεγαλωμένα.

‘Ο γιατρὸς μῆρη πρῶτος στὸ δωμάτιο, ποὺ τοῦ εἶχε δεῖξει ἡ γυναῖκα.

‘Η χυρὰ Παρασκευὴ καθόταν κοντὰ στὴ γωνιά. Γύρισε, τοὺς εἶδε, καὶ χαιρέτησε τὸ γιατρό. ‘Η ματιά της πῆγε στὸν ξένο, τὸν κοίταξε ἀπὸ πάνω ὡς κάτω, καὶ πάλι στράφηκε στὴ μισοσβησμένη φωτιά.

«Γιατί δὲν ἥρθες, χυρὰ Παρασκευή, καὶ σὺ στὴν Δημαρχία;» τὴ ρώτησε ὁ γιατρός.

— «Τί νὰ κάμω, χυρ γιατρέ, τοῦ ἀπάντησε αὐτὴ γυρίζοντας λίγο τὸ κεφάλι της, τί νὰ κάμω κεῖ ἐγώ; Πᾶνε, χάθηκαν τὰ παιδιά μου. “Αλλα τούρκεψαν, καὶ ἄλλα θὰ πῆγαν ἀπ’ τὸ σκοτωμό.....”

— «Μὰ ποῦ τὸ ξαίρεις;.....”

— «Ποῦ τὸ ξαίρω;.... ‘Ανάθεμά σε, Μπραΐμη τί μούκαμες!.... Καὶ μοῦ λέτε ποῦ τὸ ξαίρω! Αὐτά, νὰ αὐτά, γιατρέ μου, αὐτὰ τὰ στραβὰ εἰδανε κάτι». Καὶ ἡ γριὰ λέγοντας αὐτὰ ἔβαλε τὰ δάχτυλά της στὰ μάτια, χωρὶς νὰ κοιτάξῃ τὸ γιατρό.

‘Ο γιατρὸς ἔκαμε νὰ τῆς ἀπαντήσῃ, ἀλλὰ κείνη τὴ στιγμὴ ἀκούει τὸ Δαλματὸν νὰ τοῦ λέγει:

«Αὐτὴ εἶναι ἡ μάνα μου, γιατρέ, αὐτὴ εἶναι!» ‘Ο γιατρὸς αἰσθάνθηκε κάποια ταραχή, κι ἔπειτα ἀπὸ μιᾶς στιγμῆς σιωπή, εἶπε:

“Ακου δῶ τώρα, χυρὰ Παρασκευή. ‘Ο ἀνθρωπὸς ἔδῶ εἶναι Μεσολογγίτης καὶ ἥρθε ζητώντας τοὺς δικούς του. Δὲν ξαίρει τὴ γλῶσσά μας. Παιδί μικρὸ παιδάκι, τὸν ἔπιασαν οἱ ἀραπάδες στὴν ἔξοδο καὶ τὸν ἀγόρασε ἀπ’ αὐτοὺς ἓνας πλοίαρχος αὐστριακός. Αὐτὸς εἶναι Μεσολογγίτης. Καὶ ἥρθε νὰ βρῇ τὴν οἰκογένειά

του. Στὴ Δημαρχία ἀπ' δσες εἶδε, εῖπε πώς δὲν εἶναι καμιὰ ἡ μάνα του.

Τώρα ἐδῶ μοῦ λέει γιὰ σένα:

«Αὐτὴ εἶναι ἡ μάνα μου!»

— «Ἐτσι σοῦ εἶπε;»

Καὶ ἡ κυρὰ Παρασκευὴ στράφηκε καλὰ καὶ κοίταξε τὸ Δαλματὸ ποὺ σιωπηλὸς καὶ μὲ συγκίνηση μεγάλη τὴν κοίταξε.

Εἶδε ὁ γιατρὸς τὴ ματιά της, ποὺ πάντοτε ἦταν ἀπότομη, σκληρή, νὰ παίρνῃ κάποια ἔκφραση ἄλλη..

‘Αλλὰ μεμιᾶς ἡ γριὰ στράφηκε σ' αὐτὸν καὶ τοῦ εἶπε μὲ φωνή, ποὺ φαινόταν ταραγμένη:

«Σημάδια, γιατρέ μου, σημάδια!....»

‘Ο γιατρὸς γύρισε στὸ Δαλματὸ καὶ τοῦ εἶπε, τῇ ζητοῦσε ἡ γριά.

— «Ναί, ναί! ἔκαμε αὐτός! Εἶμαι ἔτοιμος. “Ολα τάχω».

Καὶ ἀπὸ ἔνα σάκο ποὺ εἶχε μαζί του, κρεμασμένο ἀπ' τοὺς ὄμους του, ἔβγαλε τὸ ἡμερολόγιο τοῦ πλοίου.

«Θ’ ἀρχίσω ἀπ’ αὐτό» εἶπε στὸ γιατρό.

Καὶ ἀρχισε νὰ διαβάζῃ ἀργά.

‘Ο γιατρὸς τὸ μετέφραζε στὴ γριά.

Κι ἔλεγε πῶς τὸν εἶχε ντύσει τὴ νύχτα κείνη, ποὺ τοῦ εἶχε φορέσει τὰ καλά του, γιὰ τὴ χρωματιστὴ ζωνίτσα του καὶ ἄλλα, ἄλλα...

‘Η γριὰ ποὺ εἶχε γυρτὸ τὸ κορμὶ ἀκόμη λίγο τ’ ὅρθωσε καλά. Σὲ ἄλλο ἔκανε:

— «‘Α, ναί, ναί.....»

Καὶ ἡ γριὰ σηκώθηκε ὅρθια.

«Εἶχε κι ἔνα σημάδι στὸ κεφάλι» τῆς εἶπε ὁ γιατρός.

— «Ναι, ναι, ἀπὸ πέτρα ποὺ τὴν πέταξε μπόμπα» φώναξε σὰν τρελὴ ή γριά.

— «Τὸ ἔχει...»

— «Παιδί μου!» φώναξε ή γριά δρμώντας.

— «Κι αύτό, μάνα μου!» φώναξε ἵταλικὰ τὸ παιδὶ δείχνοντας ἓνα σταυρὸ κι ἓνα φυλαχτό.

‘Η κυρὰ Παρασκευὴ βρέθηκε στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ γίγαντα γιοῦ της, ποὺ ἔκλαιε, ἔκλαιε.....

Μιὰ βουὴ ὑψώθηκε, μόλις ἐπεσε ὁ ἕνας στὴν ἀγ-

καλιὰ τοῦ ἄλλου. Ὡταν ἀπὸ τὸ πλῆθος ποὺ εἶχε μπῆ
μέσα, χωρὶς νὰ τὰ καταλάβουν.

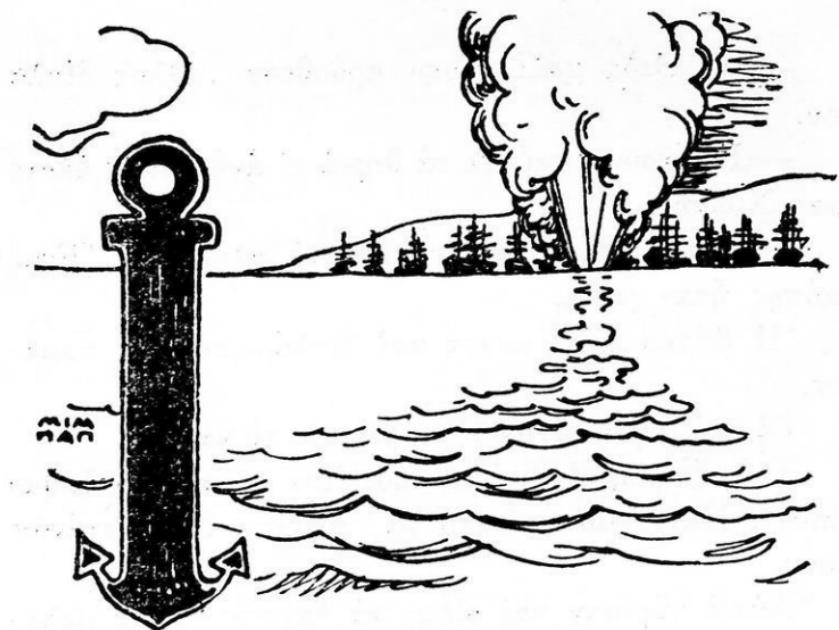
Καὶ ὅλοι ἔκλαιαν, ἔκλαιαν.

Καὶ ἀπέξω γριὲς μὲ βαρὺ πένθος προσπαθοῦσαν νὰ
μποῦνε μέσα, σὰ νὰ ξθελαν νὰ κλάψουν κι αὐτές, νὰ χύ-
σουν μιὰ φορὰ καὶ τὰ δικά τους μάτια δάκρια χαρᾶς....

(Ἐπεισόδιο τῆς οἰκογένειας τῆς μητέρας μου κατά τὸν ιερὸν Ἀγῶνα)

Δημοσθένης Βουτυρᾶς

‘Ο φανὸς τῆς λευτεριᾶς.

Εἶχαν ἀρκετὲς μέρες τὰ καράβια ἀγκυροβολημένα καὶ φαίνονταν ἀκόμη ν' ἀναπαύωνται ἀπὸ τὴν τριήμερη ναυμαχία ποὺ εἶχαν κάμει χωρὶς κανένα ἀποτέλεσμα.

Τὰ πληρώματά τους ὅμως ἦταν στὶς θέσεις τους. Καὶ ἀν κάποιος ἔβγαινε ἔξω, λίγο θ' ἀργοῦσε. Θὰ ἔτρεχε πάλι στὸ καράβι του. Καὶ κάθε τόσο ἔρχονταν μικρὰ καραβάκια ποὺ εἶχαν ἀνοιχτῇ ἀπὸ ὥρες στὸ πέλαγος, ἔρχονταν πίσω καὶ πλησίαζαν σ' ἓνα ἀπὸ τὰ καράβια... Καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ νησιοῦ ψαριανοὶ καὶ πρόσφυγες Χιῶτες μαζεύονταν κάθε μέρα στὴ παραλία κοιτάζοντας τὰ πλοῖα, ποὺ τοὺς φαίνονταν σὰν κάτι νὰ ἐτοιμάζον, νὰ περιμένουν κάποια ὥρα.....

Καὶ ἓνα δειλινὸ εἶδαν τὸ στόλο νὰ ἐτοιμάζεται νὰ φύγῃ.

«Στὴν εὐχὴ τοῦ Θεοῦ!» εἶπε ἓνας γέρος ψαριανός.

— «Ο Θεὸς μαζί τους» πρόσθεσε ἄλλος δίπλα του.

— «Κι ἔχουν μπαϊράμ τὰ θηριὰ τ' ἀνήμερα!» ἔκανε ἔνας Χιώτης.

Σώπασαν. Εἶδαν μιὰ βάρκα νὰ πλησιάζῃ. "Ενας ναύτης ήταν μέσα.

Η βάρκα ἥρθε κοντὰ καὶ διπλάρωσε στὴν παραλία.

Οἱ περίεργοι ἀρχισαν νὰ ρωτοῦν τὸ ναύτη.

«Δὲν ξαίρω, δὲν ξαίρω, τοὺς εἶπε κεῖνος, δὲν ξαίρω τίποτε. Κάντε μόνον τόπο νὰ περάση ὁ καπετάνιος μου».

Αὐτοὶ γύρισαν καὶ εἶδαν νὰ ἔρχεται ἔνας μελαγροινὸς ἄντρας. Τὸ πλῆθος τῶν νησιωτῶν παραμέρισε, κι αὐτὸς πήδησε στὴ βάρκα.

«Ο Θεὸς πάντα μαζύ σου νᾶναι, καπετάν Κωσταντή!» τοῦ εἶπε ὁ γέρος ψαριανός.

— «Εὐχαριστῶ, μπάρμπα-Νικόλα, τοῦ ἀπάντησε αὐτός. Δὲ σὲ εἶδα.... μὰ ἔχω καὶ τὸ νοῦ μου ἄλλοῦ....»

— «Γιὰ τὸ καλὸ τῆς πατρίδας.....»

Η βάρκα ἔφυγε. Ο μελαχροινὸς ἄντρας κρατοῦσε ὄρθιος τὸ τιμόνι καὶ ὁ ναύτης κωπηλατοῦσε μὲ δλη του τὴ δύναμη.

«Ποιὸς εἶναι αὐτός;» ρώτησε ὁ Χιώτης.

— «Ο Κανάρης!» τοῦ ἀπάντησε ὁ γέρο-Ψαριανός.

— «Α!» ἔκαμε ὁ Χιώτης κι ἄνοιξε ὑπερβολικὰ τὸ στόμα του.

Καὶ μὲ μισανοιγμένο ἔπειτα στόμα γύρισε νὰ δῆ τὸν ἄντρα ποὺ ὄρθιος στεκόταν στὴ βάρκα. Καὶ ἡ βάρκα ἐμπαίνε κείνη τὴ στιγμὴ μὲς στὴ σκιὰ τῶν καραβιῶν, ποὺ ἀπλωνόνταν στὴν πρασινωπὴ θάλασσα.

‘Η συζήτηση, οι δύμιλίες μεταξύ τῶν νησιωτῶν ξακολουθοῦσαν. Κάποτε πρόσεχαν καὶ στὰ πλοῖα νὰ δοῦν τί ἔκαναν.

Καὶ ὁ ἥλιος ἔδυσε. ‘Ο οὐρανὸς ὅμως ἐκεῖ ἔγινε τόσο κατακόκινος σὰν ὀλόκληρη σχεδὸν ἡ δύση νὰ βάφηκε ἀπὸ αἷμα.

«Γιὰ.....γιὰ δὲς φλόγες!.....γιὰ δὲς αἷματα!..» ἔκαμε ὁ Χιώτης, δείχνοντας τὴν κατακόκκινη τὴν φλογισμένη δύση κιέμεινε σὰ μαρμαρωμένος γιὰ πολλὴ ὥρα.

‘Ο δύμιλος τῶν νησιωτῶν τὸν κοίταζε θλιψμένα καὶ σιγοψιθύριζε χίλιες δυό, ἀπειρες σκηνὲς φρίκης ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τῆς Χίου.

Καὶ τὸ σκοτάδι ἐρχόταν, ἔπεφτε, σιγά, σιγά, καὶ οἱ φλόγες στὴ δύση ξεψυχοῦσαν, ἔσβηναν.

Μιὰ φωνὴ ἀκούστηκε τότε νὰ λέη:

«Ε, ἔ, μπάρμπα-Νικόλα! ἐδῶ εἰσαι ἀκόμη;»

‘Ηταν ἔνας γέρος, ναυτικός.

— «Τί νὰ κάμω;» τοῦ ἀπάντησε **Ϊόν** μπάρμπα-Νικόλας «ἐδῶ τὰ λέμε. Θέλομε νὰ δοῦμε καὶ τὰ καράβια τί θὰ κάμουν... θὰ φύγουν;.....»

— «Θὰ φύγουν κι αὐτά! ‘Ο Κανάρης καὶ ὁ Πιπένος πῆραν δρόμο. Τὸ ξαίρετε;»

— «Οχι! Καὶ πότε φύγανε;»

— «Οὕ, τώρα, εἶναι ὥρα. ‘Αμα βασίλεψε ὁ ἥλιος. Μπουρλότο... μπουρλότο!...»

— «Αχ!» ἔκαμε ὁ Χιώτης κοιτάζοντας ψηλὰ τὸν οὐρανό.

Καὶ τὸ σκοτάδι γινόταν ὅλο καὶ πυκνότερο, οἱ ἄκρες τῶν καταρτιῶν ἔχάνονταν σὰν νὰ τὶς κατάτρωγαν τὰ βαριὰ μαῦρα σύννεφα ποὺ ἀπλώνονταν γρήγορα καὶ σκέπαζαν τὸν οὐρανό..

‘Η Ζωὴ μας

12

Τὰ δύο τορπιλικὰ ἔπλεαν γιὰ τὴ Χίο. Ὡ νύχτα
εἶχε ἔρθει κατασκότεινη. Ὁ ἀνεμος τὰ βοηθοῦσε νὰ
πηγαίνουν γρήγορα.

‘Αμίλητος ἦταν ὁ Κανάρης σ’ ὅλο τὸ ταξίδι. Μόνον
ἦταν ἀντίκρισε τὰ βουνὰ τῆς Χίου μαῦρα, μαῦρα, μὲς
στὸ σκοτάδι, εἶπε:

«Καημένη Χίο, τί εἶδες καὶ σύ!... Ἐχε ύπομονή!

Δὲν εἶπε ἄλλο. Τὸ πλοῖο ἔτρεχε σχίζοντας τὰ μαῦρα νερά, ἔτρεχε μὲς στὸ σκοτάδι. Καὶ πίσω τοῦ Πιπίνου.

Μπῆκαν ἐπειτα στὸ πορθμὸν καὶ γρήγορα πέρασαν τὰ νησάκια τρέχοντας γιὰ τὴν καταστραμμένη πόλη τῆς Χίου.

Απὸ μακριὰ εἶχαν ἀκούσει τὸν κρότο τῶν τυμπάνων καὶ τὸ θόρυβο ποὺ γινόταν στὸ λιμάνι τῆς Χίου. Καὶ ὅταν μπῆκαν, εἶδαν καὶ τὰ πλοῖα, τὰ πελώρια τουρκικὰ πλοῖα κατάφωτα. Ἡ ματιὰ τοῦ Κανάρη πῆγε σ' ἕνα τὸ πιὸ πολὺ φωτισμένο, σ' ἕνα ἀληθινὸν κάστρο.

Καὶ σ' αὐτὸν γινόταν ἡ τυμπανοκρουσία.

Τὰ πυρπολικὰ σὰν πλοῖα ἐμπορικὰ ἀπλὰ καὶ τουρκικὰ πλησίασαν.

Τοῦ Κανάρη ὅμως πολὺ κοντὰ πῆγε στὰ Τούρκικα πολεμικά, καὶ οἱ σκοποὶ τοῦ φώναξαν νὰ τραβηγχτῷ. Καὶ τραβήγχτηκε. Πῆγε καὶ ἀραξε πέρα ἀπ' αὐτά. Κοντά του πῆγε καὶ τοῦ Πιπίνου.

Τὰ δυὸ πυρπολικὰ ἥσυχα, γωρὶς κανένα θόρυβο ἐμειναν ἔχει.

Καὶ ὅσο περνοῦσε ἡ ὥρα τόσο οἱ τυμπανοκρουσίες, οἱ μουσικές, οἱ ἀλαλαγμοὶ γίνονταν πιὸ δυνατώτεροι. Μὰ καὶ στ' ἄλλα πλοῖα αὐτὸν γινόταν. Παντοῦ φωνές, τραγούδια, ὅργανα, ξεφωνητά!

«Σβῆστε τὰ φανάρια!» πρόσταξε ὁ Κανάρης. Τὰ φανάρια σβηστήκανε γρήγορα, καὶ τὸ πλοῖο ἐμεινε σκοτεινό.

“Γύτερα ὁ Κανάρης εἶπε:

«Παιδιά, σᾶς θέλω! Τὸ εἴπαμε! Ἀκάλεστα πᾶμε στὸ γλέντι τοῦ Καραλῆ, καὶ πᾶμε νὰ ἀνάψωμε μιὰ λαμπάδα ποὺ δὲν ἔχει ώς τὰ τώρα ἀναφτῆ γιὰ τὶς ψυχὲς τῶν σφαγμένων ἀδελφῶν μας!»

Οι τυμπανοκρουσίες έξακολουθοῦσαν ἄγριες, οἱ φωνὲς τοῦ γλεντιοῦ. Καὶ κανεὶς δὲν πρόσεχε στὸ κατασκότεινο πλοῖο ποὺ ἐπλεε χωρὶς θόρυβο, χωνόταν μέσα στὰ μεγάλα καράβια, στὰ πλωτὰ φρούρια ποὺ ἦταν ὅλο φῶτα καὶ θόρυβο.

Καὶ σὰ νὰ μὴ φαινόταν προχωροῦσε, σὰ νὰ ἦταν τὸ μυθικὸ καράβι τοῦ Θανάτου, τοῦ χάρου, ποὺ εἶχε πάει ἐκεῖ ζητώντας ψυχὲς νὰ πάρη.

Καὶ νά, πλησίασε στὸ μεγάλο καράβι τοῦ στόλαρχου, τοῦ Καρὰ—Αλῆ. Μὲ τὸ πλησίασμά του πὶ δυνατὰ χτύπησαν τὰ τύμπανα, οἱ μουσικὲς, καὶ φωνὲς χαρᾶς, γλεντιοῦ τρελοῦ ὑψώθηκαν.

Τὸ μπροστινὸ κατάρτι τοῦ πυρπολικοῦ σὰ δόντι καρφώθηκε σὲ μιὰ μπουκαπόρτα τοῦ μεγάλου καραβιοῦ. Οἱ γάτζοι γρήγορα ρίχτηκαν.....

«Φευγάτε!»

Οἱ σύντροφοι τοῦ Κανάρη κατέβηκαν στὴ βάρκα κι αὐτὸς ἔβαλε φωτιά!

Οἱ φλόγες πετάχτηκαν γρήγορα τρομαχτικὲς καὶ ἀρχισαν νὰ ἀγκαλιάζουν τὸ μεγάλο πλοῖο. Οἱ τυμπανοκρουσίες, οἱ μουσικὲς σταμάτησαν, κόπηκαν ἀπότομα, καὶ φωνὲς τρόμου, θόρυβος μεγάλος ἀκούστηκε.....

Καὶ ἡ βάρκα μὲ τὸν Κανάρη καὶ τοὺς συντρόφους του ἔφευγε, ἀπομακρυνόταν φωτισμένη ἀπὸ τὶς κόκκινες λάμψεις τῆς πυρκαϊᾶς ποὺ κατάτρωγε τὴ ναυαρχίδα.

Καὶ ἔφευγε σὰ νὰ μὴ τὴν ἔβλεπαν, νὰ μὴ μποροῦσε ματιὰ ἀνθρώπινη νὰ τὴ δῆ.

Καὶ εἶχε ἀρκετὰ ἀπομακρυνθῆ, ὅταν ἔνας κρότος τεράστιος ποὺ σκέπασε ὅλους τοὺς ἄλλους κρότους ἀκούστηκε, καὶ μιὰ φλόγα, μιὰ λάμψη ὑψώθηκε, πετάχτηκε στὰ ὕψη!

Δ. Βουτυρᾶς

Μεγαλόκαρδος.

Κάποτε παρουσιάστηκε στὸν Κολοκοτρώνη χάπιος ποὺ εἶχε τὴν ἀνάγκη του. Νόμισε πώς δὲ θὰ τὸν θυμηθῇ ὁ Στρατηγός, καὶ φοροῦσε τὸν ὄλόχρυσον τουλαμὰ τοῦ ἀδερφοῦ τοῦ Στρατηγοῦ, ποὺ τὸν εἶχε σκοτώσει πρὶν ἀπὸ τὸ Εἰκοσιένα βαλμένος ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ὁ Κολοκοτρώνης γνώρισε ἀμέσως τὸ φόρεμα κι ἀναστέναξε ἥσυχα, ἐνῶ τὴν ἵδια στιγμὴν ἔδινε τὸ λόγο του στὸ φονιὰ νὰ κάμη τὴ δουλειά του. Ἐπυχεὶς ὁ γέρος νᾶναι στὸ τραπέζι καὶ τὸν κράτησε νὰ φᾶνε. Καὶ κάθε φορὰ ποὺ ἐρχόταν στὸ σπίτι του τὸν καλοδεχόταν καὶ τὸν καλοῦσε στὸ τραπέζι του.

Ἡ μάνα ὅμως τοῦ Κολοκοτρώνη δὲ βαστοῦσε, βλέποντας τὸ φόρεμα τοῦ παιδιοῦ της, κι εἶπε στὸ Στρατηγὸ μὲ πόνο βχθύ:

«Παιδί μου, καὶ στὸ τραπέζι θὰ τὸν βάζης τὸ φονιὰ τοῦ παιδιοῦ μου;»

— «Σώπα, μάνα, εἶπε ὁ Στρατηγός. Αὔτὸ εἶναι τὸ καλύτερο μνημόσυνο ποὺ κάνουμε ταῦ σκοτωμένου».

‘Ο Μιαούλης ἀτρόμητος σ’ ὅλα.

‘Ο Μιαούλης δὲ φοβόταν ποτὲ τὴν τρικυμίαν δὲ γύριζε τὴν πλάτη στὴν ἀνεμοζάλη, ἢν εἶχε ἀνάγκη νὰ πάη ἐνάντια στὸ θυμό της.

Μὲ φοβερὸ χειμῶνα ταξιδεύοντας καθόταν ἀτάραχος κοντὰ στὰ ξάρτια κι ἀγνάντευε τὴν ταραγμένη θάλασσα..

Οἱ ναῦτες του στ’ ἀπάνεμο κοντὰ στὴν πλώρη ἀπό τὴν τρομάρα τους, γονατιστοὶ καὶ μὲ δάκρια παρακαλοῦσαν τὴν Παναγία νὰ τοὺς γλιτώσῃ. Μερικοὶ εἶχαν ἀνεβάσει τῆς Παναγίας τὸ εἰκόνισμα καὶ δεμέ-

νο τὸ εἶχαν ρίξει στὴν θάλασσα, μήπως καὶ θελήσῃ
ἡ χάρη τῆς νὰ τὴ μερώσῃ. 'Ο Μιαούλης λέει στὸ λο-
στρόμο, ποὺ στεκόταν κοντά του καὶ περίμενε τὶς
προσταγές του».

« Σύρε πές τους νὰ βάλουν τὴν εἰκόνα στὸν τόπο
τῆς καὶ νᾶναι ἔτοιμοι νὰ μανουβράρουν, ὅπως θὰ τοὺς
παραγγείλω ἐγώ. Κι ἐγὼ τὸ παίρνω ἀπάνω μου τότε
νὰ μᾶς βοηθήσῃ ἡ Παναγία καὶ νὰ τοὺς γλυτώσῃ.
"Οχι νὰ κάνουν ἔτσι μὲ τὸ εἰκόνισμα. "Ετσι δὲν παρα-
καλιοῦνται τὴν Παναγιά, τὴ βλαστημάνε σύρε πές τους.»

"Αλλοτε πάλι ἔτυχε νᾶναι ἄρρωστος στὴν "Υδρα
κι ἄφησε ἔνα ἀπὸ τὰ μεγάλα του παιδιά νὰ καπιτα-
νεύῃ. "Οπου, μαθαίνει στὴν "Υδρα πῶς τὸ καράβι του
πόδισε ἀπὸ μεγάλη τρικυμία μαζὶ μ' ἄλλα καρόβια,
καὶ κατάφυγε σὲ κάποιο ἀκρογιάλι τῆς Ἀττικῆς. Τινάζεται ἀπὸ τὸ κρεβάτι, κατεβαίνει στὸ λιμάνι,
μπαίνει σ' ἔνα τρεχαντήρι μὲ κάμποσους ναῦτες, κά-
νει πανιά καὶ τραβάει μ' ὅλη τὴν τρομερὴ θαλασσο-
ταραχὴ καὶ φτάνει στ' ἀκρογιάλι τὸ ἔρημο. 'Αμί-
λητος ἀνεβαίνει στὸ καράβι καὶ δὲ γιαρετόει. Πιάνει
τὸ τιμόνι καὶ προστάζει μὲ βουβή χειρονομία νὰ σαλ-
πάρουν καὶ ν' ἀνοίξουν τὰ πανιά. Καὶ βγάζει τὸ καρά-
βι δρθοπερήφανο στοῦ Σιρόκου τὴ φοβέρα, καὶ μὲ
τόλμη ἀφάνταστη, ποὺ κάνει τοὺς γεροναῦτες γύρω
του νὰ σταυροκοπιοῦνται γιὰ τέτοια ἀποκοτιά, φέρ-
νει τὸ καράβι μὲτ' ἀκριβό του φόρτωμα σὲ πιὸ ἥμερα
νερὰ καὶ στὸ δρόμο του, ποὺ θὰ τὸ βγάλη ἵσα στοῦ
ταξιδιοῦ του τὸ λιμάνι. Καὶ γίνεται κι αὐτὸς καὶ
ἀπὸ τὴν ἀρρώστια. Τότε παραδίνει στὸ γιό του τὸ
τιμόνι καὶ τοῦ λέει :

« "Ετσι κουμαντάρουν ἔνα καράβι ». »

‘Ο θάνατος τοῦ Παύλου Μελᾶ.

ιὰ μέρα, κοντὰ στὰ σύνορα, φόρεσε τὰ ὅπλα τοῦ πολέμου καὶ πρώτη φορὰ φανερώθηκε καπετάνιος στὰ παλικάρια του ὁ Μίκης Ζέζας. Τοὺς κάλεσε καὶ τοὺς εἶπε λόγια ζεστὰ καὶ φωτεινὰ γιὰ τοὺς Μακεδόνες, ποὺ ὑποφέρουν τόσα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, καὶ γιὰ τὸ τί πρέπει νὰ κάμουν νὰ τοὺς σώσουν ἀπὸ τὰ βάσανα. Τοὺς ἔξήγγησε καὶ πῶς θέλει νὰ φερωνται μαζύ του καὶ ἀναμεταξύ τους Ἐνθουσιάστηκαν, πολλοὶ δάκρυσαν καὶ ὄλοι φώναζαν «Ζήτω». Αμέσως πρόσταξε τὸν ὄδηγὸν νὰ πάη μπροστά, αὐτὸς τὸν ἀκολούθησε, καὶ οἱ ἄντρες ἔχονταν ἀπὸ κοντά. Πῆγαν ἔτσι ὡς τὴ γραμμὴ καὶ κεῖ περίμεναν τὴ νύχτα. “Αμα ἥρθε, ἔκαμαν τὸ σταυρό τους καὶ πέρασαν τὰ σύνορα. Σκετάδι φοβερὸν καὶ ἀνήφορος. Δάση καὶ λαγκάδια καὶ ρεματιές θεοσκότεινα καὶ ἔπειτα κατήφορος φοβερός· τρεῖς ὥρες πήγαιναν ἔτσι καὶ ὕστερα ἀπὸ ἄλλες τόσες δρόμο, κατὰ τὸ πρωὶ βρέθηκαν ἀντίκρυσ’ ἐναν Τούρκικο σταθμὸν πάλι στὰ σύνορα. Κρύβονται τὴν ἡμέρα, καὶ τὴ νύχτα ἔκεινον πάλι. Τὰ μέρη εἶναι δύσκολα, γεμάτα δάση πυκνὰ καὶ πέτρες που

κατακόβουν τὰ πόδια. Ὁ ἕνας ὁδηγὸς μιὰ μέρα φεύγει κρυφά, ὁ ἄλλος δὲν ξαίρει τὸ δρόμο, καὶ ὁ τρίτος ἔχει ἀρρωστήσει πρὶν ξεκινήσουν. Ἀπαντοῦν βλάχους καὶ, ἄλλους μὲ τὸ καλὸν ἄλλους μὲ τὸ κακό, τοὺς βάζει ὁ ἀρχηγὸς καὶ ὁδηγοῦν τὸ Σῶμα. Βλέπει πώς οἱ ἀντρες του ἀρχίζουν νὰ κουράζωνται. Οὔτε μιὰ ὥρα δὲν περπάτησαν σὲ δρόμο πατημένο καὶ ὅλο περγούσαν ἀπάτητα βουνά, ρεματιές, λαγκάδια καὶ δάση. Τὰ δάχτυλα τῶν ποδαριῶν, ἀπὸ τὴν κακοτοπιά, καὶ τὰ γόνατά τους φριχτὰ πονοῦσαν, καὶ ὁ ὁδηγὸς δὲν ἔξαιρε οὔτε κἄν τὸ δημόσιο δρόμο ποὺ πάει στὴ Σαμαρίνα. Μερικοί, ἀπὸ τὴ θέρμη, μόλις μποροῦσαν ν' ἀκολουθήσουν. "Ἐναν τὸν ἄφησαν σ' ἐνὸς βλάχου στάνη νὰ γιατρευτῇ. Ψ'ωμὶ καὶ γάλα καὶ κρέας μὲ τὴ βία σχεδὸν ἔπαιρναν ἀπὸ τὶς στάνες καὶ συγνὰ ἔμεναν γωρὶς ψωμί. "Αλλοτε πάλι *«ρες πολλὲς ἔμεναν δίχως νερό»*. Κάποτε τοὺς ἔλεγε λίγα λόγια ὁ Παῦλος ποὺ τοὺς ἐγκαρδίωναν πάντα. Μερικοὶ τοῦ ἀποκρίθηκαν μία φορὰ πώς τὰ βάσανά τους δὲν τοὺς πειράζουν, μόνον συλλογίζονται αὐτόν. Τότε ὁ γέρο-Ἀντρούλης γυρίζει καὶ λέγει: «'Ο Καπετάνιος μας, βρὲ παιδιά, μπορεῖ νὰ μὴν ἔχῃ τὶς δυνάμεις μας, μὰ ἔχει ψυχὴ πιὸ δυνατὴ ἀπὸ μᾶς· αὐτὴ τόνε βαστᾶ».

Μιὰ βραδιὰ ἔφτασαν σ' ἕνα γωριὸ μουσκεμένοι ἀπὸ τὴ βρογὴ καὶ κατακουρασμένοι ἀπὸ μακρὺ καὶ δύσκολο δρόμο. Ὁ Ἀρχηγὸς μοίρασε τὰ παιδιά του σὲ μερικὰ σπίτια γιὰ νὰ στεγνώσουν καὶ νὰ κοιμηθοῦν καλά. Καὶ ὁ ἵδιος πῆγε σ' ἕνα σπίτι μὲ τέσσαρους ἄλλους. Μόλις κάθησε ρώτησε τὸ σπιτονοικούρη, ἀν ἔξαιρε ποῦ βρίσκονταν κείνη τὴν ἡμέρα ὁ καπετάν Εύθυμης καὶ ἔκεινος ἀποκρίθηκε πώς ἦταν στὸ Ζέλοβο.

"Εφεραν δυὸς χωριανοὺς καὶ ἔγραψε ὁ Ἀρχηγὸς τὸ γράμμα στὸν Εὐθύμη, λέγοντάς του νὰ ἔρθῃ ὡς ἔξω ἀπὸ τὴν Σάτιστα τὴν ἄλλη μέρα γιὰ νὰ ἀνταμωθοῦν. Οἱ χωρικοὶ πῆραν τὸ γράμμα κι ἔψυγαν. Τὸ πρώτην ἤρθαν χωριάτες νὰ δοῦν τὸν Καπετάνιο. Τοὺς ρώτησε γιὰ τὸ χωριό, γιὰ τὶς δουλειές τους καὶ ἀν περνᾶ στρατὸς ἀπὸ κεῖ—ἀποχρίθηκαν πῶς στρατὸς μένει σ' ἔνα ἄλλο χωριὸ μακρύτερα. "Ἐπειτα παράγγειλε νὰ ἑτοιμάσουν ἔνα σφαχτὸ καὶ νὰ μοιράσουν στὰ σπίτια ποὺ ἔμεναν τὰ παιδιά. Στὸ δικό του τραπέζι χράτησε δυὸς προεστούς νὰ φᾶνε μαζί. Τὸ ἀπόγεμα πῆγαν οἱ δυὸς αὐτοὶ χωριανοὶ νὰ μηνύσουν καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ἔρθουν καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ βρόδυ νὰ τοὺς μιλήσῃ ὁ Καπετάνιος. "Εξαφνα μπαίνει ἡ σπιτονοικοκυρὰ καὶ λέγει πῶς μία γριὰ εἶδε στρατὸ στὸ δρόμο ἀπὸ τὸ Κονομπλάτι. «"Ε, θὰ περάσῃ», εἶπε ὁ Παῦλος. Σὲ λίγο ἔρχεται ἡ γυναῖκα καὶ λέει πῶς ὁ στρατὸς ζύγωσε στὸ χωριό. Σηκώθηκαν, πῆγαν στὰ παράθυρα καὶ εἶδαν στρατιῶτες μέσα στὸ χωριὸ σκορπισμένους. 'Αμέσως ὁ ὀρχηγὸς μηνᾶ στὰ καταλύματα νὰ εἴναι ἔτοιμοι, μὰ νὰ μὴν κουνηθῇ κανένας. "Ἐπειτα ἀπὸ λίγα λεπτὰ ἔρχονται δυὸς γυναικες καὶ λένε πῶς ὁ στρατὸς τράβηξε κατὰ τὸν ἀπάνω μαχαλὰ καὶ ἀν θέλουν, νὰ φύγουν. "Ἐρχονται καὶ ἄλλες γυναικες σταλμένες ἀπὸ τὰ καταλύματα καὶ ρωτοῦν, τί νὰ κάμουν, νὰ φύγουν, νὰ πυροβολήσουν; 'Ο Ἀρχηγὸς τοὺς μήνυσε νὰ μὴν πυροβολήσῃ κανείς, χωρὶς νὰ διατάξῃ αὐτός, τίποτε νὰ μὴν κάμουν, παρὰ νὰ μένουν στὴ θέση τους. "Ἐρχονται πάλι γυναικες καὶ λένε πῶς ὁ στρατὸς κατεβαίνει πρὸς τὰ κάτω. 'Ο Ἀρχηγὸς εἶχε πιάσει τὸ παράθυρο μ' ἔνα χωριανὸ καὶ κοί-

ταζε. Είδε μερικούς στρατιώτες που πήγαιναν στὸ
ἀντικρυνὸ κατάλυμα. "Αρχισαν οἱ στρατιώτες νὰ

χτυποῦ, μὲ τοὺς ὑποκόπανους στὴν πόρτα τοῦ σπι-
τιοῦ, ἀλλὰ καμίαν ἀπάντηση δὲν ἔλαβαν.

"Αρχισαν νὰ χτυποῦν δυνατώτερα, φωνάζοντας : « Νὰ κάψουμε τὸ σπίτι ». Σηκώνει ὁ ἀρχηγὸς τὸ τουφέκι του καὶ πυροβολεῖ. Ὁ χωριανὸς ποὺ ἦταν κοντότου τραβᾶ καὶ αὐτός ἀρχίζουν καὶ ὅπὸ τὸ ἀντικρυνὸν κατολυμαχὰ πυροβολοῦν. Οἱ Τούρκοι σκόρπισαν πιάνουν δμως θέσεις καὶ πυροβολοῦν καὶ αὐτοί. Οἱ πυροβολισμοὶ κόπηκαν. Ὁ ἀρχηγὸς μὲ τοὺς δικούς του κατεβαίνει κάτω στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ καὶ μπαίνουν σ' ἓνα μικρὸ στάβλο, γιατὶ ἀπάνω δὲν ἔταν ἀσφαλισμένοι. Στάθηκε στὴν πόρτα καὶ βλέπει ἕνα στρατιώτη ποὺ ἔρχεται κατὰ τὴν αὐλή. Τραβᾶ καὶ ὁ στρατιώτης πέφτει. "Ενα ἀπὸ τὰ παλικάρια του βγαίνει καὶ πέρνει τὸ τουφέκι τοῦ σκοτωμένου. "Αρχισε νὰ νυχτώνῃ. Ὁ ἀρχηγὸς προσεχτικὰ βγαίνει ἔξω μὲ δυὸ ἀπὸ τὰ παιδιά του· οἱ ἄλλοι μένουν μέσα, προσμένοντας. Ἀκούστηκε μία τουφεκιὰ καὶ ὕστερα μιὰ φωνή : «Μὲ χτύπησαν, παιδιά!» Ἐρχόταν πίσω ὁ ἀρχηγὸς κατὰ τὸ στάβλο. Μπῆκε μέσα καὶ κάθησε σὲ κάτι ἄχυρα. Φώναξε ἔναν ἀπὸ τοὺς συντρόφους του καὶ βγάζοντας ἀπὸ τὸ λαιμό του τὸ σταυρὸ ποὺ φοροῦσε εἶπε : «Νὰ τὸν δώσης στὴ γυναῖκα μου καὶ τὸ τουφέκι στὸ γιό μου. Νὰ πῆς δτι τὸ καθῆκον μου τὸ ἔκαμα». Ξεζώστηκε καὶ ἐπεσαν λίρες ἀπὸ τὸ κεμέρι του ποὺ τὸ εἶχε τρυπήσει τὸ βόλι. Φάνηκαν αἷματα, ἄρχισαν πόνοι, καὶ ἔλεγε : «Σκοτῶστε με, βρὲ παιδιά, πῶς θὰ μ' ἀφῆστε στοὺς Τούρκους ». "Οσο περνοῦσε ἡ ὥρα, τόσο πονοῦσε δυνατώτερα. "Οταν τὸν συνέπαιρνε φοβερὸς ὁ πόνος, σχεδὸν βογγοῦσε καὶ ἔλεγε : «Πονῶ, σκοτῶστε με» καὶ πάλι. «Σκοτῶστε με ». Καὶ ἄλλοτε ὠνόμαζε τὰ παιδιά του. Ὁ σύντροφος, ποὺ εἶχε ἔρθει κοντά του, εἶπε : «Καπε-

τάνιε, δὲ σ' ἀφίνουμε στοὺς Τούρκους», καὶ ἔσκυψε καὶ τὸν ἐφίλησε στὸ στόμα. Τὰ χείλη του ἦταν ψυχρά. Καὶ πάλι τὸν συνεπῆραν οἱ πόνοι δυνατοί, καὶ ἔλεγε ὅλο πιὸ σιγανά.

Δὲ μποροῦσε πιὰ νὰ κουνηθῇ ἀπὸ τὴ θέση του, οὔτε τὰ παιδιά του δὲν ὀνόμασε τώρα, ὥσπου δὲν ἀκούστηκε πιὰ φωνή.

Ιω. Δραγούμης

Ἡ μικρὴ πατρίδα.

Ἡ πολιτεία ἡ τὸ χωριὸ ποὺ μᾶς γέννησε εἶναι ἡ μικρή μας πατρίδα, εἴτε σὲ νησὶ βρίσκεται, εἴτε σὲ χάμπο, σὲ μεσόγειο ἢ σὲ παραθαλάσσιο.

Στὰ χωριὰ τὰ σπίτια εἶναι γνώριμα, καὶ οἱ ἀνθρωποι σὰ νὰ συγγενεύουν. "Ολοι ἔξαίρουν ὅλους καὶ τὰ ὄλογυρά τους πράματα." Άλλο ἀπὸ γειτονιές δὲν ὑπάρχει.

Χαράματα σηκώνεται ὁ ἄντρας, βουτᾶ μιὰ κομάτα ψωμὶ στὸ κρασὶ του, καὶ μὲ τὸ δισάκι καὶ τὴν τσάπα, μὲ τὸ ζῶο ποὺ θὰ ὀργώσῃ καὶ μὲ τὸ παιδί του, πάει στὸ χωράφι, στ' ἀμπέλι ἢ στὸ μποστάνι. Σηκώνεται καὶ ἡ γυναῖκα του καὶ πάει στὴ βρύση γιὰ νερό. Τὸ κορίτσι νοικοκυρεύει τὸ σπίτι καὶ τὴν αὐλή, πλένει, λευκαίνει πανί, ύφασίνει. Τὴ χωριάτισσα πότε τὴ βλέπεις στὸν ἀργαλιό, πότε στὸ ληνὸ μὲ γυμνὰ ποδάρια νὰ πατᾶ σταφύλια, πότε μὲ ἀνασκουμπωμένα μανίκια σκυμμένη νὰ ζυμώνῃ ψωμὶ στὴ σκάφη, καὶ ἔπειτα νὰ τὸ βάζῃ στὸ φοῦρνο στὴν αὐλή, πότε ν' ἀρμέγη τὴν ἀγελάδα, πότε νὰ γνέθη. "Άλλοτε πάλι συ

δαυλίζει τὴ φωτιά καὶ κοιτάζει τὴ χύτρα. Φρύγανα
ἀπὸ τὸ βουνὸ φέρνουν τὰ παιδιά.

Τις ἀγελάδες τοῦ χωριοῦ καὶ τ' ἄλογα τὰ πέρνουν
δύο τρία παλικάρια πρωὶ πρωὶ καὶ τὰ βόσκουν.
Γυρίζουν ὅλη μέρα τὰ ζῷα στὰ λιβάδια, καὶ ἀκοῦς
τὰ κουδουνίσματά τους στὴ σιγαλιά. Τὸ βράδυ τὰ γυ-
ρίζουν στὸ χωριό οἱ ἀγελαραῖοι, κοπαδιαστά. Βοσκοὶ¹
στὸ βουνὸ βόσκουν τὰ γιδοπρόβατα. Τὸ καλοκαιριά-
τικο μεσημέρι σταλίζουν τὰ πρόβατα στὸν ἵσκιο τοῦ
μεγάλου πεύκου, ἀποσταμένα ἀπὸ τὸ λιοπύρι. Καὶ
βράδυ βράδυ τὰ ὁδηγοῦν στὶς στάνες.

Σὰ νυχτώσῃ βλέπει ὁ δραγάτης φωτιές, σὰν ἄστρα
στὸ βουνό. Ὄρες ὄρες ἀκούει τὰ γαυγίσματα τῶν
μαντρόσκυλων. "Επεσε νὰ κοιμηθῇ τὸ χωριό, καὶ δ
δραγάτης ὅλο φυλάει, περιδιαβάζοντας στ' ἀμπέλια
καὶ στὰ περιβόλια, μὲ τ' ὅπλο στὸν ὄμοιο. Ποιὸς ξένος
μπῆκε στὴ βραγιὰ καὶ πῶς πέρασε τοὺς φράχτες;

"Ερχεται πάλι ἡ Κυριακὴ στὸ χωριό. Νωρὶς γε-
μίζει ἡ ἐκκλησία ἀπὸ κορίτσια, γυναῖκες, παιδιά,
ἄντρες καὶ γέροντες. 'Ο δάσκαλος ψέλνει στὰ δεξιά,
καὶ δύο τρία σκολιταρούδια τοῦ κρατοῦν τὸ ἵσο. Στ' ἀ-
ριστερὰ εἶναι ἔνας χωριανὸς καὶ ψέλνει μὲ τὴ μύτη καὶ
κύτος. 'Ο παπάς, μὲ τὸ κοντὸ τὸ ράσο, λειτουργᾷ καὶ
θυμιάζει. Οἱ γέροι ἔχουν τὰ στασίδια τους καὶ κάθον-
ται. Στὸ παγκάρι οἱ ἐπίτροποι πουλοῦν ἀγιοκέρια.
Τ' ἀγοράζουν οἱ χριστιανοὶ καὶ τὰ στήνουν στὰ μα-
νουάλια προτοῦ ἀσπαστοῦν τὰ εἰκονίσματα. "Επειτα
γυρίζουν οἱ ἐπίτροποι μὲ τοὺς δίσκους: « γιὰ τὴν
ἐκκλησία, γιὰ τὸν παπά, γιὰ τὸ δάσκαλο, γιὰ τὸ σκο-
λειό μας », καὶ ἀκοῦς δεκάρες καὶ κουδουνίζουν. Καὶ
σὰν περγοῦν τ' ἄγια, σκύβουν πολὺ χαμηλὰ καὶ σταυ-

ροκοπιοῦνται γέροι, γυναῖκες, ἄντρες, παιδιά, νιες καὶ παλικάρια.

«Μνήσθητι Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ Βασιλείᾳ αὐτοῦ πάντοτε.....»

Τίς μικροδιαφορές ποὺ τυχαίνει νὰ ἔχουν ἀνάμεσά τους οἱ χωριανοί, τίς ξεδιαλύνουν οἱ δημογέροντες, έφοροι τοῦ σκολειοῦ κι ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησιᾶς. "Αμα βέβαια ἔχουν μεγάλες διαφορές, τότε πηγαίνουν κάτω στὴ χώρα, νὰ τοὺς δικάσῃ χριτής, εἰρηνοδίκης ἢ δικαστήριο· μὰ πάντα καλύτερο ἔχουν νὰ μὴ κατεβαίνουν γιὰ τέτοιες δουλειές στὴ χώρα. Καὶ μπελάς εἶναι καὶ ἔξοδα γίνονται, ἐνῶ στὸ χωριό μὲ τὴ βοήθεια τῶν γερόντων, ἀμα λείπουν τὰ πείσματα, ὅλα συμβιβάζονται.

Οἱ γέροντες ἔχουν καὶ ἄλλα νὰ σκεφτοῦν: θὰ συμφωνήσουν τὸ δάσκαλο καὶ τὴ δασκάλα, θὰ διορίσουν τὸν καντηλανάφτη, τὸ δραγάτη, θὰ φροντίσουν γιὰ τὸ σκολειό, ἀν θέλη διόρθωμα, τὴν ἐκκλησιά, ἀν θέλη καθάρισμα ἢ στόλισμα, τοὺς δρόμους, ἀν εἶναι νὰ φτειαστῇ ἢ νὰ σιαχτῇ κανένας.

Μὲ τὴν καινότητα ὁ δάσκαλος κάνει συμβόλαιο καὶ τὸ ὑπογράφουν. Τοῦ δίνουν μισθὸ καὶ σπίτι καὶ ξύλα γιὰ κάψιμο. Καμιὰ φορὰ τοῦ τάζουν καὶ τόσα κιλὰ σιτάρι. 'Ο μισθός του γίνεται καλύτερος, ἀν κάνη καὶ τὸν ψάλτη. Καὶ τὴ δασκάλα τὴν περιποιοῦνται οἱ χωριανοί, ἔξὸν ἀν τύχη καμιὰ φαντασμένη, ποὺ δὲν τοὺς καταδέχεται, μόνο παραπονιέται ἀδιάκοπα γιὰ τὸ καθετὶ καὶ φορεῖ καπέλα φτερωτά.

'Ο παπᾶς εἶναι χωριανὸς σὰν τοὺς ἄλλους μὲ λίγα γράμματα. Σπάνια τὸν ἀλλάζουν, μὲ τὴν ἄδεια βέβαια καὶ τὴν εὐλογία τοῦ Δεσπότη. "Εχει καὶ αὐτὸς τὸ χω-

ράφι του, τὸ ἀμπέλι του, τὴ γυναῖκα του, τὸ σπίτι του καὶ τὴν ἀγελάδα του.... Ἡ παπαδιὰ εἶναι σὰν τὶς ἄλλες γυναικεῖς τοῦ χωριοῦ. Καὶ λειτουργάει ὁ παπᾶς κάθε Κυριακὴ καὶ σκόλη. Τὸν βλέπεις σὲ κάθε λείψανο, σὲ γάμο καὶ βάφτιση. Εἶναι ἡσυχος ἄνθρωπος, κανένα δὲ θέλει νὰ κακοκαρδίσῃ, δὲν πολυανακατεύεται στὰ μαλώματα καὶ τοὺς θυμούς τῶν χωριανῶν, καὶ χαίρεται σὰν τοῦ φιλοῦν τὸ χέρι.

Ἡ ποταμιὰ κοντὰ στὸ χωριὸ εἶναι βαθιά, ντυμένη πλατάνια, πικροδάφνες καὶ δάφνες. Ἐκεῖ πλέουν οἱ γυναικεῖς τὰ ροῦχα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ μεριὰ σηκώνεται τὸ βουνὸ ποὺ βγάζουν τὴν πέτρα γιὰ τὰ σπίτια, καὶ τὸ δάσος ποὺ κάνουν τὰ κάρβουνα.

Σὰν πάρη ὁ χωριανὸς τὴν ράχη τοῦ βουνοῦ κι ἀνέβη στὴν κορυφή, βλέπει τὶς στέγες τοῦ χωριοῦ του, καὶ ἀγναντεύει ἄλλα χωριὰ ποὺ τὰ ἔχει ἀκουστά, καὶ τὴν πολιτεία ἔκει δὰ πέρα, κοντὰ στὴ θάλασσα. Καὶ μικραίνει τὸ χωριό του.

Νιώθει πώς δὲν εἶναι μοναχὸ στὸν κόσμο, καὶ πῶς ὁ τόπος εἶναι μεγάλος. Καὶ τότε; Τότε τοῦ ἔρχεται νὰ γνωρίσῃ καὶ τ' ἄλλα χωριά, καὶ νὰ κατέβῃ στὴν χώρα, νὰ ζυγώσῃ στὴ μεγάλη λίμνη μὲ τ' ἀρμυρὸ νερό.

* *

Γνώρισε τὴν πολιτεία, καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ φάνηκε καλή. Σὰ νὰ εἶναι πιὸ ἐλεύθερα τὰ πράματα ἐδῶ· χωράφι δὲ βλέπει, μήτε λιβάδια, μὰ βρίσκει καπηλεὶς πολλά, καὶ πίνει κρασὶ μὲ τοὺς συντρόφους. Καὶ δὲ ντρέπεται τοὺς πολῖτες, γιατὶ δὲν τὸν γνωρίζουν. Ἄγαλι ἀγάλι ἡ πολιτεία τὸν ποτίζει μὲ τὰ φαρμάκια της, ἀρχίζει

νὰ στενοχωριέται. Σὰν ἄρρωστος εἶναι, καὶ ξαναθυμᾶται τὸ χωριό του.

Ἐδῶ, στὴν πολιτεία, εἶναι σὰν τὸ ξεριζωμένο πλατάνι τῆς ρεματιᾶς, ποὺ ἀποζητᾷ τὸ χῶμα καὶ τὶς πέτρες ποὺ τὸ γέννησαν.

Καὶ μακρύτερα μπορεῖ νὰ πάη. Ἡ θάλασσα κοντά. Καράβια περνοῦν κάθε μέρα. Στὸ χέρι του εἶναι, ποιὸς θὰ τὸν ἐμποδίσῃ; "Ἄς πάη κι αὐτὸς στὴν ξενιτειὰ γιὰ νὰ γίνη πλούσιος. Καὶ φεύγει. Καὶ νιώθει πώς ὁ τύπος ποὺ ἀφησε, μὲ τὰ χωριὰ καὶ τὶς πολιτεῖες του, ήταν πατρίδα, ἡ πατρίδα του, ἡ μεγάλη πατρίδα. Βρίσκονται στὸν κόσμο καὶ ἄλλοι τόποι, ξένοι τόποι, μιλοῦν οἱ ἀνθρώποι ξένες γλῶσσες καὶ ἔχουν ἄλλα συνήθια. Τὰ σπίτια τους εἶναι διαφορετικὰ καὶ ἄλλιωτικες οἱ ἐκκλησίες. Οἱ πολιτεῖες μπορεῖ νὰ εἶναι μεγάλες, μεγαλόπρεπες, καὶ φαίνονται σὰν πλούσιες.

Αὐτὸς ὅμως κόθεται σὲ μιὰ σοφίτα σκοτεινή, μὲ τέσσαρες ἄλλους μέσα. Ποῦ εἶναι τὸ σπίτι του τὸ νοιλοκυρεμένο, στὸ χωριό! Τὸ χρῆμα δὲν εἶναι χυτὸ στοὺς δρόμους. Δὲ σκύβει νὰ μαζέψῃ χρυσάφι, παρὰ καὶ αὐτοῦ δουλειὰ ἀναγκάζεται νὰ γυρέψῃ. Ἀφοῦ εἶδε καὶ ἀπόειδε, κατάφερε τέλος καὶ τὸν πῆραν ἐργάτη σ' ἔνα σιδηρόδρομο, μὲ δύο τρία φράγκα τὴν ἥμέρα. Δὲν εἶναι προκοπὴ αὐτή!

"Ο ξενιτεμένος θυμᾶται τὸ χωριό του καὶ ἀποζητᾷ τὸ σπίτι τοῦ πατέρα του, τῆς μάνας του τὸ χάδι, τὸ ψωμὶ τὸ σπιτικό, τὸ καλὸ κρασὶ τοῦ ἀμπελιοῦ του. Σὰ νὰ μὴ τὰ χάρηκε ἀρκετά. Καὶ θυμᾶται τὰ βόδια, τὸ ἀλέτρι, τὸ χῶμα, τὶς ἀγελάδες, τὰ δέντρα, καὶ τὶς πέτρες τοῦ βουνοῦ, καὶ τὰ λιθόρια τοῦ δρόμου. Τοῦ φαίνεται πώς δὲν τὰ δουλεψε ὅσο ἔπαιρνε.

* * *

Φεύγουν ὅμως καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὸ χωριό.

Ἐκεῖνοι ποὺ ἀφήνουν τὸ χωριό τους καὶ πᾶνε σὲ μεγαλύτερα κέντρα γιὰ νὰ σπουδάσουν, ἐκεῖνοι πού, μὲ κάποια ὑποστήριξη, εἴτε τῆς οἰκογένειας, εἴτε τῶν φίλων, τοῦ βουλευτῆ τους, ἢ τοῦ Δεσπότη, ἐξακολουθοῦν τὶς σπουδές τους, καὶ ἀπὸ τὸ χωριάτικο σκολειὸ στῆς χώρας τὸ γυμνάσιο, κι ἔπειτα στὸ πανεπιστήμιο. Οἱ χωριάτες δὲν ξαίρουν τί κάνουν στέλνοντας τὰ παιδιά τους σὲ ἀνώτερα σχολεῖα.

«Γιὰ νὰ γίνης ἀνθρωπος», λὲν τοῦ παιδιοῦ τους, «πρέπει νὰ πᾶς στὸ γυμνάσιο νὰ μάθης γράμματα». Καὶ ἀφοῦ τελειώσῃ τὸ γυμνάσιο, τὸ στέλνουν καὶ στὸ πανεπιστήμιο. Φαντάζονται, πὼς ἀν γίνη γιατρὸς ἢ δικηγόρος ὁ γιός τους, θὰ τιμηθῇ τάχα ἡ οἰκογένεια. Μὰ δὲ νιώθουν πὼς ἡ τιμὴ εἶναι ἡ δουλειά· κι οὔτε τὸ γυμνάσιο, οὔτε τὸ ἐπάγγελμα κάνουν τὸν ἀνθρωπο. "Ανθρωπος εἶναι κεῖνος ποὺ ἔχει οἰκογενειακὴ ἀνατροφὴ, εἴτε σὲ πολιτεία ἀνατράφηκε, εἴτε σὲ χωριό, εἴτε ξαίρει γράμματα, εἴτε δὲν ξαίρει." Ανθρωπος εἶναι κεῖνος ποὺ παίρνει τὴ δουλειὰ τοῦ πατέρα του καὶ τὴν καλυτερεύει.

Τοῦ χωριάτη ὁ γιὸς νὰ μείνη χωριάτης, τοῦ παπουτσῆ παπουτσής, τοῦ φούρναρη φούρναρης. Καὶ πάλι τοῦ ἐμπόρου ὁ γιὸς ἔμπορος, καὶ τοῦ τραπεζίτη τραπεζίτης. Καὶ μόνο ἔτσι καλυτερεύει ἡ ἐργασία τοῦ καθενός.

‘Ο γιὸς μαθαίνει ἀπὸ τὸν πατέρα του, καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον, τὴν τέχνη ποὺ ἔχει νὰ κάνῃ ὅλη του τὴ ζωή. Καὶ ὁ πατέρας πάλι μιὰ τέχνη μονάχα ξαίρει νὰ διδάξῃ στὸ παιδί του, τὴν τέχνη του. Καὶ τότε ὁ γιός, ἐξακολουθώντας τὴν τέχνη τοῦ πατέρα του, μπορεῖ

νὰ τὴν καλυτερέψῃ. Μονομιᾶς ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ πα-
πουτσῆς δὲ γίνεται στρατηγός, οὐδὲ τραπεζίτης. Καὶ
τοῦ παπουτσῆ ὁ γιὸς δὲ γίνεται πρωθυπουργός. Μπο-
ρεῖ ὅμως ὁ γιὸς τοῦ παπουτσῆ νὰ μεγαλώσῃ τὸ ἐμπό-
ριο ποὺ ἔμαθε ἀπὸ τὸν πατέρα του, νὰ γίνη μεγαλέμ-
πορος. Μπορεῖ καὶ ἄλλη σχετικὴ τέχνη νὰ πιάσῃ, νὰ
γίνη δερματέμπορος. Καὶ ταμπάκικο μπορεῖ ν' ἀνοί-
ξῃ. Μπορεῖ καινούριες τέχνες νὰ ἀνακαλύψῃ, καὶ νὰ
βγάλῃ στὴ μέση καινούριους τρόπους ἐργασίας, και-
νούρια μέσα. Καὶ θὰ βάλῃ τότε καὶ αὐτὸς στὶς νέες
τοῦτες τέχνες καὶ δουλειές τὸ παιδί του. Καὶ σ' ἄλλους
πολλούς πατριῶτες του θὰ δώσῃ δουλειά.

Αὐτοὶ γίνονται οἱ πιὸ χρήσιμοι ἄνθρωποι σὲ μιὰ
κοινωνία, ὅσοι κάνουν τὴ δουλειὰ τοῦ πατέρα τους,
καλυτερεύοντάς την καὶ μεγαλώνοντάς την. "Οσοι ἀφή-
νουν τὴν τέχνη τοῦ πατέρα τους καὶ τὴν καταφρονοῦν,
δὲν κάνουν τίποτε καλό, οὔτε στὸν ἑαυτό τους οὔτε
στοὺς ἄλλους.

"Ο γεωργὸς ποὺ μὲ τὴ δουλειὰ του καὶ μὲ τὴ δου-
λειὰ τοῦ πατέρα του, γίνεται πλούσιος καὶ καταπιά-
νεται στὸ μικροεμπόριο, ἐκεῖνος μὲ τὸν καιρό, ἢ τὸ
παιδί του, φυσικὰ θὰ κατασταλάξῃ μιὰ μέρα στὴ χώρα
γιὰ νὰ μεγαλώσῃ τὸ ἐμπόριό του.

Μὰ νὰ φεύγουν οἱ φτωχοὶ ζευγολάτες ἀπὸ τὸ
χωριό τους γιὰ νὰ πᾶνε στὶς πολιτεῖες καὶ στὴν ξε-
νιτειά, εἴτε γιὰ νὰ πλουτήσουν, εἴτε γιὰ νὰ σπουδά-
ζουν καὶ νὰ γίνουν μεγάλοι ἄνθρωποι, αὐτὸ ποτὲ δὲ
βγαίνει σὲ καλό τους. Κανεὶς ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἔγινε
ποτὲ οὔτε πλούσιος, οὔτε βγῆκε μεγάλος. Οἱ ἔξαιρέ-
σεις εἶναι τόσο σπάνιες, ποὺ μήτε λογαριάζονται.

Οἱ γονιοὶ οἱ γνωστικοί, ὅσοι νιώθουν ἀπὸ κόσμο,

δὲ θὰ σπρώξουν ποτὲ τὰ παιδιά τους σὲ τέτοιο στραβὸ δρόμο, παρὰ θὰ τὰ ἀναθρέψουν ἔτσι, ποὺ νὰ μείνουν σιμά τους, καὶ θὰ τὰ μάθουν ἀπὸ μικρὰ τὴν τέχνη τους. "Ετσι μονάχα τὰ παιδιά θὰ γίνουν ἄνθρωποι, δηλαδὴ χρήσιμοι στὴν κοινωνία καὶ στὸν ἑαυτό τους. Γιατὶ οἱ γνωστικοὶ ξαίρουν πώς ὁ ἄνθρωπος δὲ γίνεται οὔτε μὲ τὰ πολλὰ γράμματα, οὔτε μὲ τὰ πολλὰ χρήματα. Γίνεται μὲ τὴν οἰκογενειακὴν ἀνατροφὴν καὶ μὲ τὴ δουλειά.

* * *

Σ' ὅποια μικρὴ πατρίδα κι ἀν γεννήθηκε ἦ καὶ ἀν ζῆ ὁ "Ελληνας, ὅπου κι ἀν βρίσκεται, σὲ πολιτεία ἢ σὲ χωριό, πρέπει νὰ ἐνδιαφέρεται καὶ νὰ φροντίζῃ γιὰ τὴν κοινότητά του, πρέπει νὰ θέλη νὰ εἶναι χρήσιμος στὴν κοινότητά του, πάλι στὸν ἑαυτό του θὰ εἶναι χρήσιμος. Πρέπει νὰ νοιώθῃ πάντα πώς θέλοντας καὶ μή, εἶναι δεμένος μὲ τοὺς τριγυρνούς του τοὺς πατριῶτες του, καὶ νὰ τοὺς βοηθῇ. Μόνο ἐκεῖνος ποὺ βοηθεῖ τοὺς ἄλλους, μπορεῖ μὲ τὸ δίκιο του νὰ γυρεύῃ καὶ ἀπ' αὐτοὺς βοήθεια. Πάλι καλὸ δικό του θὰ κάνῃ βοηθώντας τοὺς ἄλλους. 'Η ἀλληλοβοήθεια εἶναι δύναμη καὶ τοῦ καθενὸς ἄνθρωπου καὶ τῆς κοινότητας ὅλης. 'Εκεῖνος ποὺ δὲ βοηθεῖ, δὲν εἶναι ἄξιος νὰ τὸν βοηθοῦν καὶ οἱ ἄλλοι, καὶ δὲν τὴν πειράζει τὴν κοινότητα, ἀν τύχη καὶ γαθῆ.

'Ο ἄνθρωπος τοῦ κάθε τόπου, ἐκεῖνος καὶ καλύτερα μπορεῖ νὰ φροντίζῃ γιὰ τὸν τόπο του, γιατὶ ἐκεῖνος καὶ πιὸ κοντὰ εἶναι, καὶ κάθε μέρα τὸν βλέπει, δηλαδὴ τὸν ξαίρει καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον καὶ τὸν πονεῖ περισσότερο.

Σὰν τί βοήθεια ὅμως πρέπει νὰ δίνη στοὺς γειτόνους του, καὶ σὰν τί φροντίδα νὰ δείχνῃ γιὰ τὸ τόπο του;

Πρέπει :

Α'.) Νὰ βοηθῇ τὸν ἄλλον νᾶβρη δουλειά.

‘Ο ἄλλος αὐτὸς πρέπει φυσικὰ νὰ εἶναι ἀξιος νὰ δουλεύῃ. ‘Αν εἶναι ἀκαμάτης, ἀνίκανος, ποιὸς τοῦ φταίη ἢν χαθῆ; ‘Ο καθένας ἀς κοιτάξῃ νὰ μεγαλώσῃ τὴν ἔργασία του, γιὰ νὰ μπορέσῃ καὶ σ' ἄλλους συντοπίτες του νὰ δώσῃ δουλειά. ‘Οσο μεγαλώνουν οἱ δουλειὲς τοῦ καθενός, τόσο χωροῦν νὰ παίρνουν κι ἄλλους. Διψᾶ ἡ δουλειά γι' ἀνθρώπους.

Β'.) Νὰ φροντίζῃ γιὰ τὴνέα γενεά.

Τὰ σκολειὰ νὰ καλυτερέψουν, νὰ εἶναι πάντα καθαρά, εύρυχωρα, ἀερικά, καλοχτισμένα, καὶ ὅ,τι μαθαίνουν τὰ παιδιὰ νὰ τὰ μαθαίνουν ἀληθινά.

Μὰ ἡ νεώτερη γενιὰ δὲν ἀναπτρέφεται μοναχὰ μὲ τὸ σκολειό. Τῶν παιδιῶν ταιριάζουν κυνήγια, παιγνίδια, περίπατοι, καὶ νὰ ρίχνουν στὸ σημάδι καὶ νὰ πηδοῦν στὶς τρεῖς καὶ νὰ παραβγαίνουν στὸ τρέξιμο καὶ στὸ κολύμπι, καὶ νὰ παλεύουν, καὶ νὰ ρίχνουν τὸ λιθάρι, καὶ νὰ καβελικεύουν ἀλογα. ‘Αμα τὰ παιδιὰ δὲν τὰ κάνουν αὐτὰ μονάχα τους, πρέπει οἱ γεροντότεροι νὰ τοὺς κεντοῦν καὶ νὰ τοὺς σπρώχνουν σ' αὐτά. Οἱ γέροι εἶναι ἄχρηστοι καὶ μάλιστα ἐπικίνδυνοι, δη, ἐπειδὴ κουράστηκαν αὐτοὶ καὶ κοιμοῦνται, θέλουν ν' ἀποκοιμίσουν καὶ τὰ παιδιά τους. Τὰ παιδιὰ εἶναι ἡ μελλούμενη ζωὴ τοῦ ἔθνους. Πρῶτα ἀπ' ὅλα αὐτὴν πρέπει νὰ σεβώμαστε.

Γ'.) Νὰ φροντίζῃ γιὰ κοινοτικὰ ἔργα· νὰ φυλάγωνται τὰ χωράφια καὶ τ' ἀμπέλια ἀπὸ καλοὺς δρα-

γάτες, τὰ δάση ἀπὸ δασοφύλακες ἐμπιστεμένους, νὰ σιάζωνται οἱ τοπικοὶ δρόμοι ἢ νὰ φτιάνωνται και-νούριοι, ἀν χρειάζωνται, νὰ χτίζωνται πετρογέφυρα, νὰ διορθώνωνται τὰ σχολεῖα, καὶ γιὰ ὅλα αὐτὰ νὰ συνάζωνται χρήματα.

Κοντὰ στὴ Σπάρτη εἶναι ἔνα χωριό, ποὺ τὸ λένε Βαμπακού. Μερικοὶ χωρικοὶ φύγανε στὴν ξενιτειὰ καὶ ξαναγύρισαν πίσω· ἄλλως τε λιγοστοί. Ἀλλὰ γνω-στικοὶ ἀνθρωποι, καὶ κεῖνοι ποὺ ἔφυγαν καὶ ὅσοι ἔμει-ναν στὸ χωριό. Σύναξαν λιπὸν κάμποσα χρήματα καὶ ἐπειδὴ ὁ Δῆμαρχος ἦταν κομματάρχης τοῦ βου-λευτῆ καὶ ἵσως ὅχι πολὺ τίμιος ἀνθρωπος καὶ ἐπειδὴ ὁ Δῆμος ὅλος μαζὶ δὲν εἶναι τόσο συμμαζεμένος σὰν ἔνα χωριὸ μοναχό, καὶ ἐπειδὴ τὸ Κράτος εἶναι πολὺ μακριὰ καὶ δὲ βλέπει τύσο καλὰ τὶς καθημερινὲς ἀνάγ-κες τῶν χωριανῶν ὅπως τὶς βλέπουν οἱ ἴδιοι οἱ χωρια-νοί, γι’ αὐτὰ ὅλα πάσκισαν κι ἔκαναν κοινότητα στὸ χωριό τους καὶ τὴν δρίζουν αὐτοί, γιὰ νὰ εἶναι καὶ βέ-βαιοι πώς τὸ χρῆμα ποὺ σύναξαν γιὰ τὸ κοινό, δὲ θὰ πάη στὰ γαμένα.

Απὸ τὰ 1898 στὴ Βαμπακού ὑπάρχει κοινότητα ποὺ φροντίζει γιὰ ὅλα τὰ γενικὰ ζητήματα τοῦ χω-ριοῦ: διορθώνει τὸ σχολεῖο, μεταφέρνει τὸ νεκροτα-φεῖο ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό γιὰ τὴν ὑγεία τοῦ τόπου, ἀρ-χίζει ὑδραυλικὰ ἔργα γιὰ νὰ ποτίζωνται καλὰ τ' ἀμ-πέλια καὶ τὰ περιβόλια, σιάζει τοὺς τοπικοὺς δρό-μους καὶ τὰ γεφύρια, βάζει καλοὺς δραγάτες, καὶ θὰ καταπιαστῇ μὲ τὸν καιρὸ κι ἄλλα πολλὰ χρήσιμα ἔργα.

Αμα τὰ χωριὰ προκόψουν, οὔτε στὴν Ἀμερικὴ θὰ πηγαίνουν οἱ χωρικοὶ γιὰ νὰ πλωταίνουν, οὔτε στὶς

πολιτείες για τὰ σπουδάσουν, οὕτε στὴν Ἀθήνα γιὰ
νὰ βρίσκουν θέσεις.

Αὐτὸ ποὺ κάνει ἡ Βαμπαχοὺ στὴν Ἐλλάδα—ἔτυχε
νὰ ἔχῃ γνωστικοὺς χωρικοὺς ποὺ καταλαβαίνουν τὸ
συμφέρον τους—αὐτὸ τὸ ἵδιο τὸ ἔκαναν ὅλες στὴν
Τουρκία οἱ Ἑλληνικὲς κοινότητες ἀπὸ τὰ παλιὰ χρό-
νια.

"Οπου βρεθοῦν δέκα "Ἑλληνες φτιάνουν κοινό-
τητα. Συνάζουν πρῶτα χρήματα γιὰ τὴν ἐκκλησία.
"Αμα τὴ χτίσουνε, φέρνουν παπά. "Ἐπειτα καὶ τὶς γυ-
ναικες τους. "Τσερα μὲ τοὺς δίσκους τῆς ἐκκλησίας
συνάζουν χρήματα καὶ φτιάνουν σχολεῖο.

Τέλος φέρνουν δάσκαλο γιὰ τὰ παιδιά τους—
καὶ νά την ἡ κοινότητα.

* * *

Πρέπει στὴν Ἐλλάδα ν' ἀφήσουν ἐλεύθερα ξανὰ
τὶς κοινότητες νὰ φυτρώσουν. Μὲ τὴν τοπικὴ αὐ-
τοδιοίκηση, ὅπου καθένας θὰ κυβερνᾶ τὸ χωριό του,
καὶ στὸ κράτος μοναχὰ θὰ πληρώνῃ τοὺς φόρους, θὰ
δίνῃ ὅ,τι μπορεῖ γιὰ τὰ μεγάλα ἔθνικὰ ἔργα, καὶ θὰ
κάνῃ τὸ στρατιωτικό του, τὸ κράτος θὰ ἔχῃ καιρὸ
νὰ σκεφθῇ καὶ νὰ φροντίσῃ γιὰ τὰ γενικώτερα συμ-
φέροντα τοῦ ἔθνους. Καὶ ἔτσι ἐπειδὴ περισσότεροι
θὰ κυβερνοῦν τὰ χωριά τους, λιγώτεροι θὰ καταπιά-
νωνται νὰ κυβερνήσουν τὸ κράτος, καὶ ἵσως καλύ-
τεροι.

'Ο 'Ἑλληνισμὸς εἶναι μία οἰκογέ-
νεια ἀπὸ ἑλληνικὲς κοινότητες. Αὐτὸ
πρέπει νὰ τὸ ἴδουμε ξάστερα ὅλοι.

Καὶ εἶδες σὲ μιὰ οἰκογένεια, σὰν ὅλοι εἶναι γεροὶ καὶ δουλεύει ὁ καθένας, πόση εὐτυχία καὶ πόση χαρὰ βασιλεύει καὶ τί προκοπή! 'Ο καθένας ξαίρει τὴν θέσην του, δὲ λαθεύει, καὶ βοηθεῖ καὶ τοὺς ἄλλους. Κι εἶδες ἀλλή οἰκογένεια ποὺ εἶναι ποιὸς ἀρρωστος, ποιὸς ἀδύνατος, καὶ κανεὶς δὲ δουλεύει, πόση γκρίνια καὶ δυστυχία σωριάζεται; 'Ο καθένας τὰ ρίγνει στοῦ ἄλλου τὴν ράχη, καὶ δὲ βοηθοῦνται ἀναμεταξύ τους, καὶ μαλώνουν ἀτελείωτα.

"Ετσι καὶ τὸ ἔθνος. Εἶναι μία οἰκογένεια ἀπὸ κοινότητες. "Οταν οἱ κοινότητές του, οἱ πολιτεῖες καὶ τὰ γωριά του, ἔχουν ὑγεία, δουλειὰ καὶ προκοπή, κοίταξε πῶς προκόβει καὶ τὸ ἔθνος ὅλο. "Οταν πάλι οἱ κοινότητές του εἶναι ἀρρωστιάρηκες, καὶ οἱ ἀνθρώποι μισοδουλεύουν, μαλλιοτραβιοῦνται καὶ γίνοντα κόμματα, κοίταξε πῶς ὅλο τὸ ἔθνος παραλεῖ καὶ στενογωριέται καὶ δὲ σαλεύει πιά.

Τὸ ἔθνος μας ὀλάκερο πάλι μὲ κοινότητες πρέπει νὰ κυβερνηθῇ καὶ μόνο μὲ κοινότητες νὰ προκόψῃ.

'Η δουλειὰ θὰ ζωντανέψη καὶ θὰ δυναμώσῃ τὶς κοινότητες. Καὶ ἡμα τζωντανέψουν καὶ δυναμώσουν αὐτές, τότε θὰ θεριέψῃ τὸ "Εθνός".

I. Δραγούμης

"Οχι λόγια.

'Η θάλασσα δὲν ἥταν πιὰ ταραγμένη, ἀλλὰ ἥσυχη, πρασινωπή, θολή, ἔρριγνε τὰ κύματά της, τὰ ἐσπρωχνε σὰν κουρασμένη στὴν παραλία. Βάρκες, βαποράκια ἐσγιζαν σὲ πολλὲς μεριὲς τὰ νερά της. Καὶ κρότοι ἀπὸ τοὺς γερανοὺς ἀκούνταν δυνατοί.

Δύο μεγάλα ἀτμόπλοια λίγο μακριὰ ἀπὸ τὴ στεριὰ πετοῦσαν ἀπὸ τοὺς καπνοδόχους κατάμαυρο πυκνὸν καπνὸν στὸ συννεφιασμένον οὐρανό.

‘Ο Μάνθος Δαράλης περπατοῦσε συλλογισμένος στὴν πολυθόρυβη παραλία. Αὔτὴ τὴν ἡμέρα ὅμως ἡ παραλία δὲν ἦταν ὅπως ἄλλοτε δὲν εἶγε ἐκεῖνον τὸ μεγάλο θόρυβο. Μικρὸς ἦταν αὐτὸς τώρα· καὶ κάποτε μάλιστα μία ἡσυχία, μιὰ νέκρα κρατοῦσε. Τὰ πάντα σὰ νὰ σιωποῦσαν καὶ μόνο ὁ κρότος τοῦ γερανοῦ ἀκουότανε: γρρρρρ ! γρρρρ ! δυνατός..

‘Απάνω σὲ μιὰ τέτοια ἡσυχία σάλπιγγες καὶ κρότοι τυμπάνων ἀκούστηκαν.....

‘Ο Μάνθος Δαράλης σήκωσε τὸ κεφάλι του σὰν ἵππος πολεμικός, ἔπειτα γρήγορος κινήθηκε νὰ πάῃ πρὸς τὸν ἥχο τῶν σαλπίγγων καὶ τῶν τυμπάνων.

Στρατὸς ἐρχόταν..... Καὶ σὲ λίγο τὸν εἶδε νὰ βαδίζῃ καὶ νὰ ἐρχεται μὲ τάξη καὶ ρυθμικό. Διευθυνόταν πρὸς τὴν παραλία, πρὸς τὸ μέρος πούτρεξε ὁ Μάνθος Δαράλης.

Κόσμος ἀκολουθοῦσε πολύς, καὶ ἄλλος ἔτρεχε νὰ πλησιάσῃ. Γέροι, νέοι, παιδιά, γυναικες..... Σκόνη ὑψωνόταν.

Καὶ ὁ στρατὸς προχωροῦσε· ὁ κάθε στρατιώτης μὲ ὑψωμένο περήφανα τὸ κεφάλι καὶ γωρίς νὰ κοιτάζῃ ἐδῶ καὶ κεῖ. Τὰ ὅπλα ἔλαμπαν.

Στὴν παραλία ἄλλος κόσμος, ἄλλο πλῆθος τὸν περίμενε. Καὶ αὐτὸς στὴ θέα του ἐξέσπασε σὲ μιὰ μεγάλη ζητωκραυγή:

«Ζήτω ὁ στρατός μας!»

Αὐτὸς τὸ ἐπανάλαβε σὰν ἡγέω καὶ τάλλο πλῆθος ποὺ ἀκολουθοῦσε τὸ στρατό.

«Ζήτω ὁ στρατός μας!»

‘Ο ήλιος ἔκεινη τὴ στιγμὴ ἔσχισε τὴ βαριὰ συνεφιὰ καὶ ξεπετάγτηκε σὰ νὰ ἥθελε νὰ ἰδῃ καὶ αὐτὸς

τὰ παλικάρια ποὺ ἔφευγαν γιὰ τὸν πόλεμο, καὶ τὰ φώτισε, τὰ χρύσωσε μὲ τὶς ἀχτῖδες του. Οἱ λόγχες τῶν παλικαριῶν λαμποκοποῦσαν.

Τὰ δυὸ μεγάλα ἀτμόπλοια πιὸ πυκνὰ ἔβγαζαν τώρα τὸν καπνὸν ἀπὸ τοὺς καπνοδόχους.

Οἱ φωνὲς ἔπαψαν. Οἱ στρατιῶτες ἄρχισαν νὰ μπαίνουν στὶς βάρκες ποὺ περίμεναν, γιὰ νὰ περάσουν στὰ δυὸ μεγάλα ἀτμόπλοια. Καὶ ὅταν οἱ πρῶτες βάρκες ἀφησαν τὴν παραλία, πολλοὶ ἀπὸ τὸ πλῆθος ἐφώναξαν:

«Στὸ καλό! Στὸ καλό! καλὴ ἀντάμωση! Μὲ τὴ δόξα καὶ μὲ τὴ νίκη!»

Τὸ ἵδιο γίνηκε καὶ γιὰ τοὺς δεύτερους. Ἀλλὰ τώρα, μόλις ἔπαψαν, μιὰ φωνὴ βραχνὴ ἀκούστηκε νὰ λέγει μόνη:

«Γειά σας λεβέντες μου, γειά σας, παλικάρια μου! Μὲ τὴ νίκη, δαφνοστεφανωμένοι νὰ ξαναρθῆτε. Γειά σας!».

Καὶ πάλι τὸ ἵδιο, καὶ τὴν ὥρα ποὺ τὸ πλῆθος σκορποῦσε εὐχὲς σὲ ἄλλους στρατιῶτες ποὺ ἀφηναν τὴν παραλία, γιὰ νὰ περάσουν στὰ ἀτμόπλοια, ἡ φωνὴ ἡ βραχνὴ ξεχώριζε, ἀνέβαινε ἀπάνω ἀπ' ὅλες.

«Γειά σας, λεβέντες μου!».....

Ο Μάνθος εἶχε παραξενευτῆ καὶ πῆγε νὰ ἰδῃ ποιὸς ἦταν ὁ κύριος τῆς βραχνῆς φωνῆς.

Βρῆκε τὸν κύριο τῆς βραχνῆς φωνῆς νὰ ρητορεύῃ καὶ στάθηκε κοντά, γωρὶς νὰ τὸν ἰδῃ αὐτός, ν' ἀκούσῃ τί ἔλεγε.

«Γιὰ τὴν πατρίδα, παιδιά, ὅλα! ὅλα..... ἔλεγε ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴ βραχνὴ φωνή. Νὰ κοιτάξωμε πῶς θὰ τὴν κάνωμε μεγάλη καὶ τρανή! Καὶ θὰ ὑπερηφανεύμαστε στοὺς ζένους πῶς ἔχομε μεγάλη καὶ τιμημένη πατρίδα! Τὰ πάντα γιὰ τὴν πατρίδα! "Οσοι ἔχουν γρήματα νὰ δώσουν, νὰ δώσουν, γιὰ νὰ μὴ στε-

ρηθοῦν τίποτε τὰ παιδιά! 'Εγώ, ἔγω ἔδωσα προχτές, ἔδωσα δὲ τι μποροῦσα! Μὰ καὶ τὸ αἷμα τῆς ψυχῆς μου θὰ ἔδινα! Θὰ στενοχωρηθῶ, μὰ γιὰ τὴν πατρίδα τὰ πάντα καὶ τὸ αἷμα μας ἀκόμη, τὰ πάντα».

'Ο Μάνθος χαμογέλασε καὶ κούνησε τὸ κεφάλι, ἔπειτα προχώρησε καὶ ἀγγιξε τὸν κύριο ποὺ μιλοῦσε μὲ τὸ δάχτυλο....

Αὐτὸς στράφηκε καὶ τὸν εἶδε....

«'Ε», ἔκανε.

— «Νὰ σοῦ εἰπῶ, Γιῶργο», τοῦ εἶπε ὁ Μάνθος, καὶ τὸν ἔσυρε μακριὰ ἀπὸ τὸ πλήθιος.

«Σ' ἀκούσα, Γιῶργο, εἶπε, τί ἔλεγες καὶ τί φωναζες. "Ολα γιὰ τὴν πατρίδα! Μόνι λόγια. 'Απὸ αὐτά, ξαίρεις, δὲν ἔχομε ἀνάγκη, θέλομε ἔργα! Ναί, ξαίρω πὼς ἔδωσες κάτι χρήματα. Μὰ κι αὐτὰ δὲν ἤταν σχεδὸν τίποτε σχετικὰ μὲ τὴν περιουσία σου! Καὶ φωνάζεις γι' αὐτό, φωνάζεις σὰ νὰ ἔσωσες τὴν πατρίδα! 'Εγώ ἔδωσα περισσότερα καὶ δὲν ἔχω ὅσα ἔσύ... Μ' ἀκοῦς ἐμένα νὰ μιλῶ! Τώρα ἀς πᾶμε στὸ πιὸ σπουδαῖο. Δὲ μοῦ λές, τὸ παιδί σου γιατί δὲ γύρισε ἀπὸ τὴν Εύρωπη; τί; ἐκεῖ θὰ μείνη, ἐνῶ τ' ἄλλα θὰ πολεμοῦν; "Ολα γιὰ τὴν πατρίδα, ἔ; Λόγια, λόγια! Μὰ ἀπὸ λόγια δὲ βγαίνει τίποτα! "Εργα! Τὰ δικά μου τὰ παιδιά, τὸ ξαίρεις, ἥρθαν ἀπὸ τὴν 'Αλεξάντρεια καὶ εἶναι τώρα στὸ μέτωπο. Τὸ δικό σου; Δικοστεφανωμένα νὰ γυρίσουν, φώναζες, στὰ ξένα παιδιά. Στὸ δικό σου τί θὰ τοῦ φωνάξῃ ὁ κόσμος, ποὺ θὰ τὸ μάθη, ὅταν θὰ ἔρθη, γωρὶς νὰ δῆ μάγη, ἀπόλεμο καὶ δειλό; "Αφησε ποὺ ἔγώ πιστεύω, ὅτι ἔσύ τὸ ἔστειλες στὴν Εύρωπη, γιατὶ εἶχες μαριστῆ, ὅτι θὰ γίνη πόλεμος!..... Καὶ γιατί τὸν ἔ-

στειλες; Γιὰ νὰ γλυτώση;.... Ἐγὼ τοὺς ἔδωσα τὴν εὐχή μου καὶ τοὺς ἔστειλα. "Αν εἶναι τυχερὸν νὰ πέσουν, θὰ πέσουν! Μὲ τιμὴ δμως. Καὶ τί εἶναι ὁ θάνατος; Πάντα μᾶς τριγυρίζει καὶ χωρὶς νὰ πολεμοῦμε!..... Καὶ δὲ φοβᾶσαι σὺ μήπως ὁ γιός σου, ἐκεῖ ποὺ εἶναι, πάθει καμιὰ πνευμονία καὶ πάει; Θέλεις πατρίδα μεγάλη, τιμημένη! Λόγια ἔλεγες! Καὶ ψέματα! Γιατί, ἀν τὸ ἥθελες ἀληθινά, δὲ θὰ ἔκανες τὸν γιό σου δειλὸν καὶ ψεύτη!» Αὐτὰ εἶπε ὁ Μάνθος καὶ ἀφῆσε τὸν ἀδερφό του κι ἔφυγε.

Τὴν ἄλλη μέρα, τὸ ἀπόγεμα, ὁ Μάνθος Δαράλης καθόταν ἔξω ἀπὸ τὸ κατάστημά του. Ἡταν τὸ κατάστημά του σὲ μιὰ πλατεῖα. Πέρα λίγο φαινόταν ἡ θάλασσα, τὰ πλοῖα.

Ἡταν πολὺ στενοχωρημένος. Κάποτε σήκωνε τὸ κεφάλι του ψηλὰ στὸν οὐρανὸν καὶ κοίταζε ἐνα ἀσπρὸ ύννεφο ποὺ ἤταν στὴ μέση τοῦ γαλανοῦ οὐρανοῦ, μόνο. Τὸ σύννεφο αὐτὸν ἀπὸ ὥρα ὅλο καὶ μίκραινε, διαλυόταν, χανόταν σιγά, σιγά! Καὶ ὁ Μάνθος μ' ὅλη του τὴ στενοχώρια, παρακολούθοιςε αὐτὸν τὸ σβήσιμο, αὐτὴν τὴ διάλυση ποὺ πάθαινε τὸ σύννεφο.

"Εξαφνα βλέπει νὰ ἔργεται ὁ Γιῶργος, ὁ ἀδερφός του, ἐκεῖνος μὲ τὴ βραχνὴ φωνή.....

«Μάνθο, τοῦ εἶπε, ἀμα πλησίασε, ἔρχομαι νὰ σου εἰπῶ ὅτι ἐτηλεγράφησα στὸ Φῶτο νάρθη».

Ο Μάνθος σηκώθηκε:

«Τόκανες αὐτό;» ρώτησε.

— «Τὸ ἔκαμα!»

— «Γειά σου, ἀδερφέ μου!»

Καὶ ὁ Μάνθος τοῦ ἔδωσε τὸ χέρι του.

«Τσερα ἀπὸ λίγα λόγια ἀκόμη ὁ Γιῶργος ἔφυγε.

‘Ο Μάνθος, που εἶχε σήκωθη νὰ τὸν χαιρετήσῃ, ὅταν ἔφυγε, κάθισε συγκινημένος στὸ κάθισμά του.

“Αθελα σήκωσε τὸ κεφάλι ψηλά....

Δὲν εἶδε παρὰ τὸ γαλανὸ χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ. Τὸ σύννεφο εἶχε χαθῆ.

N. "Ελατος.

Τὸ Μεσολογγίτικο αὔγοτάραχο.

Τζένια λένε στὸ Μεσολόγγι τὴν ἐποχὴ ποὺ φαρεύουν τὶς μπάφες, καὶ βγάζουν τὸ αὔγοτάραχο. Ἀρχίζει τὴν πρώτη Αὔγουστου καὶ τελειώνει στὶς 14 τοῦ Σεπτεμβρίου. Μπάφα εἶναι ὁ θηλυκὸς κέφαλος τὸν ἀρσενικὸ τὸν λένε στειράδι.

‘Ο κέφαλος εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα ψάρια στὸν τόπο μας. Κάποτε φτάνει καὶ πέντε καὶ δύτικὸ δικάδες, μὰ ὁ συνηθισμένος εἶναι μιάμιση ὡς δυό. “Εχει ώραια χρώματα. Στὴ ράχη του εἶναι σταχτογάλαζος καὶ ὅσο κατεβαίνει στὴν κοιλιὰ φαίνεται ἀσημωμένος. Στὰ πλευρά του ἔχει δλόισες ἔξι ὡς ἐπτὰ γραμμές, ἡ μιὰ κοντὰ στὴν ἄλλη, καὶ ἀπὸ οὐρανιὲς καταντοῦν χρυσαφένιες. Ἀπάνω στὴ ράχη του ἔχει δυὸ φτερούγια ἀσπρα μὲ μαῦρα στίγματα· ἄλλα δυὸ καστανὰ ἔχει στὰ πλάγια καὶ κοντὰ στὸ κεφάλι, στὴν κοιλιὰ ἔχει ἄλλα δυὸ καὶ παρακάτω ἄλλο, καὶ τὴν οὐρά του. Τὰ κάτω φτερούγια του γρησμένουν, ὅταν κολυμπᾶ, ὅπως στὸν ἄνθρωπο τὰ χέρια. Σπρώχνει τὸ νερὸ πί2ω καὶ τραβάει μπροστά. “Οταν θέλη νὰ γυρίσῃ ἀριστερά, χτυπᾶ δυνατὰ τὸ νερὸ μὲ τὰ δεξιὰ φτερούγια, ἐνῶ μαζεύει καὶ κρατεῖ ἀκίνητα τὰ ἀριστερά. Τὴ μεγαλύτερη δύμως ἐργασία τὴν κάνει τὸ πλατὺ φτερὸ τῆς οὐ-

ρᾶς. Γιὰ νὰ μπορῇ νὰ χτυπᾶ τὸ νερὸ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἡ οὐρὰ ἔχει ραχοκοκκαλία πολὺ εὔκολο λύγιστη, καὶ γιὰ νὰ μὴν κουράζεται γρήγορα ἔχει κοντὰ στὴν οὐρὰ πολὺ κρέας καὶ πολλὰ νεῦρα. "Αμα εἶναι φόβος νὰ πέσῃ ἀριστερὰ ὁ κέφαλος, γέρνει τὰ φτερούγια τῆς ράχης πρὸς τ' ἀριστερά· ἀν θέλῃ νὰ πέσῃ δεξιά, γέρνει τὰ ἴδια φτερούγια δεξιά. "Ετσι κρατεῖ τὴν ἰσορροπία.

'Ο κέφαλος τρέφεται ἀπὸ πεταλίδες, μύδια καὶ στρείδια, σαλιγκάρια, σκουλήκια καὶ μικρὰ χορταράκια ποὺ φυτρώνουν στὶς ἀκρογιαλίές. Βρίσκεται λοιπὸν πάντοτε στὰ περιγιάλια, στοὺς ὅρμους καὶ τὰ λιμάνια καὶ στὶς ἐκβολὲς τῶν ποταμῶν. 'Απὸ τὶς ἐκβολὲς ἀνεβαίνει τὰ ποτάμια νὰ βρῆ στάσιμα νερά. 'Ανεβαίνει καὶ στὶς λιμνοθάλασσες τοῦ Μεσολογγιοῦ καὶ τοῦ Αίτωλικοῦ. 'Εκεῖ καλοθρέφεται ἀπὸ τὶς γίλιων εἰδῶν ζωικὲς οὐσίες ποὺ κρύβει ὁ βοῦρκος. "Οταν ὅμως ἀρχίζῃ ὁ Αὔγουστος, τὸ θηλυκὸ πρέπει νὰ γεννήσῃ. Τ' αὐγά του θέλουν ζεστη, ὅπως καὶ τ' αὐγὰ τῆς κότας. 'Η κυρὰ ὅμως μπάφα δὲν ἔχει τὴν ὑπομονὴ νὰ κάθεται νὰ κλωσᾶ. 'Εννοεῖ νὰ τὰ ρίξῃ κάπου καὶ νὰ φύγη. Δὲ θέλει ὅμως καὶ νὰ τὰ ρίξῃ ὅπου βρῆ. Τὰ βαθειὰ νερὰ δύσκολα ζεσταίνονται ἀπὸ τὸν ἥλιο. Πρέπει λοιπὸν νὰ πάη στὰ ρηγά, νὰ βρῆ νερὰ ἄβαθα, προσηλικὰ καὶ νὰ ἔχουν ὑδρόβια φυτά. Αὐτὰ θὰ δώσουν τὸ δέξιγόνο τους γιὰ τὴν ἀναπνοή τῶν μικρῶν, ποὺ θ' ἀρχίση ἡ ζωή τους μέσα στ' αὐγά. Μὰ γιὰ νὰ πετύχουν ἔνα τέτοιο μέρος, πρέπει νὰ κατεβοῦν στὶς ἀκρογιαλίές. Συνάζονται λοιπὸν οἱ κέφαλοι, μπάφες καὶ στειράδια μαζὶ καὶ κατεβαίνουν ἀπὸ τὰ ποτάμια καὶ ἀπὸ τὶς λίμνες νὰ βγοῦνε στὴν ἀκροθαλασσιά. Καὶ κατεβαίνουν κοπαδιαστὰ γιὰ νὰ προσέγουν ὁ ἔνας

τὸν ἄλλο καὶ νὰ φυλάγωνται εὔκολότερα. Ἐλλὰ καὶ οἱ ψαράδες ἔχουν τὸ νοῦ τους καὶ ἀλίμονο στὸ κοπάδι ποὺ θὰ φανῆ. Οἱ ψαράδες στὸ Μεσολόγγι ζώνουν τὴ λιμνοθάλασσα μὲ καλαμωτές. "Οποτε κι ἀν κοιτάξῃς στὴ λίμνη, νομίζεις πὼς βρίσκεσαι σὲ πολιτεία ποὺ κατοικοῦν κάστορες. 'Ο Παντελέος, ὁ Γιάγκος, ὁ 'Αληφάντης καὶ τόσοι ἄλλοι μικροὶ καὶ μεγάλοι ψαράδες ἔχουν τὶς «βάρκες γι' ἄλογα καὶ τὰ κανάλια στράτες», ὅπως λέει κάποιος ποιητὴς γιὰ τὴ Βενετία. Μὲ τὴ διαφορὰ πὼς ἐδῶ δὲν ἔχουν βάρκες παρὰ προιάρια. Δὲν πατοῦν στὴ στεριὰ παρὰ ἀπὸ Κυριακὴ σὲ Κυριακὴ. Τὶς ἄλλες μέρες μουσκεύουν στὸ νερὸ ὡς τὴ μέση ἢ ἀπάνω στὸ προιάρι. Τοποθετοῦν τὶς καλαμωτές, πλέκουν νέες, μπήγουν ξύλα, ξεφυλλίζουν καλάμια, πλέκουν ψάθες, ἀρμίζουν βοῦρλα, λύνουν καὶ δένουν ἀπὸ τὸ γάραμα ὡς τὸ βράδυ. Δουλεύουν καὶ τραγουδοῦν μὲ τὴν τρεμουλιαστὴ φωνή τους ὅλο γλύκα καὶ πάθος:

Νὰ ἥμουνα στὴ γῆ σταλίκι
καὶ στ' αὐτὶ σου σκουλαρίκι.

Τὸ σταλίκι εἶναι μακρὺ ξύλο ποὺ στηρίζουν στὸ βάθος καὶ σπρώχνει τὸ προιάρι τους. Οἱ καλαμωτὲς εἶναι φράγτης ἀπὸ καλάμια. "Ετσι φράζουν μεγάλα τετράγωνα τῆς λίμνης καὶ ἀφήνουν πόρτες στὰ πλευρά. Μιὰ πόρτα ἀπάνω καὶ μιὰ πόρτα κάτω.

'Απὸ τὴν πρώτη Αὔγουστου κάθε ψαράς ἀπάνω στὸ ἐλαφρὸ προιάρι του, μὲ τὸ μακρὺ καμάκι στὸ χέρι μοιάζει μὲ πολεμιστὴ ποὺ πηγαίνει στὸ κονταροχτύπημα. "Ογι πέντε ἢ δέκα, παρὰ διακόσια, τριακόσια προιάρια πιάνουν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τὸν Αὔλεμονα.

Είναι τὸ αὐλάκι ποὺ μπαίνοβγαίνουν τὰ ψάρια ἀπὸ τὴ θάλασσα στὴ λίμνη καὶ ἀπὸ τὴ λίμνη στὴ θάλασσα.

’Ορθὸς στὴν πλώρη ὁ φαρᾶς παραμονεύει. ’Ο σκοπὸς ἀπάνω στὴ πελάδα, τὴν φαροκαλύβα, ψάχνει τὸ πρόσωπο τῆς λίμνης, τὰ μάτια του ὀλάνοιγτα κοιτάζουν τ' ἀκίνητα σταχτιὰ νερά. Κάποτε κοιτάζουν κάτι γαλάζιες κωνικὲς σκηνὲς στημένες δεξιὰ στὶς ἐκβολὲς τοῦ Ἀχελώου. Είναι τὰ νησιά, οἱ Ἐγινάδες, κολλημένες μιὰ μὲ τὴν ἄλλη μὲ τὰ γαλάζια βουναλάκια τῆς Κατοχῆς. Κοιτάζουν καὶ μπροστὰ σὲ γαμηλὴ ἀπλωσιὰ τ' ἄσπρα σπιτάκια μὲ τὰ γαλαζοβαμμένα παράθυρα τῆς μικρῆς καὶ δοξασμένης πόλης· πίσω τὸν πράσινο Ζυγὸν καὶ τὴν Βαράσοβα καὶ μίαν ἄσπρη μακριὰ ταινία, ποὺ ξετυλίγεται μέσα στὴ βαθιὰ θάλασσα. Είναι ὁ δρόμος τῆς Τουρλίδας. ”Εξαφνα ὁ σκοπὸς ἀπὸ τὴν φαροκαλύβα, τὴν πελάδα, βλέπει μακριὰ τὸ πρόσωπο τῆς λίμνης ν' ἀναδεύη, νὰ βράζῃ, νὰ χογλάζῃ σὰ ν' ἔναψε φωτιὰ στὸ βυθό της.

“Ἐρχονται! φωνάζει. Καὶ μὲ τό: ἔρχονται, οἱ φαράδες σφίγγουν τὰ καμάκια τους καὶ κοιτάζουν ἐρευνητικά. Τὰ μάτια τους^τ γυαλίζουν ἀπὸ τὴ χαρά. Τὸ χοχλαστὸ νερὸ κατεβαίνει[¶] σπιθιοβολώντας, σὰ νὰ κυλᾶ μαζί του ρουμπίνια καὶ διαμαντόπετρες. Κάποτε ἀργυρὲς σατίτες βγαίνουν καὶ ξαναπέφτουν στὸ νερό. Είναι τ' ἀνυπόμονα στειράδια ποὺ βιάζονται νὰ φτάσουν στὴν πλατιὰ θάλασσα. Είναι οἱ ὅδηγοὶ ποὺ πηδοῦν ἀπὸ τὸ νερὸ γιὰ νὰ ίδοῦν μακριὰ μὴν τύχη ἐχθρός, ποιὸς ξαίρει! Τὸ κοπάδι ὅμως προγωρεῖ, κατεβαίνει καὶ σαλεύει τὰ νερὰ μὲ θόρυβο, σὰ φτεροκόπημα πουλιῶν. Καὶ ὅταν φτάσῃ στὸ αὐλάκι τῶν φαράδων, ἀρχίζει τὸ φοβερὸ καμάκισμα. ”Οπως τὸ

ἔμβολο τῆς ἀντλίας ἀνεβοκατεβαίνει τὸ καμάκι, καὶ ἀνεβάζει στὰ δόντια του σπαρταριστὸ κομμάτι ἀσημοστολισμένο μὲ ρουμπίνια. Εἶναι οἱ μπάφες στολισμένες μὲ τὸ αἷμα τους. Οἱ φαράδες δὲν καμακίζουν τὰ στειράδια παρὰ κατὰ λάθος. Τί νὰ τὰ κάμουν; Κυνηγοῦν τὶς μπάφες γιὰ νὰ βγάλουν τ' αὐγά τους. Καὶ προσέχουν νὰ τὶς καρφώνουν στὸ κεφάλι ἢ στὴν ἄκρη τῆς οὐρᾶς γιὰ νὰ μὴ χαλάσουν τὸ δισάκι ποὺ ἔχει τ' αὐγά. "Αμα χαλάση, δὲ γίνεται αὐγοτάραχο καὶ δὲν πουλιέται. Τὸ πολὺ πολὺ νὰ τὸ τηγανίσουν γιὰ νὰ τὸ φᾶνε. Οἱ φαράδες ὅμως δὲν ἐργάζωνται τώρα γιὰ νὰ φᾶνε. "Οπου ρίξουν τὸ καμάκι δὲ λαθεύουν. Εἶναι τόσο καλὰ γυμνασμένοι ποὺ καὶ πεταχτὰ τὸ καμάκι τους θὰ πάη ἐκεῖ ποὺ θέλουν: στὸ κεφάλι ἢ στὴν οὐρά. Τὸ αὐγοτάραχο θὰ βγῆ ὄλακαιρο. Καὶ τὸ καμάκι ἀνεβοκατεβαίνει. Τὰ γέρια δουλεύουν. Καὶ οἱ γαΐτες, ἄλλα μικρύτερα σκαφίδια, φεύγουν γεμάτες ξέχειλα ἀπὸ ζωντανὲς σπαρταριστὲς μπάφες καὶ τὶς ἀδειάζουν στὰ νησιὰ καὶ στὶς καλύβες. 'Εκεῖ γυναῖκες, κορίτσια καὶ παιδιὰ μὲ τὸ μαγαίρι ἀνοίγουν μὲ τέχνη τὴν κοιλιὰ τῆς μπάφας καὶ βγάζουν λαχταριστό, μακρυνλὸ τὸ δισάκι μὲ τ' αὐγά. Πενήντα δράμια, ἑκατό, ἑκατὸν πενήντα δράμια τὸ δισάκι. Καθὼς τὸ βγάζουν ἀπὸ τὴν κοιλιὰ τῆς μπάφας, ἀμέσως τὸ χώνουν στ' ἀλάτι. 'Εκεῖ τὸ ἀφήνουν 2-4 ὥρες. Κατόπιν τὸ πλένουν καλά, καὶ ἀφοῦ τὸ πατήσουν ἀνάμεσα σὲ δυὸ σανίδες γιὰ νὰ γίνη πλακουδό, τὸ κρεμοῦν στὸν ἵσκιο τῆς δραγάτας γιὰ δυὸ τρεῖς ἡμέρες. "Επειτα τὸ βγάζουν στὸν ἥλιο γιὰ 4—8 ἡμέρες καὶ τὸ αὐγοτάραχο εἶνε ἔτοιμο, εἶναι μελίγλωρο. "Αμα τὸ κόψης ἀλήθεια, νομίζεις πώς ἔκοψες ἔνα κομμάτι μέλι. "Ετοι

εἶναι σπειρωτὸ καὶ διάφανο, κίτρινο καὶ μαλακό. Καὶ ἡ γεύση του ἀπολαυστική. Γιὰ νὰ διατηρηθῆ ὅμως τὸ αὐγοτάραχο καὶ νὰ βγῆ στὸ ἐμπόριο, εἶναι ἀνάγκη ν' ἀσφαλιστῇ. Λυώνουν κίτρινο κερὶ καὶ βουτοῦν μέσα τ' αὐγοτάραχο κι ἔπειτα τὸ βγάζουν νὰ πήξῃ τὸ λερὶ ποὺ πῆρε. Αὐτὸ γίνεται δυὸ τρεῖς φορές. "Ετσι μπορεῖ νὰ βαστάξῃ χρόνο καὶ περισσότερο. Καὶ πουλιέται ἀκριβὰ ὅπως καὶ τὸ μαῦρο χαβιάρι. Καὶ οἱ καημένες οἱ μπάφες; Θὰ ρωτήσετε. "Έχουν τὸ πιὸ νόστιμο κρέας. Φορτώνονται ὅπως εἶναι στὶς ψαροποῦλες καὶ πουλιοῦνται στὴν ἀγορὰ τῆς Πάτρας κάποτε καὶ τῆς Ἀθήνας ἀκριβά. Οἱ ἄλλες γίνονται πετάλια καὶ πουλιοῦνται παστές. Μὰ γιὰ νὰ γίνη πετάλι τὴ σκίζουν ἀπὸ τὸ κεφάλι ὡς τὴν οὐρό, βγάζουν τὰ σπλάγχνα καὶ τὴν ἀλατίζουν καλά. "Επειτα τὴν κρεμοῦν βάζοντάς της δυὲ καλαμάκια ποὺ τὴν κρατοῦν σὰν ἀνοιχτὸ βιβλίο.

'Απὸ τὰ τζένια πέφτει πολύ, πάρα πολὺ χρῆμα στὸ Μεσολόγγι. Πολὺς κόσμος δουλεύει καὶ βγάζει τὸ ψωμί του. Οἱ ἐνοικιαστὲς τῶν γιβαριῶν πλουτίζουν. 'Αλλὰ καὶ γιβάρηδες καὶ ψαράδες εἶν' εὐγαριστημένοι. "Έχουν ὅλοι τὴν καλὴ καρδιὰ καὶ τὴ ζάχαρη στὰ χείλη.

N. Ελατος

Τὸ ψάρεμα τῆς ρέγκας.

Ποῦ ζῆ καὶ ἀπὸ ποῦ ἔργεται ἡ ρέγκα; Ζῆ τάχα στὰ βάθη τῆς πολικῆς θάλασσας, ἐκεῖ ὅπου δίχτυ ψαρᾶ δὲ φάνηκε ποτὲ καὶ κατόπιν ἀπλώνεται στὶς ἀκρογιαλιές σὰν ἔνας νομαδικὸς λαός;

Ποιὸς ξαίρει! οἱ ψαράδες λένε πώς οἱ ρέγκες ἔχουν καὶ βασίλισσα ὅπως οἱ μέλισσες. 'Η βασίλισσα εἶναι

μία ρέγκα ώς τρία μέτρα μακριά καὶ αὐτὴ εἶναι ὁδηγὸς στὸ κοπάδι.

Ἐκεῖνο ποὺ ἔχειρουμε εἶναι πῶς οἱ ρέγκες τὴν ἀνοιξην παρουσιάζονται στὰ παράλια τῆς Νορβηγίας γιὰ νὰ γεννήσουν τ' αὐγά τους. "Αμα τὰ γεννήσουν γίνονται ἄφαντες. Τὸ φθινόπωρο ἔρχονται πάλι κοπάδια ἀπὸ μικρὲς ρέγκες, κάθονται λίγο κι ἔπειτα φεύγουν κι ἔκεινες.

"Ετσι στὴν ἐποχὴ τους ξεκινοῦν κοπάδια ἀπὸ ρέγκες ἄλλα γιὰ τὰ παράλια τῆς Σκωτίας, ἄλλα γιὰ τὰ παράλια τῆς Ὀλλανδίας, τὰ φιόρδ* τῆς Φιλανδίας, τῆς Νορβηγίας καὶ τῆς Σουηδίας. "Οσοι κατοικοῦν σ' ἔκεινα τὰ μέρη ξαίρουν τὸν καιρὸν καὶ τὰ ἔχουν ὅλα ἔτοιμα γιὰ νὰ τὶς πιάσουν. Οἱ ρέγκες ἔρχονται στὰ παράλια τῆς Νορβηγίας ταχτικὰ τρεῖς φορὲς τὸ χρόνο· ἀλλὰ τὸ μεγάλο ψάρεμα γίνεται τὸ Φεβρουάριο. Εἶναι, ὅπως λένε, τὸ ἀνοιξιάτικο ψάρεμα καὶ οἱ ρέγκες εἶναι πιὸ πολλὲς καὶ πιὸ παχές. Τὸ Γενάρη ξεκινοῦν οἱ ψαράδες ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη γιὰ τὰ νησιὰ τῆς Νορβηγίας καὶ τὸ Φεβρουάριο μαζεύονται ἔκει ἐπάνω ἀπὸ δυὸ χιλιάδες ψαροκάικα μὲ δώδεκα χιλιάδες ψαράδες. Αὐτοὶ οἱ ψαράδες κάνουν τὶς συντροφιές τους, νοικιάζουν καλύβες, συμφωνοῦν μὲ τοὺς ἐμπόρους καὶ μοιράζονται τὴ θάλασσα. «'Εδῶ ἔσύ, ἔκει ἐγώ!» "Επειτα ρίχνει τὰ δίγτια τῆς ἡ κάθη συντροφιὰ στὸ μέρος τῆς. Τὸ κάθη δίγτυ ἔχει τέσσερα μέτρα μάκρος καὶ δύο πλάτος. Συχνὰ δένουν τὰ δίγτια ἐνα μὲ τ' ἄλλο πολλὰ γιὰ νὰ πιάσουν μεγάλο ἄπλωμα· καὶ τὰ ρίχνουν ἀπὸ τὸ μέρος ποὺ εἶναι δεμένα στὴν ἄκρη πολ-

* Φιόρδ=Στενοὶ μακρουλοὶ κόλποι· τοὺς κόλπους κλείνουν ψηλοὶ ἀπόχρημνοι βράχοι· ἡ εἰσόδος τοῦ κόλπου πολλὲς φορὲς δὲ φαίνεται.

λὰ μολύβια. Ἀπάνω τὰ δένουν σὲ βαρέλια ἢ σὲ φελλούς γιὰ νὰ μὴ βουλιάζουν. "Αμα τὰ φίξουν κάθονται καὶ περιμένουν. Καμιὰ φορὰ βγαίνουν μερικοὶ σ' ανοιχτὰ ὥσπου νὰ ἴδουν τὸ πρῶτο κοπάδι.

"Εξαφνα ἀκούεται ἐνα : Ζήτω! ἀπὸ γιλιάδες στόματα.

Φάνηκε ὁ πρῶτος ἀγγελιοφόρος. Δὲν εἶναι ἡ βασίλισσα τῆς ρέγκας. Αὐτὴ ὑπάρχει μοναχὰ στὴ φαντασία τῶν ψαράδων. Εἶναι μία φάλαινα. Τὰ ρουθουνιά της τινάζουν ψηλὰ τὸ νερὸ σὰ συντριβάνι, σὰ νὰ λένη στοὺς ψαράδες! Τὸ νοῦ σας! ἔρχεται τὸ κυνήγι! Σὲ λίγο φαίνονται καὶ ἄλλες φάλαινες δεξιά, ἀριστερά, καὶ πίσω. Καὶ ἀνάμεσά τους βράζει τὸ νερό, χοχλαστό. Εἶναι ἀπὸ τὸ κοπάδι τῆς ρέγκας ποὺ ἔρχεται πηδώντας σὰ νὰ βιάζεται νὰ πέσῃ στὰ δίγτια. Δὲ βιάζεται νὰ πέσῃ στὰ δίγτια παρὰ θέλει νὰ ξεφύγη τὶς ἀχόρταγες φάλαινες, ποὺ ἀνοίγουν τὸ στόμα τους καὶ καταπίνουν κοπάδια ὀλόκληρα· ἔτσι οἱ δόλιες γιὰ νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὸν ἐνα ἐχθρὸ πέφτουν στὸν ἄλλο.

'Η κάθε βάρκα ρίγνει μεμιᾶς δέκα δύχτῳ δίγτια. "Οσες ρέγκες πιάσουν τὶς φορτώνουν καὶ τὶς φέρνουν στὴν παραλία ὅπου περιμένουν οἱ ἔμποροι. Στὸ μεταξὺ ρίγνουν τ' ἄλλα δέκα δύχτῳ δίγτια κι ἔτσι τὸ ψάρεμα δὲν παύει διόλου. Οἱ βάρκες πᾶντες κι ἔρχονται γεμάτες, κι οἱ ἔμποροι δὲν προφταίνουν νὰ ζυγίζουν.

Τώρα στὰ σύνορα τῆς Νορβηγίας ἀρχίζει ἄλλη ἐργασία. Οἱ ρέγκες χύνονται σὲ μεγάλους σωρούς καὶ οἱ γυναῖκες μὲ τὸ μαχαίρι θαρρετὰ κι ἐπιδέξια βγάζουν ἀπὸ τὴν κάθε ρέγκα τὰ σπάραχνα καὶ τὰ σπλάγχνα. "Επειτα τῆς ρίγνουν σὲ ἄλλο σωρό. "Έγουν τόση

ἐπιτηδειότητα, ποὺ μποροῦν νὰ ἔτοιμάσουν κάθε μέρα χιλιάδες.

"Αλλες γυναικες γεμίζουν μαστέλα μὲ καθαρισμένες ρέγκες καὶ τὶς κουβαλοῦν ἀλλοῦ. 'Εκεῖ τὶς παστώνουν μέσα σὲ μεγάλα βαρέλια, καὶ ἅμα γεμίσουν τὰ σκεπάζουν στερεὰ καὶ τὰ πισσώνουν γιὰ νὰ μὴν παίρνουν ἀέρα. Οἱ ρέγκες εἶναι πιὰ ἔτοιμες γιὰ τὸ ἐμπόριο. Μόνο ἀπὸ μιὰ πόλη βγαίνουν κάθε χρόνο τριακόσιες χιλιάδες τόνοι ρέγκες. Καὶ πόσοι δὲν κερδίζουν! Τὸ ξύλο ἔρχεται ἀπὸ τὰ δάση. Κερδίζει λοιπὸν ὁ ἴδιοκτήτης τοῦ δάσους καὶ οἱ ξυλοκόποι, ἐκεῖνοι ποὺ θὰ φέρουν τὸ ξύλο στὴν παραλία· οἱ ξυλουργοὶ ποὺ θὰ φτιάσουν τὰ βαρέλια· οἱ γυναικες καὶ τὰ παιδιὰ ποὺ καθαρίζουν τὶς ρέγκες· οἱ ἔργατες ποὺ τὶς φορτώνουν καὶ τὶς ξεφορτώνουν· οἱ ψαράδες, οἱ βαρκάρηδες καὶ πιὸ πολὺ οἱ ἐμπόροι.

Τὸ φάρεμα βαστᾶ τέσσερες βδομάδες καὶ κάποτε πιὸ πολύ. Καὶ ὅμως οἱ ρέγκες δὲ λιγοστεύουν· ὅλο καὶ νέες φχίνονται. "Εξω στ' ὀνοιχτὰ τριγυρίζουν" οἱ φάλαινες, λέει κι ἔκαμπαν συμμαχία μὲ τοὺς ψαράδες. Παραφυλᾶνε νὰ βγεῖν οἱ ρέγκες καὶ ἅμα τὶς ἴδουν ρίχνονται καὶ καταπίνουν ὅσες μποροῦν. Κάποτε πλησιάζουν σὰν πελώριοι κορμοὶ δέντρων στὴ ζώνη τῶν ψαράδων· μὲ τὸ στόμα τους ρουφοῦν τόνους τὸ νερὸ καὶ ὅταν τὸ βγάζουν ἀπὸ τὰ ρουθούνια τους, βγάζουν μαζὶ καὶ κομμάτια ἀπὸ ρέγκες.

'Η φάλαινα εἶναι γοργοκίνητη, ὅπως ὁ ἀετὸς στὸν ἄέρα κι ἀς ἔχη πελώριο σῶμα. Καθὼς τὴ βλέπεις ξαπλωμένη στὸν ἀφρὸ τῆς θάλασσας, γιὰ μιὰ στιγμὴ τὴ χάνεις ἀπὸ τὰ μάτια σου καὶ τὴν ξαναβλέπεις μακριά.

Τώρα βρίσκεται ἔδω τώρα ἐκεῖ καὶ ὅλο ἀρπάζει ὅ, τι τύχη μπροστά της. Τὴν καταστροφὴν ποὺ κάνει στὰ ψάρια δύσκολο νὰ τὸ φανταστῆ κανείς. Ωστόσο οἱ ψαράδες δὲν τὴ συνερίζονται, γιατὶ ὅσα καὶ νὰ φάη πάλι! θὰ μείνουν τὰ περισσότερα. Καὶ ὅγι μόνον δὲν τὴ συνερίζονται, ἀλλὰ καὶ προσέχουν νὰ μήν τὴ φοβίζουν καὶ φύγη ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου ψαρεύουν. Εἶναι ὁ ἄγρυπνος σύμμαχός τους. Ή φάλαινα λὲς καὶ τὸ ξαίρει καὶ ξαπλώνεται ἄφοβα ἀπάνω στὸν ἀφρό.

Τὸ ψάρεμα τῆς ρέγκας στὰ βόρεια ἐκεῖνα μέρη εἶναι πολὺ βαριὰ δουλειά. Οἱ σίφωνες πέφτουν μὲ ἀφάνταστη ὄρμή. Τρέχουν ἀπάνω στὴ θάλασσα οἱ παγετῶνες, τὰ πελώρια ἐκεῖνα βουνὰ ἀπὸ πάγο ποὺ ὅγι βάρκα ἀλλὰ τρικάταρτο καράβι μποροῦν νὰ θάψουν μὲ τὸν ὄγκο τους. Οἱ βροχὲς καὶ τὰ χιόνια δὲ λείπουν. Καὶ ὅμως οἱ ψαράδες δὲν τὰ συλλογίζονται

N. "Ελατος

Στὰ εἰκονίσματα.

'Εργμοκλήσι γκαρδιακό,
στὸν τοῦχο ἀπάνω κρεμασμένο
στὸ σπίτι μας τὸ πατρικό,
ποὺ πάντα φῶς είρηνικὸ
γύρω σκορπᾶς εὐλογημένο·

ὦ Παναγιά μου σπλαγχνική,
ποὺ σ' ἔβλεπα στ' ἀθῶα μου γρόνια
νὰ κατεβαίνης ἀπὸ κεῖ
καὶ μὲ μιὰν ὅψη θεϊκή
νὰ μοῦ χαμογελᾶς αἰώνια·

Ιδὲς ἔδω γονατιστὸ
πῶς σκύβω ἐμπρός σου τὸ κεφάλι !
Γιὰ σένα καὶ γιὰ τὸ Χριστὸ
στὸ στῆθος τὸ λαχταριστὸ
νοιώθω τὴν πίστη μου καὶ πάλι.

Ἐκείνη ἡ φλόκα μου ἡ κρυφὴ
ποὺ ἡ μάνα μου σὰν Ἐστιάδα
πάντα τῆς ἔδινε τροφὴ
μπρὸς στὴν αἰθέρια σου μορφὴ
μὲ καίει καὶ πάλι σὰ λαμπάδα.

Μὲ καίει, γιατὶ σὰν πετῶ
στὰ χρόνια μου τὰ περασμένα
καὶ τὴ ζωὴ μου μελετῶ,
ἀλήθεια ὅπου κι ἀν ζητῶ
παντοῦ τὸ Γιό σου θαύρω ἡ Σένα.

Παντοῦ τὴν ὄψη σου θωρεῖ
τάγρυπνο τῆς ψυχῆς μου μάτι.
Πότε σὲ βλέπω σοβαρὴ
κι ἄλλοτε πάλι θλιβερὴ
καὶ πάντα ὑπομονὴ γεμάτη.

Καὶ στὴ δική μου τὴ ζωὴ
καὶ στοῦ σπιτιοῦ τὴν ἱστορία
ἡ μυρωμένη σου πνοὴ
μᾶς χύνει βράδυ καὶ πρωὶ
εἰρήνη, φῶς, παρηγορία.

Εἶδα μιὰ μόνη σου ματιὰ
νὰ λυώσῃ τῆς ψυχῆς τὰ γιόνια.

καὶ τὴ γλυκιά σου τὴ φωτιὰ
νὰ γειάνη τὴ λαβωματιὰ
ποὺ ἀνοίγουν τῆς ζωῆς τὰ γρόνια.

Στῆς μάνας μου τὴν ἀγκαλιά,
καλή μου Παναγιά, σὲ εἰδα,
καὶ στὰ θερμά της τὰ φιλιὰ
καὶ στοῦ πατέρα τὰ μαλλιά
νὰ γύνης κάποια ἀγνήν ἀγτῖδα.

Παντοῦ κι αἰώνια σὲ θωρῶ
νὰ τριγυρνᾶς δόλογυρά μου
καὶ μὲ στεφάνι λαμπερὸ
μέσ' τῶν Πνευμάτων τὸ χορὸ
νὰ μοῦ χρυσώνης τὰ ὄνειρά μου.

Γεώργιος Στρατήγης

‘Η νύχτα τῶν Χριστουγέννων.

Χριστούγεννα ! Περίγαρα ἡ καμπάνα
κράζει, κι ἡ μάνα στὸ παιδί,
καὶ τὸ παιδὶ Χριστούγεννα ! στὴ μάνα
κι ὁ κόσμος ὅλος τραγουδεῖ.

Κι ἡ νύχτα λάμπει ἀπὸ τὸ μάγο ἀστέρι
ὅπου τοὺς μάγους ὁδηγεῖ.

Τὸ ἐπουράνιο μυστικὸ τὸ ξέρει
καὶ χαίρεται οὐρανὸς καὶ γῆ.

....’Αλλ’ ἔνα βογγητὸ βγαίνει ἀπ’ τὴ θύρα
φτωχοῦ σπιτιοῦ Μέσ’ στὴν καρδιὰ
μὲ τρώει ‘Ο βόγγος ἔρχεται ἀπ’ τὴ γήρα,
τὴ γήρα μὲ τὰ ὄχτὼ παιδιά !

Εἶναι γυμνή, παντέρημη, κι ἐκεῖνα
πεινοῦν καὶ τρέμουν τὰ φτωχά.

Δὲ νιώθ' ἡ μάνα τὴ δική της πεῖνα,
ἡ πεῖνα τους τὴν ξεψυχᾶ.

Ο πόνος τὴν καρδιά μου σκάφτει, ἡ λύπη
μὲ δάκρυα τὴν πλημμυρεῖ,
καὶ πιὰ δὲ φτάνουν ώς τ' αὐτιά μου οἱ χτύποι
τῶν Χριστουγέννων γιορτεροί.

Ἐξαφνικὲς λαχτάρες μὲ σπαράζουν,
ἄλλη καμπάνα ἐδῶ ἀντηχεῖ.
Ἄχ ! ἄλλοι χτύποι τῆς καρδιᾶς μου κράζουν :
Κλαῖνε καὶ δέρνονται οἱ φτωχοί !

Αρρώστια, γύμνια, ὄρφάνια, πεῖνα, φτώχεια,
ῷ σεῖς, ποὺ σφίγγει ἡ συμφορά,
σὲ σιδερένια ἀρπάγια καὶ σὲ βρόχια,
μοῦ παίρνετε κάθε χαρά !

Θέλω νὰ φύγω ! πέρα σ' ἄλλους τόπους,
στὴ νύχτα τὴ μοναδική,
μακριὰ ἀπὸ τὴ βοὴ καὶ τοὺς ἀνθρώπους,
γιατ' εἶν' οἱ ἀνθρωποι κακοί.

Γιατὶ στὴν ὥρα τὴν εὐλογημένη
ὅπου γεννιέται ἔνας Θεός,
ποιὸς ξέρει ! καταριέται καὶ πεθαίνει
γύρω μου ὀλόκληρος λαός.

Γιατὶ ὁ Χριστὸς νὰ καίγωνται γυρεύει
γι' αὐτὸν καρδιές, ὅχι κεριά,
καὶ μὲ σταυροὺς κανεὶς δὲν τὸν λατρεύει
καὶ γονατίσματα βαριά.

Γιατὶ λατρεύει τὸ Χριστό, ὅποιος δίνει
γιὰ τὴν πατρίδα τὴν ζωή,
ὅποιος τὸ γυμνωμένο κρυφοντύνει
καὶ τὸν φτωγὸ τὸν ἐλεεῖ.

"Οποιος τὴν ἀδικία κεραυνώνει,
καὶ ἀγνὸ τὸ μέτωπο κρατεῖ
κι ἔχει ὁδηγὸ τὴν καλωσύνη μόνη
κι ἔχει Θεὸ τὴν ἀρετή!

Θέλω νὰ φύγω πέρα σ' ἄλλους τόπους.
σὲ μιὰ ἄλλη γῆ πονετική
μακριὰ ἀπ' τὸν κόσμο αὐτὸ κι ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους
γιατ' εἶναι οἱ ἀνθρωποι κακοί.

Γιατ' εἶναι ὁ κόσμος ἀπονη ἐρημία,
ποὺ μαρτυρεύουν οἱ φτωγοί,
Γιατὶ δὲν ἔχω δύναμη καμία
νὰ κάμω ἔναν εύτυχη.

K. Παλαμᾶς

‘Η χῆνα ἡ πουπουλόφτερη.

‘Η γῆνα ἡ πουπουλόφτερη στὶς γῶρες τοῦ βοριᾶ
διαλέγει μιὰ ἀποθάλασσα κι ἀπόκρυφη μεριά·
μαδᾶ τὰ πουπουλόφτερα ἀπ' τὰ στήθη της σὰ χιόνι
καὶ τὴ φωλιά της γτίζοντας ζεστά, ἀπαλὰ τὴ στρώνει.

Αλίμονο ! ἔρχεται δὲ ψαράς στὴν ἔρμη ἀκρογιαλιὰ
κι ἀπλώνει τὸ καμάκι του καὶ παίρνει τὴ φωλιά.
Μ' ἀπ' τὴν ἀνθρώπινη ἀπονιά ἡ ἀγάπη πιὸ μεγάλη
τῆς χήνας· ἄλλα πούπουλα μαδᾶ καὶ στρώνει πάλι.

Κι ἀν τῆς τ' ἀρπάξη ἀχόρταγο τὸ χέρι τοῦ ψαρᾶ,
τὰ μαδημένα στήθη της μαδᾶ τρίτη φορά.
Μ' ἀν εὔρη καὶ τὴν ὑστερή φωλιά της χαλασμένη
μὲ στήθη αίματοστάλαχτα, μιὰ νύχτα ἀνταριασμένη
τοῦ Ἀπριλομάη ἀνοίγοντας τὰ δυὸ φτερὰ πλατιά,
σ' άλλο ἀκρογιάλι ἥλιόφωτο πετᾶ πρὸς τὴ νοτιά.

Γ. Δροσίνης

Ο γλάρος.

"Ενα πουλάκι ἐπέταξε μιὰ μέρα
στοὺς μαύρους βράχους, ποὺ τὸ κῦμα σπᾶ
κι εἶδε ψηλὰ τὸ γλάρο στὸν ἀέρα
τὰ κάτασπρα φτερά του νὰ γτυπᾶ.....

Καὶ κάτω του τὸ πέλαγος γυρνοῦσε
στὸ φύσημα τοῦ ἀκούραστου βοριᾶ,
κι ἀπ' τὸ θυμό του λέει πώς ἐπετοῦσε
τὸν ἀσημένιο ἀφρό του στὴ στεριά.

Καὶ τὸ φτωχὸ πουλάκι τρομασμένο,
εἴπε στὸ γλάρο μὲ γλυκειὰ φωνή:
«Πῶς ζῆς ἐδῶ, πουλὶ δυστυχισμένο;
καθένας ποὺ σὲ βλέπει σὲ πονεῖ».

Γυρίζει τὴν περήφανη ματιά του
ό γλάρος, καὶ κοιτάζει τὸ πουλί,
κοντὰ σιμώνει μ' ἔνα πέταγμά του,
σὰν τὴ σαΐτα, κι ἔτσι τοῦ μιλεῖ :

«Μικρὸ πουλί, στὰ δέντρα τ' ἀνθισμένα
σὰν τὴν ἀχτίδα φεύγεις καὶ πηδᾶς,
δλημερὶς μὲ ταίρια ἀγαπημένα
χαρούμενα τραγούδια τραγουδᾶς.

Μὰ ἐγὼ βραχὺ παιδί τῆς τρικυμίας
στὰ κύματα αἰώνια γυρνῶ·
φωλιάζω στὶς σπηλιές τῆς παραλίας,
κι ἀνεμοζάλη πάντοτε μηνῶ.

Ἡ θάλασσα, τὰ κύματα, ἡ μπόρα
εῖν' ἡ ζωὴ μου· ἀκούραστα πετῶ,
μαζὶ μ' ἐκεῖνα πάντα καὶ μὲ φόρα
στὰ ἀγριεμένα κύματα βουτῶ.

Εἶμαι τοῦ ναύτη ὁ σύντροφος, γυναικίζω
τῆς θάλασσας τὰ τόσα μυστικά,
κι ἐκεῖ ποὺ μὲς στὰ σύννεφα γυρίζω
τὰ μαῦρα τῆς κοιτάζω σωθικά.

Κι ἐσὺ μοῦ λές τὰ κύματα ν' ἀφήσω,
τὶς ξέρεις, τὰ καράβια, τὸ βοριά!
Μακρυά τους δὲν μπορῶ στιγμὴ νὰ ζήσω·
θαλασσιὸ πουλί, θὰ ξεψυγήσω,
ἄμα κλειστῶ μιὰ μέρα στὴ στεριά».

N. Δαμιανός

Ξενιτεμένο μου πουλί.

ενιτεμένο μου πουλί καὶ παραπο-
[νεμένο,

ἡ ξενιτιὰ σὲ χαίρεται κι ἐγὼ ἔχω τὸν καημό σου.

Τί νὰ σου στείλω, ξένε μου; τί νὰ σου προβοδήσω;

Μῆλο ὃν σου στείλω, σέπεται, τριαντάφυλλο, μαδιέται
σταφύλι, ζερρογιάζεται, κυδώνι, μαραγκιάζει.

Νὰ στείλω μὲ τὰ δάκρυα μου μαντίλι μουσκεμμένο;

Τὰ δάκρυά μου εἶναι καυτερὰ καὶ καῦνε τὸ μαντίλι.

Τί νὰ σου στείλω, ξένε μου, τί νὰ σου προβοδήσω;

Σηκώνομαι τὴ γαρανγή, γιατ’ ὑπνος δὲ μὲ παίρνει,
ἀνοίγω τὸ παράθυρο, κοιτάζω τοὺς διαβάτες,
κοιτάζω τὶς γειτόνισσες καὶ τὶς καλοτυχίζω,
ποὺ λαχταρίζουν τὰ μικρὰ καὶ τὰ γλυκοβυζαίνουν,
μὲ παίρνει τὸ παράπονο, τὸ παραθύρι ἀφήνω
καὶ μπαίνω μέσα κάθομαι καὶ μαῦρα δάκρυα χύνω.

Δημοτικό.

‘Ο γυρισμὸς τοῦ ξενιτεμένου.

Ἐρρόδισε ἡ ἀνατολὴ καὶ ἔημερώνει ἡ δύση,
γλυκοχαράζουν τὰ βουνὰ κι ὁ Αὔγερινὸς τραβιέται,
πᾶν τὰ πουλάκια στὴ βοσκὴ κι οἱ λυγερὲς στὴ βρύση,
βγαίνω κι ἐγὼ κι ὁ μαῆρος μου καὶ τὰ λαγωνικά μου,
βρίσκω μιὰ κόρη, πούπλενε σὲ μαρμαρένια γούρνα.
Τὴ χαιρετῶ· δὲ μοῦ μιλεῖ· τῆς κρένω, δὲ μοῦ κρένει.

«Κόρη, γιὰ βγάλε μου νερό, τὴν καλὴ μοῖρα νάχης,
νὰ πιῶ κι ἐγὼ κι ὁ μαῆρος μου καὶ τὰ λαγωνικά μου». Σαράντα σίκλους ἔβγαλε, στὰ μάτια δὲν τὴν εἶδα,
κι ἀπάνω στοὺς σαράντα δυὸ τὴ βλέπω δακρυσμένη.
«Γιατί δακρύζεις, λυγερή, καὶ βαριαναστενάζεις;
μήνα πεινᾶς, μήνα δειψᾶς, μήνα ἔχεις κακὴ μάνα;»
— «Μήτε πεινῶ, μήτε διψῶ, μήτ’ ἔχω κακὴ μάνα.
ξένε μου, κι ἀν ἐδάκρυσα κι ἀν βαριαναστενάζω,
τὸν ἄντρα ἔχω στὴν ξενιτιὰ καὶ λείπει δέκα γρόνους.
κι ἀκόμα δυὸ τὸν καρτερῶ, στοὺς τρεῖς τὸν παντυχαίνω
κι ἀν δὲν ἐρθῆ κι ἀν δὲν φανῆ, καλόγρια θὰ γίνω.
Θὰ πάω σ’ ἕρημα βουνὰ νὰ στήσω μοναστήρι,
καὶ στὸ κελὶ θὰ σφαλιστῶ καὶ θὰ μαυροφορέσω,
κεῖνον νὰ τρώῃ ἡ ξενιτιὰ κι ἐμὲ τὰ μαῆρα ράσα». — «Κόρη μου, ὁ ἄντρας σου πέθανε, κόρη μου ὁ ἄντρας

[σου ἔχαθη].

Τὰ χέρια μου τὸν κράτησαν, τὰ χέρια μου τὸν θάψαν
ψωμὶ, κερὶ τοῦ μοίρασα κι εἶπε νὰ τὰ πλερώσης.
— «Ψωμί, κερὶ κι ἀν μοίρασες, διπλὰ νὰ σὲ πλερώσω». — «Κόρη μου, ἐγώ είμαι ὁ ἄντρας σου, ἐγώ είμαι κι ὁ

[καλός σου].

- « Ξένε μου ἀν εῖσαι ὁ ἄντρας μου, ἀν εῖσαι σὺ ὁ κα-
[λός μου
δεῖξε σημάδι τῆς αὐλῆς καὶ τότε νὰ πιστέψω».
- « "Εγχεις μηλιὰ στὴν πόρτα σου καὶ κλῆμα στὴν αὐλή^[σου]
κάνει σταφύλι ροζακὶ καὶ τὸ κρασὶ μοσκάτο,
κι ὅποιος τὸ πιῆ δροσίζεται καὶ πάλι ἀναζητᾷ το.
- « Αὐτὰ εἰν' σημάδια τῆς αὐλῆς, τὰ ἔρει ὁ κόσμος ὅλος·
διαβάτης ἡσουν, πέρασες, τὰ εἰδες καὶ τὰ λέγεις·
πές μου σημάδια τοῦ σπιτιοῦ καὶ τότε νὰ πιστέψω.
- « 'Ανάμεσα στὴν κάμαρη χρυσὸ καντήλι ἀνάφτει,
καὶ φέγγει σου, ποὺ γδύνεσαι καὶ πλέκεις τὰ μαλλιά σου,
καὶ φέγγει τὶς γλυκὲς αὔγές, ποὺ τὰ καλά σου βάζεις».
- « Ξένε μου, ἐσὺ εῖσαι ὁ ἄντρας μου, ἐσὺ εῖσαι ὁ καλός
[μου].

Δημοτικό.

Τραγούδι τῆς ξενιτειᾶς.

'Ανάθεμά σε, ξενιτειά, μὲ τὰ φαρμάκια ποιῶχεις!
Θὰ πάρω ἔναν ἀνήφορο νὰ βγῶ στὸ κορφοβούνι,
νὰ βρῶ κλαράκι φουντωτὸ καὶ ριζιμὶ λιθάρι,
νὰ βρῶ καὶ μιὰ χρύσιμη ση, νὰ ξαπλωθῶ στὸν ἵσκιο,
νὰ πιῶ νερὸ νὰ δροσιστῶ, νὰ πάρω λίγ' ἀνάσα,
ν' ἀρχίσω νὰ συλλογιστῶ τῆς ξενιτιᾶς τὰ πάθη,
νὰ εἰπῶ τὰ μαῦρα ντέρτια μου καὶ τὰ παράπονά μου.

"Ανοιξε, θλιβερὴ καρδιὰ καὶ πικραμένο ἀχείλι,
βγάλε κάνα χαμόγελο καὶ πὲς κάνα τραγούδι.
Τραγούδια ἀν ἔχ' ἡ μαύρη γῆ, κι ὁ τάφος χαμογέλια,
ἔχει καὶ τοῦ παιδιοῦ ἡ καρδιά, ποὺ περπατεῖ στὰ ξένα.
Τὰ ξένα ἔχουν καημούνς πολλούνς καὶ καταφρόνια πλῆθος,
στὰ ξένα δὲν ἀνθίζουνε τὴν ἀνοιξη τὰ δέντρα

καὶ δὲ λαλοῦνε τὰ πουλιά, ζεστὸς δὲ λάμπει ὁ ἥλιος,
δὲ φυλλουριάζουν τὰ βουνά, δὲν πρασινίζει ὁ κάμπος,
καὶ δὲ δροσίζει τὸ νερό, καὶ τὸ ψωμὶ πικραίνει.....
Στὰ ξένα ποιὸς θὰ σὲ χαρῇ καὶ ποιὸς θὰ σοῦ γελάσῃ ;
Ποῦν τῆς μανούλας τὰ φιλιά, τὰ χάϊδια τοῦ πατέρα,
ποῦναι τὰ γέλια τ' ἀδερφοῦ κι ἡ συντροφιὰ τοῦ φίλου ;
"Αν ἀρρωστήσης, ποιὸς θάρθῃ στὴν ξενιτειὰ σιμά σου,
νὰ σ' ἔρωτᾶ τὸν πόνο σου, τὰ γιατρικὰ νὰ δίνῃ,
στὸ ἔρμο σου προσκέφαλο νὰ ξενυχτάῃ μαζί σου ;
Κι ἀν ἔρθη ἡμέρα ἀγλύκαντη στὰ ξένα νὰ πεθάνῃς,
ποιὸς θὰ βρεθῇ στὸ πλάι σου τὰ μάτια νὰ σοῦ κλείσῃ ;
Ποιὸς θὰ σοῦ λούσῃ τὸ κορμί, ποιὸς θὰ σὲ σαβανώσῃ ;
Στὸ λείψανό σου ποιὸς θάρθῃ λουλούδια νὰ σὲ ράνῃ ;
Καὶ ποιὸς μὲ πόνο θὰ ριχτῇ στὸ νεκροκρέβατό σου
γιὰ νὰ σὲ κλάψῃ ; Ποιὸς θὰ εἰπῇ γιὰ σένα μοιρολόγι ;
"Αχ ! πῶς τοὺς θάφτουν νάξερες καὶ πῶς τοὺς πᾶν τοὺς

[ξένους !

Χωρὶς λιβάνι καὶ κερί, χωρὶς παπὰ καὶ ψάλτη.
"Ανάθεμά σε, ξενιτειά, μὲ τὰ φαρμάκια πόχεις !
Ποῦ νὰ τὸν πῶ τὸν πόνο μου, ποῦ νὰ τὸν ἀπορρίξω !
Νὰ τὸν εἰπῶ στὰ τρίστρατα, τὸν παίρνουν οἱ διαβάτες,
νὰ τὸν ἀφήσω στὰ κλαριά, τὸν παίρνουν τ' ἀγριοπούλια !
Κι ἀν κλάψω, τὰ φαρμακερὰ τὰ δάκρυα ποῦ νὰ πέσουν;
"Αν πέσουνε στὴ μαύρη γῆ, χορτάρι δὲ φυτρώνει,
ἄν πέσουνε στὸν ποταμό, ὁ ποταμὸς θὰ στύψη,
ἄν πέσουνε στὴ θάλασσα, πνίγονται τὰ καράβια,
κι ἀν τὰ βαστάξω στὴν καρδιά, μὲ καῦν, μὲ φαρμακώνου !
"Ανάθεμά σε, ξενιτειά, μὲ τὰ φαρμάκια πόχεις !

K. Κρυστάλλης

Ἐργασία.

Ξημερώνει· αύγὴ δροσάτη
μὲ τὸ πρῶτο τῆς πουλὶ¹
λέει καὶ κράζει τὸν ἐργάτη
στὴ φιλόπονη ζωή.

Πρὶν ἀχνίσῃ κάθε ἀστέρι
μὲ χαρούμενη καρδιὰ
νέοι, μισόκοποι καὶ γέροι
τρέξετ’ ὅλοι στὴν δουλειά.

Πέρα ἔκειθενε οἱ φροντίδες
ἀς πετάξουνε, καθὼς
ξαφνισμένες νυχτερίδες
ὅπου ἀγνάντεψαν τὸ φῶς.

Μὴ σᾶς εἶναι ὁ ξένος πλοῦτος
ἐν ἀγκάθῳ στὴν καρδιά.
πέστε ἀζήλευτα εἶναι τοῦτο
ἐργασίας κληρονομιά.

Σηκωθῆτε· ἡ γῆ χαρίζει
μόνον ἀφθονο καρπὸ
ἄν ὁ κόπος τὴν ποτίζῃ
μ’ ἔναν ἴδρωτα συγνό.

Σὰν ἐσᾶς, ἀδέρφια, ἴδρωνει
καὶ ὁ σοφός, ποὺ μὲ τὸ νοῦ
κάμπους ἀμετρους ὄργώνει
γιὰ θροφὴ τοῦ λογισμοῦ.

Δίχως ἄνεση καὶ σχόλη
πάντα, ὡς ἀξιος δουλευτὴς
τὸ ἀνθηρό του περιβόλι
σκάφτει, σπέρνει ὁ ποιητής.

Πάντα, ναί, τοῦ τίμιου κόπου
οἱ γλυκύτατοι καρποὶ
νᾶναι οἱ μόνοι, ποὺ τ' ἀνθρώπου
σῶμα θρέφουν καὶ ψυχή.

Γεράσιμος Μαρκορᾶς

‘Ο σκαφτιάς.

αριά κοιμᾶται ό γέρος, αύτὸς ποὺ
[κάθε μέρα
έκινας σ’ ἄκοπη δουλειὰ

προτοῦ λαλήσουν τὰ πουλιά
στὸν ἥσυχο ἀέρα.

Βαριά κοιμᾶται σήμερα, κι ή δίκοπή του μνήσκει
ριγμένη ἀκόμα στὴν αὐλή,
ἥπου, σαστίζοντας, ἀργὴ
τ’ ἀβέβαιο φῶς τὴ βρίσκει.

Τοῦ κάκου ἀποχαιρέτησαν τῆς χαραυγῆς τὸ χρῶμα
ὅλες τοῦ κήπου του οἱ φωλιές.

Μήν ὁνειρεύεται ; Γιὰ ἵδες !

Γελάει τ’ ἀχνό του στόμα.

Δὲ θὰ ξυπνήσῃ, ἀλίμονο ! Γιὰ τὸ φτωχὸ ἀσπρομάλλη,
πόσκαψε κάμπους καὶ βουνά,
δυὸ πῆχες τόπο μοναχὰ
τώρα θὰ σκάψουν ἄλλοι.

Θαρρεῖς ὅπου ἀναπαύοντας τὴ σκεβρωμένη ράχη
λαλήματ’ ἄλλα καρτερεῖ,
νὰ χαιρετήσουν μιὰν αὔγή,
ποὺ φῶς αἰώνιο θάχη.

Γ. Μαρκορᾶς.

‘Ο τρύγος.

“Οταν ἀνθίζ^ε ή ἀγράμπελη κι ἀπλώνει τὰ κλαδιά της στὸ σχοῖνο, στὸ χαμόδεντρο, στοῦ πεύκου τὰ κλωνάρια, στὰ ρέματα τοῦ ποταμοῦ, στὸν ἐγκρεμὸ τοῦ βράχου, κι ἀγέρα, κάμπους καὶ βουνά, τὴν πλάση πέρα ὡς πέρα γιομίζει ἀπὸ μοσχοβολιὰ μὲ τὸν ἀνασασμό της, πυκνὸ πυκνὸ κι ὀλόμαυρο μελισσολόῃ πετιέται μέσ’ ἀπὸ βράχους καὶ κρινιά,^{*} μέσ’ ἀπὸ ἔρμιες καὶ κήπους καὶ τ’ ἄνθη της μοσκολογᾶ καὶ παίρνει τὸ ἀχνό τους· ἔτσι οἱ κοπέλες τοῦ χωριοῦ πετιοῦνται ἀπὸ τὰ σπίτια σὲ κάμπους σὲ βουνά σκορποῦν, κι ὅπου εἶναι ἀμπέλια [τρέχουν,

μὲ τὰ καλάθια τὰ πλεχτὰ καὶ μὲ τὰ βατοκόπια καὶ μὲ τραγούδια, μὲ χαρές, ὅταν ἀρχίζη ὁ τρύγος. Ἀναταράζονται οἱ ἔρμιες, ἀχοβολοῦν τ’ ἀμπέλια λὲς κι ἀπὸ κάθε πέτρα δρθή, λὲς κι ἀπὸ κάθε βάτο ὅπον στὸ χόρτο σέρνεται, κόρης κορμὶ φυτρώνει.

Πράσινη ἀπλώνεται ἡ φυτιὰ κι οἱ ράγες μεστωμένες, μαῦρες καὶ κίτρινες, ξανθιές, μαυρολογοῦν, γυαλίζουν

* κρινιά=βράχοι

στὴν πρώτη ἀχτίδα τοῦ ζεστοῦ τοῦ ἥλιου ὅπ' ἀνατέλλει
σὰν μαῦρα μάτια, σὰν χοντρὰ κλωνιὰ μαργαριτάρια.

Οἱ βέργες οἱ καμαρωτὲς λαμποκοποῦν κι ἐκεῖνες
κι οἱ περγολιὲς* ξαπλώνονται στὰ δίπλατα κρεβάτια
καὶ στὴν πυκνή τους χλωρασιὰ καὶ στὸ βαθὺ τους ἵσκιο
τὴν ἴδρωμένην ἀργατιὰ δροσίζουν, ἀνασαίνουν,
τὴν ἀργατιὰ ποὺ λαχταρᾶ πότε νὰ πέσῃ ὁ ἥλιος,
πότε νὰ ἴσκιώσουν τὰ ριζά, νὰ δροσερέψῃ ὁ κάμπος.

Νάτος ὁ ἥλιος ποὺ ἔπεσε καὶ πάει νὰ βασιλέψῃ,
νάτα ποὺ ἴσκιώσαν τὰ ριζά καὶ δροσερέψῃ ὁ κάμπος.
ὁ ἥλιος ὄλύτελα καὶ τὰ βουνὰ σουρπῶσαν,
θόλωσαν τ' ἀνοιχτὰ νερὰ καὶ πάνου βγῆκαν σ' ἄστρα.
Διπλὰ ἀνασαίν' ἡ ἀργατιὰ κι ἀπαρατάει τὸ ἔργο·
κι ἐκεῖ ἀπὸ κληματόβεργες κι ἀπὸ παλούρια φράγτες
καλύβι ὄλόρθι πλέκουνε δεῖπνον ἀπλὸ κυκλώνουν,
καὶ τὸν ἀπλὸ τὸ δεῖπνο τους φωτάει θαμπὸ λυχνάρι.

"Τστερα εἰς κάθε μιὰ φυτιά, κάθε ὄχτο, κάθε ἀμπέλι,
τρανὲς ἀνάβονται φωτιὲς μέσ' στ' ἀπλωτὸ σκοτάδι.
"Ολόγυρα ἀπὸ τὶς φωτιὲς σταίνουν χορὸ οἱ κοπέλες,
στρώνονται χάμου οἱ γέροντες κι οἱ νιοί, κι ἀπ' ὅλους ἔνας
τοὺς συνοδεύει τὸ χορὸ μ' ἔνα ἀπαλὸ τραγούδι
καὶ μ' ἔνα λάλημα γλυκὸ γλυκὸ τοῦ ταμπουρᾶ του,
ῶσπου τ' ἀστέρια τ' οὐρανοῦ τὸ μεσονύχτι δείχνουν.
Καὶ τότες οἱ χοροὶ χαλοῦν, σκορποῦν οἱ δουλευτάδες,
στρώνουν γιὰ στρώματα κλαδιὰ κι ἀποσταμένοι γέρνουν.
Κι ἐκεῖ ποὺ σβήνονται οἱ φωτιὲς ἔρμες, ἀνάρια ἀνάρια
τὸ νυχτοπούλι τ' ἀγρυπνο γλυκὰ τοὺς νανουρίζει,
ῶσπου νὰ σκάσῃ ὁ Αὔγερινός, ποὺ θὰ ξυπνήσουν πάλι,
πάλι στὸ ἔργο τους νὰ μποῦν, στὸ ζηλεμένο τρύγο.

K. Κρυστάλλης

* περγολιὲς = κληματαριὲς

Τὸ χρυφὸ σχολειό.

Απ' ἔξω μαυροφόρ' ἀπελπισιά,
πικρῆς σκλαβιᾶς χειροπιαστὸ σκοτάδι,
καὶ μέσα στὴ θολόχτιστη ἐκκλησιά,
στὴν ἐκκλησιὰ ποὺ παίρνει κάθε βράδυ
τὴν ὄψη τοῦ σχολειοῦ,
τὸ φοβισμένο φῶς τοῦ καντηλιοῦ
τρεμάμενο τὰ ὄνείρατα ἀναδεύει,
καὶ γύρω τὰ σκλαβόπουλα μαζεύει.

Ἐκεῖ καταδιωγμένη κατοικεῖ
τοῦ σκλάβου ἡ ἀλυσόδετη πατρίδα·
βραχνὰ ὁ παπάς, ὁ δάσκαλος, ἐκεῖ
θεριεύει τὴν ἀποσταμένη ἐλπίδα
μὲ λόγια μαγικά·
ἐκεῖ ἡ ψυχὴ πικρότερο ἀγροικᾶ
τὸν πόνο τῆς σκλαβιᾶς της· ἐκεῖ βλέπει
τί ἔχασε, τί ἔχει, τί τῆς πρέπει

Κι ἀπ' τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ψηλά,
ποὺ ἐβούβανε τὰ στόματα τῶν πλάνων,

καὶ ρίχνει καὶ συντρίβει καὶ κυλᾶ
στὴν ἄβυσσο τοὺς θρόνους τῶν τυράννων,

κι ἀπὸ τὴ σιγαλιά,
ποὺ δένει στὸ λαιμὸ πνιγμοῦ θηλειὰ
καὶ ἀπ’ τῶν προγόνων τ’ ἄφθαρτα βιβλία
ποὺ δείχνουν τὰ πανάρχαια μεγαλεῖα,

ἔνας ψαλμὸς ἀκούγεται βαθὺς
σὰ μελωδίες ἐνὸς κόσμου ἄλλου,
κι ἀνατριχιάζει ἀκούοντας καθεὶς
προφητικὰ τὰ λόγια τοῦ δασκάλου

μὲ μιὰ φωνὴ βαριά :

Μὴ σκιάζεστε στὰ σκότη ! Ἡ λευθεριὰ
σὰν τῆς αὐγῆς τὸ φεγγοβόλο ἀστέρι
τῆς νύχτας τὸ ξημέρωμα θὰ φέρη.

I Πολέμης.

•Ο κλέφτης.

« Βασίλη, κάτσε φρόνιμα, νὰ γίνης νοικοκύρης,
γιὰ ν' ἀποχτήσης πρόβατα, ζευγάρια κι ἀγελάδες,
χωριὰ κι ἀμπελοχώραφα, κοπέλια νὰ δουλεύουν ».

— « Μάνα μου γὼ δὲν κάθιμαι νὰ γίνω νοικοκύρης,
νὰ κάνω ἀμπελοχώραφα, κοπέλια νὰ δουλεύουν,
καὶ νᾶμαι σκλάβος τῶν Τουρκῶν, κοπέλι τῶν γερόντων.
Φέρε μου τὸ βαρὺ σπαθὶ καὶ τ’ ἀλαφρὸ τουφέκι.
νὰ πεταχτῷ σὰν τὸ πουλὶ ψηλὰ στὰ κορφοβούνια,
νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, νὰ περπατήσω λόγκους,
νὰ βρῶ λημέρια τῶν κλεφτῶν, γιατάκια καπετάνων,
νὰ πάω νὰ βρῶ τὸ Μάνταλο, νὰ σμίξω τὸ Μπαστέκη,
ποὺ πολεμοῦν μὲ τὴν Τουρκιὰ καὶ μὲ τοὺς Ἀρβανῆτες,

νὰ μπῶ μὲ δαύτους σύντροφος στὰ τούρκικα κεφάλια,
μὲ μιὰ σπαθιὰ νὰ κόφτω τρεῖς, μὲ τὸ τουφέκι πέντε
καὶ μὲ τὸ γιαταγάνι μου σαράντα καὶ πενήντα ».

Πουρνὸ φιλεῖ τὴ μάνα του, πουρνὸ ξεπροβοδιέται.

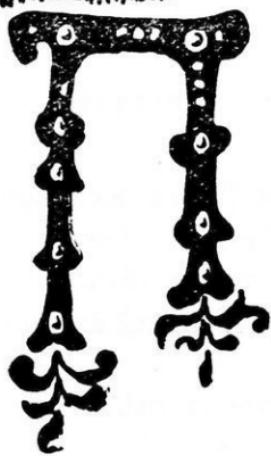
« Γειά σας, βουνὰ μὲ τοὺς γκρεμούς, λαγκάδια μὲ τὶς
[πάχνες!]»

— « Καλῶς το τ' ἄξιο τὸ παιδί καὶ τ' ἄξιο παλικάρι !»

Δημοτικό.

Κλέφτης.

αιδιό, σὰ θέτε λεβεντιά καὶ κλέ-
[φτες νὰ γενῆτε,
έμένα νὰ ρωτήσετε νὰ τᾶς τὰ μο-
[λογήσω
τῆς κλεφτουριᾶς τὰ βάσανα καὶ τῶν κλεφτῶν τὰ ντέρτια.
Μαύρη ζωὴ ποὺ κάνουμε ἐμεῖς οἱ μαῦροι κλέφτες !
Ποτέ μας δὲν ἀλλάζουμε καὶ δὲν ἀσπροφοροῦμε,
δλημερίς στὸ πόλεμο, τὴ νύχτα καραούλι.
Δώδεκα χρόνους ἔκαμα στοὺς κλέφτες καπετάνιος.
Ζεστὸ ψωμὶ δὲν ἔφαγα, δὲν πλάγιασα σὲ στρῶμα,
τὸν ὕπνο δὲν ἐγέρτασα, τοῦ ὕπνου τὴ γλυκάδα,
τὸ χέρι μου προσκέφαλο καὶ τὸ σπαθί μου στρῶμα,
καὶ τὸ καριοφιλάκι μου πάντα στὴν ἀγκαλιά μου.

Δημοτικό.

· Η καταδίκη τοῦ κλέφτη.

χετε γειά, ψηλὰ βουνά καὶ κρυ-
σταλλένιες βρύσες.

Χαράματα μὲ τὶς δροσιές, νύχτες μὲ τὸ φεγγάρι.
Καὶ σεῖς μαῦρα κλεφτόπουλα, ποὺ τὴν Τουρκιὰ ἐτρομά-
[ξτε.]

· Αρρώστεια δὲ μὲ πλάκωσε καὶ πηαίνω νὰ πεθάνω,
κι ἀν πάρη βόλι τὸ κορμί, πάλ’ ἡ ψυχὴ ἀπομένει.
Μαῦρο πουλάκι νὰ γενῶ, μαῦρο χελιδονάκι,
νὰρθῶ τὸ γλυκοχάραμα νὰ ἴδω ποὺ πολεμᾶτε.
Καὶ σὰ σκολάση ὁ πόλεμος καὶ βγῆ τ’ ἀχνὸ φεγγάρι
πάλι θὲ νὰρθω νὰ σταθῶ σ’ ἔνα χυπαρισσάκι,
τὰ λίγα τὰ κλεφτόπουλα ποὺ βρῶ στὴ γῆ νὰ κλάψω,
μέσα στῆς νύχτας τὴν ἔρμιά, στὸν ὕπνο ποὺ κοιμοῦνται,
ν’ ἀκούσουν οἱ μανάδες τους νὰ τὰ μοιρολογήσουν ».
— « Γιὰ ἴδες ἡ θύρα τοῦ πασᾶ, καὶ πάψε τὸ τραγούδι ».
— « Εχετε γειά ψηλὰ βουνά, τρεχούμενα ποτάμια.
· Αδέρφια, νὰ μὲ θάψετε σὲ μιὰ ψηλὴ ραχούλα
ν’ ἀκούω τ’ ἀηδόνια πόρχονται καὶ φέρνουν τὸν Ἀπρίλη,

κι ὅταν ἀπ' τὴν Ἀγιὰ-Σοφιά, τὸ μέγα μοναστήρι,
ἔβγουν τὰ μοσχολίβανα μὲ τὸ Χριστὸς Ἄνεστη,
λευκὸ πουλάκι θὰ γενῶ στὴν Πόλη νὰ πετάξω,
καὶ σὰν παράδεισου πουλὶ γλυκὰ θὰ κελαηδήσω ».
Τὸ λόγο δὲν ἀπόσωσε κι ἔπεισε σκοτωμένος.
Στὸν τόπο ποὺ τὸν ἔθαψαν ἐβγῆκε κυπαρίσσι
καὶ κάθε γλυκοχάραμα μὲ ~~τοῦ~~ Μαγιοῦ τὶς αὔρες,
ἐρμο~~ῷ~~ πουλάκι κάθεται στὸ ἔχμο κυπαρίσσι·
κοιτάζει τὴν ἀνατολή, κοιτάει κατὰ τὴν Πόλη,
καὶ λέει τραγούδι θλιβερὸ καὶ παραπονεμένο.

•Ιούλιος Τυπάλδος

‘Ο σκλάβος.

ργόμαστ’ ἀπ’ ’Ανατολὴ σὲ μιὰ χρυσὴ
[γολέτα.]

πέντε πασάδες εἴχαμε π’ ὅμορφα τραγουδοῦσαν
κι εἴχαμε σκλάβους ὅμορφους στὰ σίδερα δεμένους,
στὰ σίδερα, στὶς ἄλυσες καὶ στὶς βαριές καδένες.
‘Ο σκλάβος ἀναστέναξε^{άπ’} τῆς καρδιᾶς τὰ φύλα,
δίνει ἄλλον ἔνα στεναγμὸν κι ἐστάθηκ’ ἡ γολέτα.
Κι δι μπέης τὸ κατάλαβε καὶ ἐφώναξε^{άπ’} τὴ πρύμη :
« “Αν εῖν’ ἀπὸ τοὺς ναῦτες μου ἀνάθεμά τους ὅλους
κι ἀν εῖν’ ἀπὸ τοὺς σκλάβους μου νὰ τὸν ἐλευτερώσω.
Σκλάβε πεινᾶς, σκλάβε διψᾶς, σκλάβε μου ροῦχα θέλεις;»
— « Μήτε πεινῶ, μήτε διψῶ, μήτε καὶ ροῦχα θέλω,
θυμήθηκα τὴ μάνα μου, τὴ δόλια μου γυναικα,
πούμουνα δυὸς ἡμερῶν γαμπρός, δώδεκα γρόνους σκλά-
βος.»

— «Τραγούδησέ μου σκλάβε μου, γιὰ νὰ σὲ λευτερώσω).
— «Πόσες φορὲς τραγούδησα καὶ λευθεριά δὲν εἶδα !
Μ’ ἀν εἶναι γιὰ τὴ λευθεριὰ νὰ ματατραγουδήσω.
Φέρτε μου τὸ λαγοῦτο μου μὲ τ’ ἀσημένια τέλια:

νὰ τραγουδήσω καὶ νὰ πῶ γιὰ τῆς σκλαβιᾶς τὰ πάθη:
Δώδεκα χρόνους ἔκαμα στῆς Μπαρμπαριᾶς τὸν ἄμμο
κι ἐννιὰ καρυές ἐφύτεψα στῆς φυλακῆς τὴν πόρτα
κι ἀπ' τὶς ἐννιὰ καρπό φαγα κι ἐλευθεριὰ δὲν εἶδα!
"Αν ἔχης μάνα καὶ παιδιά, πασά, λευτέρωσέ μας!"

Δημοτικό.

'Ο Δῆμος καὶ τὸ καριοφύλλι του.

'Εγέρασα, μωρὲς παιδιά. Πενήντα χρόνια κλέφτης
τὸν ὑπνο δὲν ἔχόρτασα, καὶ τώρ' ἀποσταμένος
θέλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ. 'Εστέρεψ' ἡ καρδιά μου.
Βρύση τὸ αἷμα τόχυσα, σταλαγματιὰ δὲ μένει.
Θέλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ. Κόψτε κλαρὶ ἀπ' τὸ λόγγο
νᾶναι χλωρὸ καὶ δροσερό, νᾶναι ἀνθοὺς γεμάτο,
καὶ στρῶστε τὸ κρεβάτι μου καὶ βάλτε με νὰ πέσω.
Ποιὸς ξέρει ἀπὸ τὸ μνῆμα μου τί δέντρο θὰ φυτρώση.
Κι ἀν ξεφυτρώσῃ πλάτανος, στὸν ἵσκιο του ἀποκάτω
θάρχωνται τὰ κλεφτόπουλα τ' ἄρματα νὰ κρεμᾶνε,
νὰ τραγουδοῦν τὰ νιάτα μου καὶ τὴν παλικαριά μου.
Κι ἀν κυπαρίσσι ομορφο καὶ μαυροφορεμένο

Θάρχωνται τὰ κλεφτόπουλα τὰ μῆλα μου νὰ παίρνουν,
νὰ πλένουν τὶς λαβωματιές, τὸ Δῆμο νὰ σχωρνᾶνε.

"Εφαγ' ἡ φλόγα τ' ἄρματα, οἱ χρόνοι τὴν ἀντρειά μου,
ῆρθε καὶ μένα ἡ ὥρα μου. Παιδιά μου, μὴ μὲ κλάψτε.

Τ' ἀντρειωμένου ὁ θάνατος δίνει ζωὴ στὴ νιότη.

Σταθῆτ' ἐδῶ τριγύρω μου, σταθῆτ' ἐδῶ σιμά μου,
τὰ μάτια νὰ μοῦ κλείσετε, νὰ πάρτε τὴν εὐχή μου.

Κι ἔν' ἀπὸ σᾶς, τὸ νιώτερο, ἀς ἀνεβῆ στὴ ράχη,
ἀς πάρη τὸ τουφέκι μου, τ' ἄξιο μου καριοφίλι,
κι ἀς μοῦ τὸ ρίζη τρεῖς φορὲς καὶ τρεῖς φορὲς ἀς σκούξη:
«Ο γέρο-Δῆμος πέθανε, ὁ γέρο-Δῆμος πάει».

Θ' ἀναστενάξ' ἡ λαγκαδιά, θὲ νὰ βογγήξῃ ὁ βράχος,
θὰ βαργομήσουν τὰ στοιχειὰ κι οἱ βρύσες θὰ θολώσουν
καὶ τ' ἀγεράκι τοῦ βουνοῦ, ὅπου περνᾶ δροσάτο,
θὰ ξεψυχήσῃ, θὰ σβηστῇ, θὰ ρίξῃ τὰ φτερά του
γιὰ νὰ μὴ πάρη τὴ βοή ἀθελα καὶ τὴ φέρη
καὶ τηνὲ μάθη ὁ "Ολυμπος καὶ τὴν ἀκούση ὁ Πίνδος
καὶ λιώσουνε τὰ χιόνια του, καὶ ξεραθοῦν οἱ λόγγοι.
Τρέχα, παιδί μου, γρήγορα, τρέχα ψηλὰ στὴ ράχη
καὶ ρίξε τὸ τουφέκι μου. Στὸν ὕπνο μου ἐπάνω
θέλω γιὰ ὕστερη φορὰ ν' ἀκούσω τὴ βοή του.

"Ετρεξε τὸ κλεφτόπουλο σὰ νάτανε ζαρκάδι
ψηλὰ στὴ ράχη τοῦ βουνοῦ καὶ τρεῖς φορὲς φωνάζει:
«Ο Γέρο-Δῆμος πέθανε, ὁ Γέρο-Δῆμος πάει».

Κι ἐκεῖ π' ἀντιβοούσανε οἱ βράχοι, τὰ λαγκάδια,
ρίχνει τὴν πρώτη τουφεκιά, κι ἔπειτα δευτερώνει,
στὴν τρίτη καὶ τὴν ὕστερη, τ' ἄξιο τὸ καριοφίλι
βροντᾶ, μουγγρίζει σὰν θεριό, τὰ σωθικά του ἀνοίγει
φεύγει ἀπ' τὰ χέρια, σέρνεται στὸ χῶμα λαβωμένο,
πέφτει ἀπ' τοῦ βράχου τὸν γκρεμό, χάνεται, πάει, πάει.
"Ακουσ' ὁ Δῆμος τὴ βοή μὲς στὸ βαθὺ τὸν ὕπνο.

Τ' ἀγνό του χείλι ἐγέλασε, ἐσταύρωσε τὰ χέρια....

‘Ο γέρο-Δῆμος πέθανε, ὁ γέρο-Δῆμος πάει.

Τ' ἀντρειωμένου ἡ ψυχή, τοῦ φοβεροῦ τοῦ κλέφτη
μὲ τὴ βοὴ τοῦ τουφεκιοῦ στὰ σύγνεφ’ ἀπαντιέται,
ἀδερφικὰ ἀγκαλιάζονται, χάνονται, σβηοῦνται, πᾶνε....

‘Αρ. Βαλαωρίτης.

‘Ο ”Ολυμπος κι δ Κίσαβος.

‘Ο ”Ολυμπος κι δ Κίσαβος, τὰ δυὸ βουνὰ μαλώνουν.

Γυρίζει ὁ γέρο-”Ολυμπος καὶ λέει τοῦ Κισάβου :

«Μὴ μὲ μαλώνεις, Κίσαβε, κονιαροπατημένε !

‘Εγὼ εἶμαι ὁ γέρο ”Ολυμπος δ κοσμοξακουσμένος !

“Εχω σαράντα δυὸ κορφὲς κι ἔξηντα δυὸ βρυσοῦλες,
Κάθε κορφὴ καὶ φλάμπουρο, κάθε κλαρὶ καὶ κλέφτης
καὶ στὴν ψηλή μου τὴν κορφὴ ἀϊτὸς εἰν’ καθισμένος
καὶ μὲ τὰ νύχια του κρατεῖ κεφάλι ἀντρειωμένου.

«Κεφάλι μου, τί ἔκαμες κι εἶσαι κριματισμένο ;»

— «Φάγε, πουλί, τὰ νιάτα μου, φάγε καὶ τὴν ἀντρειά μου
νὰ κάνης πήχη τὸ φτερὸ καὶ σπιθαμὴ τὸ νύχι:

στὸ Λοῦρο, στὸ Εηρόμερο ἀρματωλὸς ἐστάθη,

στὰ Χάσια καὶ στὸν ”Ολυμπο δώδεκα χρόνους κλέφτης.

‘Εξῆντα ἀγάδες σκότωσα κι ἔκαψα τὰ χωριά τους,
κι ὅσους στὸν τόπο ἀφησα καὶ Τούρκους κι ’Αρβανῆτες
εῖναι πολλοί, πουλάκι μου, καὶ μετρημὸ δὲν ἔχουν,
Τώρα ἥρθε κι ἡ ἀράδα μου στὸν πόλεμο νὰ πέσω».

‘Ο ἑτοιμοθάνατος Σουλιώτης.

Στὴν ξενιτιὰ πεθαίνω,
πατρίδα μου ἀκριβή,
θ’ ἀφήσω τὸ κορμί,
σε χῶμα ξένο.

Τοῦ κάκου αύγή καὶ βράδυ
ποθοῦσα νὰ σὲ ἵδω.
Χριστέ, μὲ τί καημὸ
θὰ πάω στὸν "Αδη !

Δεῖξε μου κἀν τὴν ἔρμη
Τὴ γῆ δοξασμένη
μὲ ἀπάτη σπλαγχνή,
βαριά μου θέρμη !

Ξανοίγοντας τὰ μαῦρα,
τοῦ τόπου μου βουνά,
θὰ μοῦ φανῆ δροσιὰ
τοῦ γάρου ἢ λαύρα.

Θὰ λέω πώς εἶναι τότες
ποὺ πάλευαν συγγὰ
μὲ ἀμέτρητη Τουρκιά
λίγοι Σουλιῶτες.

Τὰ παλικάρια ἐκεῖνα
θὰ ξαναπλάση ὁ νοῦς
ποὺ νίκησαν ἐγθρούς,
δίψα καὶ πεῖνα.

Θὲ νὰ τὰ ἵδω στὴμάχη
στὸν κίνδυνο ἐμπρός,
ἀκλόνητα, καθὼς
τοῦ τόπου οἱ βράχοι.

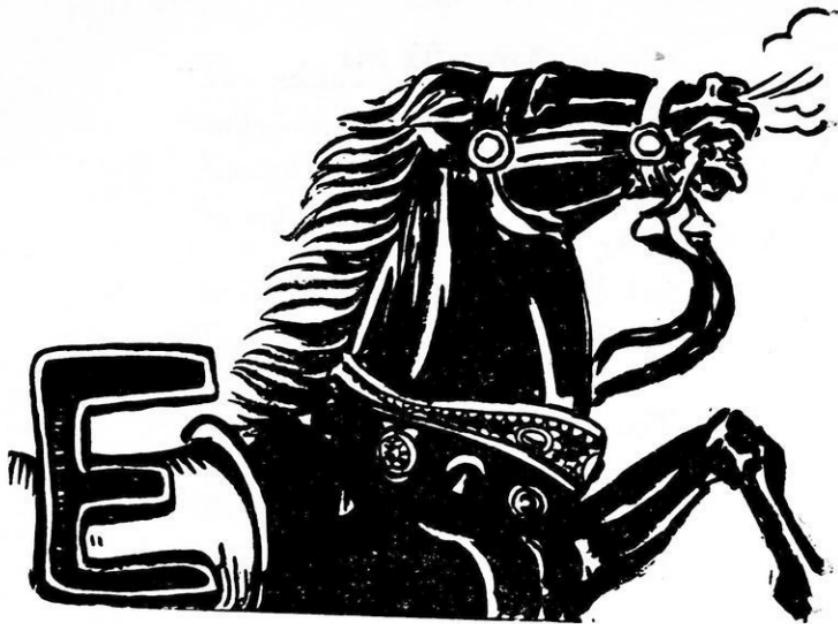
Πώς οἱ βουνίσιοι θόλοι
βγάνουν πολέμου ἀχό,

πώς μὲ βρῆκε θὰ πῶ
Γούρκικο βόλι.

Στὸ λαβωμένο στῆθος
χείλη θ' ἀκούω θερμὰ
καὶ ξέπλεγα μαλλιά
καὶ δάκρυα πλῆθος.

Τοῦ κάκου! Ἐρμιά, σκοτάδι
ἔχω στὰ μάτια ἐγώ.
Χριστέ, μὲ τί καημὸ
θὰ πάω στὸν "Αδη!"

Γ. Μαρκορᾶς

Τὸ ἄλογο.

Ἐμπρός του στέκεται καμαρωμένο,
μαῦρο σὰν κόρακας χρυσὰ ντυμένο,
ἄτι ἀξετίμητο, φλόγα, φωτιά,
καθάριο ἀράπικο, τὸ λὲν Βοριά.

Χτυπάει τὸ πόδι του, σκάφτει τὸ χῶμα.,
δαγκάει τὸ σίδερο, πόγχει στὸ στόμα.
ρουθούνια διάπλατα καὶ τεντωμένα
ἀχνίζουν κόκκινα σὰ ματωμένα.

Ἀκούει τὸν πόλεμο καὶ γλιμιντράει.
Ταύτιά του τέντωσε, ἄγρια τηράει.
‘Ολόρθ’ ἡ χαίτη του, ὀλόρθ’ ἡ οὐρά,
λυγάει τὸ σῶμα του, σὰν τὴν ὁχιά..

Σκώνεται λαίμαργο στὰ πισινά του,
λάμπουν τὰ νύχια του, τὰ πέταλά του,
λὲς καὶ δὲν ἄγγίξε κάτου στὴ γῆ....
Κρῖμα ποὺ τόθελαν γιὰ τὴ φυγή!....

A. Βαλαωρίτης

‘Ο Σαμουήλ.

«Καλόγερε, τί καρτερεῖς κλεισμένος μέσ’ στὸ Κούγκι;
Πέντε νομάτοι σόμειναν κι ἐκεῖνοι λαβωμένοι
κι εἶναι χιλιάδες οἱ ἔχθροι ποὺ σέχουνε ζωσμένο.
”Ελα νὰ δώσης τὰ κλειδιά, πέσε νὰ προσκυνήσης,
κι ἀφέντης ὁ Βελήπασας δεσπότη θὰ σὲ κάμη”.
”Ετσι ψηλὰ ἀπὸ τὸ βουνὸ φωνάζει ὁ Πήλιος Γκούσης.
Κλεισμένος μὲς στὴν ἐκκλησιὰ βρίσκεται ὁ Σαμουήλης
κι ἀγέρας παίρνει τὴ φωνὴ τοῦ Πήλιου τοῦ προδότη.
Χωρὶς ψαλμοὺς καὶ θυμιατὰ, χωρὶς φωτοχυσία,
γονατισμένοι, σκυθρωποί, μπρὸς στὴν ὡραία Πύλη,
πέντε Σουλιῶτες στέκονται μὲ τὸ κεφάλι κάτου,
βουβοί, δὲν ἀνασαίγουνε καὶ βλέπεις κάπου κάπου
ὅπου ἔνα χέρι σκώνεται καὶ κάνει τὸ σταυρό του.
’Ακίνητα στὸ μάρμαρο σέρνονται τὰ σπαθιά τους,
σπαθιὰ ποὺ τόσο ἐδούλεψαν γιὰ τὸ γλυκὸ τὸ Σούλι.
Δὲ φαίνετ’ ὁ καλόγερος μόνος του στ’ ἄγιο Βῆμα
προσεύχετο κι ἑτοίμαζε τὴ μυστικὴ θυσία.
Σφιχτὰ σφιχτὰ στὰ χέρια του ἐβάστα τὸ ποτήρι
καὶ μύρια λόγια ἀπόκρυφα ἔλεγε τοῦ Θεοῦ του.
Τὰ μάτια κατακόκκινα ἀπ’ τὶς πολλὲς ἀγρύπνιες
ἐκοίταζαν ἀκίνητα τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα.
Τὴ θάλασσα ποὺ κύματα ἔχει χρυσὲς ἐλπίδες....
Σιγᾶτε, βρόντοι τουφεκιῶν, πάψτε, φωνὲς πολέμου,
κι ὁ Σαμουήλ τὴν ὕστερη τὴν Κοινωνιὰ θὰ πάρῃ.

Κι ἔκει ποὺ κοίταζ' ὁ παπάς τὴ σάρκα τοῦ Θεοῦ του,
ἐκύλισ' ἀπ' τὰ μάτια του στοῦ ποτηριοῦ τὰ σπλάχνα
σὰν τὴ βρυσούλα διάφανο κρυφὰ κρυφὰ ἔνα δάκρυ.

«Θεέ μου καὶ πατέρα μου, θαμμένος ἐδῶ μέσα
ἐδίψασα. Χωρὶς νερὸν ἡ θεία κοινωνιά σου

Οὐδὲ ἔμενεν ἀτελείωτη.... Δέξε, γλυκέ μου Πλάστη,
αὐτὸν τὸ μαῦρο δάκρυ μου, μήν τὸ καταφρονέσης,
ἀμόλυντο καὶ καθαρό, βγαίν' ἀπ' τὰ φυλλοκάρδια:
δέξου το, Πλάστη, δέξου το, ἄλλο νερὸν δὲν ἔχω».
"Ητανε ἥλιος κι ἔλαμψε τὸ ίερὸν τὸ σκεῦος.

Τὸ αἷμα ἐζεστάθηκε, ἄχνισε, ζωντανεύει,
ἀναγαλλιάζει ὁ Σαμουὴλ ποὺ εἶδε τὴ θεία Χάρη
καὶ τρέμοντας ἀγκάλιασε τὸ Θεῖκὸ Ποτήρι
καὶ τόσφιξε στὰ χείλη του κι ἀκουσε ποὺ χτυποῦσε
σὰ νάτανε λαχταριστὴ καρδιά, ζωὴ γιομάτη.

‘Ανοίγ’ ἡ Πύλη τοῦ ιεροῦ, σκύφτουν τὰ παλικάρια,
τ’ ἀντρειωμένα μετωπα τὸ μάρμαρο χτυπάνε,
καὶ καρτεροῦν ἀκίνητα τοῦ γέροντα τὰ λόγια.

‘Επρόβαλε ὁ καλόγερος. Τὸ πρόσωπό του φέγγει
σὰ χιονισμένη κορυφὴ στοῦ φεγγαριοῦ τὴ λάμψη.
Στὰ λαβωμένα χέρια του βαστοῦσ’ ἔνα βαρέλι
πόκλειε μέσα θάνατο, φωτιά κι ἀπελπισία.

‘Έκεῖνο μόνο τύμεινε, ἔκεῖνο μόνο φτάνει.

‘Εμπρὸς στὴν Πύλη τοῦ ιεροῦ μονάχος τους τὸ στένει
καὶ τρεῖς φορὲς τὸ βλόγησε καὶ τρεῖς φορὲς τοφγιέται.
Σὰ νᾶταν ἄγια Τράπεζα, σὰν νᾶταν ἀρτοφόρι
ἐπίθωσ’ ὁ καλόγερος ἀπάνω τὸ ποτήρι

καὶ σιωπηλὸς κι ἀτάραχος ἀναψε θειαφοκέρι..

Τὰ γόνατά του ἔχτυπησαν ὅρμητικὰ τὴν πλάκα,
ἐσήκωσε τὸ χέρι του, τὸ πρόσωπό του ἀνάφτει
κι οἱ πέντε τὸν ἔκοιταζαν βουβοὶ μέσα στὰ μάτια.

Σταλαματιὰ σταλαματιὰ τὰ δάκρυά του πέφτουν
κι ἡ πλάκα ποὺ τὰ δέχεται ραγίζεται καὶ τρίζει.
Παράπονο τοὺς ἔπιασε, ὅχι θανάτου φόβος
καὶ κλαίοντας ὁ Σαμουὴλ εἰς τὸν τὸ γέρι
τὸ ιερὸ ποτήρι του καὶ στ' ἄλλο τὴ λαβίδα
ἀρχίνησε τὴν Κοινωνιὰ τοῦ Πλάστη νὰ μοιράζῃ.
Ο πρῶτος ἐμετάλαβε, μεταλαβαίνει κι ἄλλος,
τὴν ἔδωσε στὸν τρίτονε, κι ὁ τέταρτος τὴν παίρνει
καὶ φτάνει ὡς τὸν ὕστερο καὶ τοῦ τήνε προσφέρει.
Κι ἐκεῖ ποὺ ἔψαλλ' ὁ παπᾶς μὲ τὴ γλυκιὰ φωνὴ του,
«Τοῦ δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ
σήμερον Γίε Θεοῦ»
Φωνὲς ἀκούονται, χτυπιές, ἀλαλαγμός, ἀντάρα.
Πλακώσανε οἱ ἀπιστοὶ, καλόγερε, τί κάνεις;.....
Ἐσήκωσε τὰ μάτια του ὁ Σαμουὴλ στὸν κρότο
καὶ στάζει ἀπ' τὴ λαβίδα του ἀπάνω στὸ βαρέλι
μιὰ φλογερὴ σταλαματιὰ ἀπ' τοῦ Θεοῦ τὸ αἷμα....
Αστροπελέκια ἐπέσανε, βροντάει ὁ κόσμο ὅλος,
λάμπει στὰ νέφη ἡ ἐκκλησιά, λάμπει τὸ μαῦρο Κούγκι.
Τί φοβερὴ κεροδοσιὰ πόλαβε στὴ θανὴ του
τὸ Σούλι τὸ κακότυχο, καὶ τί καπνό, λιβάνι....
Ανέβαινε στὸν οὐρανὸ καὶ τοῦ παπᾶ τὸ ράσο
κι ἀπλώθηκε κι ἀπλώθηκε σὰν τρομερὴ μαυρίλα
σὰ σύγνεφο κατάμαυρο καὶ θόλωσε τὸν ἥλιο.
Κι ἐνῶ τ' ἀνέβαζε ὁ καπνὸς κι ἐνῶ τὸ συνεπαίρνει,
τὸ ράσο πάντα ἀρμένιζε καὶ διάβαινε σὰ χάρος.
Κι ἐκεῖθεν ὅπου διάβηκε ὁ φλογερός του Ἰσκιος
σὰ νᾶταν μυστικιὰ φωτιὰ ἐφρόδισε τὸ λόγγο
καὶ μέσ' στὶς πρῶτες ἀστραπὲς καὶ μέσ' στὰ πρωτοβρόχια
γλωρὸ χορτάρι φύτρωσε, δάφνες, ἐλιές, μυρτοῦλες,
ἐλπίδες, νῖκες καὶ σφαγές, χαρὲς κι ἐλευθερία.
Αρ. Βαλαωρίτης

Τῶν Κολοκοτρωναίων.

άμπουν τὰ γιόνια στὰ βουνά κι
[ό ήλιος στὰ λαγκάδια

λάμπουν καὶ τάλαφρὰ σπαθιά τῶν Κολοκοτρωναίων
πόχουν τ' ἀσήμια τὰ πολλά, τὶς ἀσημένιες πάλες,
τὶς πέντε ἀράδες τὰ κουμπιά, τὶς ἔξι τὰ τσαπράζια
ὅπου δὲν καταδέχονται τὴ γῆς νὰ τὴν πατήσουν.

Καβάλα τρῶνται τὸ ψωμί, καβάλα πολεμᾶνε,
καβάλα πᾶν στὴν ἐκκλησιά, καβάλα προσκυνᾶνε,
καβάλα παίρν' ἀντίδωρο ἀπ' τοῦ παπᾶ τὸ χέρι.

Φλωριὰ ρίγνουν στὴ Παναγιά, φλωριὰ ρίγνουν στοὺς
[ἄγιους

καὶ στὸν ἀφέντη τὸ Χριστὸ τὶς ἀσημένιες πάλες.
«Χριστέ μας, βλόγα τὰ σπαθιά, βλόγα μας καὶ τὰ γέρια».

Κιῦδ Θοδωράκης μίλησε, κι ὁ Θοδωράκης λέει :
« Τοῦτ' οἱ χαρὲς ποὺ κάνουμε σὲ λύπη θὰ μᾶς βγάλουν.
'Απόψε εἶδα στὸν ὕπνο μου, στὴν ὑπνοφαντασιά μου,
θολὸ ποτάμι πέρναγα καὶ πέρα δὲν ἐβγῆκα.

'Ελᾶτε νὰ σκορπίσουμε, μπουλούκια νὰ γενοῦμε.
Σύρε, Γιῶργο μ', στὸν τόπο σου, Νικήτα στὸ Λεοντάρι,

ἐγὼ πάω στὴν Καρύταινα, πάω στοὺς ἐδικούς μου,
ν' ἀφήσω τὴ διαθήκη μου καὶ τὶς παραγγελίες μου,
τὶ θὰ περάσω θάλασσα, στὴ Ζάκυθο νὰ πάω».

Δημοτικό.

Τοῦ πολέμου τοῦ 21.

Κρυφὰ τὸ λένε τὰ πουλιά, κρυφὰ τὸ λὲν τ' ἀηδόνια
κρυφὰ τὸ λέει ὁ Γούμενος ἀπὸ τὴν ἄγια Λαύρα :
« Παιδιά, γιά μεταλάβετε, γιάξ ειμολογηθῆτε,
δὲν εἶν' ὁ περσινὸς καιρὸς κι ὁ φετεινὸς χειμῶνας·
μᾶς ἥρθε ἡ ἄνοιξη πικρή, τὸ καλοκαίρι μαῦρο,
γιατὶ σηκώθη πόλεμος καὶ πολεμοῦν τοὺς Τούρκους,
νὰ διώξουμ' ὅλη τὴν Τουρκιὰ ἢ νὰ χαθοῦμε οὐλοι..

Δημοτικό.

Τοῦ σπαθιοῦ.

‘Ο πλούσιος ἔχει τὰ φλωριά, ἔχει ὁ φτωχὸς τὰ γλέντια..
“Αλλοι παινῶνται τὸν πασά καὶ ἄλλοι τὸ Βεζύρη,
μὰ γὰρ παινάω τὸ σπαθί τὸ Τουρκοματωμένο,
τόχει καμάρι ἡ λεβεντιά, κι ὁ κλέφτης περηφάνεια.

Δημοτικό-

‘Ο Γερμανὸς ὑψώνει τὴ σημαία.

Ποιὸς εῖν’ ἔκεῖνος ὁ παπᾶς ποὺ μ’ ὅψη ἀναμμένη
σὰ φῶς ἀπὸ τῆς ἐκκλησιᾶς τὸ ιερὸν προβαίνει;
Σκύψε, Τουρκιά, στοῦ Γερμανοῦ τὸ λάβαρον ἀστράφτει
σταυρὸς στὰ μαῦρα στήθια του, τὸ μάτι του ἀνάφτει,
καὶ μέσα σ’ ἄρματα, κεριὰ κι ὀλόγρυσσα τσαπράζια
ἄσπρη, σὰν κύκνου φτερωσιά, σὰν οὐρανὸν γαλάζια,
σημαία ἀνυψώνει
καὶ ἀνοιγμένη στὰ φιλιὰ τῆς αὔρας τὴν ἀπλώνει.
‘Η ἐκκλησιὰ τὴν ἔκρυψε στὸν κόρφο τόσα γρόνια,
ῶσπου ν’ ἀλλάξουν οἱ καιροὶ κι ἔρθουν τὰ γελιδόνια.
‘Ο ἥλιος σκύβει καὶ φιλεῖ τὸν ἀργυρὸν σταυρὸν τῆς,
ὁ οὐρανὸς ἀπάνω τῆς σκορπᾶν μαργαριτάρια,
ἡ Παναγιὰ γαρογελᾶ στὸν ἀνθηρὸν βουμό τῆς,
κι ἐμπρός τῆς γονατίζουνε χιλιάδες παλικάρια.
“Αχ ! τί στιγμὴ χαρούμενη, τί ὥρα, τί ἡμέρα.
Δάκρυα χαρᾶς στὰ μάρμαρα τῆς Λαύρας ψιγαλίζουν,
σμίγουν φιλιὰ καὶ στεναγμοὶ ἀγάπητης στὸν ἀέρα,
καὶ: καλῶς ἥλθες, κράζουνε τὰ ἔρημα παιδιά σου,
καλῶς μᾶς ἥρθες μάνα μας, γλυκιὰ γαλανομάτα.

‘Αχ. Παράσχος

‘Ο θάνατος τοῦ Διάκου.

Τρία πουλάκια κάθουνται ψηλά στὴ Χαλκομάτα,
τόνα τηράει τὴ Λειβαδιὰ καὶ τ' ἄλλο τὸ Ζητούνι,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο μοιρολογᾶ καὶ λέει :

Πολλὴ μαυρίλα πλάκωσε, μαύρη σὰν καλιακούδα,
μὴν δὲ Καλύβας ἔρχεται, μὴν δὲ Λεβεντογιάννης;
Οὐδὲ δὲ Καλύβας ἔρχεται οὐδὲ δὲ Λεβεντογιάννης,
‘Ομέρ Βριώνης πλάκωσε μὲ δεκοχτῷ χιλιάδες».

‘Ο Διάκος σὰν τὸ ἀγρίκησε, πολὺ τοῦ κακοφάνη.
Ψηλὴ φωνὴν ἐσήκωσε, τὸν πρῶτο του φωνάζει:
«Τὸ στράτευμά σου σύναξε, μάσε τὰ παλικάρια,
δός τους μπαρούτη περισσὴ καὶ βόλια μὲ τὶς φοῦχτες
γρήγορα καὶ νὰ πιάσουμε κάτω στὴν Ἀλαμάνα,
ποῦνε ταμπούρια δυνατὰ κι ὅμορφα μετερίζια».

Παίρνουνε τὸ ἀλαφρὶα σπαθὶα καὶ τὰ βαριὰ τουφέκια
στὴν Ἀλαμάνα φτάνουνε καὶ πιάνουν τὰ ταμπούρια.
«Καρδιά, παιδιά μου, φώναξε, παιδιά, μὴ φοβηθῆτε,
σταθῆτε ἀντρεῖα, σὰν “Ελληνες καὶ σὰν Γραικοὶ σταθῆτε!”
Ἐκεῖνοι φοβηθήκανε καὶ σκόρπισαν στοὺς λόγκους.
“Εμειν” δὲ Διάκος στὴ φωτὶα μὲ δεκαοχτῷ λεβέντες.

Τρεῖς ὥρες ἐπολέμαγε μὲ δεκοχτῷ χιλιάδες,
σκίστηκε τὸ τουφέκι του καὶ γίνηκε κομμάτια.
σέρνει καὶ τὸ λαφρὶδ σπαθὶ καὶ στὴ φωτὶα χουμάει.
“Ἐκοψε Τούρκους ἀπειρους κι ἔφτὰ μπουλουκμπασῆδες.
καὶ τὸ σπαθὶ του κόπηκε ἀπάν’ ἀπὸ τὴ φούχτα
κι ἔπεισ δὲ Διάκος ζωστανὸς εἰς τῶν ἔχτρῶν τὰ χέρια.
Χίλιοι τὸν πῆραν ἀπὸ μπρὸς καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω

κι Ὁμέρ Βριώνης μυστικὰ στὸν δρόμο τὸν ἐρώτα: «Γίνεσαι Τοῦρκος, Διάκο μου, τὴν πίστη σου ν' ἀλλάξῃς, νὰ προσκυνᾶς εἰς τὸ τζαμί, τὴν ἐκκλησιὰν' ἀφήσῃς;» Κι ἔκεῖνος τοῦ ἀποκρίθηκε καὶ μὲ θυμὸ τοῦ λέει: «Πᾶτε καὶ σεῖς κι ἡ πίστη σας, μουρτάτες νὰ χαθῆτε! Εγὼ Γραικὸς γεννήθηκα, Γραικὸς θὲ νὰ πεθάνω. » Αν θέλετε χίλια φλωριὰ καὶ χίλιους μαχμουτιέδες, μόνον ἔφτὰ μερῶν ζωὴ θέλω νὰ μοῦ χαρίστε, ὅσο νὰ φτάση ὁ Ὁδυσσεὺς κι ὁ Καπετὰν Νικήτας». Σὰν τ' ἄκουσε ὁ Χαλήλ μπεης ἀφρίζει καὶ φωνάζει: «Χίλια πουγκιὰ σᾶς δίνω ἐγὼ κι ἀκόμα πεντακόσια, τὸ Διάκο νὰ χαλάστετε τὸ φοβερὸ τὸν κλέφτη, γιατὶ θὰ σβήσῃ τὴν Τουρκιὰ κι ὅλο μας τὸ Ντοβλέτι! Τὸ Διάκο τόνε παίρνουνε καὶ στὸ σουβλὶ τὸν βάζουν. » Ολόρθιο τὸν ἐστήσανε κι αὐτὸς χαμογελοῦσε, τὴν πίστη τους τοὺς ἔβριζε, τοὺς ἔλεγες μουρτάτες. «Σκυλιά, κι ἀν μὲ σουβλίστετε, ἔνας γραικὸς ἔχάθη. ἀς εἶν' καλὰ ὁ Ὁδυσσεὺς κι ὁ Καπετὰν Νικήτας, αὐτοὶ θὰ φᾶνε τὴν Τουρκιὰ θὰ κάψουν τὸ Ντοβλέτι!»

Δημοτικό.

•Η δόξα τῶν Ψαρῶν.

Στῶν Ψαρῶν τὴν ὄλόμαυρη ράχη
περπατώντας ἡ Δόξα μονάχη,
μελετᾶ τὰ λαμπρὰ παλικάρια
καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
γενομένο ἀπὸ λίγα χορτάρια
ποὺ εἶχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ.

Δ Σολωμός.

Λιποτάχτης.

“Ενας μονάχα ἐλιποτάχτησε·
πέταξε κάπου τὸ τουφέκι,
στῆς νύχτας τὸ σκοτάδι μπλέκει,
τρέμει ὅπως ἔτρεμε στὸν ἄνεμο,
πρὶν σβήσῃ ἡ λάμψη τοῦ κεριοῦ....
Παίρνει τὸ δρόμο τοῦ χωριοῦ.

« Ποιὸς χρούει τὴν θύρα;»

— « "Ανοιξε, μάνα μου,
δὲν εἶναι κλέφτης, μήτε ξένος·
ὁ γιός σου χρούει καταδιωγμένος,
ἄνοιξε, μάνα μου. Μ' ἐβράχνιασεν
ὅ τρόμος, μ' ἐπνιξε ὁ ἴδρως,
μ' ἐβαλ' ὁ θάνατος ἐμπρός.

— « 'Εμένα ὁ γιός μου εἶναι στὸν πόλεμο·
νά το τὸ ξέστρωτο κρεβάτι·
τὴν θύρα ἐλάθεψες διαβάτη.

'Εμένα ὁ γιός μου εἶναι στὸν πόλεμο,
κι ἵσως ποτὲ δὲ θὰ τὸν δῶ.

Δὲν εἶσαι σύ φύγε ἀπ' ἐδῶ».

I. Πολέμης

Η σημαία.

Πάντα κι ὅπου σ' ἀντικρύσω
καὶ τὰ χέρια μου χτυπῶ·
σὰν ἀγία σὲ λατρεύω,
σὰ μητέρα σ' ἀγαπῶ.

Δόξα ἀθάνατη στολίζει
κάθισ θεία σου πτυχή
καὶ μαζί σου φτερουγίζει
τῆς Πατρίδας ἡ ψυχή.

“Οταν ξάφνου σὲ γαϊδεύη
τ’ ἀγεράκι τὸ ἀλαφρό,
μοιάζεις κῦμα ποὺ σαλεύει
μὲ γιονόλευκον ἀφρό.

Κι ὁ σταυρὸς ποὺ λαμπυρίζει
στὴν ψηλή σου κορυφή
εἰν’ ὁ φάρος ποὺ φωτίζει
μιὰ ἐλπίδα μας κρυφή.

Σὲ θωρῶ κι ἀναθαρρεύω
καὶ περήφανα δακρύζω,
μὲ λαχτάρα σταματῶ
ταπεινὰ σὲ γαιρετῶ.

Κι ἀπ’ τὰ στήθη μου ἀνεβαίνει
μιὰ χαρούμενη φωνή :
«Νᾶσαι πάντα δοξασμένη,
ῶ σημαία γαλανή !»

I. Πολέμης

Δὲν εἶν’ ἔδῶ ἡ πατρίδα μας.

Δὲν εἶναι ἔδῶ ἡ Πατρίδα μας,
μὰ φτάνει πέρα ώς πέρα,
ποὺ κλαῖν’ οἱ σκλάβοι ἀδερφοὶ
στὸ σκλαβωμένο ἀγέρα.

Δὲν εἶναι ἐδῶ ἡ Πατρίδα μας,
φτάνει μακρυά και γύρα,
ώς τὴ μεγάλη ἐκκλησιά
μὲ τὴν κλεισμένη θύρα.

Δὲν εἶναι ἐδῶ ἡ Πατρίδα μας,
μὰ φτάνει πέρα ώς πέρα,
ποὺ τὸ σπαθί μας κι ὁ σταυρὸς
θὰ φτάσουνε μιὰ μέρα!

K. Μάνος

Πατρίδα.

Πάλι ξυπνάει τῆς ἀνοιξῆς τ' ἀγέρι
στὴν Πλάση μυστικῆς ἀγάπης γλύκα·
σὰ νύφη ἡ γῆ πόλει ἀμετρα ἀνθη προῖκα
λάμπει, ἐνῶ σβιέται τῆς αὐγῆς τ' ἀστέρι.
Πεταλοῦδες πετοῦν ταίρι μὲ ταίρι,
ἐδῶ βουτίζει μέλισσα, ἐκεῖ σφήκα,
τὴ φύση στὴν καλή της ὥρα ἐβρῆκα
λαγκταρίζει ἡ ζωὴ σ' ὅλα τὰ μέρη.
Κάθε μοσκοβολιά και κάθε γρῶμα,
κάθε πουλιοῦ κελάγδημα ξυπνάει
πόθι στὰ φυλλοκάρδια μου κι ἐλπίδα
νὰ σου ξαναφιλήσω τ' ἄγιο χῶμα,
νὰ ξαναϊδῶ και τὸ δικό σου Μάη
ὄμορφή μου, καλή, γλυκειά Πατρίδα,

L. Μαβίλης

Ἐθνικὸς ὅμοιος.

1.

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή.

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη
ποὺ μὲ βίᾳ μετράει τὴ γῆ.

2.

Ἄπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ιερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀντρειωμένη
χαῖρε, ὡ Χαῖρε, ἐλευθεριά!

3.

Ἐκεῖ μέσα ἐκατοικοῦσες
πικραμένη, ἐντροπαλή,
κι ἔνα στόμα ἐκαρτεροῦσες:
Ἐλα πάλι, νὰ σοῦ εἰπῆ.

4.

Ἄργειε νάρθη ἐκείνη ἡ μέρα
καὶ ἥταν ὅλα σιωπηλὰ
γιατὶ τάσκιαζε ἡ φοβέρα
καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά.

5.

Δυστυχής! Παρηγορία
μόνη σοῦ ἔμενε νὰ λές
περασμένα μεγαλεῖα
καὶ διηγώντας τα νὰ κλαῖς..

6.

Καὶ ἀκαρτέρει καὶ ἀκαρτέρει
φιλελεύθερη λαλιά,
ἔνα ἐχτύπαε τ' ἄλλο χέρι
ἀπὸ τὴν ἀπελπισιά.

7.

Κι ἔλεες : πότε, ἂ πότε βγάνω
τὸ κεφάλι ἀπὸ τοῦ ἐρμιές;
Καὶ ἀποκρίνοντο ἀπὸ πάνω
κλάψες, ἄλυσες, φωνές !

8.

Τότε σήκωνες τὸ βλέμμα
μὲς στὰ κλάματα θολό,
καὶ εἰς τὸ ροῦχο σου ἕσταζ' αἷμα
πλῆθος αἷμα Ἑλληνικό.

9.

Μὲ τὰ ροῦχα αἵματωμένα
ξέρω δτι ἔβγαινες κρυφὰ
νὰ γυρεύης εἰς τὰ ξένα
ἄλλα χέρια δυνατά.

10.

Μοναχὴ τὸ δρόμο ἐπῆρες,
ἐξανάρθες μοναχή,
δὲν εῖν' εὔχολες οἱ θύρες
ἐὰν ἡ χρεία τὶς κουρταλῆ.

11.

"Αλλος σοῦ ἔκλαψε εἰς τὰ στήθια
ἄλλ' ἀπάντηση καμιά,
ἄλλος σοῦ ἔταξε βοήθεια
καὶ σὲ γέλασε φριχτά.

23. Ἀπὸ τὴν χώρα ποὺ δὲν προσκυνοῦσε Δ. Βουτυρᾶ	σελ.	154
24. Ὁ φανὸς τῆς λευτεριᾶς. Δ· Βουτυρᾶ.....	»	175
25. Μεγαλόχαρδος	»	181
26. Ὁ Μιαούλης ἀτρόμητος σ' ὅλα.	»	181
27. Ὁ θάνατος τοῦ Παύλου Μελᾶ. Ἡ. Δραγούμη	»	183
28. Ἡ μικρὴ πατρίδα. Ἡ. Δραγούμη	»	188
29. Ὁγι λόγια. Ν. Ἐλατού	»	199

Δ'

30. Τὸ Μεσολογγίτικο αὐγοτάραγο. Ν. Ἐλατού	»	205
31. Τὸ ψάρεμα τῆς ρέγκας. Ν. Ἐλατού	»	210

Ποιήματα.

32. Στὰ εἰκονίσματα	»	214
33. Ἡ νύχτα τῶν Χριστουγέννων.....	»	216
34. Ἡ χῆνα ἡ πουπουλόφτερη	»	218
35. Ὁ γλάρος.....	»	219
36. Ξενιτεμένο μου πουλί	»	221
37. Ὁ γυρισμὸς τοῦ ξενιτεμένου ..	»	222
38. Τραγούδι τῆς ξενιτειᾶς.....	»	223
39. Ἔργασία	»	225
40. Ὁ σκαρπιάς	»	227
41. Ὁ τρύγος.....	»	228
42. Τὸ χρυφὸ σχολειό.....	»	230
43. Ὁ κλέφτης.....	»	231
44. Κλέφτης	»	233
45. Ἡ καταδίκη τοῦ κλέφτη	»	234
46. Ὁ σκλάβος.....	»	236
47. Ὁ Δῆμος καὶ τὸ καριοφίλι του.....	»	237
48. Ὁ "Ολυμπος κι ὁ Κίσαβος	»	239
49. Ὁ ἑτοιμοθάνατος Σουλιώτης	»	239
50. Τὸ ὅλογο.....	»	242
51. Ὁ Σαμουὴλ.....	»	243
52. Τῶν Κολοκοτρωναίων.....	»	246

53. Τοῦ πολέμου τοῦ 21	σελ. 247
54. Τοῦ σπαθιοῦ	» 247
55. Ὁ Γερμανὸς ὑψώνει τὴ σημαία	» 248
56. Ὁ θάνατος τοῦ Διάκου	» 349
57. Ἡ δόξα τῶν Ψαρῶν	» 250
58. Λιποτάχτης	» 251
59. Ἡ σημαία	» 251
60. Δὲν εἶν' ἐδῶ ἡ πατρίδα μας	» 252
61. Πατρίδα	» 253
62. Ὁ Ἐθνικὸς ὕμνος	» 254

15

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Υπουργείον
Παιδείας και Θρησκευμάτων

024000044513

'Εβ. Αθήνας τῇ 10/9/29

Άριθ.] Πρωτ. 44451
] Διεκπ.....

Πρός

τοὺς κ. κ. Νώνταν "Ελατον καὶ Δ. Βουτηρᾶν.

'Ανακοινοῦμεν ὅτι δ' ἡμετέρας ταυταρίθμου ἀποφάσεως, ἐκδοθείσης τῇ 7ῃ Σ) βρίου 1929 καὶ αὐθημέρον καταχωρισθείσης ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 99 (τεῦχος Β'). φύλλῳ τῆς Ἐφημ. τῆς Κυβερνήσεως, ἐνεχρίθη τὸ ὑφ' ὑμῶν συγγραφὲν βιβλίον «Η ΖΩΗ ΜΑΣ»

ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟ γιὰ τὴν ΣΤ' τάξ.

δημοτικοῦ σχολείου. κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου 3438 διὰ μίαν τριετίαν ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1929-30 ὑπὸ τὸν ὄρον, ὅπως κατὰ τὴν ἔκτύπωσίν ἐκτελεσθῶσιν αἱ ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ὑποδειχθεῖσαι τροποποιήσεις αἱ διατυπωθεῖσαι ἐν τῇ σχετικῇ αἵτιολογικῇ ἐκθέσει αὐτῆς τῇ δημοσιευθείσῃ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 88 τῆς 31ης Ιουλίου 1929 (Τεῦχος Β') φύλλῳ τῆς Ἐφημ. τῆς Κυβερνήσεως.

Ο 'Υπουργός

Κ. ΓΟΝΤΙΚΑΣ

ΤΙΜΗ ΑΔΕΤΟΥ ΔΡ. 21.30 (ΔΕΜΕΝΟΝ ΔΡ. 3 ΕΤΤΙ ΠΛΕΟΝ

Άριθ. διατιμήσεως καὶ ἀδείας κυκλοφορίας 52469) 19-10-29.

Τὰ διδακτικὰ βιβλία, τὰ πωλούμενα μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ἐκδόσεώς των ἐπιτρέπεται νὰ πωλῶνται ἐπὶ τιμῇ ἀνωτέρᾳ κατὰ εἰκοσι τοὺς ἑκατὸν τῆς κανονισθείσης πόρδος διντιμετώπισιν τῆς δαπάνης συσκευῆς καὶ τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν. ("Αρθρον 9 Διατάγματος «περὶ τοῦ τρόπου τῆς διατυπήσεως διδακτικῶν βιβλίων καὶ χορηγίας ἀδείας κυκλοφορίας αὐτῶν», τῆς 26 Ιουλίου 1929").